

**UNIVERSITATEA PEDAGOGICĂ DE STAT „ION CREANGĂ” DIN
CHIȘINĂU**

Cu titlu de manuscris


C.Z.U.: 159.922.7:316.624(043.3)

DIȚA MARIA

**AUTOCONTROLUL ȘI STABILITATEA EMOȚIONALĂ LA
PREADOLESCENȚII CU COMPORTAMENT DEVIANT**

Specialitatea 511.02 - Psihologia dezvoltării și psihologia educațională

Teză de doctor în psihologie

Conducător științific:  Vîrlan Maria, dr. în psihologie, conf. univ

Autor:  Dița Maria

CHIȘINĂU, 2021

© Dița Maria, 2021

CUPRINS

ADNOTARE	5
АННОТАЦИЯ	6
ANNOTATION.....	7
LISTA TABELELOR	8
LISTA FIGURILOR.....	11
LISTA ABREVIERILOR.....	14
INTRODUCERE	15
1. ABORDĂRI TEORETICE ALE COMPORTAMENTULUI DEVIANT, AUTOCONTROLULUI ȘI STABILITĂȚII EMOȚIONALE.....	21
1.1. Comportamentul deviant: delimitări conceptuale, forme, cauze	21
1.2. Autocontrolul ca factor esențial al comportamentului uman.....	31
1.3. Stabilitatea emoțională și funcția ei reglatorie	41
1.4. Particularitățile autocontrolului și stabilității emoționale la preadolescenții cu comportament deviant.....	48
1.5. Concluzii la capitolul 1	53
2. STUDIUL EXPERIMENTAL AL AUTOCONTROLULUI ȘI STABILITĂȚII EMOȚIONALE LA PREADOLESCENȚII CU COMPORTAMENT DEVIANT	55
2.1. Scopul, obiectivele , ipotezele și metodologia cercetării constatative	55
2.2. Autocontrolul și stabilitatea emoțională la preadolescenții cu comportament deviant: rezultatele studiului empiric.....	68
2.3. Corelația dintre autocontrolul și stabilitatea emoțională a preadolescenților cu comportament deviant și alte trăsături de personalitate	97
2.4. Profilul de personalitate al preadolescenților cu comportament deviant.....	101
2.5. Concluzii la capitolul 2.....	110
3. DEZVOLTAREA AUTOCONTROLULUI ȘI STABILITĂȚII EMOȚIONALE LA PREADOLESCENȚII CU COMPORTAMENT DEVIANT	113
3.1. Metodologia experimentului formativ.....	113
3.2. Descrierea programului de dezvoltare a autocontrolului și stabilității emoționale la preadolescenții cu comportament deviant.....	122
3.3. Evaluarea eficienței programului de dezvoltare a autocontrolului și stabilității emoționale la preadolescenții cu comportament deviant.....	136
3.4. Concluzii la capitolul 3	159

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI	161
BIBLIOGRAFIE	165
ANEXE	179
Anexa 1. Tehnici utilizate în experimentul de constatare și cel de control	179
Anexa 2. Statistica descriptivă la variabilele studiate	185
Anexa 4. Matricele corelației la variabilele studiate	211
Anexa 5. Coeficientul Cronbach. Chestionar de diagnosticare a autocontrolului volitiv	216
Anexa 6. Program de dezvoltare a autocontrolului și stabilității emoționale la preadolescenții cu comportament deviant	217
Anexa 7. Analiza statistică a variabilelor cercetate în cadrul experimentului formativ	261
DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII	286
CURRICULUM VITAE	287

ADNOTARE

Dița Maria, Autocontrolul și stabilitatea emoțională la preadolescenții cu comportament deviant, teză de doctor în psihologie, Chișinău, 2021

Structura tezei: introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 199 de titluri, 7 anexe, 164 de pagini de text de bază, 54 de figuri și 51 tabele. Rezultatele obținute sunt publicate în 17 de lucrări științifice.

Cuvinte cheie: comportament deviant, comportament normativ, autocontrol, locul controlului subiectiv, stabilitate emoțională, instabilitate emoțională, control emoțional, profil emoțional, internalitate, vârsta preadolescentă.

Scopul lucrării: identificarea particularităților autocontrolului și stabilității emoționale ale preadolescenților cu comportament deviant și determinarea condițiilor psihologice de diminuare a comportamentului deviant la preadolescenți prin sporirea nivelului de autocontrol și stabilitate emoțională la aceștia.

Obiectivele cercetării: analiza abordărilor teoretice ale stabilității emoționale și autocontrolului la preadolescenții cu comportament deviant; elaborarea metodologiei de diagnosticare și identificare a stabilității emoționale și autocontrolului la preadolescenții cu comportament deviant; identificarea carențelor în dezvoltarea stabilității emoționale și autocontrolului, fapt ce generează comportament deviant; identificarea relației de asociere între autocontrolul și stabilitatea emoțională și trăsăturile de personalitate ale preadolescenților devianți; evidențierea trăsăturilor de personalitate ale preadolescenților cu comportament deviant; elaborarea unui program de remediere a carențelor stabilității emoționale și autocontrolului responsabile de comportamentul preadolescentului și realizarea lui în cadrul unei intervenții psihologice speciale cu preadolescenții cu comportament deviant.

Noutatea și originalitatea științifică: au fost relevate și descrise particularitățile autocontrolului și stabilității emoționale la preadolescenții cu comportament deviant și au fost stabilite condițiile de ordin psihologic care fac posibilă dezvoltarea stabilității și autocontrolului emoțional și diminuarea comportamentului deviant la preadolescenți.

Rezultatele obținute care contribuie la soluționarea unei probleme științifice importante rezidă în: *identificarea* particularităților stabilității și autocontrolului emoțional la preadolescenții cu comportament deviant și *elaborarea* unui program de intervenție psihologică centrat pe dezvoltarea prioritară a stabilității și autocontrolului emoțional, *ceea ce a contribuit la* diminuarea semnificativă a comportamentului deviant *prin implementarea* strategiilor de dezvoltare a autocontrolului și stabilității emoționale la subiecții experimentali.

Semnificația teoretică: au fost obținute cunoștințe științifice despre natura psihologică a comportamentului deviant și caracteristicile lui esențiale; despre stabilitatea emoțională și controlul emoțional al preadolescentului; despre profilul emoțional al preadolescentului cu comportament deviant; despre strategiile de dezvoltare a stabilității și autocontrolului emoțional, orientate spre identificarea și lichidarea cauzelor psihologice ce generează comportamentului deviant.

Valoarea aplicativă: elaborarea, implementarea și validarea unui program de intervenție psihologică orientat spre dezvoltarea stabilității și autocontrolului emoțional, variabile responsabile de comportamentul preadolescenților, care poate fi utilizat, în procesul educativ, cu efect benefic asupra calității comportamentului preadolescentului; propunerea unui set de recomandări practice privind eficientizarea activităților de asistență psihologică a preadolescenților cu nivel scăzut al stabilității emoționale și controlului emoțional; elaborarea și punerea în uz practic a metodologiei de diagnosticare, măsurare și evaluare a stabilității emoționale și controlului emoțional.

Implementarea rezultatelor științifice obținute: aspectele cele mai importante ale cercetării au fost discutate, analizate și implementate: în cadrul activităților științifice organizate în instituțiile superioare de învățământ din Republica Moldova; în procesul didactic de pregătire a specialiștilor în domeniul psihologiei, asistenței sociale din cadrul UPS "I. Creangă" și USEM la disciplinele "Psihosociologia devianței", "Psihosociologia comportamentului deviant și strategii de susținere a tineretului", "Asistența socială a elevului greu educabil", "Asistența socială în sistemul de probațiune", "Psihologia socială"; în cadrul proiectelor de cercetări științifice aplicative, finanțate de la bugetul de stat etc.

АННОТАЦИЯ

Структура диссертации: диссертация состоит из аннотации (на 3-х языках), введения, 3-х глав, общих выводов и рекомендаций, библиографии, включающей 199 источника, 7-ми приложений, 164 страниц основного текста, 54 таблиц и 51 рисунка. Полученные результаты опубликованы в 17 научных работах.

Ключевые слова: девиантное поведение, нормативное поведение, самоконтроль, локус контроля, эмоциональная стабильность, эмоциональная нестабильность, эмоциональный контроль, эмоциональный профиль, интернальность, подростковый возраст.

Цель исследования: выявление особенностей самоконтроля и эмоциональной устойчивости у подростков с девиантным поведением и определение психологических условий для снижения девиантного поведения у подростков за счет повышения у них уровня самоконтроля и эмоциональной устойчивости.

Задачи исследования: анализ теоретических подходов к исследованию эмоциональной устойчивости и самоконтроля у подростков с девиантным поведением; разработка методологии диагностики эмоциональной устойчивости и самоконтроля у подростков с девиантным поведением; выявление недостатков в развитии эмоциональной устойчивости и самоконтроля, порождающих девиантное поведение; выявление взаимосвязи между самоконтролем и эмоциональной устойчивостью и личностными качествами у девиантных подростков; выделение черт личности подростков с девиантным поведением; разработка программы по устранению недостатков эмоциональной устойчивости и самоконтроля, ответственных за поведение ребенка, и ее реализация в рамках специального психологического вмешательства с участием подростков с девиантным поведением.

Научная новизна и оригинальность: были выявлены и описаны особенности самоконтроля и эмоциональной устойчивости у подростков с девиантным поведением, а также определены психологические условия, позволяющие развивать эмоциональную устойчивость и самоконтроль и снижать девиантное поведение у подростков.

Результаты исследования, способствующие решению важной научной проблемы: выявление особенностей эмоциональной устойчивости и самоконтроля у подростков с девиантным поведением; разработка программы психологического вмешательства, которая посредством применения стратегии развития эмоциональной устойчивости и самоконтроля привела к значительному снижению девиантного поведения испытуемых-подростков.

Теоретическая значимость: были получены научные знания о психологической природе и основных характеристиках девиантного поведения; об эмоциональной устойчивости и самоконтроле подростков; об эмоциональном профиле личности подростка с девиантным поведением; о стратегиях развития эмоциональной устойчивости и самоконтроля, ориентированных на выявление и устранение психологических причин, порождающих девиантное поведение.

Практическая значимость диссертации состоит в разработке, реализации и валидации программы психологического вмешательства, ориентированной на развитие эмоциональной устойчивости и самоконтроля – переменных, ответственных за поведение подростков, которая может быть использована в образовательном процессе и благотворно повлиять на качество поведения подростков; также предложены методология диагностики, измерения и оценки эмоциональной устойчивости и самоконтроля подростков и комплекс практических рекомендаций для организации эффективной психологической помощи подросткам с низким уровнем эмоциональной устойчивости и самоконтроля.

Применение полученных научных результатов. Основные положения и результаты проведенного исследования предлагались для обсуждения и анализа на заседаниях кафедры Социальной работы КГПУ им. И. Крянгэ, в рамках национальных и международных научных мероприятий; были реализованы в научно-практических проектах, финансируемых из государственного бюджета, а также в процессе подготовки специалистов в области психологии, социальной помощи в КГПУ им. И. Крянгэ и Европейском Университете Молдовы по дисциплинам «Психология девиантности», «Социальная психология» и др.

ANNOTATION

Dița Maria, Self-control and emotional stability of preadolescents with deviant behavior, PhD thesis in psychology, Chisinau, 2021

Thesis structure: introduction, three chapters, general conclusions and recommendations, bibliography of 199 titles, 7 annexes, 164 pages of basic text, 54 figures and 51 tables. The results are published in 17 scientific papers.

Keywords: deviant behavior, normative behavior, self-control, place of subjective control, emotional stability, emotional instability, emotional control, emotional profile, internality, preadolescent age.

The aim of the thesis: identifying the peculiarities of self-control and emotional stability of preadolescents with deviant behavior and determining the psychological conditions to reduce deviant behavior in preadolescents by increasing the level of self-control and emotional stability in them.

The objectives of the thesis: analysis of theoretical approaches of emotional stability and self-control in preadolescents with deviant behavior; elaboration of the methodology for diagnosing and identifying the emotional stability and self-control of preadolescents with deviant behavior; identifying deficiencies in the development of emotional stability and self-control, which generates deviant behavior; identifying the association between self-control and emotional stability and personality traits of deviant preadolescents; highlighting the personality traits of preadolescents with deviant behavior; elaboration of a program to remedy the deficiencies of emotional stability and self-control responsible for the behavior of preadolescents and its implementation in a special psychological intervention with preadolescents with deviant behavior.

Scientific novelty and originality: were revealed and described the particularities of self-control and emotional stability in preadolescents with deviant behavior and established the psychological conditions that make it possible to develop emotional stability and self-control and decrease deviant behavior in preadolescents.

The results that contribute to solving an important scientific problem lie in: *identifying* the particularities of emotional stability and self-control in preadolescents with deviant behavior and *developing* a psychological intervention program focused on the priority development of emotional stability and self-control, *which contributed* to significant diminution of deviant behavior by *implementing* strategies to develop self-control and emotional stability in experimental subjects.

Theoretical significance: scientific knowledge was obtained about the psychological nature of deviant behavior and its essential characteristics; about the emotional stability and emotional control of the preadolescent; about the emotional profile of the preadolescent with deviant behavior; about strategies for developing emotional stability and self-control, aimed at identifying and eliminating the psychological causes that generate deviant behavior.

Applicative value: elaboration, implementation and validation of a psychological intervention program aimed at developing emotional stability and self-control, variables responsible for preadolescent behavior, which can be used in the educational process, with beneficial effect on the quality of preadolescent behavior; proposing a set of practical recommendations on improving the psychological assistance activities of preadolescents with low levels of emotional stability and emotional control; elaboration and practical use of the methodology for diagnosing, measuring and assessment emotional stability and emotional control.

Implementation of the obtained scientific results: the most important aspects of the research were discussed, analyzed and implemented: within the scientific activities organized in higher education institutions in Republic of Moldova; in the didactic process of training specialists in the field of psychology and, social assistance within State Pedagogical University "I. Creangă" and University of European Studies of Moldova to the disciplines "Psychosociology of deviance", "Psychosociology of deviant behavior and strategies to support youth", "Social assistance of the hard-to-learn student", "Social assistance in the probation system", "Social psychology"; within the applied scientific research projects, financed from the state budget etc.

LISTA TABELELOR

Tabelul 2.1. Variabilele cercetării	56
Tabelul 2.2. Modul de interpretare a factorilor “Extraversiune/introversiune” și “Neurotism” ...	64
Tabelul 2.3. Interpretarea valorilor standard la Chestionarul 16 PF Cattell	65
Tabelul 2.4. Instrumente/ scale de cercetare utilizate pentru studierea autocontrolului și stabilității emoționale la subiecții cercetați	68
Tabelul 2.5. Valorile medii la Tehnica ”Comportamentul”	69
Tabelul 2.6. Rezultatele testului Kruskal – Wallis la Tehnica Comportamentul (E. V. Saenco) ..	70
Tabelul 2.7. Valorile medii la Tehnica de diagnosticare a nivelului controlului subiectiv (G. Rotter)	76
Tabelul 2.8. Diferențe statistice - Kruskal – Wallis, Tehnica de diagnosticare a nivelului controlului subiectiv (G. Rotter)	76
Tabelul 2.9. Diferențe statistice - Testul U Mann- Whitney (grupul de risc și cu comportament normativ) (Tehnica Rotter)	77
Tabelul 2.10. Diferențe statistice - Testul U Mann- Whitney (grupul de risc și comportament deviant) (Tehnica Rotter)	78
Tabelul 2.11. Diferențe statistice - Testul U Mann- Whitney (subiecții cu comportament deviant și subiecții cu comportament normativ (Tehnica Rotter)	78
Tabelul 2.12. Valorile medii la Chestionarul de diagnosticare a autocontrolului volitiv	83
Tabelul 2.13. Diferențe statistice - Testul Kruskal – Wallis la Chestionarul de diagnosticare a autocontrolului volitiv	83
Tabelul 2.14. Valorile medii la <i>Factorul Q3</i> - Autocontrol înalt vs. autocontrol scăzut Chestionarul 16 PF Cattell	86
Tabelul 2.15. Rezultatele testului Kruskal – Wallis la <i>Factorul Q3</i> - Autocontrol înalt vs. autocontrol scăzut Chestionarul 16 PF Cattell	87
Tabelul 2.16. Media rangurilor la <i>Factorul Q3</i> Chestionarul 16 PF Cattell (grup de risc și grupul cu comportament normativ)	87
Tabelul 2.17. Media rangurilor la <i>Factorul Q3</i> Chestionarul 16 PF Cattell (grup de risc și subiecți cu comportament deviant)	88
Tabelul 2.18. Media rangurilor la <i>Factorul Q3</i> Chestionarul 16 PF Cattell (subiecți cu comportament deviant și subiecții cu comportament normativ)	88
Tabelul 2.19. Valorile medii la Factorul G: Forța eu-lui – supunerea sentimentelor vs. normativarea înaltă a comportamentului	88

Tabelul 2.20. Rezultatele testului Kruskal – Wallis la <i>Factorul G</i> - Forța eu-lui – supunerea sentimentelor vs. normativarea înaltă a comportamentului	89
Tabelul 2.21. Media rangurilor la <i>Factorul G</i> (grup de risc și grupul cu comportament normativ)	89
Tabelul 2.22. Media rangurilor la <i>Factorul G</i> (grup de risc și subiecții cu comportament deviant)	89
Tabelul 2.23. Media rangurilor la <i>Factorul G</i> (subiecți cu comportament deviant și subiecții cu comportament normativ)	90
Tabelul 2.24. Valorile medii la <i>Factorul C</i> : Instabilitate emoțională vs. stabilitate emoțională Chestionarul 16 PF Cattell	91
Tabelul 2.25. Rezultatele testului Kruskal – Wallis la <i>Factorul C</i> : Instabilitate emoțională vs. stabilitate emoțională Chestionarul 16 PF Cattell	92
Tabelul 2.26. Media rangurilor la <i>Factorul C</i> Chestionarul 16 PF Cattell (grup de risc și grupul cu comportament normativ)	92
Tabelul 2.27. Media rangurilor la <i>Factorul C</i> Chestionarul 16 PF Cattell (grup de risc și subiecți cu comportament deviant)	92
Tabelul 2.28. Media rangurilor la <i>Factorul C</i> Chestionarul 16 PF Cattell (subiecți cu comportament deviant și subiecții cu comportament normativ)	92
Tabelul 2.29. Valorile medii la scala Neurotism Chestionarul de personalitate (H. Eysenck)	93
Tabelul 2.30. Rezultatele testului Kruskal – Wallis la Scala stabilitate emoțională/ instabilitate emoțională, Chestionarul de personalitate (H. Eysenck)	94
Tabelul 2.31. Corelația dintre nivelul de comportament și autocontrolul și stabilitatea emoțională	95
Tabelul 2.32. Caracteristici ale autocontrolului și stabilității emoționale	96
Tabelul 2.33. Corelația dintre scalele de la autocontrol și particularitățile de personalitate ale preadolescenților cu comportament deviant (Chestionarul 16 PF Cattell)	97
Tabelul 2.34. Corelația dintre autocontrol și particularitățile de personalitate la preadolescenții cu comportament deviant (FPI)	99
Tabelul 2.35. Corelația dintre stabilitate emoțională și particularitățile de personalitate la preadolescenții cu comportament deviant	100
Tabelul 2.36. Diferențe statistice - Testul Kruskal – Wallis la Chestionarul 16 PF Cattell	102
Tabelul 2.37. Diferențe statistice la Chestionarul 16 PF Cattell (Testul U-Mann- Whitney) – grupul de risc și cel cu comportament normativ	103
Tabelul 2.38. Diferențe statistice la Chestionarul 16 PF Cattell (Testul U-Mann- Whitney) – grupul	

de risc și cel cu comportament deviant	103
Tabelul 2.39. Diferențe statistice la Chestionarul 16 PF Cattell (Testul U-Mann- Whitney) – comportament deviant și comportament normativ	104
Tabelul 2.40. Diferențe statistice - Testul U-Mann- Whitney (grupul de risc și cel cu comportament normativ), (FPI)	106
Tabelul 2.41. Diferențe statistice - Testul U-Mann- Whitney (grupul de risc și comportament deviant), (FPI)	107
Tabelul 2.42. Diferențe statistice - Testul U-Mann- Whitney (comportament deviant și comportament normativ), (FPI)	108
Tabelul 3.1. Semnificația diferenței după testul U-Mann-Whitney, Tehnica de diagnosticare a nivelului controlului subiectiv (G. Rotter) (GE test și GC test)	119
Tabelul 3.2. Componentele constitutive ale programului de dezvoltare a autocontrolului și stabilității emoționale la preadolescenții cu comportament deviant	126
Tabelul 3.3. Semnificația diferenței după testul Wilcoxon Chestionarul de personalitate (16 PF Cattell) (GE/test și GE/retest)	138
Tabelul 3.4. Semnificația diferenței după testul Wilcoxon Chestionarul de personalitate FPI (GE/test și GE/retest)	141
Tabelul 3.5. Semnificația diferenței după testul Wilcoxon Tehnica de diagnosticare a nivelului controlului subiectiv (G. Rotter) (GE/test și GE/retest)	144
Tabelul 3.6. Semnificația diferenței după testul U-Mann-Whitney Chestionarul de personalitate (16 PF Cattell) (GC/retest și GE/retest)	146
Tabelul 3.7. Semnificația diferenței după testul U-Mann-Whitney Chestionarul de personalitate FPI (GC/retest și GE/retest)	149
Tabelul 3.8. Semnificația diferenței după testul U-Mann-Whitney Tehnica de diagnosticare a nivelului controlului subiectiv (G. Rotter) (GC/retest și GE/retest)	153
Tabelul 3.9. Semnificația diferenței după testul Wilcoxon Tehnica de diagnosticare a nivelului controlului subiectiv (G. Rotter) GC test și GC retest	158

LISTA FIGURILOR

Figura 2.1. Distribuția subiecților experimentali	57
Figura 2.2. Distribuția rezultatelor privind nivelul comportamentului (%)	69
Figura 2.3. Media rangurilor Tehnica Comportamentul de E. V. Saenco (grupul de risc și subiecții cu comportament normativ)	70
Figura 2.4. Media rangurilor Tehnica Comportamentul de E. V. Saenco (grupul de risc și comportament deviant)	71
Figura 2.5. Media rangurilor Tehnica Comportamentul de E. V. Saenco (subiecții cu comportament deviant și cei cu comportament normativ	71
Figura 2.6. Rezultatele obținute de către subiecții din cele trei loturi la Scala Internalitate generală (Ig) (%)	72
Figura 2.7. Rezultatele obținute de către subiecții din cele trei loturi la Scala Internalitate în realizări (Ir) (%)	73
Figura 2.8 Rezultatele obținute de către subiecții din cele trei loturi la Scala Internalitate în nereușite (In) (%)	73
Figura 2.9. Rezultatele obținute de către subiecții din cele trei loturi la Scala Internalitate în relațiile din familie (If) (%)	74
Figura 2.10. Rezultatele obținute de către subiecții din cele trei loturi la Scala Internalitate în relațiile de producere (Ip) (%)	74
Figura 2.11. Rezultatele obținute de către subiecții din cele trei loturi la Scala Internalitate în relațiile interpersonale (Ii) (%)	75
Figura 2.12. Rezultatele obținute de către subiecții din cele trei loturi la Scala Internalitate în sănătate și boală (Is) (%)	75
Figura 2.13. Media rangurilor obținute la Tehnica de diagnosticare a nivelului controlului subiectiv (G. Rotter) (grupul de risc și subiecții din grupul cu comportament normativ)	77
Figura 2.14. Media rangurilor obținute la Tehnica de diagnosticare a nivelului controlului subiectiv (G. Rotter) (grupul de risc și subiecții cu comportament deviant)	77
Figura 2.15. Media rangurilor obținute la Tehnica de diagnosticare a nivelului controlului subiectiv (subiecții cu comportament deviant și subiecții din grupul cu comportament normativ)	78
Figura 2.16. Distribuția rezultatelor obținute de subiecți la scala Indicele autocontrolului volitiv	81
Figura 2.17. Distribuția rezultatelor obținute de subiecți la scala Perseverența (%)	81
Figura 2.18. Distribuția rezultatelor obținute de subiecți la scala Stăpânirea de sine (%)	82
Figura 2.19. Media rangurilor – scala Indicele autocontrolului volitiv (grupul de risc și subiecții în	

grupul cu comportament normativ)	83
Figura 2.20. Media rangurilor - Scalele Perseverența și Stăpânirea de sine (grupul de risc și subiecții din grupul cu comportament normativ)	84
Figura 2.21. Media rangurilor – scala Indicele autocontrolului volitiv (grupul de risc și subiecții cu comportament deviant)	84
Figura 2.22. Media rangurilor - Scalele Perseverența și Stăpânirea de sine (grupul de risc și subiecții cu comportament deviant)	85
Figura 2.23. Media rangurilor – scala Indicele autocontrolului volitiv (subiecții cu comportament normativ și subiecții cu comportament deviant)	85
Figura 2.24. Media rangurilor - Scalele Perseverența și Stăpânirea de sine (subiecții cu comportament normativ și subiecții cu comportament deviant)	86
Figura 2.25. Distribuția rezultatelor la scala Neurotism Chestionar de personalitate (H.Eysenck) 93	
Figura 2.26. Media rangurilor – scala neurotism Chestionarul Eysenck (grupul de risc și subiecții din grupul cu comportament normativ)	94
Figura 2.27. Media rangurilor – scala neurotism Chestionarul Eysenck (grupul de risc și subiecții cu comportament deviant)	94
Figura 2.28. Media rangurilor – scala neurotism Chestionarul Eysenck (subiecții cu comportament normativ și subiecții cu comportament deviant)	95
Figura 2.29. Profilul de personalitate la subiecții experimentali (Chestionarul 16 PF Cattell)	102
Figura 2.30. Profilul de personalitate la subiecții experimentali (FPI)	106
Figura 3.1. Rezultatele la Chestionarul de personalitate (16 PF Cattell) la subiecții din GE test și GC test (unități medii)	115
Figura 3.2. Rezultatele la Chestionar de personalitate FPI la subiecții din GE test și GC test (unități medii)	116
Figura 3.3. Rezultatele la Chestionar de personalitate (H. Eysenck) la subiecții din GE test și GC test (unități medii)	117
Figura 3.4. Rezultatele la Tehnica Comportamentul (E. V. Saenco) la subiecții din GE test și GC test (unități medii)	117
Figura 3.5. Rezultatele la Tehnica de diagnosticare a nivelului controlului subiectiv (G. Rotter) la subiecții din GE test și GC test (unități medii)	118
Figura 3.6. Rezultatele la Chestionar de diagnosticare a autocontrolului volitiv la subiecții din GE test și GC test (unități medii)	119
Figura 3.7. Rezultatele la Chestionarul de personalitate (16 PF Cattell) la subiecții din GE test și GE retest	137

Figura 3.8. Rezultatele la Chestionarul de personalitate FPI la subiecții din GE test și GE retest .	140
Figura 3.9. Rezultatele la Chestionar de personalitate (H. Eysenck) la subiecții din GE test și GE retest (unități medii)	142
Figura 3.10. Rezultatele la Tehnica Comportamentul (E. V. Saenco) la subiecții din GE test și GE retest (unități medii)	143
Figura 3.11. Rezultatele la Tehnica de diagnosticare a nivelului controlului subiectiv (G. Rotter) la subiecții din GE test și GE retest (unități medii)	144
Figura 3.12. Rezultatele la Chestionar de diagnosticare a autocontrolului volitiv la subiecții din GE test și GE retest (unități medii)	145
Figura 3.13. Rezultatele la Chestionarul de personalitate (16 PF Cattell) la subiecții din GC retest și GE retest (unități medii)	146
Figura 3.14. Rezultatele la Chestionarul de personalitate FPI la subiecții din GC retest și GE retest (unități medii)	149
Figura 3.15. Rezultatele la Chestionar de personalitate (H. Eysenck) la subiecții din GC retest și GE retest (unități medii)	151
Figura 3.16. Rezultatele la Tehnica Comportamentul (E. V. Saenco) la subiecții din GC retest și GE retest (unități medii)	152
Figura 3.17. Rezultatele la Tehnica de diagnosticare a nivelului controlului subiectiv (G. Rotter) la subiecții din GC retest și GE retest (unități medii)	152
Figura 3.18. Rezultatele la Chestionar de diagnosticare a autocontrolului volitiv la subiecții din GC retest și GE retest (unități medii)	153
Figura 3.19. Rezultatele la Chestionarul de personalitate (16 PF Cattell) la subiecții din GC test și GC retest (unități medii)	154
Figura 3.20. Rezultatele la Chestionar de personalitate FPI la subiecții din GC test și GC retest (unități medii)	155
Figura 3.21. Rezultatele la Chestionar de personalitate (H. Eysenck) la subiecții din GC test și GC retest (unități medii)	156
Figura 3.22. Rezultatele la Tehnica Comportamentul (E. V. Saenco) la subiecții din GC test și GC retest (unități medii)	157
Figura 3.23. Rezultatele la Tehnica de diagnosticare a nivelului controlului subiectiv (G. Rotter) la subiecții din GC test și GC retest (unități medii)	157
Figura 3.24. Rezultatele la Chestionar de diagnosticare a autocontrolului volitiv la subiecții din GC test și GC retest (unități medii)	158

LISTA ABREVIERILOR

- Ig** - Internalitate generală
- Ir** - Internalitate în realizări
- In** - Internalitate în neresușite
- If** - Internalitate în relațiile din familie
- Ip** - Internalitate în relațiile de producere
- Ii** - Internalitate în relațiile interpersonale
- Is** - Internalitate în sănătate și boală
- 16PF** - Testul de personalitate Cattell Forma C Factorii:
 - A** - Schizotimie vs. ciclotimie
 - B** - Inteligența
 - C** - Instabilitate emoțională vs. stabilitate emoțională
 - E** - Supunere vs. dominant
 - F** - Reținere vs. expansivitate
 - G** - Forța eu-lui – supunerea sentimentelor vs. normativarea înaltă a comportamentului
 - H** - Prudență vs. îndrăzneală
 - I** - Masculinitate vs. feminitate
 - L** - Sinceritate vs. gelozie
 - M** - Conformism vs. nonconformism
 - N** - Naivitate vs. clarviziune
 - O** - Încredere în sine vs. anxietate
 - Q1** - Conservatism vs. radicalism
 - Q2** - Dependență vs. independent
 - Q3** - Autocontrol înalt vs. autocontrol scăzut
 - Q4** - Destindere vs. încordare.
- F.P.I.** - Inventarul de personalitate Freiburg forma B
 - FPI_1** – scala, Nervozitate
 - FPI_1** – scala, Agresivitate spontană
 - FPI_3** – scala, Depresie
 - FPI_4** – scala, Excitabilitate (emotivitate)
 - FPI_5** – scala, Sociabilitate;
 - FPI_6** – scala, Calmul (caracter calm);
 - FPI_7** – scala, Dominare (tendința de dominare);
 - FPI_8** – scala, Inhibiție;
 - FPI_9** – scala, Fire deschisă;
 - FPI_10** – scala, Extroversiune/ introversiune;
 - FPI_11** – scala, Labilitate emoțională;
 - FPI_12** – scala, Masculinitate - Feminitate.

INTRODUCERE

Actualitatea și importanța temei abordate. Preadolescența este una dintre cele mai dificile perioade ale dezvoltării umane. Se caracterizează prin schimbări profunde care afectează dezvoltarea personală a copilului. Acestea se referă la modificările fiziologice, relațiile ce se stabilesc cu adulții și colegii, nivelul de dezvoltare a proceselor cognitive, inteligența, abilitățile și, desigur, dezvoltarea emoțională care este marcată de schimbări majore.

Preadolescența se caracterizează prin emoții puternice, fapt care se manifestă în excitabilitate înaltă, variabilitatea dispoziției, apariția de anxietate, agresiune și alte reacții violente. Deoarece experiența preadolescenților este limitată ei tind să se afirme, să-și demonstreze independența. În cercul de colegi ei, deseori, încearcă să se autoafirme, demonstrând că sunt persoane cu o mare experiență de viață. O astfel de afirmație este adesea asociată cu imitația de comportamente antisociale.

Vârsta preadolescentă este cea mai sensibilă pentru dezvoltarea stabilității emoționale, autoreglării conștiente și a autocontrolului. Toate acestea facilitează procesul de creștere a stabilității emoționale. Prin urmare, investigarea modalităților și condițiilor pentru dezvoltarea stabilității emoționale și a autocontrolului în această vârstă pare să fie cea mai potrivită.

Chiar dacă, conform datelor statistice ale Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova, rata infracțiunilor comise de către minori și cu participarea acestora este în descreștere (cu 8,7% mai puțin în anul 2020 comparativ cu anul 2019), aceasta rămâne a fi nesemnificativă. Îngrijorător, însă, este faptul că se atestă o creștere a numărului de minori implicați în comiterea infracțiunilor excepțional de grave. Astfel, este necesar să remarcăm contradicția actuală dintre nevoia stringentă de a utiliza măsuri preventive pentru creșterea nivelului de stabilitate emoțională și a autocontrolului personalității preadolescenților cu comportament deviant și justificarea științifică insuficient dezvoltată pentru formarea unei astfel de stabilități emoționale și autocontrol.

Încadrarea temei în preocupările internaționale, naționale, zonale, ale colectivului de cercetare și în context inter- și transdisciplinar, prezentarea rezultatelor cercetărilor anterioare

Problemei stabilității emoționale la preadolescenții cu comportamentul deviant i-au fost consacrate un șir impunător de lucrări științifice, totuși actualitatea ei nu scade, ba dimpotrivă, sporește. În contextul actual problema comportamentului deviant este extrem de importantă și relevantă, având în vedere criza globală a societății noastre. Schimbările politice și economice care au loc în țara noastră contribuie la creșterea nivelului de stres psihoemoțional la tineri. O creștere continuă a tensiunii în procesul de realizare a activității educaționale și alte tipuri de activități, o

schimbare a stereotipurilor de comportament stabilite, o cerere crescândă a eficienței în luarea deciziilor, precum și o intensificare a situațiilor de urgență, duc la apariția la tineri a situațiilor stresante. Astfel de stări de stres psihic excesiv și continuu apar la preadolescenți atunci când sistemul nervos primește o încărcătură emoțională. Stabilitatea emoțională ca abilitate a preadolescentului de a-și menține în diferite condiții de instabilitate socială pozițiile personale, de a poseda anumite mecanisme de protecție în raport cu influențele contradictorii, credințele și viziunea proprie despre viață în general, reduce impactul negativ al fenomenelor emoționale puternice, previne stresul extrem, promovează pregătirea pentru acțiune într-o situație tensionată. Prin urmare, stabilitatea emoțională este unul dintre factorii psihologici importanți ai fiabilității, eficienței și succesului activităților într-un mediu extrem.

Actualitatea temei cercetate este determinată de frecvența îngrijorătoare a instabilității emoționale printre preadolescenții din Republica Moldova ce au tendința de a deveni insurmontabile odată cu trecerea timpului; de necesitatea diagnosticării și intervenției psihologice prompte în instabilitatea emoțională, autocontrolul scăzut care, la rândul său, amplifică rata comportamentului deviant și a consecințelor psihologice nefaste; de complexitatea etiologiei și a mecanismelor de producere a instabilității emoționale și autocontrolului scăzut ce suscită interesul cercetătorilor din diverse domenii: psihologie, neuropsihologie, criminologie etc. Metodele de profilaxie, diagnostic și intervenție în instabilitatea emoțională și autocontrolul scăzut au rămas în mare parte neschimbate de-a lungul mai multor zeci de ani. Modificările intervenite în dezvoltarea psihofizică a copiilor în ultimii 10-20 de ani dictează restructurarea, revizuirea programelor și a strategiilor de intervenție în instabilitatea emoțională și autocontrolul scăzut al preadolescenților. Cercetările de psihologie și neuropsihologie din ultimii 10-15 ani denotă faptul că dezvoltarea preadolescenților contemporani prezintă particularități specifice de ritm și calitate, motiv pentru care este inacceptabilă raportarea preadolescenților actuali la etaloanele zilei de ieri. Prin urmare, trebuie luate în considerare modificările survenite în dezvoltarea psihică și a personalității preadolescentului contemporan atât în ceea ce privește diagnosticul stabilității emoționale și autocontrolului cât și în conținutul intervenției psihologice specializate aplicate preadolescenților cu comportament deviant.

Devianța, stabilitatea emoțională și autocontrolul au constituit subiecte de discuție și cercetare pentru numeroși oameni de știință din diverse țări și domenii de studiu: T. Sellin [93], R. K. Merton [60], W. Mischel, N. Cantor, S. Feldman [61], L. Pulkkinen [76], E. B. Змановская, [149], А. Е. Личко [163], А. М. Прихожан [182], Л. М. Аболин [122], Л. И. Божович [131], Я. Гилинский [138], П. Б. Зильберман [148], В. Т. Кондрашенко [157], И. Н. Иванова, М. А. Козлова [151], П. Ф. Лесгафт [161], В. Л. Маришук [166], В. Э Мильман [170], Е. И.

Печеневская [178], Л. И. Рувинский [187], П. В. Симонов [192] și a.

În literatura română de specialitate problema comportamentului deviant a fost cercetată de D. P. Banciu [3], V. Dragomirescu [36], S. M. Rădulescu [80], R. Râșcanu [83], U. Șchiopu, E. Verza [92] etc.

De asemenea problemei stabilității emoționale și autocontrolului, precum și diminuării comportamentului deviant îi sunt dedicate multiple cercetări ale autorilor autohtoni ca: favorabilitate emoțională la vârsta școlară mică și preșcolară (N. Gîngota [48], C. Perjan [69], Ig. Racu [77] etc.); sfera afectivă la vârsta preadolescentă și adolescentă (A. Calancea [10], Iu. Racu [79]); stabilitatea emoțională a cadrelor didactice (R. Cerlat [14]); manifestarea agresivității (E. Losii [56]); devianța comportamentală la preadolescenți și adolescenți (M. Vîrlan [114], C. Vîntu [105]), dificultățile de relaționare la preadolescenți (D. Ștefăneț [99], P. Jelescu [100]) etc.

Cu toate că realizările cercetătorilor care au studiat stabilitatea și autocontrolul emoțional la preadolescenții cu comportament deviant sunt consistente și valoroase totuși, se atestă o statistică îngrijorătoare a cazurilor de devianță comportamentală în rândul preadolescenților. Astfel, **problema cercetării** rezidă în soluționarea contradicției dintre necesitatea acută de diminuare a comportamentului deviant la preadolescenți prin dezvoltarea autocontrolului și stabilității emoționale la aceștia și lipsa programelor de intervenție verificate experimental.

Scopul lucrării constă în identificarea particularităților autocontrolului și stabilității emoționale ale preadolescenților cu comportament deviant și determinarea condițiilor psihologice de diminuare a comportamentului deviant la preadolescenți prin sporirea nivelului de autocontrol și stabilitate emoțională la aceștia.

Obiectivele cercetării, ca detalieri ale scopului de cercetare, sunt:

1. Analiza abordărilor teoretice ale stabilității emoționale și autocontrolului la preadolescenții cu comportament deviant.
2. Elaborarea metodologiei de diagnosticare și identificare a stabilității emoționale și autocontrolului la preadolescenții cu comportament deviant.
3. Studiarea comparativă a preadolescenților cu comportament deviant și a celor cu comportament normativ în vederea descoperirii diferențelor dintre ei privind gradul de dezvoltare a stabilității emoționale și autocontrolului.
4. Identificarea carențelor în dezvoltarea stabilității emoționale și autocontrolului, fapt ce generează comportament deviant.
5. Identificarea relației de asociere între autocontrolul și stabilitatea emoțională și trăsăturile de personalitate ale preadolescenților devianți.
6. Evidențierea trăsăturilor de personalitate ale preadolescenților cu comportament deviant.

7. Elaborarea unui program de remediere a carențelor stabilității emoționale și autocontrolului responsabile de comportamentul preadolescentului și realizarea lui în cadrul unei intervenții psihologice speciale cu preadolescenții cu comportament deviant.

Ipoteza generală. Presupunem că preadolescenții cu comportament deviant, spre deosebire de cei cu comportament normativ și cei din grupul de risc, s-ar caracteriza printr-un grad semnificativ mai scăzut al dezvoltării autocontrolului și stabilității emoționale, precum și a trăsăturilor de personalitate care asigură o adaptare socială eficientă.

Sinteza metodologiei de cercetare și justificare a metodelor de cercetare alese

În cercetarea de față au fost utilizate mai multe metode, reieșind din scopul, obiectivele și ipotezele de cercetare și anume:

- a) **Metode teoretice** - analiza și sinteza literaturii de specialitate, metoda deducției pentru interpretarea și explicarea rezultatelor obținute în cercetare;
- b) **Metode empirice** - experimentul (de constatare, formativ, control), interviul, chestionarul, testul.

Studiul autocontrolului s-a realizat cu ajutorul următoarelor tehnici, scale:

- ✓ *Tehnica de diagnosticare a nivelului controlului subiectiv (G. Rotter);*
- ✓ *Chestionar de diagnosticare a autocontrolului volitiv;*
- ✓ *Factorul Q3: Autocontrol înalt vs. autocontrol scăzut din Chestionarul 16 PF Cattell;*
- ✓ *Factorul G: Forța eu-lui – supunerea sentimentelor vs. normativarea înaltă a comportamentului din Chestionarul 16 PF Cattell.*

Studiul stabilității emoționale s-a realizat cu ajutorul următoarelor scale:

- ✓ *Factorul C: Instabilitate emoțională vs. stabilitate emoțională din Chestionarul 16 PF Cattell;*
- ✓ *scala Neurotism (stabilitate – instabilitate emoțională), din Chestionarul de personalitate (H.Eisenck).*

În vederea evidențierii particularităților de personalitate ale subiecților cercetați am utilizat:

- ✓ *Chestionarul celor 16 factori ai personalității (16 PF Cattell)*
- ✓ *Chestionar de personalitate FPI (F. Fahrenberg, H. Selg, R. Hampel)*

- c) **Metode statistico-matematice.** În cadrul experimentului de constatare am utilizat următoarele metode statistice:

- *testul neparametric Kruskal-Wallis* pentru analiza asocierii categoriilor unei variabile nominale sau ordinale cu nivelurile unei variabile de interval/raport, ce au distribuții semnificativ diferite de distribuția normală;
- *testul U-Mann-Whitney* pentru eșantioane independente;

- *metoda Spearman* pentru precizarea existenței corelațiilor statistice directe și inverse între parametrii cuantificabili studiați.
- *testul Cronbach alfa* pentru identificarea consistenței interne în urma traducerii chestionarelor.

Pentru analiza datelor obținute în cadrul experimentului de control am utilizat următoarele metode statistice:

- *testul U-Mann-Whitney* pentru eșantioane independente;
- *testul Wilcoxon* pentru compararea pe baza rangurilor valorilor distribuțiilor date de măsurarea inițială și de cea finală.

Sumarul capitolelor tezei

În **Introducere** este argumentată actualitatea și importanța problemei de cercetare vizând stabilitatea emoțională și autocontrolul la preadolescenții cu comportament deviant, este expus și fundamentat suportul conceptual și metodologic al cercetării, este formulat scopul și obiectivele cercetării, este enunțată problema științifică importantă soluționată, se dă o caracterizare succintă a lucrării subliniindu-se noutatea și originalitatea științifică a rezultatelor obținute, importanța teoretică și valoarea aplicativă a lucrării.

În capitolul I „**Abordări teoretice ale comportamentului deviant, autocontrolului și stabilității emoționale**” sunt prezentate concepțiile și teoriile explicative ale comportamentului deviant, autocontrolului și stabilității emoționale, sunt elucidate conținutul și structura autocontrolului și stabilității emoționale; sunt relevate condițiile de ordin psihologic care asigură autocontrolul și stabilitatea emoțională, indicatorii care servesc drept repere în diagnosticarea și manifestarea autocontrolului și stabilității emoționale, de asemenea, sunt elucidați factorii determinanți ai devianței, autocontrolului și stabilității emoționale cât și consecințele psihologice ale acestora. Capitolul se încheie cu lansarea problemei și a ipotezei de cercetare și prezentarea scopului și obiectivelor de cercetare.

În capitolul II „**Studiul experimental al autocontrolului și stabilității emoționale la preadolescenții cu comportament deviant**” sunt descrise scopul, obiectivele și ipotezele cercetării constatative, subiecții experimentali, etapele cercetării de constatare, variabilele dependente și independente, instrumentele de lucru. În capitol sunt analizate rezultatele experimentale cu referire la identificarea nivelului autocontrolului și stabilității emoționale a preadolescenților cu comportament în normă, celor aflați în grupul de risc și a celor cu comportament deviant. De asemenea este realizat studiul comparativ al autocontrolului și stabilității emoționale a subiecților din cele trei loturi experimentale. Sunt evidențiate trăsăturile de personalitate ale preadolescenților cu comportament deviant care corelează cu autocontrolul și

stabilitatea emoțională. Este stabilit profilul de personalitate a preadolescenților cu comportament deviant în comparație cu preadolescenții din grupul normă și cei aflați în grupul de risc.

În capitolul III **”Dezvoltarea autocontrolului și stabilității emoționale la preadolescenții cu comportament deviant”** este descrisă metodologia experimentului formativ, este elucidat scopul propus pentru experimentul formativ, ipoteza de cercetare, sunt evidențiate obiectivele de cercetare pentru experimentul formativ, variabilele de cercetare. De asemenea în acest capitol sunt prezentate competențele și subcompetențele sociale și emoționale care au fost urmărite în programul formativ, sunt descrise principiile fundamentale ale programului, metodele folosite în programul de intervenție psihologică. Este dată descrierea celor 4 componente principale ale programului de intervenție: dezvoltarea competențelor de comunicare și interrelaționare, dezvoltarea sferei emoționale și a stabilității emoționale, dezvoltarea autocontrolului și locului intern al controlului subiectiv, dezvoltarea comportamentelor adecvate și acceptate din punct de vedere social. Este realizată evaluarea eficienței programului de dezvoltare a autocontrolului și stabilității emoționale la preadolescenții cu comportament deviant cu ajutorul testului Wilcoxon – pentru calcularea diferențelor statistice obținute de către subiecții din același grup (experimental, de control), dar la diferite etape ale cercetării (test, retest) și a testului U-Mann-Whitney pentru calcularea diferențelor statistice obținute de către subiecții din diferite grupuri la aceeași etapă de cercetare. Experimentul de control este descris în câteva etape: compararea rezultatelor obținute la faza retest de către subiecții din Grupul experimental și a celor din Grupul de control, compararea rezultatelor obținute de subiecții din Grupul experimental la faza test și la faza retest, compararea rezultatelor obținute de către subiecții din Grupul de control la faza test și retest.

Concluziile generale și recomandările reprezintă o viziune de ansamblu a demersului de cercetare a autocontrolului și stabilității emoționale la preadolescenții cu comportament deviant în cele trei ipostaze ale sale: studiul teoretic, studiul experimental de constatare și studiul experimental cu caracter formativ; conține principalele rezultate științifice ale lucrării; enunță problema științifică importantă soluționată în cercetare și propune, în temeiul rezultatelor obținute, recomandări și sugestii vizând cercetările de perspectivă și măsurile de îmbunătățire a autocontrolului și stabilității emoționale la preadolescenții cu comportament deviant.

1. ABORDĂRI TEORETICE ALE COMPORTAMENTULUI DEVIANT, AUTOCONTROLULUI ȘI STABILITĂȚII EMOȚIONALE

1.1. Comportamentul deviant: delimitări conceptuale, forme, cauze

Devianța este un tip de conduită care se abate de la regulile, normele admise de o societate dată [23].

Devianța poate fi considerată și ca o stare care poate fi aleasă sau impusă. Este aleasă atunci când individul/grupul caută a se face vizibil socialmente adoptând un comportament rupt de regulile stabilite. Este impusă atunci când „societatea stabilește norme și abrogă dreptul de a decreta deviant un individ/grup în momentul în care devianța poate deveni un pretext de inovație socială și poate permite instaurarea unui conflict, ducând la o eventuală schimbare socială.”

Astfel, „devianța ca noțiune cu largă utilizare desemnează abaterea sau nonconformismul indivizilor față de normele și valorile sociale” [67, p.11].

Termenul „devianță” a avut inițial menirea de a desemna abaterile de la normele etice, regulile și valorile stabilite în societate. Însă, dat fiind faptul că individul care săvârșește un delict încalcă, în același timp, și normele morale, noțiunea de devianță a fost treptat extinsă asupra tuturor abaterilor de la orice norme sociale (juridice, etice, culturale), inclusiv și de la normele de sănătate fizică și psihică [67, p. 22-37].

Primul cercetător care a utilizat noțiunea „devianță” a fost Emile Durkheim. În concepția sa, renumitul sociolog a oferit o analiză generală a multiplelor fenomene sociale, facilitând astfel elaborarea unui cadru global pentru interpretarea devianței. În opinia cercetătorului, starea de dezorganizare socială, caracterizată prin lipsa unei reglări morale clare a comportamentului indivizilor, are drept impact conduite iraționale și deviante. În context sociologic, devianța a fost definită ca ansamblul comportamentelor care amenință echilibrul sistemului său prin violarea normelor sociale [37].

Sociologii americani T. Sellin și R. K. Merton, preocupați de definirea obiectului de studiu al socio-criminogenezei, au formulat câteva definiții ale comportamentului deviant.

T. Sellin a definit devianța ca fiind ansamblul comportamentelor îndreptate împotriva normelor de conduită sau a ordinii instituționale [93].

R. K. Merton a desemnat prin „comportament deviant” o „reacție normală a oamenilor normali, plasați în condiții anormale” [60]. Spre deosebire de definiția lui Sellin, cea a lui Merton face trimitere implicită la două caracteristici definitorii ale devianței și anume relativitatea și universalitatea comportamentului deviant: fiecare dintre noi, aflat într-o situație frustrantă, constrângătoare sau doar inedită, poate reacționa printr-o conduită deviantă. Așadar, devianța

desemnează ansamblul comportamentelor ce încalcă normele existente într-o cultură dată, norme care corespund unor roluri bine definite și prin aceasta pot amenința echilibrul sistemului.

Sensul cel mai larg al noțiunii de „devianță” este cel de încălcare a normelor de orice natură; deviantul este cel care rezolvă o situație sau un conflict contrar expectanțelor morale, sociale, culturale, religioase ale comunității sau grupului de care aparține.

Până în prezent, se consideră că devianța include orice acte care fac abatere de la așteptările grupului sau colectivității – actele neobișnuite, iraționale ori anormale, determinate de circumstanțe, condiții și stări particulare, care creează situații de ilegitimitate, ce provoacă diferite reacții din partea publicului [81, p. 3]. Autorul consideră că individul deviant este o persoană „bizară”, „excentrică” sau chiar „anormală”, care încalcă regulile unanim acceptate, violează regulile obișnuite de conduită sau acțiune, alege alte căi sau mijloace decât cele legitime, adoptă acțiuni sau comportamente care nu se înscriu în registrul normativ prescris de normele unui grup social particular sau ale societății.

Devianța, generalizează Sorin M. Rădulescu, în ansamblul ei, desemnează o diversitate eterogenă de conduite, acte sau acțiuni, care reprezintă violări sau transgresiuni ale normelor scrise sau nescrise, implicite sau explicite, stări care nu sunt conforme așteptărilor, valorilor și regulilor colectivității, forme de nonconformism, marginalitate, criminalitate etc., tot ceea ce contrazice imaginea publică asupra ceea ce semnifică sau ar trebui să semnifice „normalul” și „dezirabilul” [82, p. 5].

În literatura psihologică devianța este definită în mod diferit. Я. И. Гилинский, И. С. Кон, Д. Н. Исаев, В. Д. Менделевич, Е. В. Змановская ș. a. prin devianță au în vedere un sistem de fapte, acțiuni ale omului, necorespunzătoare normelor (de sănătate psihică, juridice, etice, culturale) stabilite în societate [138, 156, 152, 168, 149]. De către alți autori, devianța este definită ca „abatere de la normele unui grup, față de care persoana deviantă încalcă sistemul de reguli și consemne ale grupului de apartenență și vine în contradicție cu opiniile, atitudinile, scopurile, aspirațiile, comportamentele, chiar vestimentația unui grup sau colectiv” [92, p. 226]. Devianța se manifestă cu intensitate diferită și sub forme diferite, de la cele tolerabile, până la cele infracționale, delictuale, criminale.

Devianța poate fi definită drept o abatere variabilă, mai mult sau mai puțin evidentă, de la normalitatea psihică și valorico – normativă, adesea etichetată și sancționată. [113, p.4].

În conformitate cu Dicționarul Explicativ al Limbii Române comportamentul poate fi definit ca fiind „totalitatea modalităților de reacție a organismului față de mediul înconjurător” [22].

E. Albu susține că comportamentul deviant semnifică o abatere a conduitelor de la normele generale de conviețuire, de la cele morale, culturale și juridice ale societății [1, p.46]. Se atestă

definiții ale conceptului în care nu se fac specificări și concretizări ale normelor încălcate. B. T. Кондрашенко indică că comportamentul deviant este un concept socio-psihologic, care desemnează abaterea de la normele aprobate în cadrul unui grup, corespunzător de incapacitatea de stabilire a relațiilor interpersonale [157, p.98].

În viziunea autorului V. Preda comportamentul deviant se reflectă în forme de conduită ce se află în opoziție cu normele și valorile stabilite în cadrul unui sistem social [75, p.110].

Printre principiile de discriminare a comportamentului deviant semnalăm: principiile statistic, normativ, gradului de dificultate comportamentală, incapacității de respectare a normelor, reacției sociale față de devianță.

După principiul statistic, ai cărui adepți sunt Jacques Quetelet și E. Durkheim, devianța reprezintă o abatere semnificativă de la norma statistică, de la comportamentele celorlalți apreciate ca fiind medii. I. Străchinaru consideră că dezavantajul acestui principiu constă în faptul că plafonul psihologic al mediei statistice se deosebește de la o epocă la alta și, uneori, de la un deceniu la altul, conform evoluției ascendente și nu mediei statistice [98, p.124].

Principiul normativ postulează că devianța nu este o însușire intrinsecă a comportamentului uman, ci este o proprietate atribuită acestuia în funcție de respectarea/ nerespectarea normelor sociale. Este vorba de niște standarde de conformare a comportamentului la cerințele pe care le impune o anumită societate sau un anumit grup social. Norma – afirmă E. Durkheim – „exercită asupra indivizilor o „constrângere” sau o „presiune” colectivă care asigură consensul social, coeziunea și ordinea socială, stimulând solidaritatea morală și conștiința colectivă a societății [37, p.58].

Conform principiului gradului de dificultate comportamentală devianța trebuie definită ca o conduită pe care indivizii o consideră atât de periculoasă, intrigantă sau iritantă, încât elaborează sancțiuni speciale împotriva persoanelor care o manifestă, până la excluderea acestora din cadrul grupului [80, p.44].

”Devianța apare ca un mod specific de a gândi și a acționa față de mecanismele sociale de reglementare a comportamentelor umane și sociale: permis/interzis, corect/incorect, just/injust..., moral/imoral” [109, p.227].

Principiul incapacității de respectare a normelor facilitează elaborarea definițiilor cu conotație medicală. Din perspectiva medical-psihiatrică, individul deviant este un bolnav psihic, lipsit de responsabilitate, discernământ și capacitatea de a face deosebire între bine și rău, moral și imoral. Deviant se consideră comportamentul aceluia individ care nu este apt de a se conforma la normele sociale semnificative, la așteptările societății sau ale grupului din care face parte [36, 157].

Principiul reacției sociale față de devianță a favorizat dezvoltarea teoriilor relativiste.

Conform acestora, nici un act, prin el însuși, nu este deviant, ci este interpretat ca fiind deviant prin raportarea la normele sociale și în funcție de felul în care reacționează publicul la încălcarea acestora. Altfel spus, devianța nu este un fenomen obiectiv, care are o natură intrinsecă. Ea nu este o proprietate inerentă anumitor comportamente, ci este o evaluare subiectivă a acestora, o etichetare.

În cercetarea dnei M. Vîrlan, comportamentul deviant este definit ca acel tip de comportament, care contrazice normele acceptate în grupul de referință și care manifestă anumite trăsături cum ar fi: autoapreciere neadecvată, impulsivitate, brutalitate, negativism, dificultăți în relațiile de comunicare și în adaptare. Autoarea are drept subiecți de cercetare preadolescenții, la care sunt prezente elemente ale comportamentului deviant cu un grad mai puțin pronunțat, incipient adică preadolescenții care manifestă reacții de opoziție (brutalitate, negativism în relațiile cu pedagogii, părinții; reacții de protest și refuz, de imitare inclusiv a exemplului negativ, nedisciplinați etc. Aceștia prezintă o grupă de risc sporit în probabilitatea apariției formelor grave de comportament deviant, antisocial, dacă nu se intervine cu activități pedagogice speciale. De asemenea concluzia cu referire la cauzele comportamentului deviant este: cauzele etiologiei comportamentului deviant sunt de natură biologică, psihosociologică, psihologică. Astfel, comportamentul deviant reprezintă o consecință a interacțiunii mediului social de viață cu structura personalității preadolescentului și a factorilor biologici, ereditari. Iar pentru determinarea tipului de comportament deviant al preadolescentului, autoarea consideră că este necesar să se evidențieze cauzele acestui comportament, să se descopere esența psihologică a acestor cauze, să se țină cont de particularitățile de personalitate ale preadolescenților [114].

În cele ce urmează vom analiza *cauzele* sau *factorii* care provoacă, generează, determină, contribuie și înlesnesc apariția, dezvoltarea și consolidarea diferitor forme ale comportamentului deviant.

”Factorii care facilitează comiterea de infracțiuni își au originea în nevoi diverse, *de natură socio-familială* (abandon familial, lipsa sprijinului familial, influența negativă a anturajului, abandon școlar, etc), *de natură cognitiv – atitudinală* (atitudini și valori antisociale, responsabilitate scăzută, etc), *de natură emoțională* (imaturitate afectivă, autocontrol redus, intoleranță la frustrare și alte probleme de natură emoțională) [30, p.192].

Modelele etiologice elaborate în legătură cu geneza devianței au dat naștere unui număr impunător de teorii explicative.

Teoriile psihologice pun accentul, cu prioritate, pe caracteristicile persoanei, pe structura personalității și elementele ei componente, pe finalitățile învățării și interacțiunii sociale, acestea fiind considerate drept cauze principale ale comportamentului deviant. Teoriile psihologice pot fi

convențional împărțite în: a) teorii propriu-zis psihologice și b) teorii psihosociale [38, 40]. Din primul grup fac parte *teoriile psihanalitice*, care se fondează pe concepția lui S. Freud privind existența în structura psihică a persoanei a celor trei categorii de forțe: a) iraționale (id sau sinele), acesta este locul unde se nasc pulsuniile instinctuale, izvorul principal de energie al psihismului; b) raționale (ego sau eu-l), se prezintă ca sistem conștient de producere și control al comportamentului la nivelul căruia se rezolvă conflictele dintre sine și supraeu; c) morale (superego sau supraeul). În concordanță cu acest model explicativ, comportamentul deviant este caracterizat de un supraeu slab, care nu poate controla tendințele inconștiente produse de către sine [40, p. 97].

Teoriile psihosociale consideră drept cauze ale devianței achizițiile individului rezultate în procesul interacțiunii și învățării psihosociale și sociale. În funcție de mecanismele psihosociale, care favorizează geneza comportamentului deviant, pot fi diferențiate: teoriile controlului psihosocial, teoriile învățării psihosociale, teoriile învățării sociale, teoriile etichetării sociale. Ideea de bază promovată în doctrinele controlului psihosocial constă în aceea că tendința indivizilor de a devia în plan comportamental este relativ generală și constantă și aceștia se vor comporta frecvent în mod asocial dacă nu vor fi formați și susținuți în a evita această tendință. De aceea este necesar să se formeze structuri interne inhibitive apte de a preveni tendințele deviante. În contextul acestei poziții se înscrie teoria lui Hirschi. În accepțiunea lui, mecanismul controlului social care acționează coercitiv asupra individului trebuie văzut în legăturile acestuia cu societatea. În cazul în care corelația este puternică, individul se va conforma normelor sociale. Pe măsură ce slăbesc legăturile, probabilitatea transgresării normelor sporește [70, p. 157-167].

Teoria înfrânării elaborată de către W. Reckless consideră drept factori cauzali ai devianței: presiunea socială (condițiile economice precare, statutul social scăzut, lipsa oportunităților, conflictele familiale); factorii de atragere care abat indivizii de la normele sociale (companionii răi, subcultura deviantă, grupurile deviante); existența unei înfrânări externe eficiente sau nu din partea familiei și a grupurilor suportive); înfrânarea internă ca produs al unei bune interiorizări a normelor sociale [105].

Teoriile învățării dezvăluie mecanismele prin intermediul cărora comportamentul deviant este învățat. Reprezentant de vază al acestui curent este E. Sutherland, care consideră că la baza comportamentului deviant se află socializarea individului într-un sistem de valori ce conduce la violarea normelor sociale. Concepția lui E. Sutherland, numită teoria asocierii diferențiale, are drept idee centrală teza: comportamentul deviant este învățat prin interacțiunea cu alții într-un grup familiar. Învățarea include tehnicile comiterii actelor deviante, plus motivele, trebuințele, raționalizările și atitudinile favorabile comiterii actelor deviante [105].

Un loc deosebit le revine teoriilor *interacționiste* cu privire la factorii cauzali ai devianței. La ele poate fi categorisită poziția lui Wilson și Hernstein, care susțin că devianța are 3 factori, aceștia având o pondere diferită: mediul social și economic; relațiile familiale (îndeosebi se subliniază lipsa grijii față de copii din partea părinților, absența la aceștia din urmă a deprinderilor bune în utilizarea recompenselor și pedepselor); caracteristicile biologice (sexul, impulsivitatea și tipul corporal, inteligența scăzută). În lista teoriilor psihosociale poate fi inclusă și concepția lui Yablonski, care, în baza cercetărilor, a ajuns la concluzia că factorul cauzal al devianței este legat de autoconceptualizarea individului.

Manifestările comportamentale indezirabile au o cauzalitate circulară, efectele constituindu-se în cauze pentru alte comportamente nedorite [106, p.115].

Cauzele apariției unei tulburări de comportament la copil sunt multiple. Între acestea amintim [62]:

- *educația necorespunzătoare a copilului*, educație caracterizată prin inconsecvență, libertate exagerată sau, dimpotrivă, o educație prea autoritară, inflexibilă, neunitară sau contradictorie. Această situație este mai frecventă în familiile cu stres marital prelungit, cu dezacorduri evidente între părinți;
- *tulburările de personalitate a educatorilor*. Putem avea de-a face fie cu educatori cu labilitate emoțională, fie cu educatori prea rigizi;
- *condițiile de mediu extern defavorabile*. Cel mai adesea, un astfel de copil trăiește într-un mediu insuficient sub raportul stimulării și corecției pe care el trebuie să le primească prin experiența socială a altora sau într-un mediu care-l solicită prin bogăția stimulilor peste posibilitățile lui de adaptare. Tulburări generate de astfel de cauze pot să apară la copii cu un fond constituțional normal. Ele sunt în general trecătoare, depedente strict de condițiile de viață ale copilului;
- *factorii genetici*, al căror rol nu este încă prea clar precizat, pe această temă cercetătorii purtând în continuare lungi dezbateri. S-a constatat însă că majoritatea copiilor care prezintă de timpuriu tulburări comportamentale s-au manifestat la scurt timp după naștere ca ușor iritabili, fără un program regulat, nerăspunzând adecvat la confort [Mitrofan, I., 2008, p. 87].

N. Mitrofan (1992) realizează o analiză a cauzelor care pot determina comportamentul deviant la copii preadolescenți. Astfel, autorul vorbește de două categorii de factori ce stau la baza acestor tulburări: a) factori interni, individuali și b) factori externi, sociali.

a) *Factorii individuali* includ:

- disfuncțiile cerebrale (cercetările au demonstrat specificitatea traseelor EEG la

delincvenții minori);

- deficiențele intelectuale;
- tulburări ale afectivității (imaturitate afectivă);
- tulburări caracteriale (imaturizare caracterologică).

a) *Factorii sociali* includ:

- climatul educațional familial (familii dezorganizate, atmosferă familială conflictuală, climat hiperautoritar sau climat hiperpermisiv);
- eșecurile privind integrarea școlară (nivel scăzut atât al randamentului școlar, cât și al satisfacției resimțite de elev în legătură cu activitatea școlară) [63, p.105].

Printre factorii sociali care determină înclinația spre comportamente deviate, un rol considerabil îl are familia. Aspectele din familie care pot fi considerate responsabile de comportamentele copiilor sunt: organizarea vieții de familie, climatul psihologic, diviziunea rolurilor, structura familiei, ansamblul de norme și reguli privind conduita membrilor, respectarea drepturilor și responsabilizarea copiilor, valorile transmise sistematic copiilor, stilurile parentale, etc. [26, p. 126].

Deși factorii de risc descriși mai sus s-au arătat a fi implicați în dezvoltarea tulburărilor de comportament, este important de menționat faptul că nu toți copiii expuși acestor factori dezvoltă astfel de tulburări.

Conturarea noțiunii de comportament deviant reclamă în mod obligator prezentarea în continuare a formelor ei particulare de exprimare evidențiate în literatura de specialitate.

Unii autori (D. P. Banciu, S. M. Rădulescu, M. Voicu, 1985; S. M. Rădulescu, D. P. Banciu, 2002; S. M. Rădulescu, 1990; U. Șchiopu, 1997 ș. a.) disting: devianța sancționată negativ sau pedepsită (actele criminale, infracționale); devianța apreciată pozitiv sau recompensată (actele de inovație în domeniul tehnic, artistic); devianța acceptată fără sancțiuni sau recompense, deși criticată, ridiculizată de opinia publică (actele excentrice). De rând cu aceste forme de devianță manifestată, există și o devianță cu caracter latent, despre care publicul în general și autoritățile în special nu știu nimic (un pervers sexual sau un funcționar public corupt, despre care nu se știe) [3, 81, 92].

Îmbinând criteriul etiologic cu cel psihopedagogic și referindu-se în special la copii, D. Ozunu clasifică și caracterizează devierile comportamentale astfel:

- devieri de comportament care țin de constituția psihopatoidă. Autorul descrie copiii care, din punct de vedere clinic, aparțin tipurilor clasice de perversi, schizoizi, cicloizi, epileptoizi și diferitelor combinații ale acestora [1, p. 24]. Manifestările din această categorie sunt de origine

organică și dificil se supun tratării. Copiii pot fi recunoscuți după așa semne ca: inafectivitate sau hiperafectivitate, autism, amoralitate sau labilitate morală accentuată, impulsuri de a schingiui animalele, de a chinui pe frații mai mici sau pe alți copii, lingușire, minciună, exaltare, atitudini obscene, perversiuni sexuale, tendințe de a se uni în bande etc.;

- devieri de comportament ce țin de modificările structurii neuropsihice dobândite prin traume encefalice pre sau postnatale. Manifestările date sunt parțial educabile. Sechelele psihice ce stau la baza manifestărilor de acest tip au drept cauză unele traumatisme cranio-cerebrale, boli infecțioase, afectări morfofuncționale ale sistemului nervos central. Caracteristice sunt așa manifestări precum: neliniște motorie, dispersie și labilitate psihică, hiperexcitabilitate, negativism, manifestări isteroide, refuz al sarcinilor de lucru, tendințe de chiul, vagabondaj, minciună;
- devieri de comportament ce decurg din schimbările negative survenite în condițiile de mediu fizic și social. Manifestările acestui comportament deviant se structurează în: precaracteriale, caracteriale și caracteropatii;
- devieri de comportament ce țin de schimbările patologice produse în ambii termeni (individ-mediu), fapt ce provoacă manifestări greu recuperabile. În acest caz factorii endogeni și cei exogeni își conjugă și își amplifică reciproc efectele distructive. După criteriul sferei psihicului predominant afectată același autor evidențiază tipologia simptomatologică a devierilor de comportament la copii după cum urmează: în sfera relațională – copiii cu indisponibilitate de comunicare (egoiști, capricioși, lipsiți de tact, evitați și respinși de colectivitatea de semeni). Manifestările date sunt caracteristice copiilor unici sau celor neglijajați afectiv în familie; în sfera afectivității – copiii cu reacții afective extreme, susceptibili, irascibili, pasivi, inerți.

F. Alexander și B. Staub au stabilit o tipologie a delincvențelor incluzând trei categorii principale: *delincventul nevrotic*, manifestând un comportament generat de conflicte de natură psihică; *delincventul normal* care se identifică cu modelul obișnuit de delincvent, preluându-i caracteristicile; *delincventul patologic*, al cărui comportament este determinat în mod organic.

În plan evolutiv devierile comportamentale la copii trec prin trei stadii:

1. Tulburări de comportament ușoare (de gradul I), pentru care sunt caracteristice actele de indisciplină ocazionale, în școală sau în familie. În acest stadiu manifestările nu sunt permanentizate în conduită. Fiind depistați la timp și, intervenind prin acțiuni educative pentru a nu se fixa la nivelul comportamentului, acești copii pot fi integral recuperați.
2. Tulburări de comportament mijlocii (de gradul al II-lea). În acest stadiu manifestările deviate ale copilului se integrează în comportament, de aceea ele se corectează mult mai greu, necesitând colaborarea mai multor persoane.

3. Tulburări comportamentale grave (de gradul al III-lea). În această categorie sunt incluși elevii delincvenți, vicioși, caracteropați, turbulenți, deviați moral. Relațiile interpersonale sunt puternic conflictuale, astfel încât aceștia nu pot să trăiască și să activeze într-un colectiv școlar obișnuit și sunt cuprinși pentru reeducare în instituții specializate [1, p. 11-27].

În urma realizării unui șir de investigații, s-a constatat că devianța comportamentală la preadolescenți este rezultatul perturbării interacțiunii personalității cu mediul social [129, 150, 196].

Л. С. Вьготский utilizează conceptul „copii dificili” în raport cu preadolescenții, desemnând două sensuri: în sens larg, atunci când e vorba de preadolescenții care prin comportamentul și dezvoltarea lor deviază de la normă. În această categorie, spune savantul, trebuie să distingem două tipuri principale: tipul de copii care deviază în comportament de la normă, ca urmare a unui oarecare defect organic (copiii defectivi din punct de vedere fizic – orbii, surzii, orbii surdo-muți, schilozii etc.; retarzii sau debilizii mintal, ca urmare a neajunsului organic); tipul de copii, care deviază în comportament de la normă, ca urmare a dereglării funcționale (copiii dificili, în sensul îngust al cuvântului – delincvenții, copiii cu defecte caracteriale, psihopații) [136].

А. Е. Личко (1982) numește manifestările comportamentului deviant „reații comportamentale specifice preadolescentine”, iar В. Т. Кондрашенко (1988) folosește, după cum vedem în schemă, sintagma „reații situațional-personalizate de vîrstă”. Pentru a nu confunda reacțiile psihologice cu cele patologice, А. Е. Личко (1982) a formulat un șir de criterii de diferențiere. Pentru reacțiile patologice sunt specifice: a) tendința spre generalizare (apar în cele mai diverse situații și sînt provocate de cele mai diverse cauze, uneori inadecvate); b) tendința de a prelua însușirea stereotipului patologic, repetând aceeași faptă cu orice prilej; c) tendința de a întrece „hotarul” perturbării comportamentale, hotar pe care nu-l întrece acea categorie de semeni, cu care crește preadolescentul și acea grupă, din care el face parte; d) tendința de a duce spre inadaptația socială [163, 157].

Е. Albu, de asemenea, definește manifestările tipice ale comportamentului deviant al preadolescenților prin reacții specifice, individualizate ale elevilor la frustrările pe care le suportă în confruntarea cu solicitările mediului. Aceste reacții au, în opinia autoarei, semnificația unui deficit de adaptare, a instalării unei stări conflictuale – latente sau manifeste – între elev și mediul său: școala (cerințe, regulament, alți elevi, profesori), familia, mediu extrafamilial, chiar el însuși [1, p. 11-27].

Datele statistice cu referire la fenomenul devianței din țara noastră ne indică o legătură strânsă dintre aflarea copiilor și tinerilor în stradă (fenomenul de vagabondaj) și comportamente

deviante ale acestora, deoarece tinerii din mediul stradal sunt sub un risc mai mare de a deveni atât victime, cât și infractori. Această stare de lucruri implică nevoia de specialiști pregătiți pentru a-i include în diferite programe de prevenire a violenței stradale. [28, p. 291].

Analiza literaturii ne demonstrează formele particulare de comportament deviant la preadolescenți exprimat prin:

- acte de indisciplină cronică din timpul lecțiilor și al activităților educative care se datorează mai mult nivelului slab al autocontrolului și al dorinței de a brava în fața colegilor;
- manifestări datorate instabilității de tip caracterial. La ele se referă excesul de mișcare sau de vorbire, mișcările parazite, reactivitatea vie, atenția labilă, capacitatea slabă de concentrare, nestatornicia în interese și dorințe etc.;
- manifestări determinate de dezinteresul și de indiferență față de școală;
- neglijarea sistematică a obligațiilor școlare, a învățării, care constă în acceptarea statutului de elev mediocru;
- atitudini și acțiuni ce reflectă lipsa de respect pentru educatori, reacțiile obraznice la solicitările acestora;
- manifestări ale indiferenței afective exprimate prin lipsa dorinței de a stabili relații de afecțiune cu colegii și cu educatorii;
- lenea, minciuna, falsificarea de note caracteristică elevilor cu o structură labilă de personalitate, celor timizi, fricoși, evazivi, nesiguri pe ei înșiși;
- reacții bazate pe negativism. Ele se manifestă, de cele mai multe ori, ca reacții de tip nevrotic la solicitări externe sau interne. Negativismele au la bază defectele caracteriale, precum: îndărătnicia, încăpăținarea, tendința de distrugere a lucrurilor etc.;
- distrugerea de bunuri ale școlii sau din spații publice;
- izolarea de colegi cauzată de împingerea elevului de către aceștia la periferia clasei, de complexe de inferioritate, de condițiile familiale precare, de unele defecte fizice etc.;
- refuzul de a intra în clasă, manifestare ce are drept temei frica de colegii de clasă bătăuși sau ironici;
- fuga de la școală sau de acasă;
- vagabondajul sau fuga de acasă pentru o perioadă mai îndelungată;
- abandonul școlar,
- consum de droguri. [25, 110]

T. Hirschi și M. Gottfredson au identificat factorul comun al tuturor problemelor de comportament al preadolescenților la nivelul absenței sau deficienței grave a autocontrolului și

stabilității emoționale. Comportamentul deviant, definit de ei ca „tendința sau propensiunea individului de a căuta plăcerea imediată”, reprezintă un ansamblu de simptome sau forme de manifestare ale lipsei de autocontrol și stabilitate emoțională. Argumentul provine din următoarea constatare: preadolescenții cărora le lipsește autocontrolul și stabilitatea emoțională tind să fie impulsivi, insensibili la sentimentele celorlalți, să fie activi mai mult fizic decât mintal, să-și asume riscuri, să fie mai ușor influențați pe cale nonverbală decât verbală. Toate aceste caracteristici îi predispun pe indivizii cu deficiențe de autocontrol și stabilitate emoțională la implicarea în conduite deviante și delictive [53, pg. 154-155].

În concluzie, analizând literatura de specialitate, putem constata, că conceptul de comportamentul deviant este unul complex, extins, ambiguu. Dificultatea definirii conceptului ține de lipsa unui principiu unic de evaluare a fenomenului. Modelele etiologice elaborate în legătură cu geneza devianței au dat naștere unui număr impunător de teorii explicative. Comportamentul deviant este determinat de o diversitate de factori.

1.2. Autocontrolul ca factor esențial al comportamentului uman

Autocontrolul este o condiție a unui psihic integrat, adecvat, orientat spre finalități logice. Autoeducația și autoperfecționarea individului, instruirea și activitatea profesională, comportamentul social sugerează includerea indispensabilă a autocontrolului. Autocontrolul este una dintre caracteristicile esențiale ale conștiinței umane și a conștiinței de sine. Acesta acționează ca o condiție pentru o reflecție mentală adecvată a lumii interioare a omului și a realității obiective din jur [42].

O persoană poate acționa ca un obiect și ca un subiect al controlului. Pe de o parte, ca persoană publică, pe tot parcursul vieții sale, omul este obiect al controlului realizat de oamenii din jurul său. Sub control social sunt: procesul de învățare și educație, activitatea profesională, comportamentele cotidiene. Pe de altă parte, deja ca subiect al controlului, omul posedă mecanisme complexe de control. În situația dată direcțiile de control pot fi diferite: spre exterior și spre sine. În primul caz, ca obiecte de control pentru persoană sunt comportamentele și activitățile altor persoane din jur, specificul derulării proceselor din sistemele sociale, naturale, tehnice. Drept obiect de control pentru persoană devin propriile sale conduite și acțiuni, propriile fenomene psihice [44].

Pentru prevenirea actelor de devianță și de delincvență, societatea instituie controlul social asupra comportamentului indivizilor și grupurilor, precum și asupra structurilor instituționale. *Controlul social* este acțiunea de reglementare a comportamentelor ce se manifestă într-o societate pentru conformarea lor la norme, principii și valori, comune tuturor membrilor societății. Există

un control social coercitiv realizat de instituțiile și agenții sociali desemnați să asigure ordinea, stabilitatea și funcționarea structurilor sociale, prin mijloace de forță sau prin amenințare cu forța față de persoanele sau grupurile care încalcă legile și normele vieții sociale [80]. Controlul social instituțional constă în acțiunea prin mijloace și mecanisme sociale prin care se stabilesc interdicții și constrângeri cu privire la respectarea normelor și valorilor, și comportamentele permise între anumite limite juridice, morale, culturale sau religioase. Există trei principale tipuri de control social:

1. *socializarea*, proces prin care individul de la primele zile este format să se conformeze la normele sociale și, pe măsură ce el crește, internalizează valori sociale care orientează comportamentul său, iar ele devin o a doua natură pentru el. Integrarea în viața socială îl determină pe individ să-și formeze deprinderea de autocontrol, el identificându-se, de fapt, cu normele, principiile și reglementările din structurile sociale în care se implică;
2. *procesele de structurare a experiențelor sociale ale individului* produc un comportament bazat pe conformarea la mediul social din cauză că el se naște și trăiește într-un cadru social caracterizat prin restricții. Însăși lumea fiecărui individ este o lume inevitabil limitată de cerințe, interese și aspirații proprii, ca și de mijloacele ce-i stau la dispoziție în realizarea lor, sau în depășirea acestora. Însăși interacțiunea oamenilor și organizarea lor în grupuri sau în organizații sunt dimensiuni ale controlului social. Acceptarea implicării într-un grup înseamnă adaptarea la o lume bine delimitată;
3. *conștiința pedepsei* cu privire la actul încălcării normelor sociale, comparativ cu *conștiința răsplătii* referitoare la actul de conformare la norme. Persoanele care încalcă normele sunt pedepsite sau sunt afectate de ostilitate, ostracizare sau pot fi închise și chiar ucise, pe când cei care se conformează obțin prestigiu, popularitate și alte avantaje [103, p. 193]. Așadar, controlul social se înfăptuiește prin sancționare socială, pedepsire, internalizarea normelor în procesul de socializare, integrarea individului în cadre instituționale.

În cazul când persoana își controlează sfera sa psihică, conduitele, funcționează autocontrolul.

Autocontrol (după engl. *self-control*) – control exercitat asupra propriei persoane [22].

Autocontrol înseamnă să recunoști impulsul de a reacționa atunci când el apare, să decizi în mod rațional care este cel mai bun răspuns pe care tu îl poți da în situația dată. Autocontrol înseamnă să-ți păstrezi calmul, atunci când cineva îți face o nedreptate, sau atunci când se comportă necuvenit cu tine; înseamnă fermitate, non-reactivitate, înseamnă să rămâi în picioare [42,44].

Autocontrolul se traduce în limbajul comun ca voință sau autodisciplină. Indiferent de

definiția folosită, autocontrolul are legătură cu abilitatea unei persoane de a-și regla propriul mod de funcționare în plan cognitiv, emoțional și comportamental [115].

Autocontrolul comportamentului – este realizarea și evaluarea acțiunilor proprii ale subiectului, proceselor mentale și stărilor acestuia [87].

Autocontrolul se prezintă de fiecare dată când „comportamentul unei persoane este mai puțin probabil să se manifeste în ceea ce privește comportamentul său anterior decât o reacție posibilă” [1]. În autocontrol reacția dorită este adesea însoțită de acțiuni neplăcute, dar, în cele din urmă, de efecte dorite, iar reacțiile alternative oferă o atmosferă plăcută, dar în cele din rezultate aversive [115].

Л. И. Рувинский analizează autocontrolul în contextul autoeducării. Autorul limitează funcția autocontrolului la abateri în realizarea programului inițial stabilit și corectarea activității prin ajustări adecvate la planul de acțiune. Cu alte cuvinte, corectarea programului de acțiune are loc ca urmare a stabilirii abaterii de la cel prestabilit, astfel autocontrolul facilitează implementarea și perfecționarea planului existent, dar, în același timp, nu este un substituent pentru procesul de planificare adecvată, care se desfășoară în conformitate cu obiectivele și motivația individului. Potrivit autorului, autocontrolul este doar o funcție a autoreglării și nu există nici un motiv pentru a le echivala una cu alta. Funcția sa are un caracter de verificare și este de a stabili gradul de coincidență între etalon și componenta controlată [187].

Pe plan social persoana este studiată ca fiind inclusă în sistemul de relații sociale ca membru al diferitor grupuri sociale și colective. La nivel social este cercetat cel mai complex autocontrol – cel social. Procesul de comunicare între persoane, comportamentul lor în societate sunt de neconceput fără actualizarea mecanismului de autocontrol social prin care o persoană își controlează în mod conștient atitudinile și comportamentele în conformitate cu sistemul de standarde sociale asimilate în procesul de socializare ontogenetică [187]. Aceste standarde sunt date de normele sociale (morale, etice, juridice) sau modelele de comportament care indică o anumită direcție de realizare a conduitelor publice la preadolescenți și contribuie la organizare și stabilitate în societate [199]. După cum subliniază T. Shibutani, în societate fiecare participant își monitorizează în permanență comportamentul, concentrându-se pe reacțiile reale sau presupuse ale altor persoane [94]. Maturitatea autocontrolului social se manifestă în capacitatea omului de a se privi din exterior (dintr-o parte), prin ochii oamenilor din jurul lui, pentru a verifica din punctul lor de vedere ce intenționează să facă.

Eficiența maximă a autocontrolului este văzută de Т. А. Фалькович în următoarele: scop bine definit, modul și consecutivitatea îndeplinirii sarcinilor; efectuarea exercițiilor speciale care vizează dezvoltarea abilităților de control și asimilarea acțiunilor și metodelor de reglementare a

acțiunilor. Autocontrolul determină trecerea de la acțiuni simple la sarcini complexe [195].

Pe de o parte, autocontrolul nu poate fi efectuat fără prezența a ceea ce de fapt este controlat și verificat. Pe de altă parte, autocontrolul ar trebui să includă un etalon, adică ceea ce ar trebui să fie, finalitatea. Gradul de coincidență a componentelor de referință (etalonul) și celor controlate este determinat prin comparație. În cazul în care componentele de referință nu se potrivesc cu cele controlate, autocontrolul va semnala o nepotrivire care reflectă gradul de divergență a acestora. Dacă, dimpotrivă, acestea se potrivesc, înseamnă că componenta controlată corespunde standardului.

Autocontrolul este inclus în toate tipurile de activități umane; joc, învățare, muncă, știință, sport, etc. Psihologii deosebesc mai multe principii de clasificare a tipurilor de autocontrol: temporal, spațial, structural și principiul autocontrolului voluntar [195].

În conformitate cu principiul temporal se deosebesc autocontrol *preliminar* (anticipativ), *curent* (intermediar) și *final* (rezultativ). Obiectul autocontrolului anticipativ este tot ceea ce nu este încă pus în aplicare. Acestui autocontrol pot fi supuse scopul și programul activității ce urmează. Este dificil de a supraestima rolul autocontrolului anticipativ, în scopul de a preveni eventuale decizii greșite, acțiuni, comportamente negative. Autocontrolul intermediar se axează pe controlul corectitudinii rezultatelor intermediare. În cele din urmă, autocontrolul final rezumă activitatea desfășurată și ajută să se răspundă la întrebarea principală: dacă scopul inițial a fost atins? [198].

În conformitate cu principiul spațial componenta controlată și etalonul pot fi comparate prin diferite modalități. În acest sens se distinge autocontrolul vizual, auditiv, tactil, etc.. În cursul vieții umane domină autocontrolul realizat prin senzațiile exteroceptive. Un astfel de autocontrol este răspândit într-o varietate de activități și comportamente. Autocontrolul intern are la bază senzațiile interoceptive.

Conform principiului structural diversele mecanisme de autocontrol sunt organizate ierarhic. Mecanismele de autocontrol există deja la nivel celular al activității umane. Autoreglarea funcțiilor fiziologice se produce conform principiului homeostatic, care constă în menținerea în limitele stabilite în evoluția constantelor biologice, sau, cu alte cuvinte, standardele corpului. Ca exemple de astfel de constante pot fi numite concentrația de zahăr în sânge, conținutul de dioxid de carbon și oxigen, temperatura corpului, tensiunea arterială, și altele. Autoreglarea conform principiului homeostatic constă în faptul că una sau cealaltă componentă se compară cu standardul biologic și în cazul în care nu corespund, aceasta este un impuls pentru a restabili echilibrul. Autocontrolul este prezent în toate fenomenele psihice umane (proces, stări, însușiri). În acest sens, putem vorbi

despre autocontrolul proceselor psihice: senzațiilor, percepțiilor, gândire, etc; autocontrolul asupra propriilor stări psihice: sferei emoționale [94].

În cele din urmă, în conformitate cu principiul voluntarității se disting formele voluntare și involuntare de autocontrol. Autocontrolul voluntar presupune stabilirea și atingerea obiectivelor relevante în efectuarea anumitor activități. Autocontrolul involuntar presupune includerea mecanismelor de autocontrol în diferite contururi ale autoreglare ce asigură activitatea vitală a organismului, iar funcționarea lor se desfășoară în afara sferei conștiinței umane [187].

Л. В. Долинская identifică trei niveluri de dezvoltare a autocontrolului comportamental la preadolescenți: înalt, mediu și scăzut. Aceste niveluri se deosebesc între ele prin gradul de conștientizare de către preadolescenți a necesității de autocontrol și a modalităților de realizare a acestuia [143]. Cei mai importanți factori, în funcție de care preadolescentul realizează autocontrol asupra propriului comportament, sunt motivele pentru reușita școlară; asigurarea confortului emoțional; motivele colectiviste și cele asociate cu tendința de a fi matur și independent. Autoarea atrage atenția asupra faptului că nivelul de autocontrol al comportamentului sporește în condiții de control reciproc, adică atunci când preadolescenții obțin permisiunea profesorului de a efectua control parțial asupra activității școlare și asupra comportamentelor altor elevi [143].

Conform teoriilor sociocognitive, autocontrolul nu este prezent în exclusivitate doar în cadrul proceselor interne (puterea voinței) sau celor externe, acesta se manifestă în interacțiunile programate a omului cu realitatea înconjurătoare.

Autocontrolul este o capacitate care se formează în timp și pe care fiecare dintre noi o avem mai mult sau mai puțin dezvoltată. În principal, când vorbim despre controlul propriei persoane, ne referim la 3 lucruri: la capacitatea de a ne ține în frâu poftele și impulsurile de moment, la stăpânirea propriilor reacții emoționale și la capacitatea de a amâna o recompensă și de a continua o activitate mai puțin plăcută.

Pentru a putea vorbi despre un autocontrol sănătos trebuie să fim atenți să nu cădem în extreme. Atât lipsa autocontrolului cât și prezența lui în exces sunt nesănătoase pentru copil. Lipsa autocontrolului înseamnă impulsivitate, reacții imprevizibile, incapacitatea de a duce la bun sfârșit o anumită activitate. Autocontrolul în exces înseamnă rigiditate, lipsa de spontaneitate, inhibiție.

Autorii Л. В. Долинская și М. И. Дьяченко au dedus un model de dezvoltare a unui autocontrol comportamental eficient care poate fi realizat în cinci etape fundamentale. Acest model include determinarea tipurilor de comportament asupra cărora ar trebui să realizăm influență, colectarea de date care vizează comportamentul manifestat, elaborarea unui program de sporire sau de scădere a frecvenței comportamentului dorit, realizarea și evaluarea programului, precum și

finalizarea programului.

1. Determinarea formelor de comportament. Etapa inițială a autocontrolului – determinarea exactă a comportamentului pe care dorim să-l modificăm. Etapa dată este mult mai dificilă decât s-ar putea crede. Persoanele, de regulă, au tendința de a-și reprezenta propriile probleme prin caracteristici personale negative. Este nevoie de un efort semnificativ pentru a descrie adecvat comportamentul manifestat.
2. Colectarea datelor de bază. Al doilea pas de autocontrol constă în colectarea de informații despre factorii care afectează comportamentul pe care dorim să-l modificăm. La această etapă ar trebui nu doar să observăm propriile reacții, dar, de asemenea, să înregistrăm frecvența manifestării lor în scopul de feedback și evaluare.
3. Elaborarea programului de autocontrol. Programul va fi orientat spre modificarea comportamentului prin câteva modalități: prin autoafirmare, autopedepsire și determinarea condițiilor favorabile de mediu [143, 145].
4. Implementarea și evaluarea programului de autocontrol.
5. Finalizarea programului de autocontrol

Succesul programului este determinat de atitudinea persoanei față de el.

În ultima vreme, tot mai multe studii scot în evidență importanța autocontrolului în viața copiilor. Avantajele dobândirii unui autocontrol sănătos se observă atât pe termen scurt cât și pe termen lung. Având în vedere importanța autocontrolului în viața noastră, cercetătorii l-au numit o cheie a succesului în viață. Iată care sunt principalele avantaje pe care au cei care au un autocontrol adecvat.

În prima parte a vieții autocontrolul stimulează dezvoltarea intelectuală a copilului. Iată de ce: orice copil are și dorințe inacceptabile (dorința de a distruge, de a răni pe cineva, de a umili, etc). Copilul care știe că nu își poate manifesta aceste dorințe direct va trebui să găsească strategii mai acceptabile de a și le satisface. Spre exemplu, un copil căruia nu i se permite să îi lovească pe alții când este furios va găsi alte modalități de a-și descărca furia (prin cuvinte, printr-un joc în care se luptă imaginar cu cineva, etc.). În felul acesta el este mai stimulat să își dezvolte imaginația, creativitatea, gândirea și limbajul, adică să se dezvolte intelectual.

Micuțul care reușește să nu se lase copleșit de emoții poate să ia decizii mai raționale și să facă alegeri mai bune decât cel care ia decizii bazate pe emoțiile de moment.

Copilul care are capacitatea de a-și amâna plăcerea de moment se poate implica în activități care presupun efort (și care de obicei sunt mai neplăcute), însă care sunt importante pe termen lung. De aceea, școlarii care au un nivel mai ridicat al autocontrolului obțin rezultate mai bune la învățătură decât ceilalți copii.

Ajunși la preadolescență, copiii cu un bun autocontrol sunt mai puțin înclinați spre comportamente de risc (consum de droguri, alcool, promiscuitate sexuală, violență), și riscul să abandoneze școala este mult mai mic.

Cele mai importante avantaje ale autocontrolului se observă pe termen lung: cercetările realizate au arătat că micuții care au o bună capacitate de autocontrol, la adolescență vor avea o stare mai bună de sănătate fiind mai puțin predispuși la dependența de alcool, tutun, droguri și mai puțin supraponderali), se vor descurca mai bine în situații de stres, vor fi mai satisfăcuți în viață [155]. De asemenea, aceștia vor fi mai puțin înclinați către comportamente de delicvență și criminalitate.

În dobândirea autocontrolului atât părinții cât și copiii trebuie să facă față la numeroase provocări. Părinții trebuie să găsească o linie de mijloc în ceea ce privește impunerea interdicțiilor și să își adapteze permanent metodele de educație în funcție de particularitățile vârstei copilului. Ei trebuie să fie fermi când vine vorba de respectarea regulilor, dar și rezonabili cu numărul și dificultatea regulilor impuse. Copiii trebuie să se lupte cu ei înșiși și să renunțe la unele plăceri. Însă viața ne arată că recompensa pentru aceste eforturi va merita din plin. [13].

Autorii Mayer și Salovey (1997) consideră reglarea emoțională ca fiind o dimensiune a inteligenței emoționale, definind-o în termeni de abilități: abilitatea de a rămâne deschis la trăiri afective, atât plăcute cât și neplăcute, abilitatea de detașare de sau de angajare într-o emoție în funcție de utilitatea sa; abilitatea de a monitoriza și gestiona propriile trăiri afective dar și pe ale celorlalți [59, p. 2]. Autorul român Radu Vraști definește reglarea emoțională/controlul emoțional drept abilitatea de a înțelege și balansa emoțiile [115, p. 4].

J.J. Gross consideră că reglarea emoțională se referă la procesele prin care indivizii influențează ce emoții trăiesc, când și cum le trăiesc și cum le exprimă. Aceste procese pot fi automate sau controlate, conștiente sau inconștiente și pot acționa în unul sau mai multe momente ale procesului de generare a emoțiilor [50].

Plecând de la premisa că emoția debutează cu o evaluare a indicilor emoționali - evaluare care declanșează un set coordonat de tendințe la nivelul sistemelor cognitive, experiențiale, comportamentale și fiziologice, sunt propuse cinci strategii de reglare a emoțiilor:

1. Selectarea situațiilor

Acest tip de reglare a emoției se realizează atunci când un individ acționează astfel încât să ajungă în situații în care se presupune a fi confruntat cu emoții dezirabile. Selecția solicită o înțelegere a componentelor situației și a așteptărilor emoționale. Se poate întâmpla ca subiectul să interpreteze greșit sau să supraestimeze ceea ce s-ar întâmpla în situație și astfel să existe o discrepanță între ceea ce așteaptă și ceea ce se petrece în realitate. Alegerile sunt legate de

experiențe anterioare, de memoria și distorsiunile de memorie, expectanțe și scheme cognitive anterioare și de balanța între beneficiile pe termen scurt și cele pe termen lung.

2. *Modificarea situațiilor*

-Modificarea situației implică acțiunea subiectului de a modifica contextul extern care generează procesul emoțional astfel încât să se minimizeze sau maximalizeze emoțiile așteptate.

3. *Direcționarea atenției*

Este posibil să se regleze emoțiile fără să se schimbe sau să se aleagă situația. Deplasarea atenției permite subiectului să se focalizeze doar pe anumite componente sau trăsături ale situației, cu scopul de a influența emoția sa. Deplasarea atenției este prima strategie de reglare emoțională care apare în procesul dezvoltării la copilul mic, iar adultul o folosește doar atunci când nu poate modifica situația. Deplasarea atenției se poate face fie prin distragerea atenției, fie prin concentrarea atenției. Există teorii care spun că atenția poate juca și un alt rol în reglarea emoțiilor, precum așa-zisa atenție înclinată spre afect ("*affect-biased attention theory*"). [50].

Conform acestei teorii atenția poate juca un rol pro-activ, funcționând ca un filtru care face individul atent numai la anumite evenimente pe care le selectează din câmpul evenimential, ignorându-le pe altele [102]. Sistemul senzorial este astfel setat încât anumiți stimuli afectivi au prioritate în fața altora, sunt percepuți mai repede și li se dă o atenție sporită față de alți stimuli. Acest mecanism funcționează pe toate canalele senzoriale, dar mai ales la cel vizual, făcând ca anumiți stimuli emoționali să fie văzuți sau recunoscuți cu predilecție. Acest mecanism este în cea mai mare parte inconștient, automat, și se dezvoltă timpuriu în viață, ca mai apoi să cedeze din importanță în fața altor mecanisme de reglare emoțională. El stă la baza dezvoltării unor fenomene psihopatologice, precum sensibilitatea anxioasă.

4. *Schimbarea cognițiilor sau reevaluarea cognițiilor* [102].

N. Garnefski consideră că această strategie de reglare emoțională este o formă conștientă care constă în schimbarea înțelesului a ceea ce este perceput, în reevaluarea stimulului emoțional, atât în afara cât și în interiorul subiectului. Aceasta se realizează fie prin schimbarea felului cum gândește individul despre situație, fie prin schimbarea felului lui de a manipula solicitările situației.

De exemplu, individul compară situația socială în care se află, cu o situație anterioară și astfel încearcă să scadă intensitatea emoției negative. Reglarea cognitivă a emoțiilor este intrinsec asociată cu existența umană și este strategia folosită cel mai des în situațiile amenințătoare sau în combaterea emoțiilor negative. Reglarea cognitivă sau reevaluarea poate stabili locusul de control al unei situații, în afara sau înăuntrul subiectului, sau poate genera ruminarea sau îngrijorarea prin perpetuarea considerațiilor cognitive asupra pericolului. Această formă de reglare cognitivă presupune o reevaluare a înțelesului situației și astfel se schimbă impactul emoțional, de exemplu

prin reevaluarea balanței cost/beneficiu a consecințelor răspunsului emoțional. Conceptul de reglare cognitivă a emoției este asemănător cu conceptul de coping, diferența constând în faptul că în coping avem o mixtură de strategii cognitive și comportamentale [43].

Reevaluarea este un mecanism cognitiv complex care implică păstrarea scopului în memoria operațională, generarea de alternative prin extragerea din memoria semantică a informațiilor privind cauzele, semnificația și deznodământul potențial al situației emoționale, selectarea uneia dintre posibilitățile reevaluate, menținerea variantei selectate în memoria operațională și în final monitorizarea modului de desfășurare a răspunsului emoțional în vederea schimbării stării afective [50].

Pe de altă parte, reglarea cognitivă a emoției face parte din modelul cognitiv al emoției care postulează primatul sistemului perceptual, a reacției corporale și a schemei emoționale care integrează senzorialul și perceptualul cu nivelul cognitiv-semantic de reprezentare, rememorare și recunoaștere a “obiectului emoțional”. *“În miezul activității emoționale stă schema emoțională, această structură cognitivă ce face ca organismul să fie pregătit întrutotul, să fie capabil să reacționeze imediat la provocările ambianței”* [71, p.208]. Conform acestei teorii, reglarea emoțională este mai mult o chestiune de modulare a schemei cognitive emoționale care este activată în diferite ipostaze de buclele de aferență inversă.

Astfel, se pot activa diferite filtre de atenție (*attentionbiases*) sau actualizări mnezice, în funcție de semnificația obiectului emoțional. Aici se regăsește o formă a dezbaterii primordialității între emoție și cogniție, dezbateri care s-ar putea încheia cu un armistițiu care ar suna așa: *“emoția este o extensie evoluționistă a homeostaziei și cogniția o extensie a emoției...emoția este ca un supervisor asupra homeostaziei iar cogniția îndeplinește aceeași funcție pentru emoție...emoția furnizează o bază organică și comportamentală pentru adaptare și menținerea homeostaziei, iar cogniția face o reglare fină a comportamentului și a stării subiective ca să fie consonantă cu emoția și situația...muzica și arta sunt poate cele mai bune exemple pentru felul cum procesele cognitive recrutează emoții primare, le activează și formează împreună o viață emoțională extrem de complexă”* [116, p.36].

5. Modularea răspunsurilor

Modularea răspunsului este o strategie care se desfășoară mai târziu, după ce tendința de răspuns a fost inițiată. Modularea încearcă să influențeze răspunsul subiectiv, comportamental și fiziologic cât mai direct posibil, ca atunci când subiectul utilizează exerciții de relaxare sau ia tranchilizante sau beta-blocanți. Altă metodă de modulare implică reglarea comportamentului expresiv emoțional, ca atunci când subiectul încearcă să ascundă o emoție prin controlul expresiei faciale sau a comportamentului motor. Tot un fel de modulare a emoției este și încercarea de

suprimare a acesteia în ceea ce privește expresia ei subiectivă, comportamentală și chiar fiziologică. De exemplu, subiectul încearcă să împiedece expresia emoțională făcând exerciții de relaxare sau respirație, își abate atenția de la situație și emoția generată și modifică înțelesul reacției emoționale [71, p. 16-19].

Primele patru strategii sunt centrate pe antecedente – vizează conduitele pe care le putem implementa înainte ca tendințele de răspuns emoțional să se fi activat complet și să fi schimbat comportamentul și reacțiile fiziologice periferice, a cincea strategie fiind centrată pe răspuns – se activează după ce răspunsurile au fost deja generate. Strategia de selectare a situațiilor se referă la căutarea sau evitarea anumitor contexte, persoane, activități pentru a regla emoțiile. Odată selectată o situație, strategia de modificare a situației încearcă să aducă schimbări în situația respectivă pentru a-i modifica impactul emoțional. Schimbările cognitive se referă la construirea uneia sau a mai multor semnificații ale aceluși aspect al problemei. Modularea răspunsului se referă la diferite tipuri de încercări de a influența tendințele de răspuns emoțional, după ce acestea au fost activate [43, p. 2].

După o trecere în revistă a literaturii, Gratz K.L. și Roemer, L.(2009) găsesc că reglarea sau controlul emoțional se realizează prin următoarele abilități:

- abilitatea de a fi conștient de prezența emoțiilor și de a le înțelege;
- abilitatea de a accepta emoțiile;
- abilitatea de a controla comportamentele impulsive;
- abilitatea de a se comporta în conformitate cu scopurile setate chiar atunci când se
- experimentează emoții negative;
- abilitatea de a utiliza strategii flexibile de reglare emoțională cu scopul de a modula răspunsul emoțional în concordanță cu scopurile individului în situația respectivă [49].

O altă problemă care se ridică în evaluarea abilității de reglare emoțională individuală este diferențierea între “*capacitatea*” de reglare și “*tendința*” de reglare emoțională. Se poate presupune că toți subiecții încearcă să-și regleze emoțiile, dar ei se vor deosebi în funcție de mărimea capacității de reglare emoțională, respectiv în funcție de performanța și amplitudinea acestei reglări. Se poate vedea totuși, că deși unii subiecți prezintă o bună capacitate, ei au dificultăți în reglarea emoțională de zi cu zi, aceasta din cauza lipsei tendinței de a regla emoțiile lor. Astfel, există subiecți cu o bună capacitate dar care sunt incapabili să înțeleagă beneficiile acestei reglări și din această cauză nu au tendința de a regla emoțiile lor. Tendința de reglare emoțională este abilitatea de a distinge când, unde și cum o emoție trebuie reglată înainte ca stimulul emoțional să apară. Nu se cunoaște până astăzi dacă tendința și capacitatea emoțională au substraturi

neurofuncționale separate sau identice. Este important să se cunoască modul de funcționare a metodelor eficiente de reglare emoțională folosite de individul cu autocontrol și adaptabilitate bună, pentru că ele pot fi modelul după care se pot inspira tehnicile psihoterapeutice de restabilire a controlului emoțional.

Reglarea emoțională, după autorul rus B.A.Жмыров, se referă la capacitatea individului de a-și controla emoțiile proprii în mod natural [147, p. 157]. Einsenberg și colab. definesc reglarea emoțională incluzând mai multe elemente: ”auto-reglarea emoțională (uneori numită și reglarea emoțională) se referă la procesele menite să dirijeze și să schimbe modul în care cineva trăiește emoțiile; la emoțiile legate motivațional și stările fiziologice consecutive; precum și la felul în care aceste emoții sunt exprimate comportamental” [147, p. 10].

Generalizând abordările teoretice cu referire la autocontrol, ne-am propus o **definiție proprie** a autocontrolului, care ne va servi drept **vector de lucru** pentru demersul investigațional de mai departe. *Astfel, autocontrolul reprezintă capacitatea persoanei de a monitoriza propriile emoții și acțiuni corelându-le cu anumite norme și reguli.*

1.3. Stabilitatea emoțională și funcția ei reglatorie

În prezent omul trebuie să posede un potențial personal înalt pentru a face față situațiilor vitale dificile, crizelor, nivelului înalt al frustrărilor, stresului, conflictelor. Pentru a răspunde acestui imperativ psihologii și-au propus cercetarea stabilității emoționale a personalității în funcție de influențele mediului, de capacitățile de autoreglaj, de comportamentele adaptive și dezadaptive ale persoanei.

Stăpânirea comportamentului presupune formarea la individ a unui sistem specific de reglare a acestuia și a mecanismelor de stăpânire comportamentală. Tratarea personalității ca sistem autoreglator, orientat spre scop, spre sistem, a cărui funcție generală rezidă în realizarea modului individual de existență socială [142], prevede elucidarea conținuturilor personalității care servesc drept factori cauzali ai dirijării comportamentului ei.

Psihologii menționează că autodeterminarea și poziția internă a preadolescentului participă la proiectarea viitorului, formularea intențiilor și lansarea scopurilor, iar realizarea acestora reclamă stăpânirea comportamentului, dirijarea și orientarea lui conștientă în concordanță cu scopurile preconizate. Realizarea acțiunilor, a faptelor, intențiilor și proiectelor autodeterminate pentru viitor este asigurată de sistemul autoreglator al personalității. Prin autoreglare se înțelege o aptitudine complexă cu aspecte cognitive și personalizate care presupune, pe de o parte, aptitudinea de a lansa scopuri și de a găsi mijloace de realizare a acestora, de a modela condițiile, de a planifica acțiunile, de a controla, evalua și corecta greșelile comportamentale (O. A. Конопкин, 1980 [158]; Ж. Ф.

Ришар, 1998 [186]; Л. С. Сапожникова, 1985 [190]), iar pe de altă parte, atitudinea subiectuală, responsabilă de propriile acțiuni și fapte (А. К. Осницкий, 1992) [177].

Gradul înalt de dezvoltare a sistemului autoreglator este un indiciu semnificativ al maturizării personalității, iar dezvoltarea personalității presupune aptitudinea de a-și stăpâni comportamentul și procesele psihice [136].

În cele ce urmează vom analiza cele mai elocvente definiții ale conceptului de stabilitate emoțională.

De exemplu, В.М. Писаренко indică că stabilitatea emoțională a individului poate fi tratată ca „... capacitatea de a răspunde la situațiile stresante prin astfel de modificări emoționale care nu ar reduce capacitatea de muncă a persoanei, ci dimpotrivă ar crește eficiența acesteia” [179, p.62].

Conceptul de stabilitate emoțională este abordat de către Е.А. Милерян. Autorul menționează că stabilitatea emoțională, pe de o parte, indică rezistența la factorii emotivi care au un impact negativ asupra stării mentale a unei persoane, iar pe de altă parte — abilitatea de a controla și a reprima emoțiile astenice, făcând posibilă executarea cu succes a acțiunilor necesare [169].

К. К. Платонов și Л.М. Шварц sub termenul de „instabilitate“ subînțeleg instabilitatea emoțională. Autori susțin că persoanele instabile sunt supra excitabile și predispuse la schimbări frecvente ale stărilor emoționale [180, p.37]. „Cu toate acestea, — afirmă К.К. Платонов — trebuie de amintit că factorul decisiv nu este excitabilitatea mai înaltă sau mai scăzută, ci impactul negativ al acesteia asupra abilităților și activităților umane. Acest fapt ține nu numai de particularitățile sferei emoționale a persoanei, dar și de particularitățile voinței sale.

В. Л. Марищук susține că stabilitatea emoțională ar trebui tratată „... ca abilitatea de a depăși starea de excitare excesivă în exercitarea unei activități motorii complexe” [166, p.37].

В. Э. Мильман și Я. Рейковский, de asemenea, și-au propus să definească conceptul analizat. В. Э. Мильман afirma că stabilitatea emoțională determină caracterul adecvat al „... evaluării emoționale și proporționalității reacțiilor emoționale” [170], iar Я. Рейковский a apreciat stabilitatea emoțională ca fiind capacitatea omului excitat „...de a se concentra pe acțiunile sale și de a realiza un control eficient asupra trăirilor emoționale” [184]. Autorul consideră că unele persoane se caracterizează printr-un nivel ridicat de stabilitate emoțională, din cauza sensibilității emoționale scăzute. Prin urmare, pentru ca individul să dea dovadă de excitare emoțională, este necesar să se folosească stimuli mai puternici. Astfel, în definiția conceptului, Я. Рейковский include parametrul sensibilizării la stimulii emoționali.

R. Cattell completează conceptul de stabilitate emoțională prin descrierea stabilității afective. Acest concept este introdus ca urmare a comparării factorilor de analiză multiplă a

personalității. Principalele simptome ale stabilității afective, ca trăsături de personalitate sunt: absența simptomelor nevrotice și manifestărilor hipocondriace, interese stabile, răbdare, perseverență, calm, etc.. [11].

J. P. Guilford descrie similar stabilitatea emoțională. Autorul consideră că instabilitatea emoțională este ca și o ușoară iritabilitate, anxietate, pesimism, fluctuație de dispoziție, iar stabilitatea emoțională, dimpotrivă, ca un echilibru, optimism, auto-control [51].

P. Fraisse, definind stabilitatea emoțională, o caracterizează prin nevrotism, sensibilitate moderată în situații critice, prin excitabilitate moderată, capacitate de autoevaluare și autocontrol. Acest tip emoțional, potrivit autorului, este constituțional, deși poate fi modificat sau chiar să apară ca urmare a unei boli sau situații traumatizante [41].

Despre stabilitatea emoțională ca „afect neadecvat” — supărare excesivă, ambiție, negativism, închidere în sine — a scris Л.С. Славина [194].

В. Г. Норакидзе descrie instabilitatea emoțională ca schimbări frecvente de emoții în cazul bolilor psihice [174].

Н. Д. Левитов compară instabilitatea emoțională cu instabilitatea de dispoziții și emoții [160]. La fel au fost caracterizate persoanele instabile de către T. Ribot: „dezechilibrul este exprimat în sensibilitatea extremă a sistemului nervos ... răspunsul lor are intensitate diferită la experiențele agreabile și dezagreabile. Ei suferă permanent ... persoanele de această factură psihologică, spre deosebire de alte persoane, sunt puternic afectați chiar și în cazul unor neplăceri minore, starea lor este agravată de lipsa unor momente fericite în viață, deoarece pesimismul lor morbid este un obstacol în a savura frumusețea vieții chiar și în cele mai fericite momente din experiența lor. Aceste persoane sunt întotdeauna anxioase, timide, fricoase, atente și concentrate” [85, p. 14].

П. Б. Зильберман descrie stabilitatea emoțională într-un mod original. În viziunea lui conceptul nu presupune stabilitatea sau intensitatea trăirilor emoționale ci „...o proprietate integratoare a persoanei ce se caracterizează prin interacțiunea componentelor emoționale, volitive, intelectuale și motivaționale, care asigura atingerea optimă a scopului activității în condițiile unei atmosfere emotive provocatoare” [148, p. 57].

Autoarea Cojocar – Borozan Maia definește stabilitatea emoțională ca fiind un indiciu al maturității afective, relevă valoarea dinamizatoare de acțiune complementară în structura personalității, asigurând armonizarea acesteia și adaptarea eficientă, oportună, la ambianța educațională [17].

În cercetarea autoarei Cerlat Raisa, stabilitatea emoțională este definită ca fiind o caracteristică funcțională, dinamică, integrativă a personalității, ce contribuie la realizarea

optimală a obiectivelor în situații afectogene și ne permite să reacționăm flexibil, păstrându-ne echilibrul emoțional [14, p. 19].

Aceste definiții ne permit să înțelegem care sunt reprezentările despre stabilitatea emoțională dezvoltate până în prezent: cercetătorii, fără excepție, consideră că stabilitatea emoțională este o calitate integratoare a personalității care facilitează realizarea cu succes a activităților în condiții de stres.

Autorul АБОЛИН evidențiază mecanismele stabilității emoționale și căile de creștere a nivelului acesteia [121, 122].

Unii autori sunt de părere că criteriul principal al stabilității emoționale este reprezentat de următoarele caracteristici ale activității: succesul, eficiența, siguranța, stabilitatea, etc.. În plus, mai sunt menționate diverse mecanisme psihologice, fiziologice și comportamentale. În definițiile date de К.К. Платонов, П.Б. Зильберман, В.Л. Марищук, О.А.Сиротин drept criterii sunt considerat calitățile motivaționale, volitive, intelectuale și calitățile sistemului nervos. Ca factori emoționali sunt analizați anumiți parametri psihologici și fiziologici.

Studiul teoretic realizat ne-a demonstrat că stabilitatea emoțională nu a fost încă obiectul unei cercetări speciale în psihologia dezvoltării și cea a educației. Nu a fost suficient studiat rolul emoțiilor în reglarea activității educaționale. Datorită faptului că una dintre manifestările funcției de reglare a emoțiilor este impactul lor asupra stării energetice a persoanei, vom analiza legătura dintre stabilitatea emoțională și reactivitatea organismului.

Ideile privind relația dintre reactivitate fiziologică și stabilitatea emoțională au fost reflectate în doctrinele unor gânditori antici: Platon, care a credea că sufletul se divide în 3 părți - cea vegetală, cea animală și cea rezonabilă, - a considerat că partea animală constituie „fundamentul emoțiilor” și este localizată în cutia toracică și istmul creierului. Hippocrates, proporții diferite patru „humori” (substanțe fluide): bila galbenă, sângele, bila neagră, flegma; cea care predomină determină tipul de temperament: coleric, melancolic, sangvinic, flegmatic [161].

Filosoful I. Kant, caracterizând tipurile temperamentale, a evidențiat că particularitățile calitative ale sângelui este fundamentul lor organic. O idee similară a fost susținută de P. F. Lesgaft, precum că la baza temperamentului stau proprietățile sistemului sanguin: grosimea și elasticitatea vaselor sanguine, diametrul lumenului, structura și forma inimii [161]. La sfârșitul secolului al XIX-lea au fost promovate unele teorii care explicau stabilitatea emoțională prin acțiunea diferitor procese fiziologice sau modificări corporale. Н. Я. Грот reduce stabilitatea emoțională la raportul dintre energia sau puterea stocată în organism în general, sau unele organe în particular și activitatea pe care o realizează [141].

Autorii au menționat că capacitatea de autoreglaj emoțional se reflectă în activitatea

nervoasă. Acest fapt a permis savantului danez K. G. Lange și americanului W. James să emită o teorie a emoțiilor fundamentată pe activitatea sistemului vasomotor — teoria „periferică” a emoțiilor. Conform acestei teorii, stabilitatea emoțională este determinată de diferite schimbări, care au loc la periferia corpului uman: excitație, inhibare sau mișcări necoordonate, modificări la nivelul sistemului sangvinic, creșterea sau reducerea ritmului cardiac, etc. [153].

Într-o serie de lucrări este tratată relația dintre stabilitatea emoțională și particularitățile de organizare fiziologică a corpului uman. Conform acestora emoțiile sunt rezultatele unei activități complexe a sistemului visceral. Sensibilitatea, impulsivitatea sau labilitatea sunt determinate de particularitățile individuale ale sistemului nervos, iar mai exact, de substratul neurodinamic al cortexului [153].

Între timp, cercetătorii preocupați de studierea mecanismelor psihologice ale stabilității emoționale și-au adus o mare contribuție la cunoașterea naturii fiziologice și localizării neuronale a comportamentelor emoționale stabile/instabile. A devenit cunoscută localizarea și funcționarea sistemului, care, în funcție de situație și condiții, ajustează gradul de stabilitate emoțională a organismului. Au fost descriși indicatorii obiectivi (vegetativ, biochimic, neuronal, expresivi) pe termen scurt și de durată ai stabilității emoționale. În psihologia și fiziologia emoțiilor a fost introdus conceptul de activizare (excitație), care indiferent de calitatea emoțiilor caracterizează aspectul cantitativ al acestora. Mai mult decât atât, W. Wundt și Yerkes-Dodson au identificat un nivel fiziologic optim de excitație în trăirile emoționale care permite o stabilitate emoțională și realizarea eficientă a activității [117].

Analiza literaturii de specialitate a scos în evidență unele aspecte contradictorii privind raportul dintre nivelurile de excitație fiziologică și stabilitate emoțională. În opinia lui O.A.Сиротин un nivel înalt al reactivității fiziologice contribuie la creșterea productivității în activitate. Capacitatea de a spori voluntar nivelul de excitație emoțională este un factor important în atingerea unui nivel optim de stabilitate emoțională pe parcursul realizării unei activități [193].

În cercetările sale A. E. Ольшанникова susține că modificările care se produc la nivelul indicatorilor fiziologici, în special în activitatea bioelectrică a cortexului, caracterizează reactivitatea emoțională ridicată și sunt considerate ca o expresie a adaptării eficiente, ca un mecanism de compensare ce asigură realizarea activității și un comportament rațional în condiții extreme [176].

Stabilitatea emoțională, în special, ține de modificarea funcțiilor fiziologice. Aceste rezultate sunt în concordanță cu ideea lui П. В. Симонов precum că sub aspect evoluționist, mobilizarea în exces a resurselor energetice ale formațiunii neuronale a emoțiilor și a corpului ca întreg (mobilizarea „cu rezerve”), este mai adecvată decât economisirea aceluiași resurse [192].

Rezultatele discutate sunt în contradicție cu constatările mai multor psihologi care au subliniat efectul negativ al entuziasmului asupra activității: persoanele instabile emoțional dovedesc răspunsuri fiziologice mai pronunțate. Recunoscând, în același timp, că excitarea emoțională este una dintre principalele componente reglatorii ale organismului și că este asociată cu producerea unei game de reacții, care sunt o reflectare a gradului de mobilizare a corpului în situații dificile. Mecanismele de apărare asociază stabilitatea emoțională cu un nivel optim de excitație.

Astfel, relația dintre stabilitatea emoțională, reactivitatea emoțională și condițiile activității nu este univocă.

Unii cercetători susțin că emoțiile astenice conduc la răspunsuri fiziologice mai pronunțate decât cele stenice. Prin urmare, un nivel ridicat de excitare emoțională indică prezența emoțiilor negative și stabilitate emoțională mai scăzută, iar un nivel mediu și jos de excitare emoțională – stabilitate emoțională înaltă [191].

B. A. Плахтиенко și Ю. М. Блудов (1985) consideră că fiabilitatea activității se datorează stabilității emoționale: „Stabilitatea emoțională este o proprietate a temperamentului ... care permite realizarea sigură a scopurilor preconizate ...” [181; 130, p.78]. Ei afirmă că stabilitatea emoțională este asigurată de utilizarea optimă a rezervelor de energie neuropsihică. Н. А. Аминов (1988) consideră că stabilitatea emoțională înaltă este caracteristică pentru persoanele care „își controlează eficient propriile reacții emoționale” [124].

Deci, noțiunea de stabilitate emoțională pentru acești autori este similară cu capacitatea de suprimare a reacțiilor emoționale, adică „puterea voinței”, manifestată în răbdare, perseverență, autocontrol, rezistență, care facilitează o activitate eficientă stabilă. Din aceste considerente

J. K. Платонов (1986) deosebește câteva tipuri de stabilitate emoțională: stabilitate emoțional- volitivă, stabilitate emoțional-motrică (stabilitatea psihomotorică) și stabilitate emoțional- senzorială (stabilitatea acțiunilor senzoriale) [180, p. 76.].

P. B. Zilberman deosebește două etape în dezvoltarea stabilității emoționale: în primul rând, reactivitatea emoțională, caracterizată prin schimbări vegetative care au loc în organism sub influența emoțiilor; a doua etapă — adaptarea emoțională la modificările vegetative produse. Scopul acesteia este de a suprima modificările vegetative și de autoreglaj comportamental [118, p. 89.].

Astfel, examinând relația dintre stabilitatea emoțională a personalității și unele particularități psihologice am constatat că, unele studii abordează funcționalitatea cu succes a personalității preadolescentului în condiții sociale nefavorabile este asociată cu diferite manifestări psihologice: nevroză, anxietate, intro- și extroversiune, motivația de succes și de evitare a eșecului.

D. A. Gray a demonstrat că introvertiții se caracterizează printr-un nivel mai înalt de stabilitate emoțională.

Conceptul de neurotism introdus de H.J. Eysenck, este foarte apropiat de termenul de „anxietate” formulat de J. Taylor. Ambele fenomene se caracterizează prin componente stabile comune — trăirea intensă a amenințărilor la propria persoană, sensibilitatea crescută la eșecuri și erori, atribuirea eșecurilor și greșelilor propriei personalități sau altor persoane, nemulțumirea față de sine, anxietatea [101].

Se atestă un număr impunător de opinii cu privire la efectele pozitive ale unui nivel înalt de anxietate și neurotism asupra unui comportament și unei performanțe de succes. Pe baza rezultatelor unor studii experimentale, L.D. Giessen presupune că neurotismul și anxietatea care, de fapt, sunt într-o legătură strânsă, nu pot constitui criterii absolut negative în prezicerea nivelului de succes în condiții extremale [139].

Stăpânirea și autoreglarea de către om a comportamentului său, racordarea acestuia la normele și regulile grupului de referință are loc în cazul în care individul achiziționează calitatea de personalitate, de subiect autonom al vieții și activității sale sociale. Stabilitatea emoțională ca funcție a sistemului autoreglator este o aptitudine complexă cu aspecte cognitive și personalizate care presupune, pe de o parte, aptitudinea de a lansa scopuri și de a găsi mijloace de realizare a acestora, de a modela condițiile, de a planifica acțiunile, de a controla, evalua și corecta greșelile comportamentale, iar pe de altă parte, atitudinea subiectivă, responsabilă față de propriile acțiuni și fapte.

În concluzie, afirmăm că se atestă și o anumită ambiguitate a conceptului de stabilitate emoțională. Această ambiguitate constă în faptul că, deși toți cercetătorii, fără excepție, utilizează conceptul de stabilitate emoțională pentru a consemna stabilitatea funcțională a omului în situații emoționale, totuși ei mai includ în definiție și noțiunea de „durabilitate a emoțiilor”. Durabilitatea emoțiilor presupune o constanță în trăirile emoționale ale persoanei, predispoziția sa de a trăi aceleași emoții, pe când stabilitatea emoțională este considerată o stabilitate în activitatea eficientă în condiții de stres. Ea se exprimă în efortul de a atinge scopul preconizat, sau, în consecință, să-și supună obiectivele intermediare. În cercetarea noastră vom da prioritate următoarei definiții a acestui concept: *Stabilitatea emoțională este o calitate care caracterizează personalitatea în procesul realizării unei activități tensionate, iar mecanismele psihologice ale ei interacționează armonios, contribuind la realizarea cu succes a scopului prestabilit.*

1.4. Particularitățile autocontrolului și stabilității emoționale la preadolescenții cu comportament deviant

Problemei dezvoltării personalității în vârsta preadolescentă i-au fost dedicate diverse cercetări ale autorilor precum U. Schiopu, E. Verza, M. Zlate, A. Muntean, G. Pănișoară, I. Racu, Iu. Racu, D. Ștefanuț, P. Jelescu, D. Елконин, А. Прихожан, etc.

Cercetările în domeniul dezvoltării emoționale susțin că frecvența problemelor emoționale și de comportament crește în perioada preadolescenței (Silk, Steinberg & Morris). Abilitatea preadolescenților de a controla situația, la fel ca și suportul emoțional din partea părinților sunt foarte importante în managementul stresului pe care îl experimentează preadolescentul. Autorii presupuneau că suportul din partea părinților poate acționa pozitiv asupra preadolescenților, deoarece aceasta sporește încrederea în părinți. Preadolescenții care consideră că pot avea încredere în părinții săi, mai des apelează la ei atunci când întâmpină greutăți, iar stilul lor de rezolvare a problemelor are loc într-un mod mai matur. Ca și rezultat, ei apreciază situațiile negative într-un mod mai sobru, mai serios, iar implicarea emoțională în cadrul experiențelor date se manifestă mai slab. În lucrările lor, autorii susțin că abilitatea preadolescenților de a controla/regla emoțiile negative depinde de relațiile din familie. [95].

Cea mai importantă componentă în structura personalității preadolescentului cu comportament deviant nu este cea intelectuală dar cea emoțional-volitivă. Competența emoțională a fost definită în mai multe feluri, cea mai cunoscută definiție fiind cea oferită de Denham S. (1998): „Competența emoțională este abilitatea de a înțelege, exprima și regla emoțiile.” Atunci când competența emoțională este optim dezvoltată, cele trei abilități sunt interdependente și acționează corelat într-un mod integrat și sinergic [21].

„Stabilirea unor relații interpersonale armonioase este influențată atât de competența socială, cât și de cea emoțională” [97, p.183]. Astfel, caracteristicile definiției ale competenței emoționale presupun expresivitate emoțională, înțelegerea emoțiilor, capacitatea de a reacționa adecvat față de manifestările emoționale ale celorlalți.

În preadolescență trei direcții apar mai importante în evoluția generală a vieții afective. Dezvoltarea sensibilității și a concepției morale, creșterea și afirmarea conștiinței de sine, ca mobil al dorinței evidente de a deveni independent, erotizarea vieții afective.

Îmbogățirea cunoașterii realităților vieții se dublează de dezvoltarea și modificarea profundă a afectivității; sentimentele morale, politice, estetice, intelectuale cunosc o importantă curbă de creștere, baza lor de convingere dezvoltându-se deosebit de mult, datorită activităților practice și culturale, dar și educației. După consumarea preadolescenței, în conduită se structurează cerința că faptele să corespundă cu planul verbal. Crește sensibilitatea afectivă, dar și capacitatea de

inhibare a reacțiilor imediate, pe fondul dezvoltării componentelor vegetative și chimice, etc. Preadolescentul începe să aibă o atitudine clară, conștientă față de toate influențele pe care le suportă; el își cultivă stăpânirea de sine. Exigențele față de propria persoană sporesc foarte mult.

Relațiile cu semenii devin mai profunde, dezvoltându-se respectul și admirația. Simpatia și prietenia încep să capete forme de exprimare superioară și o mai mare intensitate, preadolescentul punând pasiune în mai toate acțiunile pe care le întreprinde. Alături de profunda trăire emoțională a prezentului, pe preadolescentul cu comportament deviant îl caracterizează tensiuni afective de proiecții în viitor. Viitorul său, neclar, devine apropiat, și este marcat de conflictele dintre aspirații, năzuințe, idealuri, speranțe și posibilitățile reduse de realizare ale acestora. Cel mai semnificativ semn de comportament deviant în rândul preadolescenților este imaturitatea emoțional-volitivă, care se reflectă în lipsa de independență, sugestibilitate sporită, căutarea plăcerii din jocurile de noroc, sentimentul de neglijare, lipsa sentimentului de responsabilitate, incapacitatea de a-și subordona comportamentele cerințelor sociale [97].

Dezvoltarea defectuoasă a calităților volitive ale preadolescenților cu comportament deviant este adesea asociată cu mitomanie ridicată și iresponsabilitate absolută față de propriile acțiuni. [133, 137].

Profilul psihologic al preadolescentului cu comportament deviant este marcat de următoarele caracteristici: o afectivitate precară, care include instabilitate/labilitate emoțională, control slab al impulsurilor (autocontrol), lipsă de empatie, intoleranță la frustrare, hipersensibilitate, excitabilitate și chiar indiferență afectivă. Numeroase cercetări au pus accentul pe relațiile afective apropiate cu părinții sau lipsa acestora. Familia este o adevărată școală a sentimentelor, bazată pe afectivitatea maternă și autoritatea paternă. Frustrarea de dragoste prin carență afectivă duce la un gol interior marcat de insatisfacții, frustrări și sentimente de devalorizare și opoziție. Un astfel de subiect va avea o personalitate egocentrică, lipsită de afectivitate, predominând sentimentele de devalorizare, instabilitate și dorința de satisfacție imediată, lipsa sentimentelor de culpă sau de responsabilitate. Se ajunge la conflicte interioare, cât și exterioare reprezentate de manifestări repulsive ale preadolescentului, care dovedesc faptul că acestuia i-a lipsit un mediu familial afectiv și echilibrat în care să se poată dezvolta normal. La preadolescenții cu manifestări comportamentale deviante, există o nepăsare și un sentiment de ignorare a oricărui sentiment cu valoare socială. [57].

Problemele emoționale și dificultățile de autocontrol voluntar sunt o problema majoră pentru preadolescenții cu comportament deviant. Nivelul redus de autocontrol volitiv este o dificultate tipică pentru preadolescenții cu comportament deviant ce denotă hiperactivism și impulsivitate, fiind factorul determinant al dezadaptării lor sociale [8, 57].

Analizând particularitățile autocontrolului la preadolescenții cu comportament deviant, o mare parte de cercetători evidențiază următoarele caracteristici distinctive:

- același tip de mod de răspuns emoțional — volitiv sub formă de „furtună cu motor“ de tip „scurt-circuit“ la situația de eșec, conflicte cu coloratură emoțională intensă ce se apropie de conduite istericale;
- fluctuații frecvente ale dispoziției (trăiri intense polare), instabilitate emoțional - volitivă, trecerea frecventă de la un tempou înalt al activismului (hiperactivitate psihomotorie) la starea de hipoactivitate, depresie (hipodinamie motorie), declin în starea de spirit și activitate intelectuală, reducerea nivelului de interes, și vice-versa — de la starea de pasivitate și de inactivitate totală la hiperactivitate necontrolată sau disforie;
- prevalarea „logicii afective“, adică, influența în mod excesiv asupra stării emoționale a preadolescentului, asupra acțiunilor și modului de gândire;
- asimilarea defectuoasă a noului și utilizarea experiențelor anterioare negative și, prin urmare, incapacitatea de a conștientiza consecințele propriilor acțiuni;
- lipsa capacităților de autocritică asupra comportamentului propriu, care provine din încrederea exagerată în veridicitatea propriilor acțiuni;
- instabilitatea emoțională care îngreunează adaptarea în cadrul grupului, tendința exagerată de a-și impune și a susține opinia personală;
- dorința de a reveni la condițiile anterioare ale vieții sale, în cazul în care au existat mai puține restricții sau supra-tutelarea părintească, care frecvent conduce spre fuga de acasă și vagabondaj;
- imaturitate emoțională și infantilism în gândire, consolidarea dizarmoniei personalității, fapt ce agravează procesul de adaptare a copilului la cerințele sociale [2, 9].

Studiile psihologice au demonstrat că există o serie de caracteristici comune aproape tuturor preadolescenților cu comportament deviant, în special: slaba dezvoltare a autocontrolului, autodisciplina; rezistența scăzută la toate tipurile de efecte, incapacitatea de a depăși dificultăți; labilitatea emoțională, înclinația de a zădărnici răspunsul la circumstanțele adecvate, incapacitatea de a înregistra randament în situații psihotraumatizante [1].

Comparând preadolescenții cu comportament deviant cu cei ce au comportament prosocial, conchidem că cei din urmă aproape întotdeauna sunt capabili de autocontrol. La ei autocontrolul realizează nu doar funcție volitivă, dar, de asemenea, reprezintă o competență de dobândire și stăpânire a normelor sociale și morale. Preadolescenții cu comportament deviant se caracterizează printr-un nivel scăzut al autocontrolului, de aceea nu sunt capabili de a respecta normele morale și

sociale stabilite [114]. Acestea le lipsește motivația personală și cea socială în acțiuni. Lipsa autocontrolului sau subdezvoltarea acestuia atrage după sine nevoia de aprobare socială, de susținere emoțională, de recunoaștere.

Autocontrolul slab asupra propriilor comportamente și impulsuri, acțiunile de imitație și de autoafirmare sunt condiții care conduc spre devianță [61].

Specificul mecanismelor de reglare a voinței, de dezvoltare a autocontrolului la preadolescenții cu comportament deviant constă în incapacitatea lor de a depăși diverse obstacole în activitate [83].

Pentru a descrie particularitățile stabilității emoționale la preadolescenții cu comportament deviant, ar trebui să ne axăm pe tezele formulate inițial de Л. С. Выготский în cadrul psihologiei dezvoltării și preluate ulterior de Л. И. Божович despre trăirea afectivă ca unitate centrală a psihologicului [136, 131].

Emoțiile fiecărei persoane parcurg o cale extrem de complexă în dezvoltarea lor. Vârsta preadolescentă este o perioadă în care influența emoțiilor asupra vieții spirituale devine mult mai evidentă. Preadolescenților le este caracteristică excitabilitatea emoțională crescută, sensibilitatea sporită, vulnerabilitatea. În modificarea sferei afective și, în general în modificarea portretului psihologic integrat, consideră o mare parte din psihologi, participă factorul fiziologic. Preadolescența este o etapă de stabilizare a maturității biologice. Mulți autori consideră că în această etapă se conturează și se adâncește mai mult individualizarea și se dezvoltă caracteristicile conștiinței și ale conștiinței de sine. Este o fază de intensă dezvoltare psihică, încărcată de conflicte interioare. Preadolescentul manifestă o oarecare agitație și impulsivitate, momente de neliniște și momente de dificultate, de concentrare, oboseală la efort. [31, 32].

Preadolescenții cu comportament deviant dovedesc instabilitate emoțională, generată de curenți educaționale, înclinație către agresivitate, fie latentă, fie manifestă, bazată pe un fond de ostilitate, de negare a valorilor socialmente acceptate; și în ultimă instanță de fragilitatea eului; inadaptare socială, provenită din exacerbarea sentimentului de insecuritate, pe care individul caută să îl suprimă; duplicitatea conduitei, manifestată în discordanța dintre cele două planuri: unul, cel al comportamentului obișnuit și comportamentul de relaționare cu societatea; dezechilibrul existențial, exprimat prin patimi, vicii, perversiuni etc.” [57].

Un rol important în manifestările de instabilitate emoțională ale preadolescenților îl au o serie de factori psiho-sociogeni din mediul familial și extra-familial. Disociația familială este cauzată de absența mediului familial; situația socio-economică a familiei; curențele de ordin educativ; influențele nefaste ale unor grupuri de tineri.” [57].

La preadolescentul cu comportament deviant pendularea între introversie și extraversie

crează aparenta instabilitate temperamentală care își pune amprenta pe toate actele de conduită: impulsivitatea, entuziasmul debordant urmat de inhibiție și apatie prelungită, explozia de energie și de afect, care se consumă ducând la epuizare, indispoziție [35].

Studiile de specialitate arată că relațiile dintre copii și adulți contribuie la dezvoltarea competențelor socio-emoționale, în general, și a autocontrolului și stabilității emoționale, în particular, ale preadolescenților; prin interacțiunea cu părintele, dar și cu cadrele didactice copilul este stimulat să își diversifice și să aprofundeze relațiile cu ceilalți copii (colegi, vecini), să găsească soluții variate la situațiile emoționale în care se află la un moment dat, să negocieze cu sine și cu ceilalți și chiar să se adapteze mai ușor la solicitările școlare în continuă schimbare. Ca urmare, competența emoțională pe care o dobândesc copiii desemnează abilitatea acestora de a-și gestiona propriile emoții, precum și de a recunoaște și de a se acorda la emoțiile celorlalți (adică reglaj și autoreglaj, empatie). Pentru a putea să trăiască emoții din ce în ce mai complexe, copiii trebuie să devină mai întâi conștienți de sine (să înțeleagă cauzele, consecințele precum și gestionarea lor). De asemenea, competența emoțională poate fi stimulată și de modul de reglare, de gestionare a emoțiilor negative și pozitive de către adulți. Aceștia (părinți, educatori) sunt cei care contribuie la dezvoltarea competenței emoționale a copiilor, prin ceea ce se numește socializarea emoțiilor [99, 100].

Cele analizate în acest capitol ne demonstrează, că mecanismele de producere a instabilității emoționale și autocontrolului scăzut și etiologia comportamentului deviant sunt foarte complexe. Deși instabilitatea emoțională și autocontrolul scăzut amplifică rata comportamentului deviant și a consecințelor psihologice nefaste, până în prezent lipsesc cercetări edificatoare a problemei combaterii instabilității emoționale și autocontrolului defectuos la persoanele cu comportament deviant. Iar toate acestea determină necesitatea de continuare a cercetărilor asupra acestor fenomene psihologice complexe. În acest sens am identificat **problema de cercetare care rezidă în soluționarea contradicției dintre necesitatea acută de diminuare a comportamentului deviant la preadolescenți prin dezvoltarea autocontrolului și stabilității emoționale la aceștia și lipsa programelor de intervenție verificate experimental.**

Drept **direcții de soluționare** a problemei de cercetare identificate se propun: (a) studierea caracteristicilor autocontrolului și stabilității emoționale la preadolescenții cu comportament deviant; (b) elaborarea, implementarea și validarea experimentală a programului de intervenție psihologică privind dezvoltarea autocontrolului și stabilității emoționale la preadolescenții cu comportament deviant.

Direcțiile trasate ne-au orientat spre următorul **scop** al cercetării experimentale: identificarea particularităților autocontrolului și stabilității emoționale ale preadolescenților cu comportament

deviant, elaborarea unui program de intervenție psihologică prin intermediul căruia poate fi sporit nivelul de autocontrol și stabilitate emoțională și diminuat comportamentul deviant la preadolescenți.

Ipoteza generală. Presupunem că preadolescenții cu comportament deviant, spre deosebire de cei cu comportament normativ și cei din grupul de risc, s-ar caracteriza printr-un grad semnificativ mai scăzut al dezvoltării autocontrolului și stabilității emoționale, precum și a trăsăturilor de personalitate care asigură o adaptare socială eficientă.

Obiectivele urmărite în realizarea demersului experimental vizează:

- Analiza abordărilor teoretice ale stabilității emoționale și autocontrolului la preadolescenții cu comportament deviant.
- Elaborarea metodologiei de diagnosticare și identificare a stabilității emoționale și autocontrolului la preadolescenții cu comportament deviant.
- Studiarea comparativă a preadolescenților cu comportament deviant și a celor cu comportament normativ în vederea descoperirii diferențelor dintre ei privind gradul de dezvoltare a stabilității emoționale și autocontrolului.
- Identificarea curenților în dezvoltarea stabilității emoționale și autocontrolului, fapt ce generează comportament deviant.
- Identificarea relației de asociere între autocontrolul și stabilitatea emoțională și trăsăturile de personalitate ale preadolescenților devianți.
- Evidențierea trăsăturilor de personalitate ale preadolescenților cu comportament deviant.
- Elaborarea unui program de remediere a curenților stabilității emoționale și autocontrolului responsabile de comportamentul preadolescentului și realizarea lui în cadrul unei intervenții psihologice speciale cu preadolescenții cu comportament deviant.
- Formularea unor recomandări de utilizare a rezultatelor obținute.

1.5. Concluzii la capitolul 1

Studiul teoretic ne permite să formulăm următoarele concluzii:

1. În baza analizei definițiilor devianței din literatura de specialitate am adoptat ca vector de lucru pentru studiul nostru următorul enunț: *Comportamentul deviant este tendința sau propensiunea individului de a căuta plăcerea imediată, reprezintă un ansamblu de simptome sau forme de manifestare ale lipsei de autocontrol și stabilitate emoțională.* Argumentul provine din următoarea constatare: preadolescenții cărora le lipsește autocontrolul și stabilitatea emoțională

tind să fie impulsivi, insensibili la sentimentele celorlalți, să fie activi mai mult fizic decât mintal, să-și asume riscuri, să fie mai ușor influențați pe cale nonverbală decât verbală. Toate aceste caracteristici îi predispun pe indivizii cu deficiențe de autocontrol și stabilitate emoțională la implicarea în conduite deviante și delictive.

2. Dificultăți de stabilitate și autocontrol emoțional au existat întotdeauna, la orice vârstă, inclusiv cea adultă. Totuși se manifestă mai frecvent odată cu debutul vârstei preadolescente, configurându-se în timpul și pe parcursul acesteia.
3. Analiza teoretică realizată într-o manieră critică a studiilor despre particularitățile preadolescentului ne-a permis să stabilim că factorul comun al tuturor problemelor de comportament al preadolescenților funcționează la nivelul absenței sau deficienței grave a autocontrolului și stabilității emoționale.
4. Vârsta preadolescentă este cea mai sensibilă pentru dezvoltarea stabilității emoționale, autoreglării conștiente și a autocontrolului. Toate acestea facilitează procesul de creștere a stabilității emoționale. Prin urmare, investigarea modalităților și condițiilor pentru dezvoltarea stabilității emoționale și a autocontrolului în această vârstă pare să fie cea mai potrivită.
5. Lipsa sau dezvoltarea defectuoasă a autocontrolului și stabilității emoționale la preadolescenți, odată depistate, pot și trebuie tratate prin programe psihologice specializate, operate prompt. Tergiversarea acordării unui ajutor specializat în timp util va atrage după sine consecințe grave în evoluția preadolescentului și-i va prejudicia viața și personalitatea. Cu cât lipsa sau dezvoltarea defectuoasă a autocontrolului și stabilității emoționale sunt mai devreme depistate și mai devreme sunt luate măsurile de luptă cu ele, cu atât mai mare și mai benefic va fi efectul intervenției.
6. Un rol determinant în cunoașterea naturii și manifestărilor stabilității emoționale și a autocontrolului îl are examinarea complexă a preadolescentului și stabilirea unui diagnostic, care, în consecință, va furniza indicii cu privire la elaborarea și implementarea unui program de intervenție asupra autocontrolului și stabilității emoționale la preadolescenții cu comportament deviant, bazat pe strategii și tehnici psihologice.

2. STUDIUL EXPERIMENTAL AL AUTOCONTROLULUI ȘI STABILITĂȚII EMOȚIONALE LA PREADOLESCENȚII CU COMPORTAMENT DEVIANT

2.1. Scopul, obiectivele , ipotezele și metodologia cercetării constatative

Scopul cercetării pentru etapa de constatare constă în determinarea specificului autocontrolului și stabilității emoționale la preadolescenții cu comportament deviant.

În vederea realizării scopului ne-am propus următoarele **obiective** de cercetare:

1. Identificarea nivelului autocontrolului și stabilității emoționale a preadolescenților cu comportament normativ, a celor aflați în grupul de risc și a celor cu comportament deviant;
2. Studiul comparativ al autocontrolului și stabilității emoționale a subiecților din cele trei loturi experimentale;
3. Evidențierea specificului autocontrolului la preadolescenții cu comportament deviant.
4. Determinarea particularităților stabilității emoționale la preadolescenții cu comportament deviant.
5. Evidențierea trăsăturilor de personalitate ale preadolescenților cu comportament deviant care corelează cu autocontrolul și stabilitatea emoțională.
6. Elaborarea profilului de personalitate a preadolescenților cu comportament deviant în comparație cu preadolescenții din grupul cu comportament normativ și cei aflați în grupul de risc.

Ipoteza generală. Presupunem că preadolescenții cu comportament deviant, spre deosebire de cei cu comportament normativ și cei din grupul de risc, s-ar caracteriza printr-un grad semnificativ mai scăzut al dezvoltării autocontrolului și stabilității emoționale, precum și a trăsăturilor de personalitate care asigură o adaptare socială eficientă.

Din ipoteza generală am dedus 3 **ipoteze particulare** în care se afirmă:

1. Ar exista diferențe statistic semnificative între autocontrolul și stabilitatea emoțională a preadolescenților cu comportament deviant, cei cu comportament normativ și cei din grupul de risc.
2. Autocontrolul și stabilitatea emoțională a preadolescenților cu comportament deviant ar corela/ ar fi în strânsă legătură cu așa trăsături de personalitate precum: impulsivitatea, dezorganizarea, tendința spre acțiuni riscante, conformismul/nonconformismul, iritabilitatea, stările depresive, pesimismul, inferioritatea, lipsă de sinceritate și spiritul autocritic, neîncrederea în sine, hiperexcitabilitatea.

3. Profilul de personalitate al preadolescenților cu comportament deviant ar prezenta diferențe de cel al preadolescenților din grupul de risc și de cel al preadolescenților din grupul cu comportament normativ.

Variabilele cercetării

În cercetarea de față am evidențiat următoarele variabile dependente și variabile independente:

Tabelul 2.1. Variabilele cercetării

Variabile independente	Variabile dependente
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Tipul de comportament ✓ Trăsături de personalitate: <ul style="list-style-type: none"> - <i>extraversiunea (introversiunea)</i>; - <i>Factorul A: Schizotimie vs. ciclotimie</i>; - <i>Factorul B: Inteligența</i>; <i>Factorul E: Supunere vs. dominanță</i>; - <i>Factorul F: Reținere vs. expansivitate</i>; - <i>Factorul H: Prudență vs. îndrăzneală</i>; - <i>Factorul I: Masculinitate vs. feminitate</i>; - <i>Factorul L: Sinceritate vs. gelozie</i>; - <i>Factorul M: Conformism vs. nonconformism</i>; - <i>Factorul N: Naivitate vs. clarviziune</i>; - <i>Factorul O: Încredere în sine vs. anxietate</i>; - <i>Factorul Q1: Conservatism vs. radicalism</i>; - <i>Factorul Q2: Dependență vs. independență</i>; - <i>Factorul Q4: Destindere vs. încordare</i>; - <i>nervozitatea, agresivitatea, depresivitatea, excitabilitatea, sociabilitatea, calmul, tendința de dominare, inhibiția, firea deschisă, extroversia - introversia, labilitatea emoțională și masculinitatea – feminitatea.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Autocontrolul exprimat prin următoarele scale: <ul style="list-style-type: none"> <i>Indicele autocontrolului volitiv, Perseverență, Stăpînirea de sine, Internalitatea generală (Ig), internalitatea în realizări (Ir), Internalitatea în nereușite (In), Internalitatea în relațiile de familie (If), Internalitatea în relațiile de producere (Ip), Internalitatea în relațiile interpersoanale (Ii), Internalitatea în sănătate și boală (Is), Factorul Q3 - Autocontrol înalt vs. autocontrol și la Factorul G: Forța eu-lui – supunerea sentimentelor vs. normativarea înaltă a comportamentului.</i> ✓ Stabilitatea emoțională exprimată prin următoarele scale: <i>Factorul C: Instabilitate emoțională vs. stabilitate emoțională din Chestionarul 16 PF Cattell; scala Neurotism (stabilitate – instabilitate emoțională), din Chestionarul de personalitate (H.Eisenck).</i>

Metodologia cercetării

Experimentul de constatare s-a desfășurat în perioada anilor 2015 – 2016.

Subiecții experimentali

Eșantionul de cercetare a fost constituit din 120 de subiecți, preadolescenți cu vârsta cuprinsă între 12-15 ani (elevi). De asemenea la cercetare au participat 30 cadre didactice care au fost intervievate în scopul identificării subiecților din grupul cu comportament normativ și cei din grupul de risc.

Selectarea acestei perioade de vârstă a subiecților experimentali în intervalul 12-15 ani s-a bazat pe studiul teoretic al problematicii cercetate. Preadolescența este perioada care se caracterizează prin creșterea emoțională, manifestată prin variabilitatea dispoziției, excitabilitatea ușoară, o combinație de calități polare. Motivele acestor trăsături sunt modificările hormonale și fiziologice care apar în corpul copilului. Aceste caracteristici de vârstă reprezintă baza pentru apariția în adolescență a unor astfel de stări emoționale distructive, cum ar fi depresia, anxietatea, agresivitatea care, în combinație cu condițiile nefavorabile ale realității înconjurătoare, poate fi

cauza comportamentului deviant.

Vârsta preadolescență reprezintă grupul de persoane cu un risc ridicat, fapt legat cu mai multe cauze, printre care restructurarea Eu concepției, incertitudinea statutului social al tinerilor, contradicții cauzate de restructurarea mecanismelor de control social [185, p. 34]. În acest context, stabilitatea emoțională și autocontrolul sunt considerate de noi drept unii dintre factorii psihologici importanți ai fiabilității, eficienței și succesului activităților în situații extreme [149, p. 108].

Întreg eșantionul de cercetare a fost distribuit în *trei loturi experimentale*:

Lotul I – preadolescenți cu comportament normativ – 48 subiecți cu vârsta 12-15 ani;

Lotul II - preadolescenți din grup de risc – 49 subiecți cu vârsta 12-15 ani;

Lotul III – preadolescenți cu comportament deviant – 23 subiecți cu vârsta 12-15 ani din penitenciar.

Comportamentul normativ este descris în literatura de specialitate (Boncu, Ș., 2001; Cialdini, R., 1990; Ravis & Sheeran, 2003) ca fiind acel comportament ce se conformează normelor sociale descriptive, adică percepții privind comportamentele manifestate în mod curent de către cele mai multe persoane cu preocupări asemănătoare și normelor sociale sociale injunctive, adică percepții privind comportamentele aprobate în mod curent de către ceilalți. [7, 15, 84].

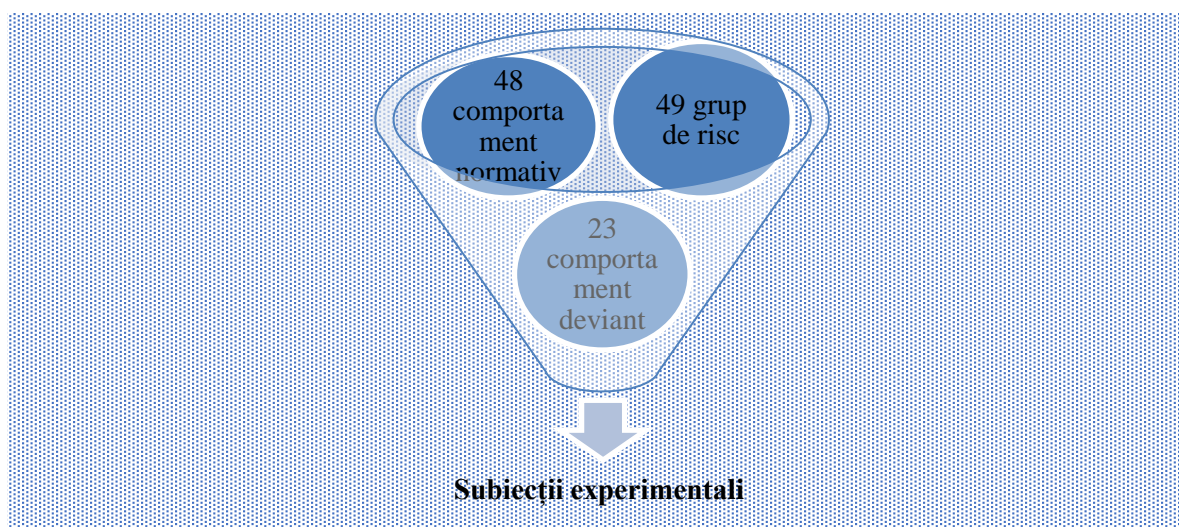


Fig. 2.1. Distribuția subiecților experimentali

Etapale experimentului de constatare

La prima etapă a experimentului de constatare am intervievat psihologii, diriginții de clase, profesori și directorii adjuncți pentru activitatea educativă din instituțiile preuniversitare în care s-a realizat experimentul. Scopul acestor interviuri a fost identificarea elevilor din grupul de risc și a elevilor cu comportament normativ. Pentru lotul I – *subiecți cu comportament normativ* am selectat elevii care au fost numiți de toți acești actori educaționali ca fiind elevi buni, cu un comportament disciplinat, fără absențe nemotivate de la ore, fără dificultăți de învățare și adaptare

socială.

Pentru lotul II – *subiecți din grupul de risc* am selectat elevii care au fost caracterizați de către psihologi, diriginți și directorii adjuncți pentru educație ca fiind dificili, care se opun influențelor pedagogice, care manifestă comportamente deviante (abandon școlar, furturi de la colegi, agresivitate verbală și fizică față de colegi și profesori, irresponsabili în pregătirea temelor de acasă, manifestări de indisciplină în timpul orelor, etc.)

În lotul III - *subiecți cu comportament deviant* au fost incluși minorii din penitenciar.

La etapa a doua au fost administrate instrumentele de cercetare, s-au analizat și interpretat rezultatele obținute, s-a realizat analiza statistică a datelor.

La etapa a treia s-au formulat concluziile în vederea confirmării ipotezelor de cercetare și recomandările pentru dezvoltarea autocontrolului și stabilității emoționale la preadolescenții cu comportament deviant.

Instrumentele de lucru

Pentru realizarea demersului investigațional am utilizat următoarele **instrumente de lucru**:

1. Interviu realizat cu psihologii (2 persoane), profesori (20 persoane), diriginții de clase (6 persoane) și directorii adjuncți pentru activitatea educativă (2 persoane) din instituțiile preuniversitare în care s-a realizat experimentul. Scopul acestor interviuri a fost identificarea elevilor din grupul de risc și a elevilor cu comportament normativ. Prima întrebare din interviu a solicitat respondenții să numească elevii din clasele a VI –a, a VII –a, a VIII -a din instituția de învățământ în care lucrează care au un comportament disciplinat, cu care ușor stabilesc relații, care nu au absențe nemotivate numeroase, care nu întâmpină dificultăți de adaptare socială. O altă întrebare din interviu a avut drept scop evidențierea elevilor din clasele a VI –a, a VII –a, a VIII - a care opun rezistență influențelor pedagogice și care presupun dificultăți în educarea lor. Ultima întrebare a avut drept scop elucidarea motivelor pentru care elevii numiți la întrebarea a doua prezintă dificultăți în educație: prezintă comportamente problematice, lipsesc des nemotivat de la școală, abandonează școala, manifestă agresivitate față de colegi și față de profesori, sunt nedisciplinați la ore și la recreații, etc. (Anexa 1.1.)

2. Tehnica Comportamentul (E. V. Saenco)

În vederea obținerii de date privind nivelul comportamentului preadolescenților am utilizat tehnica „**Comportamentul**” (după E.V. Saenco), adaptat și utilizat în teza de doctor a dnei Maria Vîrlan. [114, 188], În elaborarea acestei tehnici, autorul a evidențiat situațiile în care preadolescentul bravează, ori își neagă responsabilitatea pentru fapta comisă, nu-i acordă atenție, încearcă să se îndreptățească ori, din contra, își asumă vina pentru cele întâmplate în situațiile create în școală, oraș, în situațiile unde sunt reglementate reguli de comportament. Abaterile de la

aceste norme, reguli de comportament reprezintă drept indiciu al comportamentului deviant. Subiectul trebuie să aleagă una din cele trei variante de comportament propuse pentru fiecare astfel de situații. (Anexa 1.2)

Interpretarea rezultatelor:

- ✓ 6 - 8 puncte – nivel înalt al comportamentului;
- ✓ 9 -10 puncte – comportament exemplar;
- ✓ 11 – 13 puncte – nivel mediu al comportamentului: (11 puncte – mai sus de mediu, 12 - mediu, 13 – mai jos de mediu cu tendință spre deviant);
- ✓ Mai mult de 14 puncte – comportament deviant.

3. Tehnica de diagnosticare a nivelului controlului subiectiv (G. Rotter)

Tehnica se administrează persoanelor începând cu vârsta de 12 ani. [126, 134]

La baza determinării *nivelului de control subiectiv* al persoanei sunt poziționate 2 premise:

- I.** Oamenii diferă între ei, așa precum ei își localizează controlul la evenimentele importante. Există 2 tipuri opuse ale unei astfel de localizări: externe și interne. În primul caz persoana presupune că evenimentele ce se petrec cu ea sunt rezultatele forțelor exterioare – întâmplări ale altor persoane etc. În al doilea caz, persoana interpretează evenimentele ca fiind rezultatul propriilor activități. Oricărei persoane îi este caracteristică o astfel de poziționare care se extinde de la tipul extern la cel intern.
- II.** *“Locus of control”* adică *“Locul controlului”* este caracteristic individului și este de tip universal în legătură cu toate tipurile de evenimente și situații din viața unei persoane. Unul și același tip de control caracterizează comportamentul persoanei atât în cazul insuccesului cât și în sfera realizării și ține în egală măsură de diverse domenii ale vieții sociale.

Indicii (scalele):

1. I_g – scala internalității generale.
2. I_r – scala internalității în cazul realizărilor.
3. I_n – scala internalității în cazul insucceselor.
4. I_f – scala internalității în relațiile de familie.
5. I_p – scala internalității în relațiile de producere.
6. I_i – scala internalității în relațiile interpersonale.
7. I_s – scala internalității în relațiile de sănătate și boală.

1. Scala internalității generale (I_g).

Un indiciu înalt la această scală corespunde nivelului înalt al controlului subiectiv în diverse situații importante. Astfel de persoane cred că, majoritatea evenimentelor importante ce au loc în

viața lor sunt rezultatul propriilor lor acțiuni, deoarece ei pot cu ele să conducă și astfel, ei simt propria responsabilitate pentru aceste evenimente și pentru faptul cum viața lor se desfășoară în general.

Un indiciu scăzut la scala Ig corespunde nivelului jos al controlului subiectiv. Astfel de persoane nu văd legătura dintre acțiunile proprii și evenimentele importante ce au loc în viața lor. Nu se consideră a fi apti de a controla această legătură și presupun că majoritatea evenimentelor și faptelor sunt rezultatul întâmplării sau al acțiunii altor persoane.

2. *Scala internalității în cazul realizărilor (Ir).*

Indiciul înalt la această scală corespunde nivelului înalt al controlului subiectiv la evenimentele emoționale și situațiile pozitive. Astfel de persoane consideră că ele singure au obținut totul ce e bun, ce a fost și este în viața lor. Ei mai consideră că sunt apti să urmărească cu succes propriile scopuri de viitor.

Indiciul scăzut la scala Ir vorbește despre aceea că, persoana atribuie succesele, meritele și bucuriile sale circumstanțelor, unei soarte fericite sau al ajutorului altor persoane.

3. *Scala internalității în cazul nereușitelor (In).*

Indiciul înalt la această scală vorbește despre un simț dezvoltat al controlului subiectiv în relație cu evenimentele și situațiile negative, care se manifestă în capacitatea de a învinovăți propria persoană în diverse nereușite și suferințe.

Indiciul scăzut al scalei In demonstrează faptul că, persoana este orientată spre a da responsabilitatea pentru astfel de evenimente altor oameni, împrejurărilor.

4. *Scala internalității în relațiile familiale (If).*

Indiciul înalt la scala If semnifică că persoana se consideră a fi responsabilă de evenimentele care au loc în viața sa de familie.

Indiciul scăzut la scala If indică faptul că persoana nu se consideră pe sine responsabilă de evenimentele din propria familie, dar învinuiește alte persoane, împrejurările.

5. *Scala internalității în relațiile de producere (Ip).*

Un indiciu înalt la scala Ip vorbește despre aceea că persoana consideră acțiunile sale ca fiind factorul important în organizarea propriilor activități productive, în relațiile care se manifestă în colectiv, în acțiunile proprii etc.

Nivelul scăzut la scala Ip vorbește despre aceea că persoana este orientată de a da o mai mare importanță circumstanțelor externe – conducerii, colegilor de serviciu, norocului/nenorocului.

6. *Scala internalității în relațiile interpersonale (Ii).*

Un indiciu înalt la scala Ii demonstrează că persoana se consideră a fi apt de a-și controla

de una singura relațiile sale formale sau neformale cu alte persoane, de a obține respectul și simpatia lor.

Nivelul scăzut la scala *Ii*, dimpotrivă, demonstrează că persoana nu poate de una singură să stabilească contacte cu alte persoane și este orientată de a considera, că relațiile lui se datorează semenilor, altor oameni, împrejurărilor, norocului, sorții.

7. Scala internalității în relațiile de sănătate și boală (*Is*).

Indicii înalți la scala *Is*, demonstrează că persoana se consideră a fi în mare măsură responsabilă de propria sănătate: dacă ea este bolnavă, în acest caz se învinovățește pe sine și crede că însănătoșirea depinde în cea mai mare parte doar de ea.

Persoana cu nivel scăzut la scala *Is*, consideră ca rezultatul sănătății și al bolii sale este întâmplător și speră că însănătoșirea se va realiza în rezultatul acțiunilor întreprinse de semenii săi (adică, de alte persoane), înainte de toate – cea a medicilor. (Anexa 1.3).

Interpretarea rezultatelor. Se analizează cantitatea indicilor nivelului controlului subiectiv la cele 7 scale, comparând rezultatele obținute cu norma. Devierea de la normă spre stânga ($> 5,5$) caracterizează tipul intern al controlului subiectiv. Devierea de la normă spre dreapta ($< 5,5$) caracterizează tipul extern al controlului subiectiv.

4. Chestionar de diagnosticare a autocontrolului volitiv, (A.G.Зверьков и Е.В.Эйдман) [198]

Poate fi utilizat pentru preadolescenți și adolescenți.

Se urmărește o evaluare generalizată a nivelului individual de dezvoltare a autocontrolului volitiv, care presupune (în cea mai generală formă) măsura de a stăpâni propriul comportament în diferite situații - capacitatea de a controla conștient propriile acțiuni, stări și motivații. Conform numeroaselor date experimentale, aceste caracteristici ale autocontrolului determină în mare măsură stilul individual și manifestările specifice ale activității umane.

Interpretarea rezultatelor. Un *scor ridicat al Indicelui autocontrolului volitiv* este caracteristic indivizilor cu maturitate, activi, independenți. Aceștia se disting prin calm, încredere în sine, responsabilitate, durabilitate a intențiilor, opinii realiste, un sentiment dezvoltat al datoriei interne. De regulă, ei reflectă bine propriile motive, își realizează sistematic intențiile, știu cum să-și distribuie propriile eforturi, își pot controla acțiunile și au o direcție pronunțată social pozitivă. În cazuri extreme, o creștere a tensiunilor interne este posibilă datorită dorinței de a controla fiecare aspect al propriului său comportament și neliniște cu privire la cea mai mică spontaneitate posibilă.

Un *scor scăzut al Indicelui autocontrolului volitiv* este observat la persoanele sensibile, instabile din punct de vedere emoțional, vulnerabile, nesigure. Reflexivitatea unor astfel de oameni este scăzută. Activismul, de regulă, este redus, impulsivitatea și instabilitatea intențiilor sunt specifice acestora. Acest lucru se poate datora imaturității, incapacității de reflexie și de autocontrol.

Scala *Perseverența* caracterizează puterea intențiilor unei persoane - dorința sa de a finaliza activitatea începută. La polul pozitiv se află oamenii activi, eficienți care se străduiesc să finalizeze lucrul început, sunt mobilizați de obstacole în calea obiectivului, alternativele și ispitele nu le distrag atenția, valoarea lor principală fiind lucrul început. Astfel de oameni tind să respecte normele sociale (conștiinciozitate) și dorința de a-și supune comportamentul propriu acestor norme.

Valorile scăzute la această scală indică o instabilitate crescută, incertitudine, impulsivitate care poate duce la inconsecvență în comportament. Activismul și capacitatea de muncă reduse, de regulă, sunt compensate de astfel de persoane prin sensibilitate crescută, flexibilitate, ingeniozitate, precum și o tendință de interpretare liberă a normelor sociale.

Scorul mare la scala *Stăpânirea de sine* este caracteristic oamenilor care sunt stabili emoțional, care dispun de un autocontrol bine dezvoltat. Le este caracteristică liniștea interioară. Încrederea în sine învinge teama de necunoscut, crește disponibilitatea de a percepe noul și imprevizibilul și, de regulă, se combină cu libertatea de opinie, cu tendința spre inovare și radicalism. În același timp, dorința de autocontrol constant, limitarea conștiinței excesivă a spontaneității proprii poate duce la o creștere a tensiunii interne, la predominanța îngrijorării și a oboselii constante.

La polul negativ al acestei scări, spontaneitatea, impulsivitatea în combinație cu sensibilitatea și preferința pentru ideile tradiționale, protejează o persoană de experiențe intense și de conflicte interne, contribuie la emanciparea internă și la predominarea unei atmosfere relaxante. (Anexa 1.4).

Chestionarul de diagnosticare a autocontrolului volitiv a fost tradus din limba rusă. Însă una din condițiile fundamentale a unui instrument de evaluare psihologică este fidelitatea, de aceea am realizat analiza de consistență internă prin calcularea coeficientului de consistență internă alpha Cronbach pentru lotul nostru de subiecți.

Coeficientul de consistență internă Cronbach alfa se calculează în următoarele situații:

- atunci când se construiește un instrument nou,
- atunci când se traduce într-o altă limbă un instrument deja validat,
- atunci când se aplică un instrument nou la o altă populație sau alt mediu cultural decât pentru care acesta a fost construit.

Acestea sunt argumentele, pentru care am utilizat Coeficientul de consistență internă Cronbach alfa la aplicarea **Chestionarului de diagnosticare a autocontrolului volitiv**, tradus din limba rusă. Autorul Popa Marian consideră drept cauze probabile ale unui Coeficient Alpha redus o traducere inadecvată, în cazul instrumentelor adaptate ori formulări imprecise ale itemilor.

Dat fiind faptul, că în cercetarea de față valoarea coeficientului alfa este aproape de 1, asta

vorbește despre traducerea adecvată și formulare corectă a itemilor chestionarului.

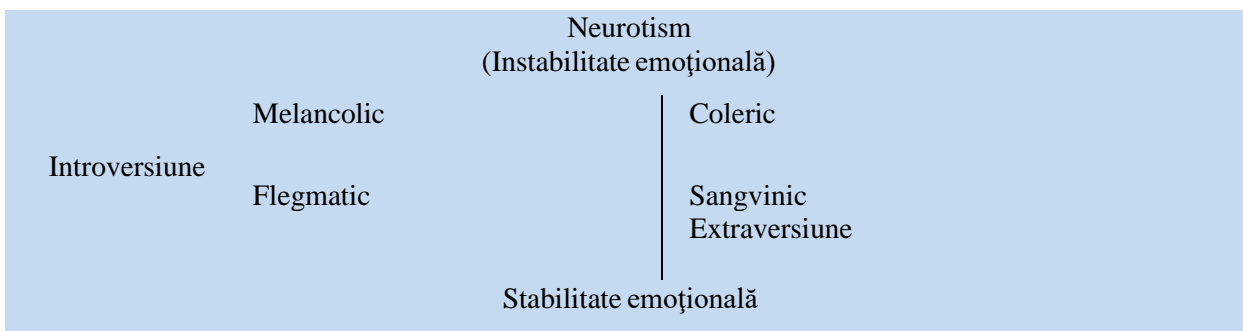
Am calculat valoarea coeficientului de consistență internă alpha Cronbach pentru lotul nostru de subiecți la **Chestionarul de diagnosticare a autocontrolului volitiv** și am obținut valoarea alpha = 0,956 pentru toate cele trei scale. Pentru scala *Indicele autocontrolului volitiv* valoarea alpha = 0,928, pentru scala *Perseverenta* valoarea alpha = 0,845, iar pentru scala *Stăpânire de sine* valoarea alpha = 0,928. Aceste valori ale coeficientului alpha Cronbach demonstrează consistența internă a acestui chestionar. Instrumentul de evaluare este sigur și consistent adică itemii din care este compus corelează, fiecare dintre ei, cu scorul global al scalei din care face parte. Corelația dintre un item și scorul total, ne oferă o indicație cu privire la relevanța itemului respectiv pentru rezultatul global al testului. Atunci când fiecare item este relevant, putem spune ca testul respectiv are „consistență internă”. O scală, pentru a fi considerată consistentă, trebuie să atingă o valoare a coeficientului alpha Cronbach cât mai aproape de 1, nivelul de 0.70 fiind acceptat ca prag limită [74].

5. *Chestionarul de personalitate (H. Eysenck)*

Chestionarul de personalitate Eysenck se administrează începând cu vârsta de 10-11 ani. Chestionarul determină 2 factori de bază: extraversiunea (introversiunea) și neurotismul. Primul factor e bipolar și reprezintă caracteristica individual- psihologică a omului, extremele căreia corespund orientării personalității la lumea exterioară (extraversiune) sau la lumea subiectivă, lăuntrică (introversiune). Se consideră că extraverții sînt sociabili, impulsivi, flexibili și foarte adaptabili. Introverții, din contra, sunt rezervați, pasivi, nesociabili și deseori întâmpină dificultăți de adaptare socială.

Factorul al doilea – neurotismul – descrie însușirea ce caracterizează omul din punctul de vedere al stabilității emoționale, anxietății etc. Acest factor este de asemenea bipolar și formează o scală la unul din poli căreia se află persoanele foarte stabile, adaptive, iar la celălalt pol – persoane extrem de nestabile, neurotice și nonadaptive. Majoritatea oamenilor se află între acești 2 poli , mai aproape de centru [p. 132, 14–15.].

Intersecția acestor două caracteristici bipolare permite raportarea destul de netă a omului la unul din cele 4 tipuri temperamentale.



Chestionarul cuprinde 57 de întrebări la care subiectul trebuie să răspundă prin cuvintele “Da” sau “Nu”, în conformitate cu corespunderea sau necorespunderea felului său de a fi. Testul poate fi aplicat atât individual cât și colectiv.

Tabelul 2.2. Modul de interpretare a factorilor “Extraversiune/introversiune” și “Neurotism”

Expresie numerică	0-2	3-6	7-10	11-14	15-18	19-22	23-24
Neurotism	Supraconcordant	Concordant	Concordant potențial	Normostenic	Discordant potențial	Discordant	Supradiscordant
Extraversiune-Introversiune	Supraintrovert	Introvert	Introvert potențial	Ambi-vert	Extravert potențial	Extravert	Supraextravert

6. Chestionarul celor 16 factori ai personalității (16 PF Cattell)

În timpul de față diferitele variante ale chestionarului 16PF sunt considerate drept cele mai răspândite instrumente de diagnostic rapid al personalității. Chestionarele de acest tip se folosesc pe larg în orice situații când este necesară cunoașterea diferențelor individual-psihologice ale individului.

Chestionarul 16 PF Cattell Forma C aplicabil pentru persoane cu vârsta cuprinsă între 12 și 18 ani, conține 105 întrebări. Subiecților li se propune să citească atent fiecare întrebare și să aleagă una din cele trei variante de răspuns, litera (a, b, c) în dreptul numărului întrebării. Nu există răspunsuri „corecte” sau „greșite”, ci doar cele care sunt caracteristice subiecților. Trăsăturile evaluate prin analiză factorială sunt constructe bipolare care încearcă să cuprindă mulțimea de manifestări comportamentale specifice dimensiunii, în mod gradat, de la unul dintre poliile acesteia, caracterizat printr-o maximă exprimare în comportament a unei extreme a dimensiunii spre celălalt pol caracterizat printr-o maximă exprimare a opusului.

Chestionarul măsoară următorii factori:

Factorul A: Schizotimie vs. ciclotimie; Factorul B: Inteligența; Factorul C: Instabilitate emoțională vs. stabilitate emoțională; Factorul E: Supunere vs. dominanță; Factorul F: Rețineră

vs. expansivitate; Factorul G: Forța eu-lui – supunerea sentimentelor vs. normativarea înaltă a comportamentului; Factorul H: Prudență vs. îndrăzneală; Factorul I: Masculinitate vs. feminitate; Factorul L: Sinceritate vs. gelozie; Factorul M: Conformism vs. nonconformism; Factorul N: Naivitate vs. clarviziune ; Factorul O: Încredere în sine vs. anxietate; Factorul Q1: Conservatism vs. radicalism; Factorul Q2: Dependență vs. independență; Factorul Q3: Autocontrol înalt vs. autocontrol scăzut; Factorul Q4: Destindere vs. încordare.

În vederea prelucrării rezultatelor obținute, se compară răspunsurile subiecților cu cheia. Pentru răspunsurile a) și c) care corespund cu cheia se acordă 2 puncte, iar pentru răspunsurile b) care corespund cu cheia – 1 punct. [46, p.42-44] și [154, p. 53-64].

Apoi rezultatele obținute la fiecare factor se transformă în valori standard.

Tabelul 2.3. Interpretarea valorilor standard la Chestionarul 16 PF Cattell

Valori standard									
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Nivel scăzut			Nivel mediu			Nivel înalt			

7. *Chestionar de personalitate FPI (F. Fahrenberg, H. Selg, R. Hampel)*

Chestionarul FPI este destinat diagnozei stărilor și însușirilor de personalitate în procesul de adaptare socială și reglare comportamentală a persoanelor începând cu vârsta preadolescentă [159, pp. 94 - 108].

Chestionarul FPI conține 9 scale de bază la care, pentru a obține o imagine mai completă a personalității celui investigat, autorii au mai adăugat încă 3 scale suplimentare.

Forma B a chestionarului conține 114 itemi și se administrează în grup sau individual (fără limită de timp) persoanelor cu nivel educațional și dezvoltare intelectuală medie, capabile să surprindă semnificația itemilor.

Subiecții aleg una din variantele de răspuns: ”da” sau ”nu”. Apoi rezultatele brute se transformă în valori standard.

Interpretarea rezultatelor obținute se realizează conform valorilor standard: 1-3 – valori mici; 4-6 – valori medii; 7-9 – valori mari.

Descrierea scalelor

Scala I (Nervozitate). *Valoarea mare* de testare indică disconfortul psiho-somatic (tulburări de somn, dureri și stări generale proaste, oboseală cu fenomene de epuizare, neliniște, instabilitate), stări de iritație afectivă însoțite de tulburări vegetative și musculare intense. *Valoarea mică* prezintă tulburări psiho-somatice minore, rezonanță afectivă scăzută.

Scala II (Agresivitate spontană). *Valoarea mare* de testare indică un comportament

impulsiv, sadic. În relațiile cu oamenii subiectul face glume grosolane sau lipsite de sens, se bucură de răul altuia. Este nestăpânit, neliniștit, manifestă nevoia de schimbări, setea de aventură, tendința spre exaltare. Reprezintă tabloul imaturității emoționale. **Valoarea mică** prezintă tendința de agresiune spontană minimă, stăpânire de sine, comportare stabilă.

Scala III (Depresie). **Valoarea mare** de testare indică fluctuanță mare în dispoziții, prevalând însă stările depresive, tensionate, pesimiste. Subiectul este în general prost-dispus, nemulțumit, epuizat, iritabil, anxios, cu sentimentul unui pericol nedefinit, cu complexe de inferioritate adânc înrădăcinate. Are veșnic probleme, sentimentul de culpă, își face singur reproșuri. **Valoarea mică** indică o dispoziție echilibrată, un raport emoțional bun cu ceilalți. Subiectul este relaxat, optimist, cu puține griji.

Scala IV (Emotivitate). **Valoarea mare** de testare prezintă stări de instabilitate emoțională, iritabilitate, tensiune. Subiectul este nerăbdător, neliniștit, tulburat chiar de dificultăți banale. Devine furios, apoi agresiv, amenințător, cu acțiuni de afect sau chiar afecte violente. **Valoarea mică** indică stări de impulsivitate redusă. Subiectul este calm, flegmatic, stăpânit emoțional, răbdător.

Scala V (Sociabilitate). **Valoarea mare** de testare indică un subiect sociabil, activ, vorbăreț și prompt la replică, care leagă repede prietenii și are cerc mare de cunoștințe. **Valoarea mică** indică un subiect cu dorința de contact redusă (care se mulțumește cu propria persoană), cu un cerc redus de cunoștințe. Persoana este distantă, ciudată, puțin întreprinzătoare, taciturnă.

Scala VI (Caracter calm). **Valoarea mare** de testare indică subiectul care are încredere în sine, nu poate fi enervat ușor, nu se abate din drumul său, este răbdător, optimist, energic. **Valoarea mică** indică subiectul iritabil, decepționat, supărăcios, succesibil, descurajat, pesimist.

Scala VII (dominare). **Valoarea mare** de testare indică acte de agresiune reactiv fizice, verbale sau imaginare; tendințe spre o gândire autoritar-conformistă; agresivitate în limita formelor lor de conviețuire în societate. **Valoarea mică** indică tactul, toleranța, atitudinea ponderată.

Scala VIII (Inhibiție). **Valoarea mare** de testare indică timiditate, inhibare în contact cu alte persoane, incapacitate de contact, neliniște, tremurături, paloare sau roșeață, tulburări digestive. **Valoarea mică** indică încredere în propriile puteri, disponibilitate pentru o acțiune și abnegație.

Scala IX (Fire deschisă). **Valoarea mare** de testare indică spiritul autocritic, atitudinea dezinvoltă, capacitatea de a recunoaște mici slăbiciuni și defecte pe care le are, probabil, fiecare. **Valoarea mică** indică disimularea micilor slăbiciuni și defecte, dorința de a produce o impresie bună, lipsa de sinceritate și spirit autocritic, atitudine de automulțumire.

Scala X (Extraversiune – introversiune). **Valoarea mare** indică sociabilitate, nevoia de contact, degajare, vioiciune, impulsivitate, nestăpânire. **Valoarea mică** indică nesociabilitate,

calm, rezervă, constanță, stăpânire, pasivitate.

Scala XI (Labilitate emoțională). *Valoarea mare* de testare indică indispoziție sau dispoziție labilă, tristețe, iritabilitate, violență, agitație, meditații inutile, sentiment de vinovăție, apatie, dificultăți de contact. *Valoarea mică* indică o dispoziție stabilă și echilibrată, degajare, calm, stăpânire de sine, siguranță de sine, capacitate de concentrare.

Scala XII (Masculinitate – Feminitate). *Valoarea mare* de testare indică activismul în anumite situații, optimism, caracter întreprinzător, dispoziție echilibrată, puține neplăceri fizice, fără tulburări psiho-somatice generale. *Valoarea mică* indică o atitudine de rezervă ușoară, neîncredere abătută, descurajare ușoară, neîncredere în sine, neplăceri fizice și tulburări psiho-somatice generale. În special pulsul neregulat, amețeli, mâini și picioare reci, genunchi moi la emoții, sensibilitate la schimbările atmosferice [73].

Metode statistice

Pentru analiza datelor au fost utilizate statistici descriptive și inferențiale, prelucrările fiind realizate cu programul SPSS.

Metodele statistice aplicate în mod curent în cercetarea psihologică presupun că mulțimea datelor obținute într-o tehnică de diagnostic se organizează după curba lui Gauss, urmând deci o lege normală de distribuție. Această cerință a normalității variabilelor nu poate fi realizată întotdeauna. Când se lucrează cu grupe mici, adică cu mulțimi reduse de date, graficul sau histograma întocmită nu ne sugerează de multe ori ipoteza unei distribuții normale în grupul de subiecți. În asemenea cazuri, se utilizează metode statistice care nu depind neapărat de forma distribuției. Este vorba de metode statistice neparametrice.

Dat fiind faptul că distribuția de rezultate obținute în cercetarea noastră nu este una simetrică, am utilizat metode neparametrice pentru comparație și pentru verificarea existenței corelațiilor statistice.

În lucrarea de față au fost folosite următoarele metode statistice neparametrice: metoda Spearman, testul Kruskal-Wallis, testul U Mann - Whitney, testul Wilcoxon, testul de consistență internă Cronbach alfa.

Metoda Spearman am utilizat-o pentru precizarea existenței corelațiilor statistice directe și inverse între variabilele studiate.

Testul Kruskal-Wallis a fost folosit pentru a compara rezultatele obținute la tehnicile de diagnosticare de către subiecții din cele trei grupuri experimentale (subiecții cu comportament deviant (penitenciar), cei cu comportament normativ și subiecții din grupul de risc). În cazurile în care acest test a indicat diferențe semnificative, am utilizat *testul U-Mann - Whitney* pentru a compara grupurile două câte două în perechi, identificând astfel ierarhia lor exactă.

De asemenea *Testul U-Mann-Whitney* l-am utilizat pentru calcularea diferențelor statistice obținute de către subiecții din diferite grupuri la aceeași etapă de cercetare în experimentul de control.

Testul Wilcoxon l-am utilizat pentru calcularea diferențelor statistice obținute de către subiecții din același grup (experimental, de control), dar la diferite etape ale cercetării (test, retest) în experimentul de control;

Testul Cronbach alfa a fost folosit pentru a identifica consistență internă în urma traducerii chestionarelor.

2.2. Autocontrolul și stabilitatea emoțională la preadolescenții cu comportament deviant: rezultatele studiului empiric

Din perspectiva ideilor discutate mai sus, am formulat ipoteza nr. 1:

Presupunem că ar exista diferențe statistic semnificative între autocontrolul și stabilitatea emoțională a preadolescenților cu comportament deviant, cei cu comportament normativ și cei din grupul de risc.

Pentru a obține date referitoare la această ipoteză am căutat răspuns la următoarele întrebări de cercetare:

- *Cum este dezvoltat autocontrolul la preadolescenții cu comportament deviant în comparație cu autocontrolul preadolescenților cu comportament normativ?*
- *Care sunt caracteristicile stabilității emoționale ale preadolescenților cu comportament deviant în comparație cu stabilitatea emoțională a preadolescenților cu comportament normativ?*

În acest sens am aplicat următoarele instrumente/scale de cercetare:

Tabelul 2.4. Instrumente/scale de cercetare utilizate pentru studierea autocontrolului și stabilității emoționale la subiecții cercetați

Pentru studierea autocontrolului	Pentru studierea stabilității emoționale
<ul style="list-style-type: none"> ✓ <i>Tehnica de diagnosticare a nivelului controlului subiectiv (G. Rotter);</i> ✓ <i>Chestionar de diagnosticare a autocontrolului volitiv;</i> ✓ <i>Factorul Q3: Autocontrol înalt vs. autocontrol scăzut din Chestionarul 16 PF Cattell;</i> ✓ <i>Factorul G: Forța eu-lui – supunerea</i> ✓ <i>sentimentelor vs. normativarea înaltă a comportamentului.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ <i>Factorul C: Instabilitate emoțională vs. stabilitate emoțională;</i> ✓ <i>scala Neurotism (stabilitate – instabilitate emoțională), din Chestionarul de personalitate (H.Eysenck).</i>

Vom începe demersul experimental cu prezentarea datelor obținute la *Tehnica Comportamentul de E. V. Saenco*.

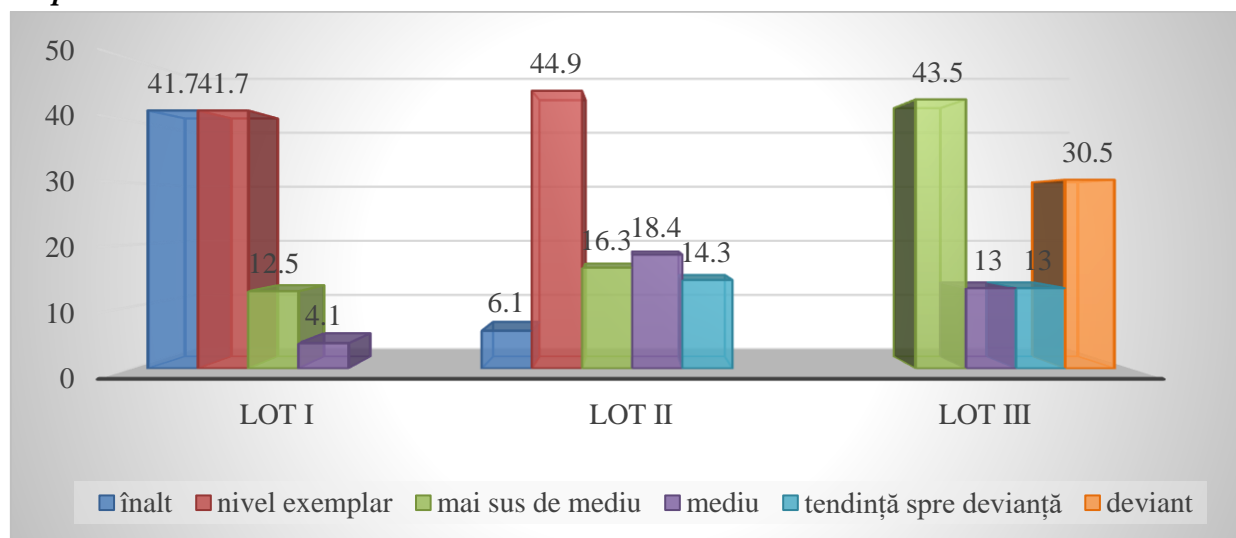


Figura 2.2. Distribuția rezultatelor privind nivelul comportamentului (%)

Datele din figura de mai sus ne arată că nivel înalt al comportamentului îl dețin 41,7% elevi fără dificultăți de învățare și adaptare socială și 6,1% elevi din grupul de risc.

Nivel exemplar al comportamentului îl dețin 41,7% elevi din I lot experimental și 44,9% elevi din grupul de risc (al II- lea lot).

Rezultatele nivelului mai sus de mediu se distribuie procentual astfel: elevi din I lot – 12,5%, elevi din lotul II – 16,3%, elevi cu comportament deviant – 43,5%.

Nivelul mediu al comportamentului îi caracterizează pe 4,2% subiecți din I lot, 18,4% elevi din lotul II și 13% subiecți din lotul III.

Nivelul mai jos de mediu cu tendința spre devianță îl dețin 14,3% subiecți din lotul II și 13% subiecți din lotul III.

Nivelul deviant de comportament este caracteristic la 30,5% subiecți din lotul III.

Pentru o mai bună vizualizare a rezultatelor obținute de către subiecții experimentați la Tehnica "Comportamentul" vom prezenta valorile medii. Cu cât valorile sunt mai mari cu atât nivelul comportamentului este mai scăzut.

Tabelul 2.5. Valorile medii la Tehnica "Comportamentul"

Grup cu comportament normativ	Grup de risc	Grup Comportament deviant
8,75	10.71	11,91

Am comparat între ele cele trei loturi de subiecți cu referire la nivelul comportamentului cu ajutorul testului statistic Kruskal – Wallis. În cazurile în care acest test a indicat diferențe semnificative între grupuri, am utilizat testul U-Mann - Whitney pentru a compara în pereche cele

trei loturi, identificând astfel ierarhia lor exactă.

Tabelul 2.6. Rezultatele testului Kruskal – Wallis la Tehnica Comportamentul (E. V. Saenco)

Grupuri		Nr. de subiecți	Media rangurilor
Tehnica Comportamentul (E. V. Saenco)	grupul de risc	49	69,42
	comportament deviant (penitenciar)	23	88,78
	comportament normativ	48	37,84
Total		120	

Diferențe statistice - Testul Kruskal – Wallis

	Tehnica Comportamentul (E. V. Saenco)
Chi-Square	39,835
Diferențe statistică	2
Pragul de semnificație	0,000

La Tehnica Comportamentul (E. V. Saenco) am obținut următoarea diferență statistică între rezultatele celor trei loturi experimentale: ($H_i^2 = 39,835$, $df = 2$, $p = 0,001$), (Anexa 3, Tabelul A 3.25- A 3.26.). Pentru a le identifica, am comparat cu testul U-Mann-Whitney cele trei loturi în pereche.

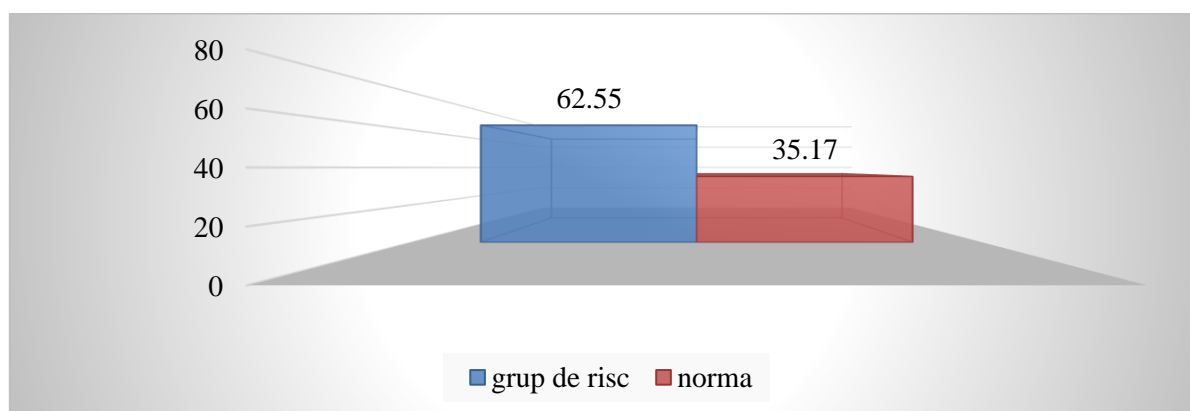


Fig. 2.3. Media rangurilor Tehnica Comportamentul de E. V. Saenco (grupul de risc și subiecții cu comportament normativ)

Diferența dintre cele două loturi este statistic semnificativă ($U = 512,000$, $p = 0,001$). Comparația rezultatelor obținute de subiecții din aceste două loturi ne indică că subiecții din grupul de risc obțin valori mai mari la Tehnica ”Comportamentul”, decât cei din grupul cu comportament normativ, iar cu cât valorile sunt mai mari la această tehnică, cu atât nivelul comportamentului este mai scăzut (Anexa 3, Tabelul A 3.27- A 3.28.).

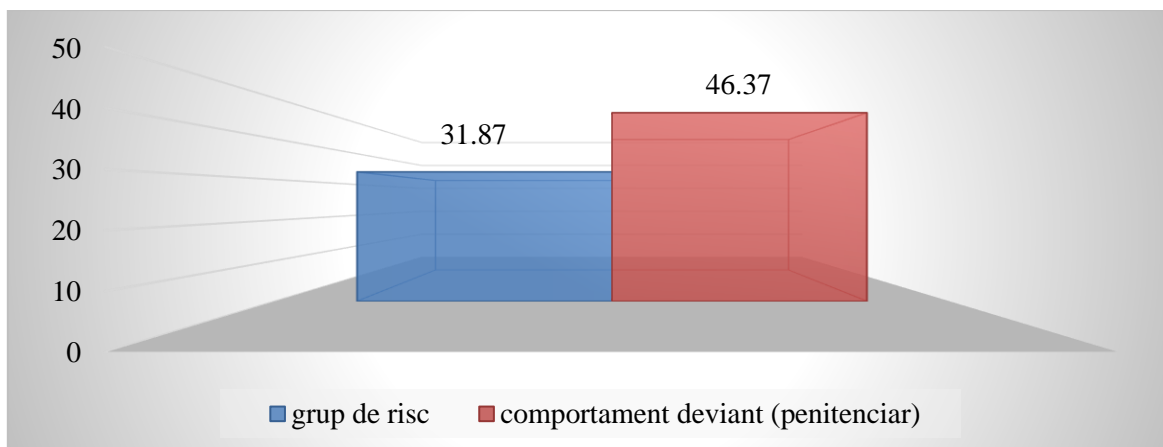


Fig. 2.4. Media rangurilor Tehnica Comportamentul de E. V. Saenco (grupul de risc și comportament deviant)

Diferența dintre cele două loturi de asemenea este statistic semnificativă ($U=336,500$, $p=0,005$). Comparația rezultatelor obținute de subiecții din aceste două loturi ne indică că subiecții cu comportament deviant obțin valori mai mari la Tehnica "Comportamentul", decât cei din grupul de risc, adică au un nivel mai scăzut al comportamentului. (Anexa 3, Tabelul A 3.29- A 3.30.).

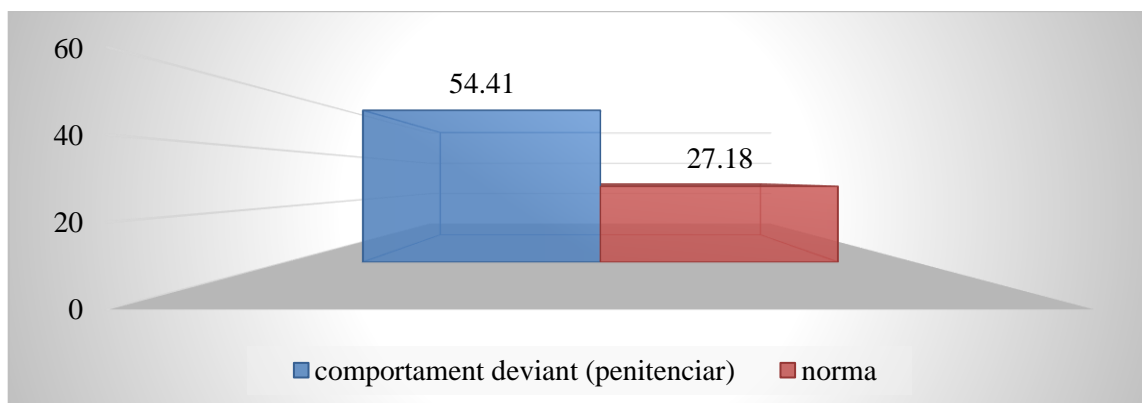


Fig. 2.5. Media rangurilor Tehnica Comportamentul de E. V. Saenco (subiecții cu comportament deviant și subiecții cu comportament normativ)

Între rezultatele privind nivelul de comportament al subiecților cu comportament deviant și cei din grupul cu comportament normativ am obținut diferență semnificativă statistic: $U=128,500$, $p=0,001$. Valori mai mari obțin subiecții cu comportament deviant, ei, desigur, înregistrând un nivel mult mai scăzut de comportament (Anexa 3, Tabelul A 3.31- A 3.32.).

Vom analiza în cele ce urmează rezultatele obținute la *Tehnica de diagnosticare a nivelului controlului subiectiv (G. Rotter)*.

După apariția scalei locusul-ui controlului subiectiv a lui D. Rotter au fost realizate mai multe cercetări care au avut drept variabilă locul controlului. Una dintre primele lucrări a fost dedicată studiului legăturii dintre locul controlului subiectiv și reacțiile la controlul social extern. S-a dovedit că comportamentul conformist este mai tipic pentru persoanele cu localizare externă.

Internalii, spre deosebire de externali, sunt mai puțin înclinați să se supună presiunii și influenței altora [19, p. 547], rezistă atunci când se simt manipulați [61, p. 23], reacționează mult mai puternic decât externalii la pierderea libertății personale.

Internalii și externalii se deosebesc între ei după modul în care interpretează diferite situații sociale, în special după modalitățile de obținere a informațiilor și după mecanismele explicării lor. Internalii caută mai activ informații și sunt mai conștienți de situație decât externalii. Studiile din domeniul delincvenței arată că deținuții cu control intern cunosc mai bine regulile închisorii [128, p. 284].

În literatura de specialitate găsim o sugestie precum că factorii de personalitate pot media influența altor variabile (cum ar fi percepția propriei familii) asupra delincvenței. Shaw și Scott au efectuat un studiu pe un eșantion de adolescenți australieni și au constatat că relația dintre percepția stilului parental și delincvența a fost mediată de locul controlului respondenților. Stilul parental punitiv și lipsa iubirii părintești au fost asociate în mod semnificativ cu delincvența crescută, iar această conexiune a fost mediată de un loc extern de control. Pe de altă parte, a existat o tendință de scădere a delincvenței la adolescenții care percep stilul parental ca fiind unul inductiv (non-punitiv). Acest efect a fost mediat de locusul intern de control [197, p. 184].

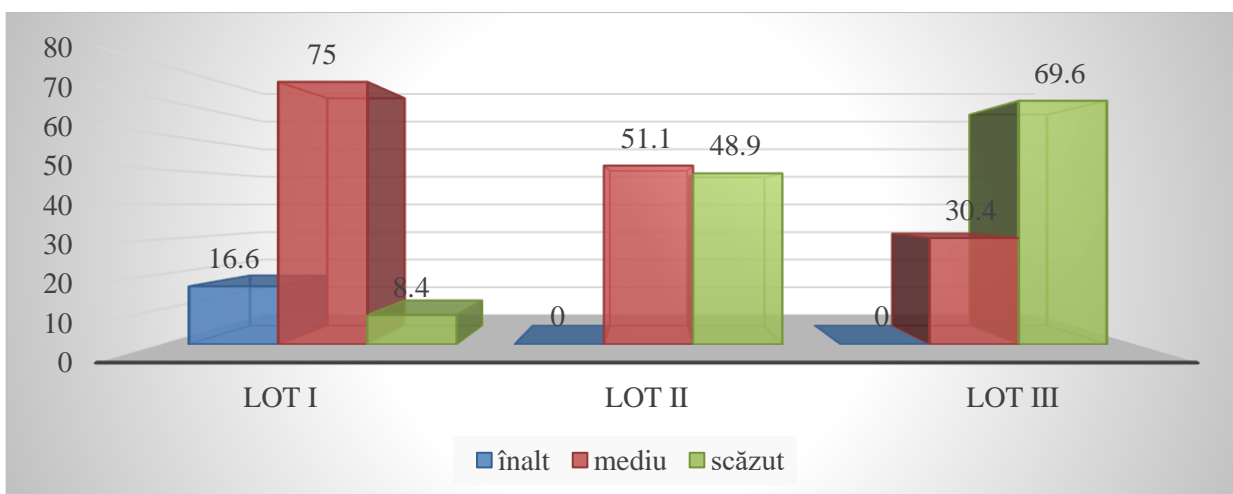


Figura 2.6. Rezultatele obținute de către subiecții din cele trei loturi la Scala Internalitate generală (Ig) (%)

Rezultatele din figura de mai sus reflectă situația privind internalitatea generală la subiecții din cele trei loturi experimentale.

Nivel înalt al internalității generale s-a înregistrat doar la subiecții din I lot, cei fără dificultăți de învățare și adaptare socială – 16,6%. Astfel de persoane cred că, majoritatea evenimentelor importante ce au loc în viața lor sunt rezultatul propriilor lor acțiuni, deoarece ei pot conduce cu ele și astfel, ei simt propria responsabilitate pentru aceste evenimente și pentru faptul cum viața lor se desfășoară în general.

Nivelul mediu este înregistrat de către 75% subiecți din I lot, 51,1% din lotul II și 30,4% subiecți din lotul III.

Indici scăzuți ai internalității generale înregistrează 8,4% subiecți din I lot, 48,9% din lotul II și 69,6% subiecți din lotul III. Aceștea nu văd legătura dintre acțiunile proprii și evenimentele importante ce au loc în viața lor. Nu se consideră a fi apti de a controla această legătură și presupun că majoritatea evenimentelor și faptelor sunt rezultatul întâmplării sau al acțiunii altor persoane.

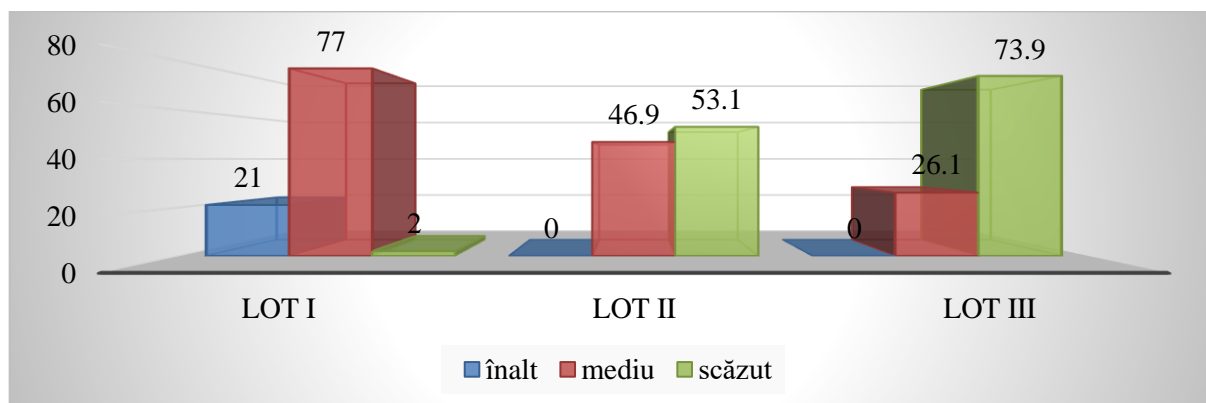


Figura 2.7. Rezultatele obținute de către subiecții din cele trei loturi la Scala Internalitate în realizări (Ir) (%)

Indici înalți la această scală înregistrează doar elevii din I lot – 21%. Aceștia consideră că au obținut singuri totul ce este bun în viața lor, că sunt apti să urmărească cu succes propriile scopuri de viitor.

Indici scăzuți obțin un procent destul de mare de subiecți cu comportament deviant – 73,9%, ceva mai mult de jumătate din subiecții din grupul de risc – 53,1% și un procent foarte redus dintre cei din grupul cu comportament normativ – 2%. Aceste persoane atribuie succesele, meritele și bucuriile proprii circumstanțelor, destinului fericit sau altor persoane.

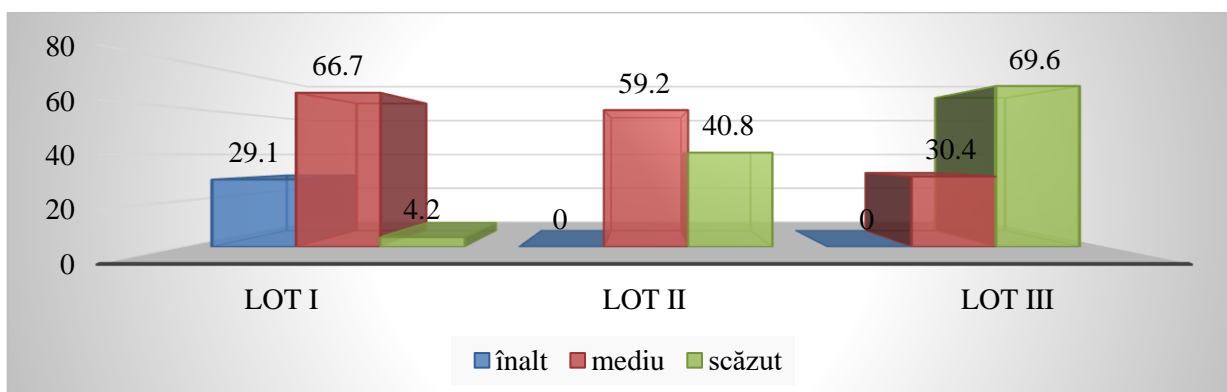


Figura 2.8. Rezultatele obținute de către subiecții din cele trei loturi la Scala Internalitate în nereușite (In) (%)

La această scală nivel înalt obțin doar 29,1% dintre subiecții din I lot, aceștia având un simț

dezvoltat al controlului subiectiv în relație cu evenimentele și situațiile negative, care se manifestă în capacitatea de a învinovăți propria persoană în diverse nerezulate și suferințe.

Indicii scăzuți înregistrează aici după cum urmează: 69,6% subiecți cu comportament deviant, 40,8% subiecți din grupul de risc și 4,2% subiecți cu comportament normativ. Indicii scăzuți demonstrează faptul că, persoana este orientată spre a da responsabilitatea pentru propriile insuccese altor ființe, împrejurărilor, destinului.

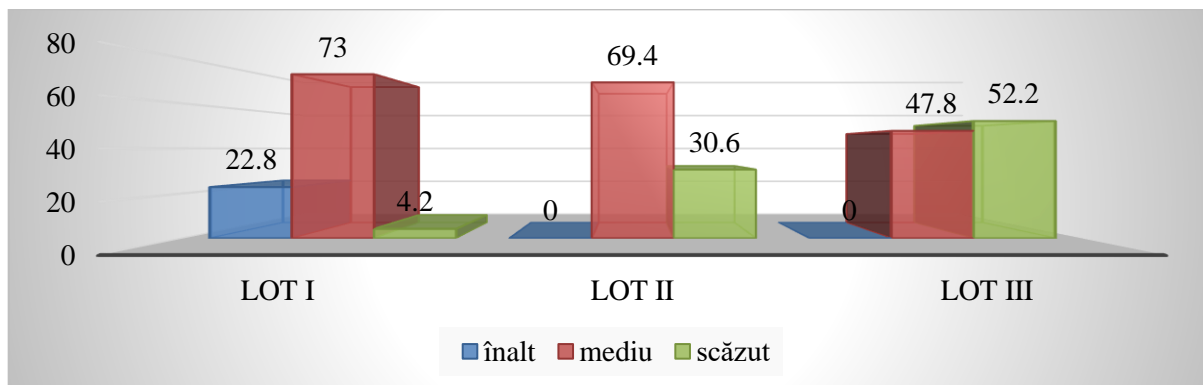


Figura 2.9. Rezultatele obținute de către subiecții din cele trei loturi la Scala Internalitate în relațiile din familie (If) (%)

La această scală prin internalitate se caracterizează doar subiecții din I lot – 22,8%, ei considerându-se a fi responsabili de evenimentele care au loc în viața de familie.

Pe când ceva mai mult de jumătate din subiecții cu comportament deviant – 52,2% au locul controlului asupra relațiilor din propriile familii în exterior, ei nu se consideră pe sine responsabili de evenimentele din propria familie, învinuiesc alte persoane, împrejurările, destinul. Acest rezultat este obținut de către 30,6% subiecți din grupul de risc.

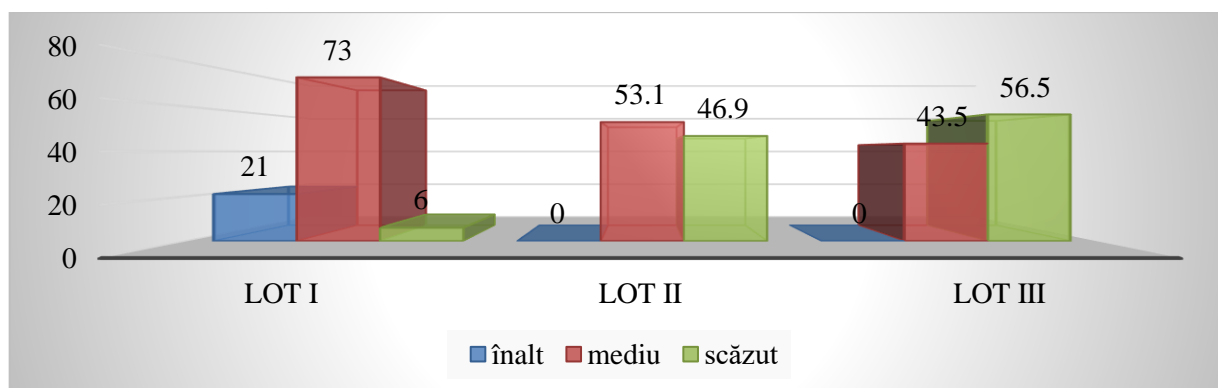


Figura 2.10. Rezultatele obținute de către subiecții din cele trei loturi la Scala Internalitate în relațiile de producere (Ip) (%)

Nivel înalt al controlului subiectiv îl dețin doar 21% subiecți din grupul cu comportament normativ. Ei consideră că propriile lor acțiuni reprezintă factorul important în organizarea activității de producere, în relațiile care se manifestă în colectiv.

Nivelul scăzut la scala I_p ne vorbește despre aceea că persoana are tendința de a da o mai mare importanță circumstanțelor externe – conducerii, colegilor de serviciu, norocului/nenorocului. Acest nivel este înregistrat după cum urmează: 56,5% subiecți cu comportament deviant, 46,9% subiecți din grupul de risc și 6% subiecți din grupul ”norma”.

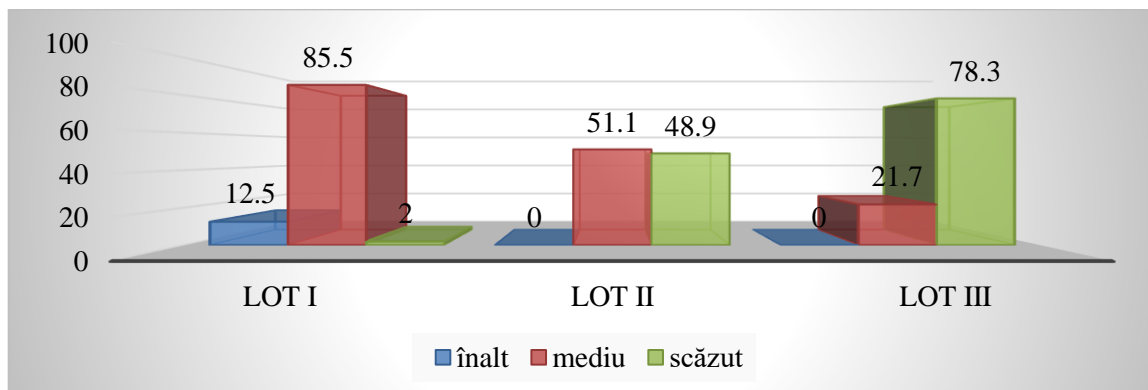


Figura 2.11. Rezultatele obținute de către subiecții din cele trei loturi la Scala Internalitate în relațiile interpersonale (Ii) (%)

Nivel înalt al controlului subiectiv îl dețin doar 12,5% subiecți din grupul cu comportament normativ. Aceștia se consideră a fi apți de a-și controla relațiile formale sau neformale proprii cu alte persoane, de a obține respectul și simpatia lor.

Pe când un procent destul de mare de subiecți cu comportament deviant – 78,3% - au un nivel scăzut al controlului subiectiv, ei caracterizându-se prin externalitate la acest capitol. Nu pot de sine stătător să stabilească contacte cu alte persoane și sunt orientați de a considera că relațiile lor se datorează semenilor, altor oameni, împrejurărilor, norocului, destinului. Același nivel îl înregistrează și 48,9% subiecți din grupul de risc și doar 2% subiecți din grupul cu comportament normativ.

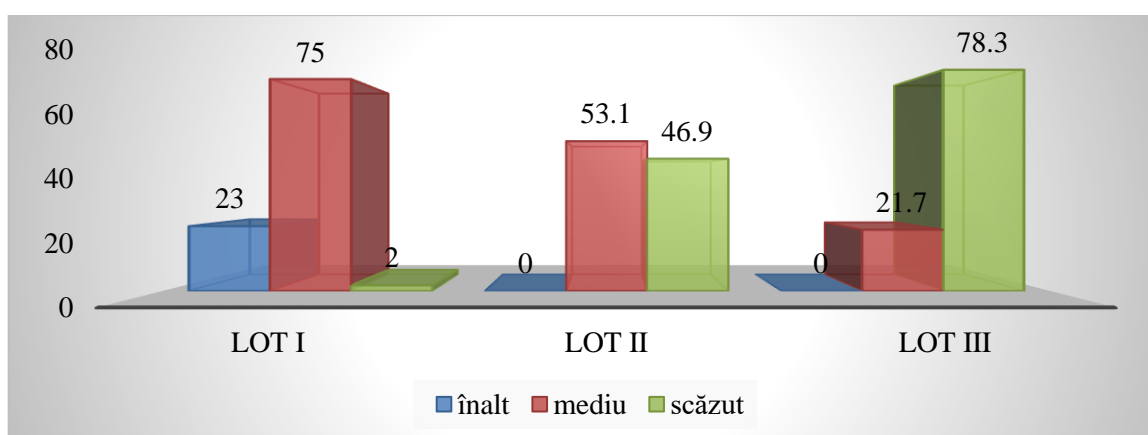


Figura 2.12. Rezultatele obținute de către subiecții din cele trei loturi la Scala Internalitate în sănătate și boală (Is) (%)

Indici înalți la această scală înregistrează 23% subiecți din grupul cu comportament normativ,

ei considerându-se responsabili de starea de sănătate proprie.

Indici scăzuți obțin 78,3% subiecți cu comportament deviant și 46,9% subiecți din grupul de risc. Aceștia consideră ca rezultatul sănătății și al bolii lor este întâmplător și speră că însănătoșirea se va realiza în rezultatul acțiunilor întreprinse de alte persoane, înainte de toate – de medici.

Prezentăm în tabelul de mai jos valorile medii la această tehnică.

Tabelul 2.7. Valorile medii la Tehnica de diagnosticare a nivelului controlului subiectiv (G. Rotter)

	Ig	Ir	In	If	Ip	Ii	Is
Comportament normativ	5,95	6,16	6,29	6,02	5,93	6,02	6,02
Grup de risc	3,53	3,42	3,98	4,3	4,0	3,6	3,7
Comportament deviant	2,78	2,65	2,91	3,13	3,26	2,43	2,56

Rezultatele mai mari decât 5,5 indică tipul intern al controlului subiectiv. Rezultatele mai mici decât 5,5 indică tipul extern al controlului subiectiv.

Am comparat între ele cele trei loturi de subiecți cu referire la nivelul controlului subiectiv cu ajutorul testului statistic Kruskal – Wallis. În cazurile în care acest test a indicat diferențe semnificative între grupuri, am utilizat testul U-Mann - Whitney pentru a compara în pereche cele trei loturi.

Media rangurilor obținută în urma calcului diferențelor prin intermediul testului Kruskal-Wallis la Tehnica de diagnosticare a nivelului controlului subiectiv (G. Rotter) este dată în anexe, Tabelui A 3.25, Anexa 3.

Tabelul 2.8. Diferențe statistice - Testul Kruskal – Wallis, Tehnica de diagnosticare a nivelului controlului subiectiv (G. Rotter)

	Ig	Ir	In	If	Ip	Ii	Is
Chi-Square	54,422	62,919	48,170	41,396	37,244	60,671	59,588
df	2	2	2	2	2	2	2
p	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000

La toate scalele **Tehnicii de diagnosticare a nivelului controlului subiectiv (G. Rotter)** am obținut diferențe statistice semnificative între rezultatele celor trei loturi experimentale. (Anexa 3, Tabelul A 3.25- A 3.26.)

Pentru a le identifica, am comparat cu testul U-Mann-Whitney cele trei grupuri în pereche.

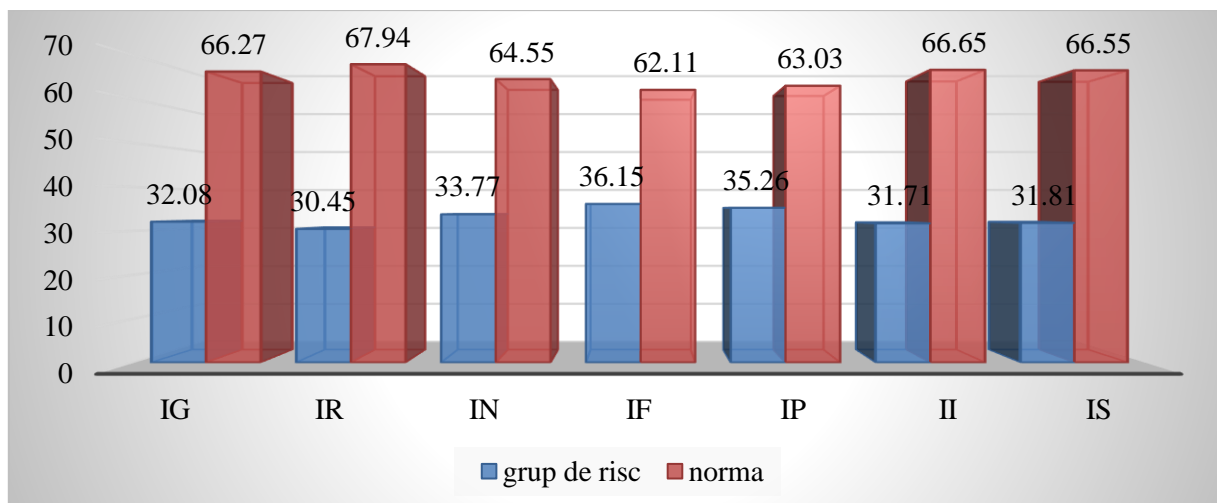


Figura 2.13. Media rangurilor obținute la Tehnica de diagnosticare a nivelului controlului subiectiv (G. Rotter) (grupul de risc și subiecții din grupul cu comportament normativ)

Tabelul 2.9. Diferențe statistice -Testul U Mann- Whitney (grupul de risc și cu comportament normativ) (Tehnica Rotter)

	Ig	Ir	In	If	Ip	Ii	Is
Mann-WhitneyU	347,000	267,000	429,500	546,500	502,500	329,000	333,500
p	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001

La toate scalele testului am înregistrat diferențe statistice semnificative între rezultatele obținute de către subiecții din grupul de risc și cei din grupul cu comportament normativ, cei fără dificultăți de învățare și adaptare socială caracterizându-se prin valori mai mari ale autocontrolului subiectiv (Anexa 3, Tabelul A 3.27- A 3.28.).

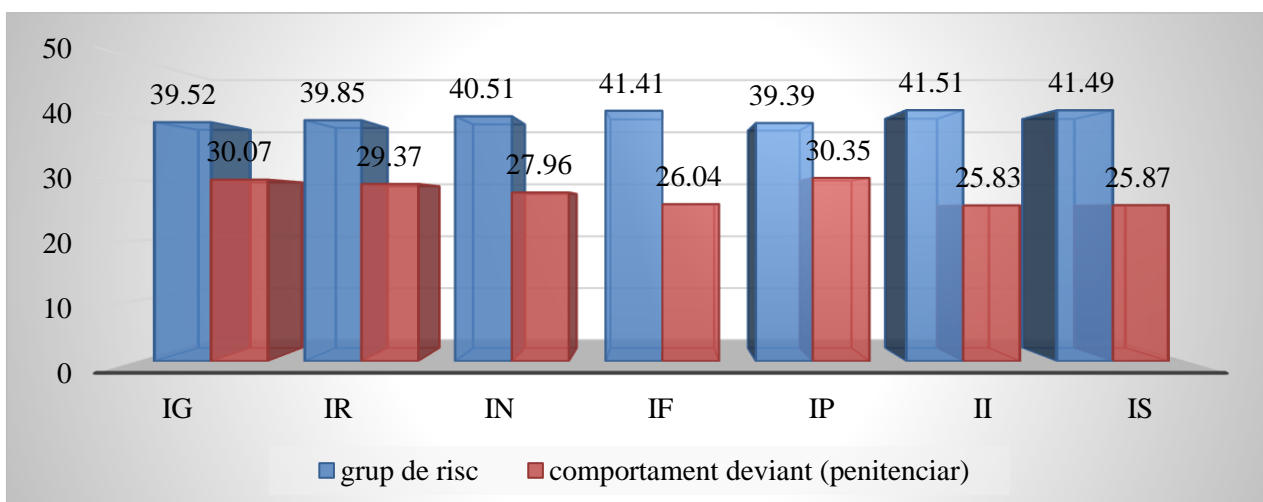


Figura 2.14. Media rangurilor obținute la Tehnica de diagnosticare a nivelului controlului subiectiv (G. Rotter) (grupul de risc și subiecții cu comportament deviant)

Valorile prezentate în figura 2.14 ne indică prezența scorurilor mai înalte la subiecții din grupul de

risc la toate scalele în comparație cu subiecții cu comportament deviant.

Tabelul 2.10. Diferențe statistice -Testul U Mann- Whitney (grupul de risc și comportament deviant) (Tehnica Rotter)

	Ig	Ir	In	If	Ip	Ii	Is
Mann-WhitneyU	415,500	399,500	367,000	323,000	422,000	318,000	319,000
p	0,066	0,044	0,016	0,003	0,081	0,002	0,003

Prelucrarea statistică a datelor precum este prezentată în tabelul de mai sus a permis identificarea unor diferențe statistice semnificative la variabila Ir (U=399,500, p=0,044), la variabila In (U=367,000, p=0,016), la variabila If (U=323,000, p=0,003), la variabila Ii (U=318,000, p=0,002) și la variabila Is U=319,000, p=0,003). (Anexa 3, Tabelul A 3.29 - A 3.30.)

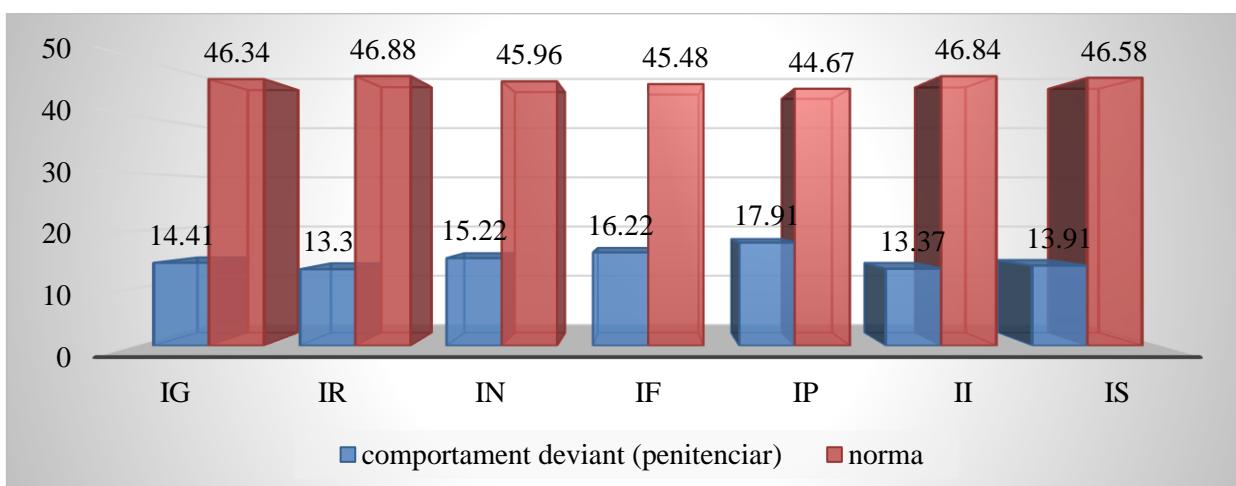


Figura 2.15. Media rangurilor obținute la Tehnica de diagnosticare a nivelului controlului subiectiv (G. Rotter) (subiecții cu comportament deviant și subiecții din grupul cu comportament normativ)

Valorile prezentate în figura 2.15 ne indică prezența scorurilor mai înalte la subiecții cu comportament normativ.

Tabelul 2.11. Diferențe statistice -Testul U Mann- Whitney (subiecții cu comportament deviant și subiecții cu comportament normativ (Tehnica Rotter)

	Ig	Ir	In	If	Ip	Ii	Is
U-Mann-Whitney	55,500	30,000	74,000	97,000	136,000	31,500	44,000
p	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001

Prelucrarea statistică a datelor precum este prezentată în tabelul 2.11 a permis identificarea diferențelor statistice semnificative la toate variabilele prezentate. (Anexa 3, Tabelul A 3.31- A 3.32.)

Cât privește diferența la **Ii** (internalitatea în sfera relațiilor interpersonale), atunci putem concluziona, că orientarea către „ceilalți” într-o relație de comunicare încurajează preadolescenții să se implice într-un comportament ilegal, în special într-un mediu nefavorabil sau criminogen. Pe de altă parte, faptul aflării în penitenciar, într-un mediu închis actualizează mai des orientarea către ceilalți în comunicare. Condițiile de izolare suprimă semnificația personalității în ochii proprii, formează locul extern al controlului în relațiile interpersonale.

În același timp, dacă locul controlului este o caracteristică integrală importantă a atitudinii individului față de lumea înconjurătoare și nu o reacție situațională la detenție, atunci putem confirma ipoteza autorului A.A. Rean precum că: „... în anumite condiții, această situație facilitează accesul la comiterea unei infracțiuni, este un factor de risc pentru un comportament deviant, în special, este facilitată săvârșirea unei infracțiuni sub influența unui grup sau a unui lider [183, p. 107].

Cât privește diferența statistică obținută la scala **Ir** (Internalitate în realizări) și **In** (Internalitate în nereușite), atunci trebuie să facem distincție între responsabilitatea pentru cauzele nereușitelor și responsabilitatea pentru depășirea nereușitelor, eșecurilor. Primul domeniu de responsabilitate se referă la trecut, al doilea la prezent și viitor. Externalitatea este asociată cu o adaptare slabă, deoarece oamenii sunt capabili să obțină mai mult în viață dacă cred că pot fi responsabili pentru soarta lor. Externalii sunt mai sensibili la influențele sociale, de grup. Internalii sunt mai independenți, se concentrează asupra propriului Eu. Acest lucru duce la o mai bună adaptare a acestora.

Toți subiecții cu comportament deviant incluși în experiment provin din familii nefavorabile, părinții cărora au avut un trecut infracțional, consumă alcool, au relații conflictuale (de multe ori chiar violente) între ei. Majoritatea acestor preadolescenți au suferit deprivare emoțională și au fost influențați de climatul psihologic nefavorabil din familie. Pentru majoritatea acestora nevoia de respect a devenit și mai deficitară din cauza dificultăților de învățare. La școală au avut insuccese repetate și erau respinși de colegii de clasă. Ei au început treptat să-și vadă viitorul în culori întunecate și sumbre. Prezența la școală a devenit extrem de insuportabilă pentru ei. De aceea s-au adaptat ușor la grupuri infracționale.[107, 108]

Tendința de a-și menține stima de sine în condițiile unei atitudini negative permanente față de ei din partea celorlalți a dus la dezvoltarea locului extern de control. În acest caz, locul extern al controlului a fost pentru ei un mecanism de protecție, care, înlăturând responsabilitatea proprie pentru eșecuri, le-a permis să se adapteze la aprecierile negative și să-și mențină stima de sine. În teoria psihologiei responsabilității, în lucrările autorului K. Муздыбаев este cunoscut fenomenul de ”externalitate protectoare” [173, p. 87-96].

Internalitatea corelează cu maturitatea socială și comportamentul prosocial, în timp ce externalitatea este corelată cu comportamentul asocial.

Dar este oare anume externalitatea cauză a comportamentului deviant? Ori poate însăși externalitatea majorității delincvenților reprezintă o consecință a influenței unor factori mai generali care conduc la formarea atât a locului extern al controlului, cât și a comportamentului deviant.

Autorul Peah A. A. consideră că situațiile de viață (precum și mediul social) pot influența direct formarea unui loc al controlului la o persoană. De exemplu, la o persoană pusă într-o situație de strictă reglementare a vieții de către unele forțe externe (așa cum se întâmplă, de exemplu, în locuri de privațiune de libertate) se formează așa-numita "neajutorare dobândită", care este asociată în mod direct și interdependent cu incapacitatea subiectului de a-și controla viața proprie. Locul extern al controlului, de fapt, înseamnă, în esență, înlăturarea de către subiect a propriei responsabilități pentru tot ceea ce i se întâmplă. Responsabilitatea revine oamenilor din jurul lui, destinului, șansei, circumstanțelor. În anumite condiții, o astfel de situație facilitează accesul la săvârșirea unei infracțiuni și reprezintă un factor de risc pentru comportamentul ilegal. În particular, săvârșirea infracțiunii este facilitată sub influența grupului sau a liderului său. Deci există într-adevăr factori care influențează atât formarea locului extern de control al individului, cât și formarea unei orientări delincvente [135, 183].

Pentru majoritatea subiecților cu comportament deviant, este caracteristic locul extern de control, ei având o dorință redusă de a-și asuma responsabilitatea pentru autodezvoltare. Ei au un comportament defensiv orientat spre exterior. Externalul este convins că eșecurile sale sunt rezultatul ghinionului, accidentelor, al influenței negative a altor persoane. Cu toate acestea, trebuie remarcat că în rândul subiecților cu comportament deviant au existat cazuri cu un nivel extrem de scăzut al locului de control extern, care a fost însoțit de reacții de victimizare: lipsa de credință în abilitățile proprii, stima de sine scăzută, eșecul de a finaliza ceea ce a început.

În caracterizarea personalității preadolescentului cu comportament deviant, locusul controlului are un loc special, semnificativ. Cunoașterea caracteristicilor personalității individuale asociate cu nivelul și orientarea responsabilității este absolut necesară pentru activitățile de psihocorecție. Activitățile de intervenție psihologică cu persoanele cu comportament deviant trebuie să implice reorientarea acestora de la controlul extern la cel intern.

Vom prezenta în continuare rezultatele obținute de către subiecții experimentați la *Chestionarul de diagnosticare a autocontrolului volitiv*.

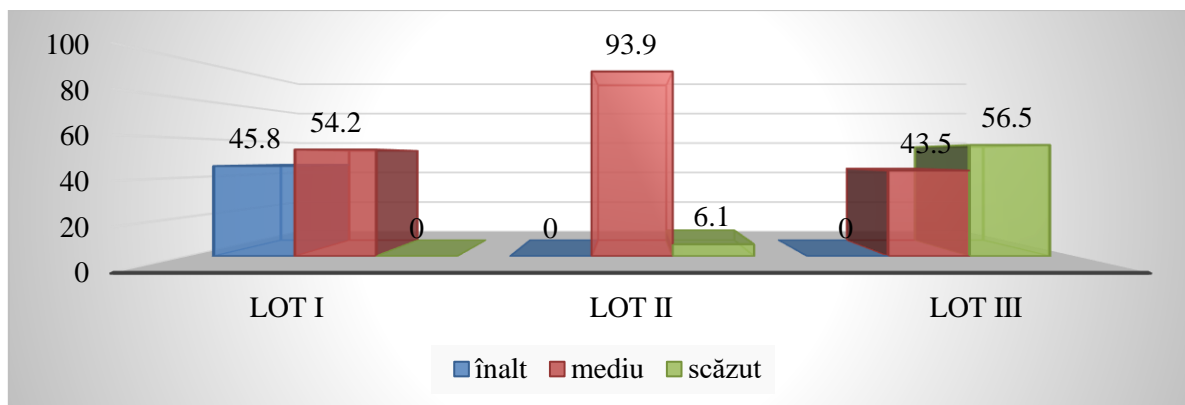


Figura 2.16. Distribuția rezultatelor obținute de subiecții la scala Indicele autocontrolului volitiv (%)

Nivel înalt al indicelui autocontrolului volitiv este obținut doar de către subiecții din grupul cu comportament normativ – 45,8%. Aceștia se disting prin calm, încredere în sine, responsabilitate, durabilitate a intențiilor, opinii realiste, un sentiment dezvoltat al datoriei interne. De regulă, ei reflectă bine propriile motive, își realizează sistematic intențiile, știu cum să-și distribuie propriile eforturi, își pot controla acțiunile și au o direcție pronunțată social pozitivă. În cazuri extreme, o creștere a tensiunilor interne este posibilă datorită dorinței de a controla fiecare aspect al propriului său comportament și neliniște cu privire la cea mai mică spontaneitate posibilă.

Nivel mediu este caracteristic după cum urmează: 54,2% subiecți din grupul cu comportament normativ, 93,9% - subiecți din grupul de risc și 43,5% subiecți cu comportament deviant.

Scor scăzut la Indicele autocontrolului volitiv este prezent la 56,5% subiecți cu comportament deviant și la 6,1% subiecți din grupul de risc. Subiecții cu comportament deviant sunt sensibili, instabili din punct de vedere emoțional, vulnerabili, nesiguri. Reflexivitatea lor este scăzută. Impulsivitatea și instabilitatea intențiilor sunt specifice acestora. Acest lucru se poate datora imaturității, incapacității de reflexie și de a autocontrol.

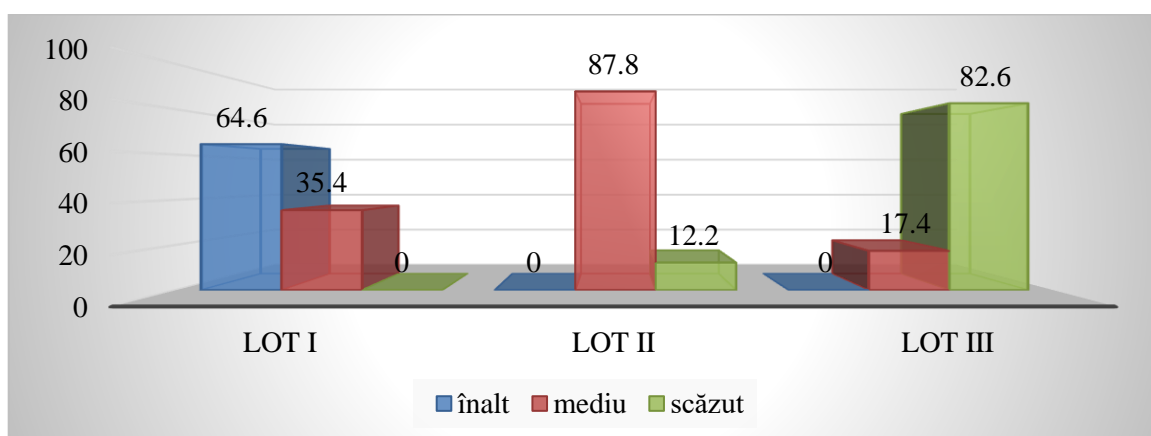


Figura 2.17. Distribuția rezultatelor obținute de subiecți la scala Perseverența (%)

Nivel înalt la scala Perseverența este înregistrat la 64,6% subiecți din grupul cu comportament normativ. Aceștia sunt oamenii activi, eficienți, se străduiesc să finalizeze lucrul început, sunt mobilizați de obstacole în calea obiectivului, alternativele și ispitele nu le distrag atenția, valoarea lor principală fiind lucrul început. Astfel de oameni tind să respecte normele sociale (conștiinciozitate) și dorința de a-și supune comportamentul propriu acestor norme. Acest nivel al perseverenței nu îl înregistrează nici un subiect din celelalte două loturi experimentale.

Nivel mediu este înregistrat de către 35,4% subiecți din grupul ”norma”, 87,8% subiecți din grupul de risc și 17,4% subiecți cu comportament deviant.

Pe când nivel scăzut îl dețin majoritatea subiecților cu comportament deviant - 82,6% și 12,2% subiecți din grupul de risc. Deci, subiecții cu comportament deviant se caracterizează prin instabilitate crescută, incertitudine, impulsivitate care poate duce la inconsecvență în comportament. Activismul și capacitatea de muncă reduse, de regulă, sunt compensate prin sensibilitate crescută, flexibilitate, ingeniozitate, precum și o tendință de interpretare liberă a normelor sociale.

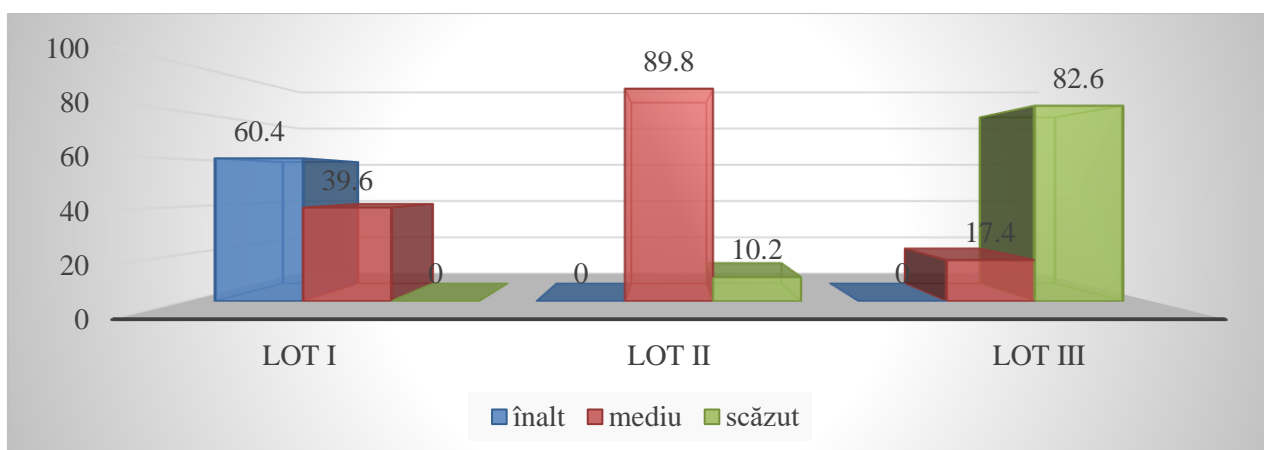


Figura 2.18. Distribuția rezultatelor obținute de subiecți la scala Stăpânirea de sine (%)

Scorul mare la scala Stăpânirea de sine este caracteristic doar subiecților din grupul cu comportament normativ – 60,4%. Aceștia sunt stabili emoțional, dispun de un autocontrol bine dezvoltat. Le este caracteristică liniștea interioară. Încrederea în sine învinge teama de necunoscut, crește disponibilitatea de a percepe noul și imprevizibilul și, de regulă, se combină cu libertatea de opinie. Nivel scăzut al stăpânirii de sine este prezent la majoritatea subiecților cu comportament deviant – 82,6%. Ei se caracterizează prin spontaneitate, impulsivitate într-o combinație cu sensibilitate și preferință pentru ideile tradiționale. Acest nivel îl atestăm și la 10,2% subiecți din grupul de risc.

Vom prezenta mai jos valorile medii obținute de subiecți la acest chestionar.

Tabelul 2.12. Valorile medii la Chestionarul de diagnosticare a autocontrolului volitiv

	Indicele autocontrolului volitiv	Perseverența	Stăpânirea de sine
Comportament normativ	15,12	12,37	9,77
Grup de risc	11,48	7,87	6,14
Comportament deviant	6,13	4,08	3,43

Am comparat între ele cele trei loturi de subiecți cu referire la nivelul autocontrolului cu ajutorul testului statistic Kruskal – Wallis. În cazurile în care acest test a indicat diferențe semnificative între grupuri, am utilizat testul U-Mann - Whitney pentru a compara în pereche cele trei loturi.

Media rangurilor obținută în urma calcului diferențelor prin intermediul testului Kruskal-Wallis la Chestionarul de diagnosticare a autocontrolului volitiv este ilustrată în Anexa 3, Tabelul A 3.25.

Tabelul 2.13. Diferențe statistice - Testul Kruskal-Wallis la Chestionarul de diagnosticare a autocontrolului volitiv

	Indicele autocontrolului volitiv	Perseverența	Stăpânirea de sine
Chi-Square	51,956	73,790	78,681
df	2	2	2
P	0,000	0,000	0,000

La toate scalele **Chestionarului de diagnosticare a autocontrolului volitiv** am obținut diferențe statistice semnificative între rezultatele celor trei loturi experimentale. (Anexa 3, Tabelul A 3.25- A 3.26.)

Pentru a identifica aceste diferențe, am comparat cu testul U-Mann-Whitney cele trei loturi în pereche.

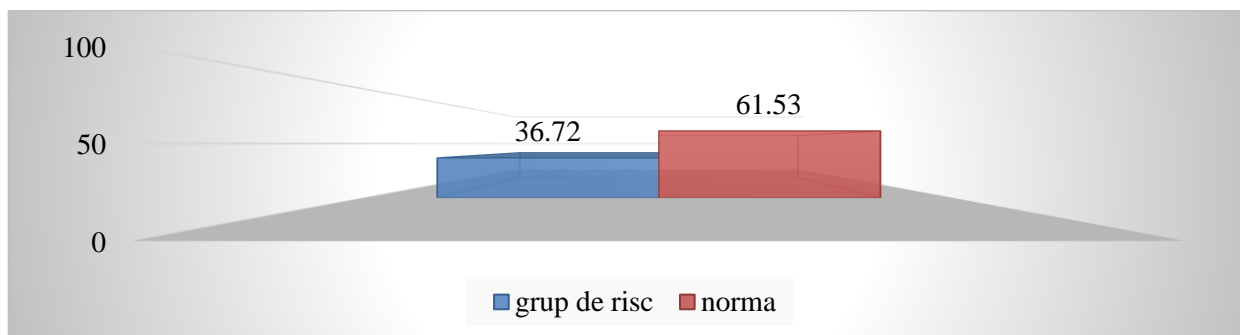


Figura 2.19. Media rangurilor – scala Indicele autocontrolului volitiv (grupul de risc și subiecții în grupul cu comportament normativ)

Analizând datele obținute la scala Indicele autocontrolului volitiv, am determinat că valorile

medii la autocontrolul volitiv sunt mai mari la subiecții cu comportament normativ comparativ cu subiecții din grupul de risc. Aplicarea metodei U-Mann-Whitney ne-a permis identificarea unei diferențe statistic semnificative ($U=574,500$, $p=0,001$).

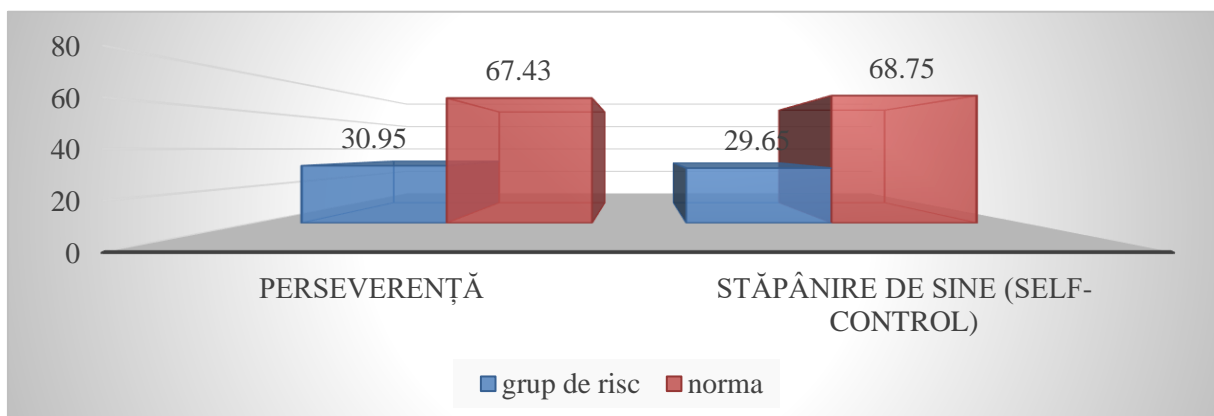


Figura 2.20. Media rangurilor - Scalele Perseverența și Stăpânirea de sine (grupul de risc și subiecții din grupul cu comportament normativ)

Rezultatele obținute la Scalele Chestionarului de diagnosticare a autocontrolului volitiv ne indică valori mai înalte la scala Perseverența la subiecții cu comportament normativ comparativ cu subiecții din grupul de risc. La scala Stăpânirea de sine se păstrează aceleași tendințe.

Prelucrarea statistică a datelor ne indică prezența diferențelor semnificative statistice la scala Perseverență ($U=291,500$, $p=0,001$) și la scala Stăpânire de sine ($U=228,000$, $p=0,001$). (Anexa 3, Tabelul A 3.27- A 3.28.)

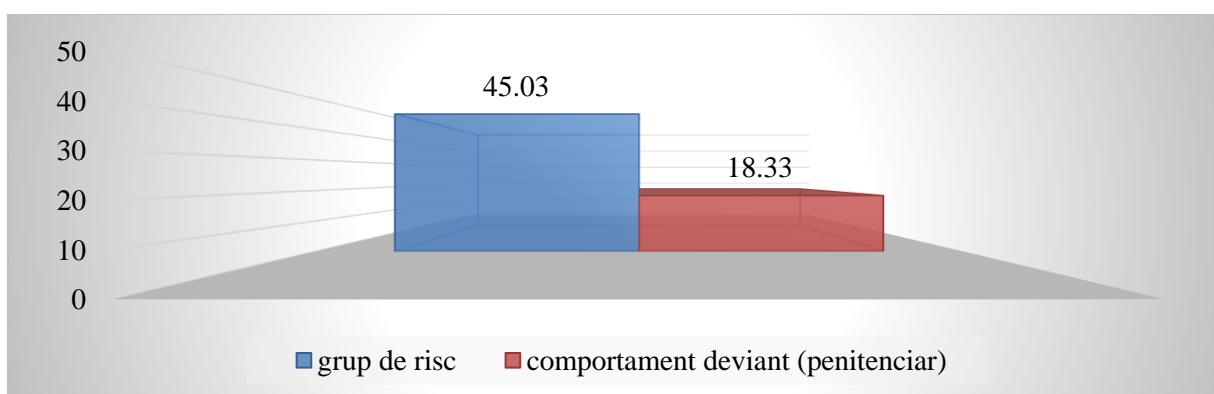


Figura 2.21. Media rangurilor – scala Indicele autocontrolului volitiv (grupul de risc și subiecții cu comportament deviant)

Analiza datelor obținute la scala Indicele autocontrolului volitiv a permis determinarea faptului că subiecții din grupul de risc înregistrează valori mai mari comparativ cu subiecții cu comportament deviant. Aplicarea testului U-Mann-Whitney ne-a permis identificarea unei diferențe statistic semnificative ($U=145,500$, $p=0,001$) între grupurile date. (Anexa 3, Tabelul A 3.29- A 3.30.)

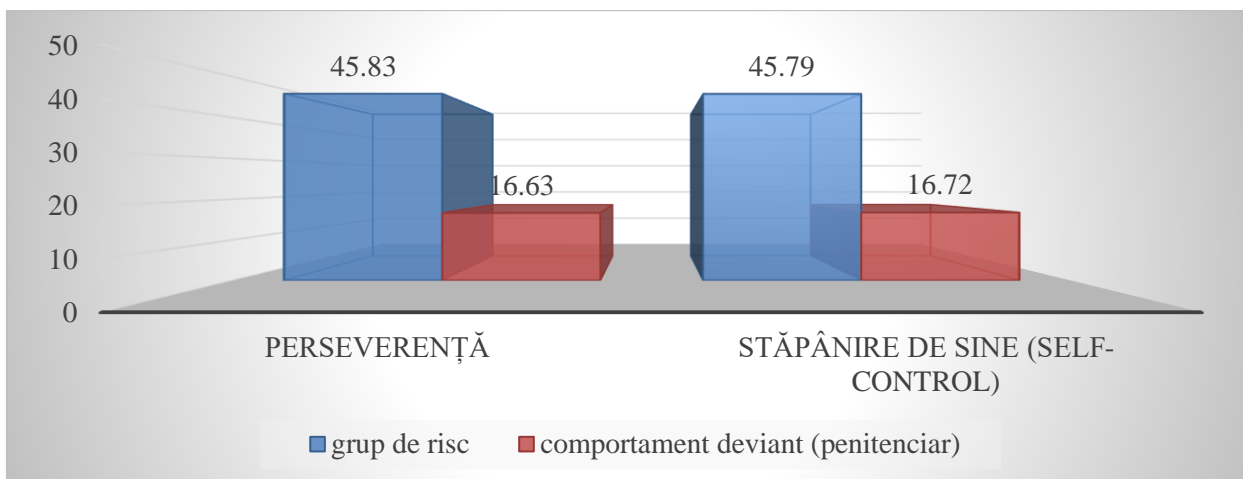


Figura 2.22. Media rangurilor - Scalele Perseverența și Stăpânirea de sine (grupul de risc și subiecții cu comportament deviant)

La scalele Perseverența și Stăpânirea de sine subiecții din grupul de risc înregistrează valori mai înalte decât cei cu comportament deviant.

Prelucrarea statistică a datelor ne indică diferențe semnificative statistic la scala Perseverență ($U=106,500$, $p=0,001$) și la scala Stăpânire de sine ($U=108,500$, $p=0,001$). (Anexa 3, Tabelul A 3.29- A 3.30.)

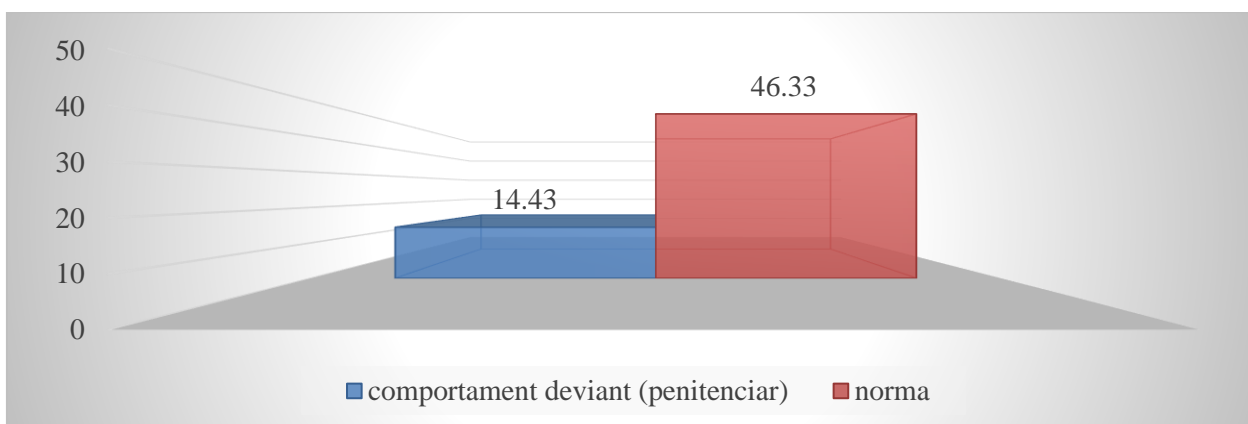


Figura 2.23. Media rangurilor – scala Indicele autocontrolului volitiv (subiecții cu comportament normativ și subiecții cu comportament deviant)

Analiza datelor obținute la scala Indicele autocontrolului volitiv a permis determinarea faptului că subiecții din grupul cu comportament normativ înregistrează valori mult mai ridicate comparativ cu subiecții cu comportament deviant. Aplicarea testului U-Mann-Whitney ne-a permis identificarea unei diferențe statistic semnificative ($U=56,000$, $p=0,001$) între grupurile date. (Anexa 3, Tabelul A 3.31- A 3.32.)

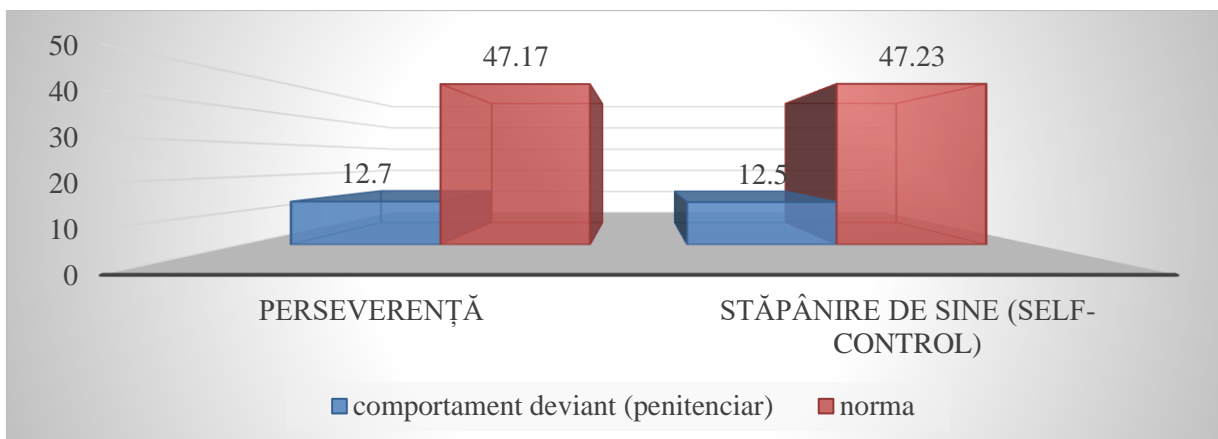


Figura 2.24. Media rangurilor - Scalele Perseverența și Stăpânirea de sine (grupul cu comportament normativ și subiecții cu comportament deviant)

La scalele Perseverența și Stăpânirea de sine subiecții din grupul cu comportament normativ înregistrează valori mai înalte comparativ cu cei cu comportament deviant.

Prelucrarea statistică a datelor ne indică diferențe statistic semnificative la scala Perseverență ($U=16,000$, $p=0,001$) și la scala Stăpânire de sine ($U=13,000$, $p=0,001$). (Anexa 3, Tabelul A 3.31-A 3.32.)

La interpretarea rezultatelor obținute cu ajutorul *Chestionarului 16 PF Cattell*, este recomandabil să analizăm, totalitatea factorilor în relațiile lor în astfel de blocuri, de exemplu:

- particularitățile comunicative și cele ale relațiilor interpersonale: factorii A, H, F, E, Q2, N, L;
- particularitățile intelectuale: factorii B, M, Q1;
- caracteristici emoțional-volitive: factorii C, I, O, Q4;
- particularitățile de autocontrol și autoreglare a comportamentului: factorii G, Q3.

În scopul evidențierii caracteristicilor autocontrolului subiecților cercetați am analizat rezultatele obținute la *Factorul Q3 - Autocontrol înalt vs. autocontrol scăzut* și la *Factorul G: Forța eu-lui – supunerea sentimentelor vs. normativarea înaltă a comportamentului*.

Vom prezenta rezultatele obținute la *Factorul Q3 - Autocontrol înalt vs. autocontrol scăzut din Chestionarul 16 PF Cattell*.

**Tabelul 2.14. Valorile medii la Factorul Q3-Autocontrol înalt vs. autocontrol scăzut
Chestionarul 16 PF Cattell**

	<i>Factorul Q3</i>
Comportament normativ	6,97
Grup de risc	3,93
Comportament deviant	3,17

Factorul Q3 măsoară nivelul autocontrolului comportamentului, integritatea personalității.

Datele din tabel denotă nivel scăzut la acest factor obținut de către subiecții cu comportament deviant. Aceștia nu sunt ghidați de controlul voluntar, respect diminuat față de exigențele sociale, nu sunt atenți la ceilalți. Se pot simți inadecvat. Îi caracterizează incapacitatea de autocontrol a propriilor emoții și comportament. Posedă comportament dominat de impulsuri, control scăzut al voinței, adaptare deficitară, conștiinciozitate scăzută. Nu prea sensibili, dar impulsivi în comportamentul lor și, prin urmare, predispuși la erori.

Subiecții din grupul de risc sunt intern nedisciplinați, conflictuali, au un nivel mediu al gradului de control și integrare. Pe când subiecții cu comportament normativ înregistrează valori medii mai mari în comparație cu subiecții celorlalte două grupuri. Aceștia se caracterizează prin voință puternică, capacitate înaltă de autocontrol a propriilor emoții și comportament, perseverență, capacitate de decizie, obiectivism, un nivel înalt de integrare, interese și forme de comportament stabile. Sunt stăpâni pe sine, cu grijă pentru propria reputație. Imaginea pe care și-o construiesc este înaltă, dar aproape în toate cazurile ea coincide cu cerințele societății.

Am comparat între ele cele trei loturi de subiecți cu referire la nivelul autocontrolului cu ajutorul testului statistic Kruskal – Wallis. În cazurile în care acest test a indicat diferențe semnificative între grupuri, am utilizat testul U-Mann - Whitney pentru a compara în pereche cele trei loturi.

Tabelul 2.15. Rezultatele testului Kruskal – Wallis la Factorul Q3- Autocontrol înalt vs. autocontrol scăzut Chestionarul 16 PF Cattell

Grupuri		N	Media rangurilor
Q3	grup de risc	49	45,80
	comportament deviant (penitenciar)	23	32,46
	comportament normativ	48	88,95
	Total	120	

Faptul că $p = 0,001$ indică existența unor diferențe semnificative între grupuri. (Anexa 3. Tabelul A 3.1 – A 3.2)

Pentru a le identifica, am comparat cu testul U-Mann-Whitney cele trei loturi în pereche.

Tabelul 2.16. Media rangurilor la Factorul Q3 Chestionarul 16 PF Cattell (grup de risc și grupul cu comportament normativ) $U=314,500$ $p<0,001$

	Factorul Q3
Grup de risc	31,42
comportament normativ	66,95

Tabelul 2.17. Media rangurilor la *Factorul Q3* Chestionarul 16 PF Cattell (grup de risc și subiecți cu comportament deviant)

U=422,500 p-0,084

	<i>Factorul Q3</i>
grup de risc	39,38
comportament deviant	30,37

Tabelul 2.18. Media rangurilor la *Factorul Q3* Chestionarul 16 PF Cattell (subiecți cu comportament deviant și subiecții cu comportament normativ)

U=48,000 p-0,001

	<i>Factorul Q3</i>
comportament deviant	14,09
comportament normativ	46,50

Datele din tabelele de mai sus ne denotă diferențe statistic semnificative între rezultatele obținute la *Factorul Q3* **Autocontrol înalt vs. autocontrol scăzut** obținute de către subiecții din grupul cu comportament normativ și subiecții din celelalte două grupuri: grupul de risc și subiecți cu comportament deviant. Între rezultatele obținute de către subiecții din grupul de risc și cei cu comportament deviant la acest factor nu s-a înregistrat diferență statistic semnificativă. Subiecții din ambele aceste loturi dețin un autocontrol scăzut. (Anexa 3, Tabelul A 3.3 – A 3.8)

Vom prezenta rezultatele obținute la *Factorul G: Forța eu-lui – supunerea sentimentelor vs. normativarea înaltă a comportamentului*.

Tabelul 2.19. Valorile medii la *Factorul G: Forța eu-lui – supunerea sentimentelor vs. normativarea înaltă a comportamentului*

	<i>Factorul G</i>
Comportament normativ	6,6
Grup de risc	4,6
Comportament deviant	3,3

Datele din tabel ne arată că valoarea medie a subiecților din I lot este la un nivel mai sus de mediu. Ei sunt conștiincioși, perseverenți, aderă conștient la norme și reguli general acceptate, exigenți cu sine și cu ceilalți, au un sentiment de responsabilitate dezvoltat.

Valoarea medie a subiecților celor din grupul de risc corespunde nivelului mediu a participării și sentimentului de responsabilitate socială.

Valoarea medie a subiecților celor cu comportament deviant indică un nivel mai jos de

mediu. Aceștia se caracterizează prin tendința spre inconsecvență a scopului, fără constrângere în comportament, ei nu depun eforturi pentru realizarea sarcinilor de grup, îndeplinirea cerințelor sociale și culturale. Aderă în mică măsură la reguli și norme, sunt relaxați, neîngrijiți, neglijenți. Pot fi ușor influențați de emoții, evenimente și împrejurări. Se caracterizează prin lipsă de organizare, iresponsabilitate, impulsivitate, lipsă de acord cu normele și standardele morale general acceptate, lipsă a flexibilității în raport cu normele sociale.

Am comparat între ele cele trei loturi de subiecți cu referire la Factorul G cu ajutorul testului statistic Kruskal – Wallis. În cazurile în care acest test a indicat diferențe semnificative între grupuri, am utilizat testul U-Mann - Whitney pentru a compara în pereche cele trei loturi.

Tabelul 2.20. Rezultatele testului Kruskal – Wallis la Factorul G- Forța eu-lui – supunerea sentimentelor vs. normativarea înaltă a comportamentului

grupuri		N	Media rangurilor
G	grup de risc	49	52,60
	comportament deviant (penitenciar)	23	30,33
	comportament normativ	48	83,02
	Total	120	

Faptul că $p = 0,001$ indică existența unor diferențe semnificative între loturi. (Anexa 3. Tabelul A 3.1 – A 3.2). Pentru a le identifica, am comparat cu testul U-Mann-Whitney cele trei loturi în pereche.

Tabelul 2.21. Media rangurilor la Factorul G (grup de risc și grupul cu comportament normativ) $U=558,500$ $p=0,001$

	Factorul Q3
Grup de risc	36,40
comportament normativ	61,86

Tabelul 2.22. Media rangurilor la Factorul G (grup de risc și subiecți cu comportament deviant) $U=333,000$ $p=0,005$

	Factorul Q3
Grup de risc	41,20
comportament deviant	26,48

Tabelul 2.23. Media rangurilor la Factorul G (subiecții cu comportament deviant și subiecții cu comportament normativ) U=88,500 p-0,001

	<i>Factorul Q3</i>
comportament deviant	15,85
comportament normativ	45,66

Datele din tabelele de mai sus ne denotă diferențe statistic semnificative între rezultatele obținute la Factorul G **Forța eu-lui – supunerea sentimentelor vs. normativarea înaltă a comportamentului** de către subiecții din grupul cu comportament normativ și subiecții din celelalte două grupuri: grupul de risc și subiecți cu comportament deviant; între rezultatele obținute de către subiecții din grupul de risc și cei cu comportament deviant. (Anexa 3, Tabelul A 3.3 – A 3.8)

Factorul G are tangențe cu factorul C, în special în ceea ce privește rolul autoreglării comportamentului și al atitudinilor față de alte persoane. Acest factor caracterizează trăsăturile sferei emoțional-volitive (perseverența, organizarea - iresponsabilitatea, lipsa organizării) și caracteristicile autoreglării comportamentului social (acceptarea sau ignorarea normelor morale general acceptate).

La o analiză mai detaliată a rezultatelor obținute de către subiecții din cele trei loturi experimentale putem evidenția faptul, că subiecții din grupul cu comportament normativ înregistrează valori înalte și la factorul Q3 și la factorul G. Asta înseamnă că aceștia sunt capabili să se mobilizeze pentru atingerea obiectivului, în ciuda rezistenței interne și a obstacolelor externe. Acționează gânditor și insistent. Sunt organizați, încheie activitățile începute, respectă ordinea acțiunilor efectuate, planifică timpul, păstrează calmul în situații critice, sunt capabili să reglementeze manifestările externe ale emoțiilor. Sunt autocritici. Comportamentul este adesea guvernat de cerințele grupului și cerințele oamenilor din jurul lor. Sunt responsabili și cu un simț pronunțat al datoriei. Subiecții din grupul de risc înregistrează valori medii și la factorul Q3 și la factorul G. Aceștia posedă capacitatea de a fi organizați și insistenți, în primul rând, în situațiile la care s-au adaptat. În cazul apariției neașteptate a unor sarcini suplimentare, pot acționa la întâmplare, pot fi dezorganizați. Au o atitudine selectivă față de normele și cerințele la nivel de grup. Conștiinciozitatea, responsabilitatea în situații cu semnificație personală pot fi combinate cu îndeplinirea formală a obligațiilor atunci când aceste situații nu afectează interesele lor personale. Subiecții cu comportament deviant au obținut valori scăzute și la factorul Q3 și la factorul G. Aceștia abandonează scopul imediat ce apar obstacole interne sau externe. Adesea acționează

dezorganizat. Nu pot planifica și distribui rațional timpul lor. Comportamentul este condus în primul rând de dorințele și nevoile personale, momentele și, prin urmare, nu intră întotdeauna în cadrul tradițional. Capacitățile lor nu sunt întotdeauna evaluate critic. Au o atitudine destul de liberă față de standardele morale.

În scopul evidențierii caracteristicilor stabilității emoționale ale subiecților cercetați am analizat rezultatele obținute la *Factorul C: Instabilitate emoțională vs. stabilitate emoțională din Chestionarul 16 PF Cattell; scala Neurotism (stabilitate – instabilitate emoțională), din Chestionarul de personalitate (H. Eysenck).*

În continuare vom prezenta rezultatele obținute la *Factorul C: Instabilitate emoțională vs. stabilitate emoțională din Chestionarul 16 PF Cattell.*

Tabelul 2.24. Valorile medii la Factorul C: Instabilitate emoțională vs. stabilitate emoțională Chestionarul 16 PF Cattell

	<i>Factorul C</i>
Comportament normativ	7,0
Grup de risc	4,10
Comportament deviant	3,86

Subiecții cu comportament deviant înregistrează valori medii care corespund cu nivelul mai jos de mediu la acest factor. Aceștia se caracterizează prin tendință spre manifestări nevrotice, emoții secundare, instabilitate emoțională ridicată, toleranță la frustrare foarte slabă, impulsivitate, iritabilitate, voință slabă, excitabilitate emoțională. Evită cerințele sociale. Pot avea simptome nevrotice (fobii, dereglări ale somnului, dereglări psihosomatice).

Subiecții din grupul de risc se caracterizează prin stabilitate emoțională medie cu tendințe spre instabilitate.

Iar subiecții din grupul cu comportament normativ se disting prin Eu-I puternic inflexibil, stabilitate emoțională ridicată, puternică toleranță la frustrare, activism, maturitate emoțională, stabili în interese, capacitate de muncă sporită.

Am comparat între ele cele trei loturi de subiecți cu referire la nivelul autocontrolului cu ajutorul testului statistic Kruskal – Wallis. În cazurile în care acest test a indicat diferențe semnificative între grupuri, am utilizat testul U-Mann - Whitney pentru a compara în pereche cele trei loturi.

Tabelul 2.25. Rezultatele testului Kruskal – Wallis

la **Factorul C: Instabilitate emoțională vs. stabilitate emoțională** Chestionarul 16 PF Cattell

grupuri		N	Media rangurilor
C	grup de risc	49	42,97
	comportament deviant (penitenciar)	23	39,72
	comportament normativ	48	88,35
	Total	120	

Faptul că $p = 0,001$ indică existența unor diferențe semnificative între grupuri. (Anexa 3. Tabelul A 3.1 – A 3.2)

Pentru a le identifica, am comparat cu testul U-Mann-Whitney cele trei loturi în pereche.

Tabelul 2.26. Media rangurilor la Factorul C Chestionarul 16 PF Cattell (grup de risc și grupul cu comportament normativ) $U=262,500$ $p=0,001$

	<i>Factorul C</i>
Grup de risc	30,36
Grup cu comportament normativ	68,03

Tabelul 2.27. Media rangurilor la Factorul C Chestionarul 16 PF Cattell (grup de risc și subiecți cu comportament deviant) $U=509,000$ $p=0,503$

	<i>Factorul C</i>
Grup de risc	37,61
comportament deviant	34,13

Tabelul 2.28. Media rangurilor la Factorul C Chestionarul 16 PF Cattell (subiecții cu comportament deviant și subiecții cu comportament normativ) $U=128,500$ $p=0,001$

	<i>Factorul C</i>
comportament deviant	17,59
Grup cu comportament normativ	44,82

Datele din tabelele de mai sus ne denotă diferențe statistic semnificative între rezultatele obținute la **Factorul C: Instabilitate emoțională vs. stabilitate emoțională** obținute de către subiecții din grupul cu comportament normativ și subiecții din celelalte două grupuri: grupul de risc și subiecții cu comportament deviant. Între rezultatele obținute de către subiecții din grupul de

risc și cei cu comportament deviant la acest factor nu s-a înregistrat diferență statistic semnificativă. Subiecții din aceste grupuri se caracterizează prin instabilitate emoțională. (Anexa 3, Tabelul A3.3– A 3.8)

Prezentăm în continuare rezultatele la scala Neurotism (stabilitate – instabilitate emoțională) *Chestionarul de personalitate (H.Eysenck)*. Subiecții cu un scor mai mic sau egal cu 12 se caracterizează prin stabilitate emoțională. Subiecții cu un scor mai mare de 12 - prin instabilitate emoțională.

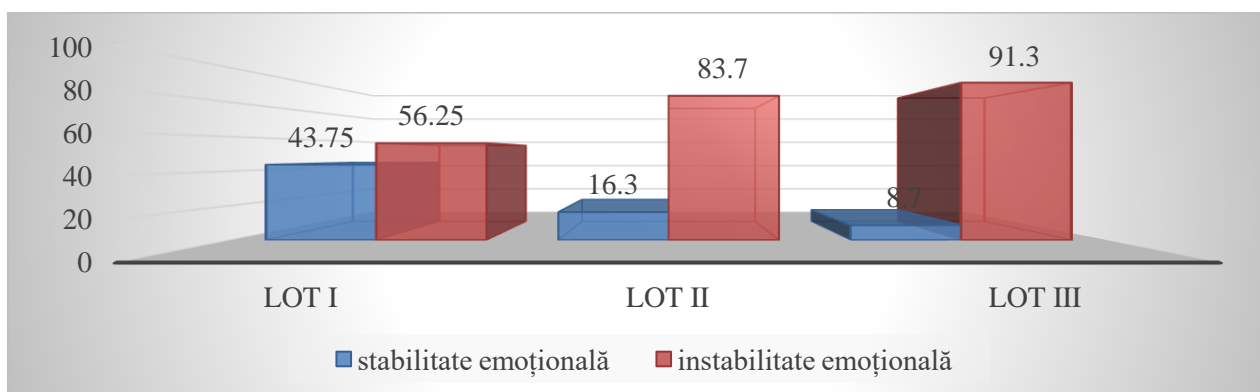


Figura 2.25. Distribuția rezultatelor la scala Neurotism Chestionar de personalitate (H. Eysenck) (%)

Datele din figura de mai sus ne prezintă situația cu privire la stabilitatea și instabilitatea emoțională a subiecților cercetați. Astfel, prin stabilitate emoțională, adaptativitate se caracterizează 43,75% subiecți din grupul cu comportament normativ, 16,3% subiecți din grupul de risc și 8,7% subiecți cu comportament deviant.

Prin instabilitate emoțională, dificultăți în restabilirea echilibrului psihic, hipersensibilitate emoțională, neurotism, anxietate se caracterizează 56,25% subiecți din grupul cu comportament normativ, 83,7% subiecți din grupul de risc și 91,3% subiecți cu comportament deviant.

Prezentăm în tabelul de mai jos valorile medii obținute la această scală.

Tabelul 2.29. Valorile medii la scala Neurotism Chestionarul de personalitate (H. Eysenck)

	Neurotism
Comportament normativ	12,2
Grup de risc	15,6
Comportament deviant	18,7

Am comparat între ele cele trei loturi de subiecți cu referire la stabilitatea – instabilitatea emoțională cu ajutorul testului statistic Kruskal – Wallis. În cazurile în care acest test a indicat diferențe semnificative între grupuri, am utilizat testul U-Mann - Whitney pentru a compara în

perechi cele trei loturi.

Tabelul 2.30. Rezultatele testului Kruskal – Wallis la Scala stabilitate emoțională/ instabilitate emoțională Chestionar de personalitate (H.Eysenck)

Grupuri	N	Media rangurilor
Neurotism	49	64,39
grup de risc	23	90,30
comportament deviant (penitenciar)	48	42,25
comportament normativ	120	
Total		

La Scala *stabilitate emoțională/instabilitate emoțională* Chestionarul de personalitate (H. Eysenck) am obținut diferență statistic semnificativă între rezultatele celor trei loturi experimentale. (Anexa 3, Tabelul A 3.17 - A 3.18.)

Pentru a identifica aceste diferențe, am comparat cu testul Mann-Whitney cele trei grupuri în pereche.

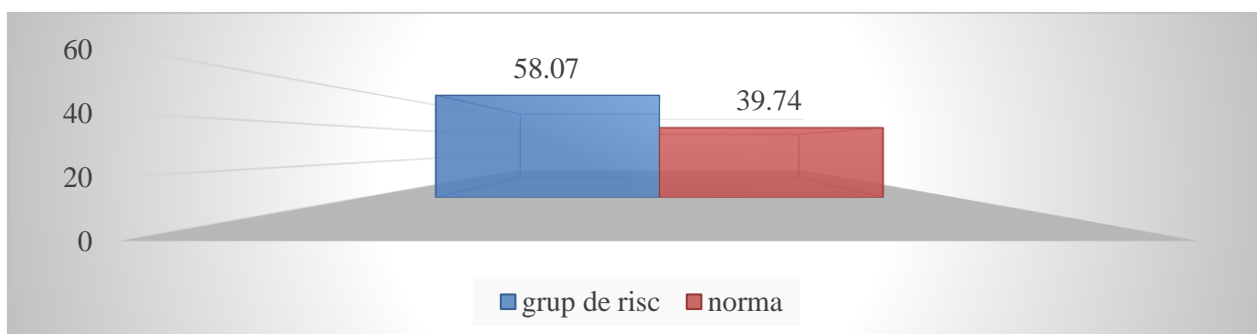


Figura 2.26. Media rangurilor – scala neurotism Chestionarul Eysenck (grupul de risc și subiecții din grupul cu comportament normativ)

Efectuarea comparației separat pe loturi de subiecți prin intermediul testului U-Mann Whitney a permis identificarea diferenței statistic semnificative între grupul de risc și subiecții cu comportament normativ la scala neurotism ($U=731,500$, $p=0,001$).

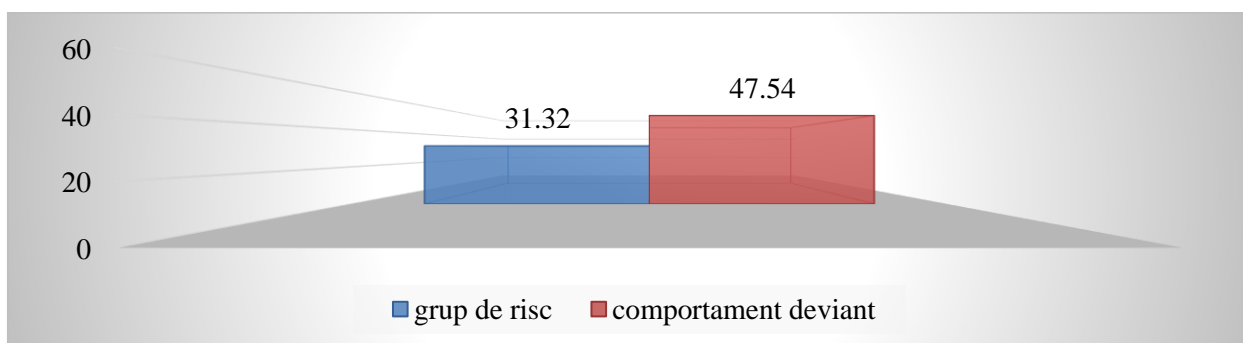


Figura 2.27. Media rangurilor – scala neurotism Chestionarul Eysenck (grupul de risc și subiecții cu comportament deviant)

Compararea rezultatelor subiecților din grupul de risc cu cei cu comportament deviant a permis identificarea diferenței statistic semnificative la variabila *neurotism* ($U=309,500$, $p=0,002$).

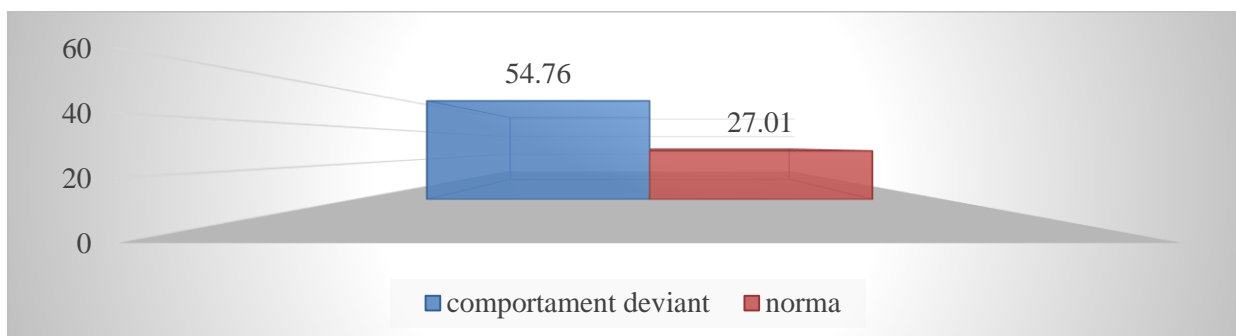


Figura 2.28. Media rangurilor – scala neurotism Chestionarul Eysenck (subiecții cu comportament normativ și subiecții cu comportament deviant)

Compararea rezultatelor subiecților cu comportament normativ cu rezultatele celor cu comportament deviant a permis identificarea diferenței statistic semnificative la variabila neurotism ($U=120,500$, $p=0,001$). (Anexa 3, Tabelul A 3.19 - A 3.24.)

Cercetările realizate de noi cu referire la problematica psihosocială a mediului penitenciar și efectele psihosociale ale privării de libertate ne-au arătat că minorii privați de libertate manifestă instabilitate emoțional – afectivă, inadaptare socială, sensibilitate sporită, duplicitate comportamentală, imaturitate intelectuală, frustrare, complex de inferioritate, egocentrism, labilitate, agresivitate, indiferență afectivă, etc. [33, 27].

Pentru a confirma legătura dintre tendința spre comportamentul deviant și autocontrolul și stabilitatea emoțională a subiecților cercetați, am corelat rezultatele obținute la Tehnica ”Comportamentul” cu cele de la scalele care studiază autocontrolul și stabilitatea emoțională. (Anexa 4, Tabelul 4.1-4.2)

Tabelul 2.31. Corelația dintre nivelul de comportament și autocontrolul și stabilitatea emoțională

variabile	Q3		Autocontrol		C		Neurotism	
	r	p	r	p	r	p	r	p
comportamentul	-0,494	0,017	-0,433	0,039	-0,472	0,023	-0,521	0,011

Coeficienții de corelație înaltă indică o legătură între tendința de a încălca normele sociale, regulile, standardele de comportament cu autocontrolul și stabilitatea emoțională a subiecților cercetați.

Persoanele cu o tendință mai accentuată spre comportament deviant sunt caracterizate de indicatori mai scăzuți ai stabilității emoționale și a autocontrolului, fapt ce influențează adaptarea

socială, duce la simptome nevrotice, iritabilitate, agresivitate.

În acest sens, putem concluziona că un comportament deviant se află într-o interdependență cu stabilitatea emoțională și autocontrolul individului. Astfel, prezența unui nivel ridicat de incoerență cu normele unui grup social, contradicțiile comportamentului cu standardele de comportament general acceptate și nepotrivirea personalității cu standardul societății își găsesc reflectare într-o scădere a nivelului stabilității emoționale și a autocontrolului preadolescentului. Pe de altă parte, un nivel ridicat de instabilitate emoțională și un nivel scăzut al autocontrolului pot servi drept factori care determină tendința spre comportament deviant.

Analiza datelor realizată mai sus ne-a permis să generalizăm aceste rezultate într-un tabel.

Tabelul 2.32. Caracteristici ale autocontrolului și stabilității emoționale

Subiecți cu comportament deviant	Subiecți din grupul de risc	Subiecți din grupul cu comportament normativ
Autocontrol		
<p>Imaturitate, incapacitate de reflexie și de autocontrol. Comportament dominat de impulsuri. Spontaneitate și impulsivitate care poate duce la inconsecvență și erori în comportament.</p> <p>Control scăzut al voinței, adaptare deficitară, conștiinciozitate scăzută. Spirit necontrolat, dominat de conflicte interne. Incapacitate de autocontrol a propriilor emoții și comportament. Respect diminuat față de exigențele sociale.</p> <p>Tendință spre inconsecvență a scopului, fără constrângere în comportament.</p> <p>Pot fi ușor influențați de emoții, evenimente și împrejurări.</p> <p>Lipsă de organizare, lipsa de acord cu normele și standardele morale general acceptate, lipsa flexibilității în raport cu normele sociale.</p> <p>Iresponsabilitate, impulsivitate.</p>	<p>Încredere în sine și stăpânire de sine moderate, tendință de interpretare liberă a normelor sociale.</p> <p>Nedisciplinați, conflictuali, cu un nivel mediu al gradului de control și integrare.</p> <p>Nivel mediu a participării la viața de grup.</p> <p>Nivel mediu al sentimentului de responsabilitate socială.</p>	<p>Control solid al emoțiilor și comportamentului. Își pot controla acțiunile și au o direcție pronunțată social pozitivă.</p> <p>Sunt mobilizați de obstacole în calea atingerii obiectivului, alternativele și ispitele nu le distrag atenția.</p> <p>Voință puternică, perseverență, capacitate de decizie, obiectivism, un nivel înalt de integrare.</p> <p>Stăpâni pe sine.</p> <p>Conștiincioși, aderă conștient la norme și reguli general acceptate, exigent cu sine și cu ceilalți. Sentiment de responsabilitate dezvoltat.</p>
Stabilitate emoțională		
<p>Tendință spre manifestări nevrotice, emoții secundare, instabilitate emoțională ridicată, toleranță la frustrare foarte slabă, impulsivitate, iritabilitate, voință slabă, excitabilitate emoțională.</p> <p>Evită cerințele sociale. Pot avea simptome nevrotice (fobii, dereglări ale somnului, dereglări psihosomatice).</p>	<p>Stabilitate emoțională medie cu tendințe spre instabilitate.</p>	<p>Eu-l puternic inflexibil, stabilitate emoțională ridicată, puternică toleranță la frustrare, activism, maturitate emoțională, stabili în interese, capacitate de muncă sporită.</p>

În conformitate cu rezultatele expuse anterior putem conchide că prima ipoteză înaintată în

cadrul experimentului de constatare a fost confirmată: *Există diferențe statistic semnificative între autocontrolul și stabilitatea emoțională a preadolescenților cu comportament deviant și cei cu comportament normativ și cei din grupul de risc.*

2.3. Corelația dintre autocontrolul și stabilitatea emoțională a preadolescenților cu comportament deviant și alte trăsături de personalitate

În cercetarea de față ne interesează relația dintre autocontrolul și stabilitatea emoțională a preadolescenților cu comportament deviant și trăsăturile de personalitate ale acestora. Aceste date ne vor permite ulterior să identificăm factorii de personalitate care au relație cu stabilitatea emoțională a preadolescentului cu comportament deviant și să elaborăm profilul personalității preadolescenților cu comportament deviant care va fi examinat în următorul subcapitol. În acest context am elaborat cea de a doua ipoteză care afirmă că *autocontrolul și stabilitatea emoțională a preadolescenților cu comportament deviant ar corela/ar fi în strânsă legătură cu așa trăsături de personalitate precum: impulsivitatea, dezorganizarea, tendința spre acțiuni riscante, conformismul/nonconformismul, iritabilitatea, stările depresive, pesimismul, inferioritatea, lipsă de sinceritate și spiritul autocritic, neîncrederea în sine, hiperexcitabilitatea.*

La această etapă a experimentului am formulat următoarea *întrebare de cercetare*:

Există relații de asociere dintre autocontrolul și stabilitatea emoțională a preadolescenților devianți cu alte trăsături de personalitate ale acestora?

Ea a fost probată prin aplicarea testului neparametric de stabilire a corelației Spearman.

Tabelul 2.33. Corelația dintre scalele de la autocontrol și particularitățile de personalitate ale preadolescenților cu comportament deviant (Chestionarul 16 PF Cattell)

Variabilele	Coefficientul de corelație	Pragul de semnificație
	(r_s)	
Factorul F și Internalitate în sănătate și boală (Is)	-0,503	0,015
Factorul F și Autocontrolul volitiv	-0,472	0,023
Factorul F și Perseverență	-0,498	0,016
Factorul F și Stăpânire de sine	-0,466	0,025
Factorul H și Internalitate în sănătate și boală (Is)	-0,495	0,016
Factorul Q2 și Internalitate în realizări (Ir)	0,433	0,039
Factorul Q4 și Internalitate generală (Ig)	-0,476	0,022
Factorul Q4 și Internalitate în relațiile interpersonale (Ii)	-0,442	0,035

Analiza datelor prezente în tabelul 2.33 ne-a permis să constatăm corelații invers proporționale, puternice, statistic semnificative **dintre rezultatele de la factorul F și:**

- ✓ **Internalitate în sănătate și boală (Is)** ($r_s = -0,503, p=0,015$),

- ✓ **Autocontrol volitiv** ($r_s = -0,472, p=0,023$),
- ✓ **Perseverență** ($r_s = -0,498, p=0,016$),
- ✓ **Stăpânire de sine** ($r_s = -0,466, p=0,025$). (Anexa 4, Tabelul A 4.2)

Cu cât tinerii cu comportament deviant sunt mai impulsivi, dezorganizați, fără griji, cu atât ei au un nivel mai scăzut al controlului subiectiv în sănătate și boală, aceștia considerând că rezultatul sănătății și al bolii proprii este întâmplător și speră că însănătoșirea se va realiza în rezultatul acțiunilor întreprinse de cei din jur, de alte persoane, înainte de toate – cea a medicilor. De asemenea ei au un autocontrol scăzut, un nivel scăzut al perseverenței și stăpânirii de sine, sunt mai instabili din punct de vedere emoțional, vulnerabili, nesiguri, un nivel de reflexivitate scăzut, se caracterizează prin incertitudine, activismul și capacitatea de muncă sunt reduse.

Corelație invers proporțională, puternică, statistic semnificativă am identificat între rezultatele obținute la **Factorul H și cele de la scala Internalitate în sănătate și boală Is** ($r_s = -0,495, p=0,016$). (Anexa 4, Tabelul A 4.2)

Cu cât persoanele cu comportament deviant sunt mai înclinate spre acțiuni riscante, neglijează detaliile, cu atât au un nivel mai scăzut al controlului subiectiv în sănătate și boală, aceștia considerând că rezultatul sănătății și al bolii proprii este întâmplător și speră că însănătoșirea se va realiza în rezultatul acțiunilor întreprinse de alții, în special de medici.

Corelație direct proporțională, puternică, statistic semnificativă am identificat între rezultatele obținute la **Factorul Q2 și cele de la scala Internalitate în realizări (Ir)** ($r_s = 0,433, p=0,039$). (Anexa 4, Tabelul A 4.2)

Cu cât persoanele cu comportament deviant sunt mai conformiste, mai dependente de grupul din care fac parte, cu atât au un nivel mai scăzut al controlului subiectiv în situațiile de succes. Ei atribuie succesele, meritele și bucuriile proprii circumstanțelor, sorții, ajutorului din partea altor persoane.

Corelație invers proporțională, puternică, statistic semnificativă am identificat între rezultatele obținute la **Factorul Q4 și:**

- ✓ **Internalitate generală (Ig)** ($r_s = -0,476, p=0,022$);
- ✓ **Internalitate în relațiile interpersonale (Ii)** ($r_s = -0,442, p=0,035$). (Anexa 4, Tabelul A 4.2)

Cu cât tinerii cu comportament deviant sunt mai iritabili, cu un sentiment de insatisfacție și frustrare intens, hiperexcitabili, resimt acut stările conflictuale interne, cu atât ei au un nivel mai scăzut al controlului subiectiv. Ei nu conștientizează legătura dintre acțiunile proprii și evenimentele importante ce au loc în viața lor, nu se consideră a fi apti să controleze această

legătură, consideră că majoritatea evenimentelor și faptelor sunt rezultatul întâmplării sau al acțiunii altor persoane, nu pot singuri să stabilească relații cu alte persoane și sunt orientați de a considera că relațiile interpersonale proprii se datorează semenilor, altor oameni, împrejurărilor, norocului și sorții.

Pentru a verifica și completa rezultatele obținute am efectuat aceiași corelație între autocontrolul și stabilitatea emoțională și particularitățile de personalitate la adolescenții cu comportament deviant prin intermediul testului FPI.

Tab. 2.34. Corelația dintre autocontrol și particularitățile de personalitate la preadolescenții cu comportament deviant (FPI)

Variabilele	Coefficientul de corelație	Pragul de semnificație
	(rs)	
Scala Depresie și Autocontrol volitiv	-0,481	0,020
Scala Depresie și Perseverență	-0,500	0,015
Scala Depresie și Stăpânire de sine	-0,561	0,005
Scala Fire deschisă și Internalitate în nereușite (In)	0,476	0,022
Scala Masculinitate/Feminitate și Internalitate în realizări (Ir)	0,482	0,020

Datele prezentate în Tabelul 2.34. ne indică prezența unor corelații puternice, invers proporționale, statistic semnificative între rezultatele de la **Scala Depresie și** cele de la :

- ✓ **Autocontrol volitiv** ($r_s = -0,481, p=0,020$),
- ✓ **Perseverență** ($r_s = -0,500, p=0,015$),
- ✓ **Stăpânire de sine** ($r_s = -0,561, p=0,005$). (Anexa 4, Tabelul A 4.2)

Cu cât preadolescenții cu comportament deviant au o mai mare fluctuanță în dispoziții, prevalând stările depresive, tensionate, pesimiste, cu cât sunt mai nemulțumiți, iritabili, cu complexe de inferioritate, cu atât ei au un nivel mai scăzut al autocontrolului volitiv, al perseverenței și al stăpânirii de sine.

Am identificat corelații puternice, direct proporționale, statistic semnificative între rezultatele de la **Scala Fire deschisă și cele de la scala Internalitate în nereușite (In)** ($r_s = 0,476, p=0,022$). (Anexa 4, Tabelul A 4.2)

Deci, persoanele cu comportament deviant care au tendința de a disimula micile slăbiciuni și defecte, dorința de a produce o impresie bună, lipsa de sinceritate și spirit autocritic, au și un nivel scăzut al controlului subiectiv în relație cu evenimentele și situațiile negative, atribuie responsabilitatea pentru propriile nereușite altor persoane, împrejurărilor, sorții etc.

Am identificat corelație puternică, direct proporțională, statistic semnificativă între rezultatele de la **Scala Masculinitate/Feminitate și cele de la scala Internalitate în realizări (Ir)** ($r_s = 0,482$, $p=0,020$). (Anexa 4, Tabelul A 4.2)

Cu cât persoanele cu comportament deviant au o dispoziție mai echilibrată, manifestă activism în anumite situații, optimism, cu atât aceștia au un nivel mai înalt al controlului subiectiv în situații care presupun succese și realizări. Și invers, cu cât acestea au o descurajare ușoară, neîncredere în sine, neplăceri fizice și tulburări psiho-somatice generale, cu atât au un nivel scăzut al autocontrolului în cazul succeselor și realizărilor.

Tab. 2.35. Corelația dintre stabilitate emoțională și particularitățile de personalitate la preadolescenții cu comportament deviant

Variabilele	Coeficientul de corelație	Pragul de semnificație
	(r_s)	
Factorul C și Factorul I	0,737	0,000
Factorul C și Factorul Q2	-0,463	0,026
Scala Neurotism și Factorul Q4	-0,493	0,017

Datele prezentate în Tabelul 2.35 ne indică prezența unei corelații puternice, direct proporționale, statistic semnificative între rezultatele de la **Factorul C Instabilitate emoțională vs. stabilitate emoțională din Chestionarul 16 PF Cattell și rezultatele de la Factorul I Masculinitate – feminitate** ($r_s = 0,737$, $p=0,000$). (Anexa 4, Tabelul A 4.2)

Persoanele cu un Eu puternic, cu stabilitate emoțională înaltă, cu toleranță ridicată la frustrare, mature din punct de vedere emoțional, calme, cu interese stabile, au și un spirit practic, sunt independente, satisfăcute de sine, empaticе, cu o emoționalitate rafinată.

Persoanele cu instabilitate emoțională ridicată, cu toleranță la frustrare foarte slabă, cu comportament influențabil, persoanele impulsive, ușor iritabile sunt inflexibile în judecăți, dependente afectiv.

Am identificat corelație puternică, invers proporțională, statistic semnificativă între rezultatele de la **Factorul C Instabilitate emoțională vs. stabilitate emoțională din Chestionarul 16 PF și rezultatele de la Factorul Q2 Dependență și independență** ($r_s = -0,463$, $p=0,026$). (Anexa 4, Tabelul A 4.2)

Cu cât subiecții cu comportament deviant înregistrează valori mai scăzute la Factorul C ei caracterizându-se prin tendință spre manifestări nevrotice, emoții secundare, instabilitate emoțională ridicată, toleranță la frustrare foarte slabă, impulsivitate, iritabilitate, voință slabă, excitabilitate emoțională cu atât la ei cresc valorile la Factorul Q2, adică ei pot fi mai neconformiști,

cu tendință de a se opune grupului și dorință de a-l domina.

Am identificat corelație puternică, invers proporțională, statistic semnificativă între rezultatele de la **Scala Neurotism și cele de la Factorul Q4** ($r_s = -0,493$, $p=0,017$). (Anexa 4, Tabelul A 4.2)

Astfel, subiecții cu comportament deviant care se caracterizează prin instabilitate emoțională, neurotism, anxietate, au o tensiune ergică ridicată, sunt hiperexcitabili, resimt acut stările conflictuale interne, au un grad ridicat de insatisfacție.

Cele analizate în acest paragraf ne permit să concluzionăm, că ipoteza numărul doi a fost confirmată. *Autocontrolul și stabilitatea emoțională a preadolescenților cu comportament deviant sunt influențate de către impulsivitate, dezorganizare, tendință spre acțiuni riscante, conformism/nonconformism, iritabilitate, stări depresive, pesimism, inferioritate, lipsă de sinceritate și spirit autocritic, neîncredere în sine, hiperexcitabilitate.*

2.4. Profilul de personalitate al preadolescenților cu comportament deviant

Personalitatea reprezintă o realitate dinamică și particulară a fiecărui individ, abordată sub aspect fizic, cognitiv, emoțional, comportamental și relațional. Integrată contextului social, personalitatea preadolescentului, pe lângă alți factori, are un rol important în autocontrolul și stabilitatea sa emoțională.

În acest context am avansat cea din urmă ipoteză, a treia, pentru experimentul de constatare: *Presupunem că profilul de personalitate al preadolescenților cu comportament deviant diferă de cel al preadolescenților din grupul de risc și de cel al preadolescenților din grupul cu comportament normativ.*

Pentru această etapă a experimentului de constatare am formulat următoarea întrebare de cercetare: *Care sunt trăsăturile de personalitate ale preadolescenților cu comportament deviant?*

În acest sens am elaborat profilul de personalitate ale acestor trei categorii de subiecți și le-am supus analizei comparative.

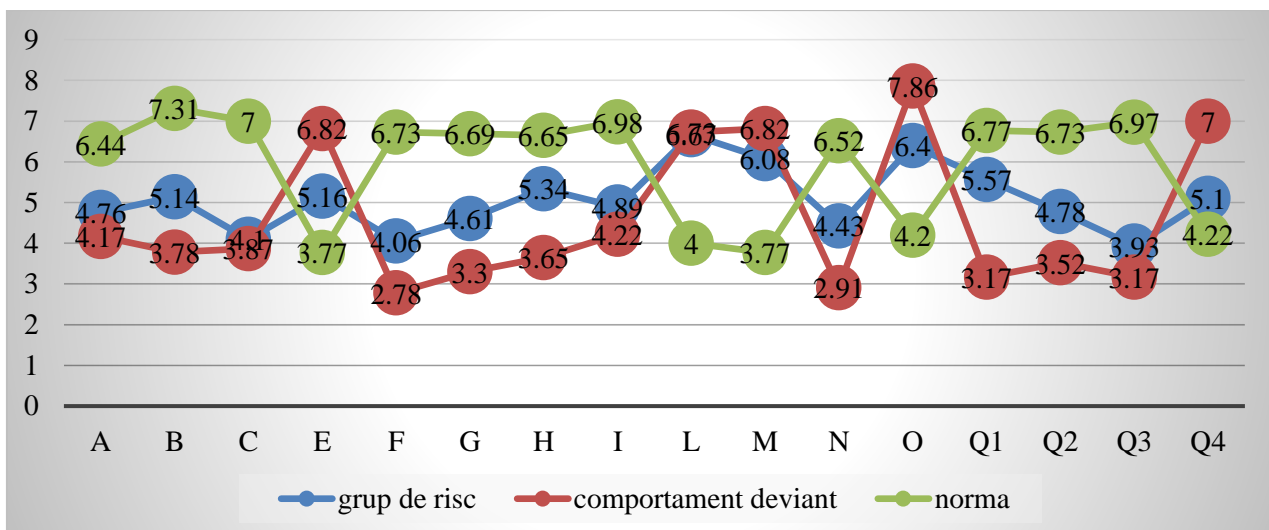


Fig. 2.29. Profilul de personalitate la subiecții experimentali (Chestionarul 16 PF Cattell)

Analiza figurii de mai sus ne permite să constatăm diferențe dintre profilele de personalitate ale subiecților din cele trei loturi.

Am comparat între ele cele trei loturi de subiecți cu referire la factorii de personalitate cu ajutorul testului statistic Kruskal – Wallis. În cazurile în care acest test a indicat diferențe semnificative între grupuri, am utilizat testul U-Mann - Whitney pentru a compara în pereche cele trei grupuri.

Datele care ilustrează media rangurilor obținută în urma calcului diferențelor prin intermediul testului Kruskal-Wallis (Chestionarul 16 PF Cattell) sunt prezentate în Anexa 3 Tabelul A 3.1.

Tabelul 2.36. Diferențe statistice - testul Kruskal – Wallis la Chestionarul 16 PF Cattell

	A	B	C	E	F	G	H	I	L	M	N	O	1	2	3	4
Chi-Squa re	26,509	55,191	52,338	32,455	49,948	40,678	40,229	34,674	48,386	6,29	3,82	1,16	6,61	6,93	6,81	9,66
df	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	
p	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000

La toate scalele **Chestionarul 16 PF Cattell** am obținut diferențe statistic semnificative între rezultatele celor trei loturi experimentale. (Anexa 3, Tabelul A 3.1- A 3.2.)

Pentru a le identifica, am comparat cu testul U-Mann-Whitney cele trei grupuri în pereche.

Tabelul 2.37. Diferențe statistice la Chestionarul 16 PF Cattell (Testul U-Mann- Whitney) – grupul de risc și cel cu comportament normativ (Anexa 3, Tabelul A 3.3- A 3.4.)

Variabile	Mann-Whitney U	p
A	601,000	0,000
B	340,500	0,000
C	262,500	0,000
E	671,500	0,000
F	456,500	0,000
G	558,500	0,000
H	777,500	0,003
I	470,500	0,000
L	289,000	0,000
M	429,500	0,000
N	591,000	0,000
O	485,500	0,000
Q1	791,000	0,005
Q2	489,000	0,000
Q3	314,500	0,000
Q4	872,500	0,026

Rezultatele din tabelul de mai sus ne denotă diferențe statistic semnificative la toate scalele testului între rezultatele obținute de către subiecții din grupul de risc și cei din grupul cu comportament normativ.

Tabelul 2.38. Diferențe statistice la Chestionarul 16 PF Cattell (Testul U-Mann- Whitney) – grupul de risc și cel cu comportament deviant (Anexa 3, Tabelul A 3.5- A 3.6.)

Variabile	Mann-Whitney U	p
B	331,500	0,004
E	313,000	0,002
F	285,000	0,001
G	333,000	0,005
H	246,000	0,000
N	296,000	0,001
O	337,000	0,005
Q1	145,000	0,000
Q2	298,500	0,001
Q4	255,000	0,000

Din tabelul de mai sus desprindem diferențe statistic semnificative între rezultatele obținute de către subiecții din grupul de risc și cei din grupul cu comportament deviant la următorii factori de personalitate: B, E, F, G, H, N, O, Q1, Q2, Q3.

Tabelul 2.39. Diferențe statistice la Chestionarul 16 PF Cattell (Testul U-Mann-Whitney) – comportament deviant și comportament normativ (Anexa 3, Tabelul A 3.7- A 3.8.)

Variable	Mann-Whitney U	p
A	205,000	0,000
B	77,000	0,000
C	128,500	0,000
E	138,000	0,000
F	72,500	0,000
G	88,500	0,000
H	42,000	0,000
I	194,500	0,000
L	160,000	0,000
M	78,500	0,000
N	54,500	0,000
O	18,000	0,000
Q1	33,000	0,000
Q2	83,000	0,000
Q3	48,000	0,000
Q4	122,500	0,000

Datele din tabel ne arată diferențe statistice semnificative la toate scalele Chestionarului 16 PF Cattell.

Am recurs la compararea profilului de personalitate al preadolescenților cu comportament normativ și ale celor cu comportament deviant pentru a identifica caracteristicile personale specifice și pentru a le lua în considerație în activitatea practică, precum și pentru a optimiza activitățile corective și preventive.

Putem concluziona, că preadolescenții cu comportament deviant au dovedit următoarele *caracteristici de personalitate*:

- dificultăți în stabilirea relațiilor interpersonale, un tonus afectiv scăzut, disponibilitate socială relativ redusă, înclinați spre atitudini opozante (A);
- abilități medii de a rezolva sarcini logice elementare, gândire abstractă de nivel mediu, specifică și rigidă (B);
- instabilitate emoțională, toleranță la frustrare slabă, impulsivitate, iritabilitate, voință slabă, excitabilitate emoțională, dificultăți în exprimarea adecvată a emoțiilor, capacitate redusă de rezolvare a dificultăților din viața proprie care se manifestă prin evaziune de la realitate și nedorința de a-și asuma responsabilitatea. Toate acestea influențează negativ asupra adaptării preadolescenților. Riscul de dezadaptare este și mai mare dacă valorile la factorii L (suspiciune), O (anxietate), Q4 (încordare) sunt înalte, iar la factorii H (timiditate) și Q3

(autocontrol scăzut) sunt mici (C);

- spirit dominator, exces de afirmare proprie, agresivitate, duritate, înclinație spre nerecunoașterea autorității, tendință spre comportament autoritar, ignorarea normelor sociale (E);
- pesimism în percepția realității, reținere în manifestarea emoțiilor (F);
- tendință spre inconsecvență a scopului, fără constrângere în comportament, nu depun eforturi pentru realizarea sarcinilor de grup, îndeplinirea cerințelor sociale și culturale. Pot nega normele sociale în propriile lor interese. Ușor abandonează obligațiile. În combinație cu valorile scăzute la factorul Q3 (autocontrol scăzut) presupune lipsa capacității reglatorii a comportamentului (G);
- complexe de inferioritate, slabă capacitate de contact social, incapabili de a anticipa pericolele, dificultăți în luarea de decizii de sine stătător (H);
- fără încredere în oameni, suspiciune, așteaptă să fie trădați, distanțați, cu stres emoțional, cu neîncredere interioară profundă și resentimente față de alți oameni. Motivul pentru toate acestea poate fi o relație proastă în familie (L);
- interes scăzut pentru reguli, centrare pe instanțele interioare, comportament libertin (M);
- naivitate, lipsă de exigențe, deseori stângăcie în comportament, lipsă de experiență în analiza motivele acțiunilor proprii și ale altora (N);
- nivel redus al încrederii în sine, anxietate ridicată, integrare socială dificilă, fac față slab dificultăților vieții, predispuși la autoreproșuri și subestimare a capacităților proprii, se simt neconfortabil și nesiguri în societate (O);
- spirit critic redus, prudență față de ideile noi (Q1);
- conformism, dependență de grupul din care fac parte, preferă să acționeze împreună cu ceilalți, pentru că au nevoie de sprijinul, aprobarea și sfaturile celorlalți și le este greu să își aleagă propria linie de comportament. (Q2);
- spirit necontrolat, dominați de conflicte interne, control scăzut al voinței, adaptare deficitară, conștiinciozitate scăzută, respect diminuat față de exigențele sociale, dificultăți în a-și organiza propriul timp și a stabili ordinea lucrurilor, autocontrol scăzut (Q3);
- încordare, iritabilitate, sentiment de insatisfacție și frustrare, hiperexcitabilitate, resimt acut stările conflictuale interne, ușor se supără pe alții, percep dureros criticile (Q4).

Vom analiza în continuare profilul de personalitate a subiecților din cele trei loturi obținute cu ajutorul Chestionarului FPI.

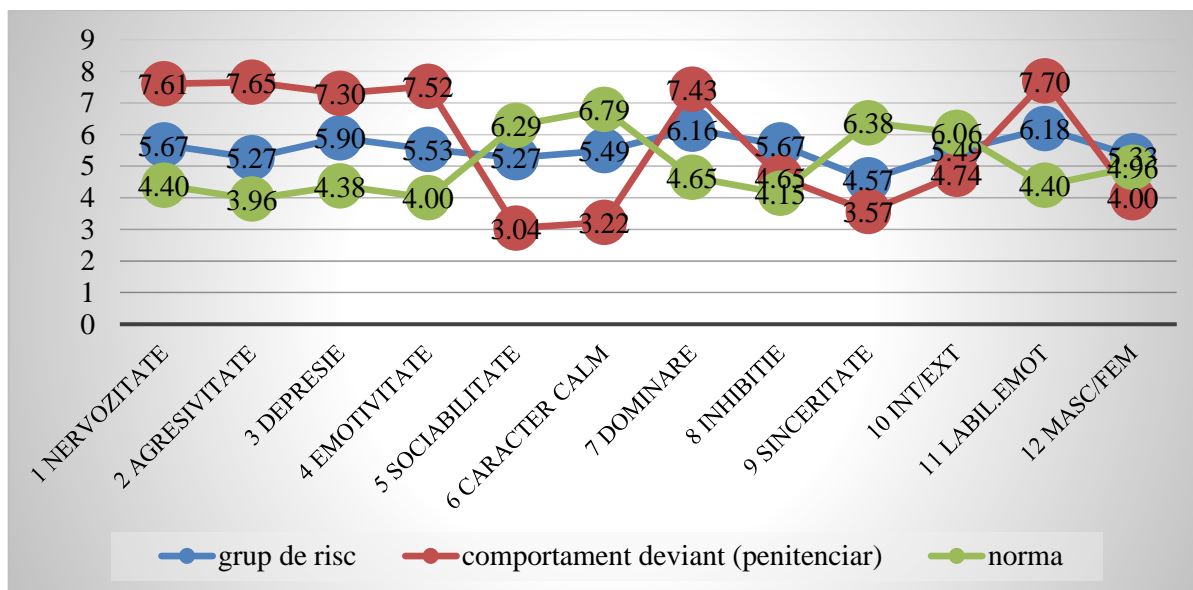


Fig. 2.30. Profilul de personalitate la subiecții experimentali (FPI)

Am comparat între ele cele trei loturi de subiecți cu referire la factorii de personalitate cu ajutorul testului statistic Kruskal – Wallis. În cazurile în care acest test a indicat diferențe semnificative între grupuri, am utilizat testul U-Mann - Whitney pentru a compara în pereche cele trei loturi.

Analiza figurii 2.30. ne permite să constatăm diferențe (Kruskal – Wallis) dintre profilurilor de personalitate ale subiecților din cele trei loturi la toate scalele, cu excepția factorului masculinitate, feminitate ($H_i^2 = 4,984$, $df = 2$, $p = 0,083$). (Anexa 3, Tabelul 3.9 – 3.10)

Am recurs în continuare la compararea rezultatelor obținute de către subiecți cu ajutorul testului U-Mann - Whitney pentru a evidenția diferențele între grupuri.

Tabelul 2.40. Diferențe statistice - Testul U-Mann- Whitney (grupul de risc și cel cu comportament normativ) (FPI)

Variabile	Mann- Whitney U	p	Media grup de risc	Media comportament normativ
Nervozitate	780,500	0,004	5,67	4,40
Agresivitate	835,500	0,012	5,27	3,96
Depresie	738,500	0,001	5,90	4,38
Emotivitate	754,500	0,002	5,53	4,00
Sociabilitate	894,000	0,038	5,27	6,29
Caracter calm	655,000	0,001	5,49	6,79
Dominare	772,000	0,003	6,16	4,65
Inhibiție	808,000	0,007	5,67	4,15
Sinceritate	691,000	0,001	4,57	6,38

Introversiune/extraversiune	1013,000	0,232	5,49	6,06
Labilitate emoțională	643,000	0,001	6,18	4,40
Masculinitate/feminitate	1078,000	0,473	5,33	4,96

Din tabelul de mai sus putem remarca diferențele statistic semnificative la factorul *nervozitate* grupul de risc M1= 5,67, și subiecții cu comportament normativ M2= 4,40 (U=780,500, p=0,004), la factorul *agresivitate* grupul de risc M1= 5,27, și subiecții cu comportament normativ M2= 3,96 (U=835,500, p=0,012), la factorul *depresie* grupul de risc M1= 5,90 și subiecții cu comportament normativ M2= 4,38 (U=738,500, p=0,001), la factorul *emotivitate* grupul de risc M1= 5,53 și subiecții cu comportament normativ M2= 4,00 (U=754,500, p=0,002), la factorul *sociabilitate* grupul de risc M1= 5,27 și subiecții cu comportament normativ M2= 6,29 (U=894,000, p=0,038), la factorul *caracter calm* grupul de risc M1= 5,49 și subiecții cu comportament normativ M2= 6,79 (U=655,000, p=0,001), la factorul *dominare* grupul de risc M1= 6,16 și subiecții cu comportament normativ M2= 4,65 (U=655,000, p=0,001), la factorul *inhibiție* grupul de risc M1= 5,67 și subiecții cu comportament normativ M2= 4,15 (U=808,000, p=0,007), la factorul *sinceritate* grupul de risc M1= 4,57 și subiecții cu comportament normativ M2= 6,38 (U=691,000, p=0,001), la factorul *labilitate emoțională* grupul de risc M1= 6,18 și subiecții cu comportament normativ M2= 4,40 (U=691,000, p=0,001). (Anexa 3, Tabelul A 3.11.-A 3.12.)

Tab. 2.41. Diferențe statistice - Testul U-Mann-Whitney (grupul de risc și comportament deviant) (FPI)

Variabile	Mann-Whitney U	p	Media grup de risc	Media comportament deviant
Nervozitate	217,000	0,001	5,67	7,61
Agresivitate	222,000	0,001	5,27	7,65
Depresie	330,000	0,004	5,90	7,30
Emotivitate	247,500	0,001	5,53	7,52
Sociabilitate	252,000	0,001	5,27	3,04
Caracter calm	185,000	0,001	5,49	3,22
Dominare	338,500	0,005	6,16	7,43
Inhibiție	414,000	0,066	5,67	4,65
Sinceritate	431,000	0,104	4,57	3,57
Intrroversiune/ extraversiune	434,500	0,114	5,49	4,74
Labilitate emoțională	252,000	0,001	6,18	7,70
Masculinitate/feminitate	382,000	0,026	5,33	4,00

Din tabelul de mai sus evidențiem diferențele statistic semnificative la factorul *nervozitate*

grupul de risc M1= 5,67, și subiecții cu comportament deviant M2= 7,61 (U=217,000, p=0,001), la factorul *agresivitate* grupul de risc M1= 5,27, și subiecții cu comportament deviant M2= 7,65 (U=222,000, p=0,001), la factorul *depresie* grupul de risc M1= 5,90 și subiecții cu comportament deviant M2= 7,30 (U=330,000, p=0,004), la factorul *emotivitate* grupul de risc M1= 5,53 și subiecții cu comportament deviant M2= 7,52 (U=247,500, p=0,001), la factorul *sociabilitate* grupul de risc M1= 5,27 și subiecții cu comportament deviant M2= 3,04 (U=252,000, p=0,001), la factorul *caracter calm* grupul de risc M1= 5,49 și subiecții cu comportament deviant M2= 3,22 (U=185,000, p=0,001), la factorul *dominare* grupul de risc M1= 6,16 și subiecții cu comportament deviant M2= 7,43 (U=338,500, p=0,005), la factorul *labilitate emoțională* grupul de risc M1= 6,18 și subiecții cu comportament deviant M2= 7,70 (U=252,000, p=0,001), la factorul *masculinitate/feminitate* grupul de risc M1= 5,33 și subiecții cu comportament deviant M2= 4,00 (U=382,000, p=0,026), cu excepția variabilelor *inhibiție* grupul de risc M1= 5,67 și subiecții cu comportament deviant M2= 4,65 (U=414,000, p=0,066), la factorul *sinceritate* grupul de risc M1= 4,57 și subiecții cu comportament deviant M2= 3,57 (U=431,000, p=0,104), la factorul *int/ext* grupul de risc M1= 5,49 și subiecții cu comportament deviant M2= 4,74 (U=434,500, p=0,114). (Anexa 3, Tabelul A 3.13.-A 3.14.)

Stabilirea diferențelor dintre subiecții cu comportament deviant și subiecții în norma prin intermediul testului U-Mann Whitney a permis identificarea unor diferențe statistic semnificative precum este prezentat în tabelul de mai jos.

Tab. 2.42. Diferențe statistice - Testul U-Mann-Whitney (comportament deviant și comportament normativ), (FPI)

Variabile	Mann-Whitney U	p	Media comportament deviant	Media comportament normativ
Nervozitate	101,500	0,001	7,61	4,40
Agresivitate	80,500	0,001	7,65	3,96
Depresie	157,500	0,001	7,30	4,38
Emotivitate	109,500	0,001	7,52	4,00
Sociabilitate	69,000	0,001	3,04	6,29
Caracter calm	87,500	0,001	3,22	6,79
Dominare	181,500	0,001	7,43	4,65
Inhibiție	492,500	0,456	4,65	4,15
Sinceritate	160,500	0,001	3,57	6,38
Intrroversiune/ extraversiune	343,000	0,009	4,74	6,06
Labilitate emoțională	74,000	0,001	7,70	4,40
Masculinitate/feminitate	421,000	0,103	4,00	4,96

Din tabel evidențiem diferențele statistic semnificative la factorul *nervozitate* la grupul cu

comportament deviant $M1= 7,61$, și subiecții cu comportament normativ $M2= 4,40$ ($U=101,500$, $p=0,001$), la factorul *agresivitate* grupul cu comportament deviant $M1=7,65$, și subiecții cu comportament normativ $M2=3,96$ ($U=80,500$, $p=0,001$), la factorul *depresie* grupul cu comportament deviant $M1=7,30$ și subiecții cu comportament normativ $M2= 4,38$ ($U=157,500$, $p=0,001$), la factorul *emotivitate* grupul cu comportament deviant $M1=7,52$ și subiecții cu comportament normativ $M2=4,00$ ($U=109,500$, $p=0,001$), la factorul *sociabilitate* grupul cu comportament deviant $M1=3,04$ și subiecții cu comportament normativ $M2=6,29$ ($U=69,000$, $p=0,001$), la factorul *caracter calm* grupul cu comportament deviant $M1=3,22$ și subiecții cu comportament normativ $M2=6,79$ ($U=87,500$, $p=0,001$), la factorul *dominare* grupul cu comportament deviant $M1= 7,43$ și subiecții cu comportament normativ $M2=4,65$ ($U=181,500$, $p=0,001$), la factorul *sinceritate* grupul cu comportament deviant $M1=3,57$ și subiecții cu comportament normativ $M2=6,38$ ($U=160,500$, $p=0,001$), la factorul *int/ext* grupul cu comportament deviant $M1=4,74$ și subiecții cu comportament normativ $M2=6,06$ ($U=343,000$, $p=0,009$), la factorul *labilitate emoțională* grupul cu comportament deviant $M1= 7,70$ și subiecții cu comportament normativ $M2=4,40$ ($U=74,000$, $p=0,009$), cu excepția variabilelor *masculinitate/feminitate* grupul cu comportament deviant $M1= 4,00$ și subiecții cu comportament normativ $M2=4,96$ ($U=421,000$, $p=0,103$), *inhibiție* grupul cu comportament deviant $M1=4,65$ și subiecții cu comportament normativ $M2=4,15$ ($U=492,500$, $p=0,456$). (Anexa 3, Tabelul A 3.15.- A 3.16.)

Astfel, putem concluziona că preadolescenții cu comportament deviant au următoarele caracteristici ale personalității:

- disconfort psiho-somatic, neliniște, instabilitate, stări de iritație afectivă însoțite de tulburări vegetative și musculare (*Nervozitate*);
- în relațiile cu oamenii fac glume grosolane sau lipsite de sens, nestăpâniți, neliniștiți, manifestă nevoia de schimbări, sete de aventură, tendință spre exaltare (*Agresivitate spontană*);
- fluctuanță mare în dispoziții, prevalând însă stările depresive, tensionate, pesimiste, nemulțumiți, anxioși, cu complexe de inferioritate adânc înrădăcinate (*Depresie*);
- cu stări de instabilitate emoțională, iritabilitate, tensiune, nerăbdători (*Emotivitate*);
- dorința de contact redusă (*Sociabilitate*);
- iritabili, decepționați, supărăcioși (*Caracter calm*);
- cu acte de agresiune reactiv fizice, verbale, tendința spre o gândire autoritar-conformistă (*Dominare*);

- disimularea micilor slăbiciuni și defecte, dorința de a produce o impresie bună, lipsa de sinceritate și spirit autocritic (*Fire deschisă*);
- indispoziție sau dispoziție labilă, iritabilitate, violență, agitație, meditații inutile, sentiment de vinovăție, apatie, dificultăți de contact (*Labilitate emoțională*);
- atitudine de rezervă ușoară, neîncredere abătută, descurajare ușoară, neîncredere în sine, neplăceri fizice și tulburări psiho-somatice generale (*Masculinitate – Femininitate*).

Rezultatele cu referire la particularitățile de personalitate ale preadolescenților cu comportament deviant determină profesioniștii să se ghideze de anumite principii de management al comportamentului preadolescenților, printre care: abordarea dificultăților de comportament să înceapă cu evaluarea mediului în care apare acesta; preadolescenții să fie implicați cât mai mult posibil în programe individualizate; profesioniștii să recunoască faptul că în activitatea lor cu preadolescenții pot întâmpina dificultăți de relaționare cu aceștia, iar în astfel de situații este necesar să ceară asistență și ajutor din partea altor specialiști care să fie acordată într-o manieră non-critică [29, p. 120].

2.5. Concluzii la capitolul 2

Experimentul de constatare a vizat determinarea specificului autocontrolului și stabilității emoționale la preadolescenții cu comportament deviant. De asemenea cercetarea s-a axat pe evidențierea trăsăturilor de personalitate ale preadolescenților cu comportament deviant care corelează cu autocontrolul și stabilitatea emoțională, dar și conturarea profilului de personalitate a acestora. Analiza rezultatelor cercetării experimentale ne-a condus spre următoarele *concluzii*:

1. Dificultățile de *autocontrol voluntar* sunt o problemă tangibilă pentru preadolescenții cu *comportament deviant*. Valori scăzute înregistrează 56,5% subiecți cercetați. Aceștia se caracterizează prin dezvoltare slabă a autocontrolului, autodisciplinii, rezistență scăzută la influențe nefavorabile, incapacitate de a depăși dificultățile, tendință de a reacționa în mod necorespunzător la circumstanțe frustrante, incapacitate de a găsi o cale productivă pentru soluționarea situațiilor psihotraumatice. Astfel, autocontrolul volitiv reprezintă o problemă tipică pentru preadolescenții devianți, fiind factor determinant în apariția dificultăților de adaptare socială și a comportamentelor deviante.

2. Pentru 69,6% dintre preadolescenți cu comportament deviant este caracteristic *locul extern al controlului subiectiv*, ei având o dorință redusă de a-și asuma responsabilitatea pentru autodezvoltare, fiind adesea excesiv de anxioși și supuși unei frustrări nejustificate, neîncrezuți în capacitățile lor individuale și, prin urmare, nefiind pregătiți să-și rezolve problemele după

principiul „aici și acum”, ci mai degrabă tinzând să-și abordeze soluțiile lor în conformitate cu principiul „măine și undeva”.

3. Studiul cu privire la *stabilitatea emoțională* a preadolescenților cu *comportament deviant* pune în evidență o interdependență dintre aceste două variabile: pe de o parte, un nivel ridicat al instabilității emoționale poate servi drept unul dintre factorii care determină tendința spre comportament deviant, iar pe de altă parte, prezența unui nivel ridicat de incoerență cu normele grupului, contradicțiile comportamentului cu etaloanele de comportament general acceptate, se reflectă într-o scădere a nivelului stabilității emoționale a preadolescentului.

4. Studiul cu privire la corelația dintre *autocontrolul* preadolescentului cu comportament deviant și *trăsăturile de personalitate* ale acestuia a scos în evidență faptul că există o relație de asociere semnificativă statistic între aceste variabile. Astfel, autocontrolul este mai înalt, iar locul controlului subiectiv este intern atunci când preadolescentul are dezvoltată capacitatea de luare de decizii de sine stătător, este independent în acțiuni, este optimist, are un caracter întreprinzător, are dispoziție echilibrată, stabilește relații emoționale bune cu alții. Autocontrolul este mai scăzut și locul controlului subiectiv este extern atunci când preadolescentul se caracterizează prin impulsivitate, comunicativitate redusă, pesimism, inferioritate, conformism, dependență de grup, iritabilitate, hiperexcitabilitate, frustrare, fluctuantă mare în dispoziții cu prevalarea stărilor depresive, pesimiste, sinceritate și spirit autocritic reduse.

5. Studiul cu privire la corelația dintre *stabilitatea emoțională* a preadolescentului cu comportament deviant și *trăsăturile de personalitate* ale acestuia a scos în evidență faptul că există o relație de asociere semnificativă statistic între aceste variabile. Astfel preadolescentul cu o stabilitate emoțională înaltă se caracterizează prin toleranță ridicată la frustrare, este matur din punct de vedere emoțional, calm, cu interese stabile, are un spirit practic, este independent, satisfăcut de sine, empatic, cu o emoționalitate rafinată. Preadolescentul cu instabilitate emoțională are o toleranță foarte slabă la frustrare, un comportament influențabil, este impulsiv, ușor iritabil, inflexibil în judecăți, dependent afectiv, cu voință slabă, cu o tensiune ergică ridicată, resimte acut stările conflictuale interne, are un grad ridicat de insatisfacție.

6. Analiza experimentală a *trăsăturilor de personalitate* a permis conturarea profilului psihologic a preadolescenților cu comportament deviant. Astfel, *particularitățile comunicative și cele ale relațiilor interpersonale* a acestora presupun: dificultăți în stabilirea relațiilor interpersonale, tonus afectiv scăzut, disponibilitate socială relativ redusă, tendințe spre atitudini opozante, complexe de inferioritate, capacitate slabă de contact social, dificultăți în luarea de decizii de sine stătător, lipsă de experiență în analiza motivele acțiunilor proprii și ale altora, suspiciune, distanțare, neîncredere interioară profundă și resentimente față de alți oameni.

7. Preadolescenții cu comportament deviant au următoarele *caracteristici emoțional-volitive*: instabilitate emoțională, toleranță la frustrare slabă, impulsivitate, iritabilitate, voință slabă, excitabilitate emoțională, dificultăți în exprimarea adecvată a emoțiilor, capacitate redusă de rezolvare a dificultăților din viața proprie care se manifestă prin evaziune de la realitate și nedorința de a-și asuma responsabilitatea, nivel redus al încrederii în sine, anxietate ridicată, integrare socială dificilă, sentimente de insatisfacție și frustrare.

8. *Particularitățile de autocontrol și autoreglare* ale preadolescenților cu comportament deviant sunt: tendința spre inconsecvență a scopului, fără constrângere în comportament, lipsa eforturilor în realizarea sarcinilor de grup, negarea normelor sociale, controlul scăzut al voinței, adaptarea deficitară, conștiinciozitatea scăzută, dificultăți în organizarea timpului și în stabilirea ordinii lucrurilor, autocontrolul scăzut.

3. DEZVOLTAREA AUTOCONTROLULUI ȘI STABILITĂȚII EMOȚIONALE LA PREADOLESCENȚII CU COMPORTAMENT DEVIANT

3.1. Metodologia experimentului formativ

Rezultatele experimentului de constatare cu referire la autocontrolul preadolescenților cu comportament deviant, ne-au arătat, că aceștia au un nivel scăzut al autocontrolului. De asemenea, pentru majoritatea subiecților cu comportament deviant, este caracteristic locul extern de control, ei având o dorință redusă de a-și asuma responsabilitatea pentru autodezvoltare. Analiza calitativă ne permite să concluzionăm, că preadolescenții cu comportament normativ sunt înclinați mai degrabă spre internalitate, pe când cei cu comportament deviant - spre externalitate. Internalitatea corelează cu maturitatea socială și comportamentul prosocial, în timp ce externalitatea este corelată cu comportamentul asocial.

Cu referire la stabilitatea emoțională, atunci preadolescenții cu comportament deviant au un nivel mai scăzut de stabilitate decât cei cu comportament normativ.

Scopul propus pentru experimentul formativ a fost elaborarea și aplicarea unui program de intervenție psihologică privind dezvoltarea autocontrolului și stabilității emoționale la preadolescenții cu comportament deviant.

Obiectivele de cercetare pentru experimentul formativ:

1. Elaborarea programului de intervenție psihologică;
2. Constituirea eșantionului formativ;
3. Implementarea programului de intervenție psihologică;
4. Evaluarea eficienței programului de intervenție psihologică privind dezvoltarea autocontrolului și stabilității emoționale la preadolescenții cu comportament deviant.

Ipoteza de cercetare pentru experimentul formativ: *Presupunem că implementarea unui program de intervenție psihologică care ar avea drept țel creșterea nivelului de dezvoltare a autocontrolului și stabilității emoționale ar produce ameliorarea comportamentului deviant la preadolescenți.*

Variabilele experimentale:

- *Variabila independentă* - programul de intervenție psihologică.
- *Variabile dependente*- autocontrolul și stabilitatea emoțională la preadolescenții cu comportament deviant.

Competențe și subcompetențe sociale și emoționale care au fost urmărite în programul

formativ:

1. Competența: abilitatea de a înțelege și interpreta adecvat emoțiile proprii și ale celorlalți

1.1. Subcompetențe:

- conștientizarea și exprimarea propriilor emoții;
- autocunoașterea și prezentarea de sine;
- conștientizarea și manifestarea emoțiilor ce facilitează gândirea.

2. Competența: abilitatea de a gestiona propriile emoții

2.1. Subcompetențe:

- gestionarea adecvată a situațiilor cu încărcătură emoțională (stres, frustrare, furie, agresivitate, etc);
- nivel crescut de autoreglare emoțională și de autocontrol; (autocontrolul și autoreglarea excitabilității, impulsurilor);
- manifestarea stabilității emoționale;
- flexibilitatea în emoții și comportamente.

3. Competența: abilitatea de a manifesta locusul intern al controlului subiectiv

3.1. Subcompetențe:

- manifestarea unui comportament responsabil;
- dezvoltarea autocontrolului;
- manifestarea strategiilor de coping.

4. Competența: abilitatea de a manifesta comportamente adecvate și acceptate din punct de vedere social

4.1. Subcompetențe:

- inițierea/menținerea unor relații pozitive în grup;
- manifestarea afecțiunii față de ceilalți, a empatiei;
- asertivitatea;
- cooperarea; gestionarea conflictelor.

Experimentul formativ s-a realizat pe un lot de 22 subiecți cu vârsta cuprinsă între 12 – 15 ani distribuiți în două grupuri: 11 – în grupul experimental (GE), preadolescenți cu comportament deviant care au participat la ședințele formative; 11 – în grupul de control (GC), preadolescenți cu comportament deviant care nu au participat la ședințele formative. Aceste două grupuri de subiecți sunt omogene/echivalente după rezultatele obținute la tehnicile administrate în cadrul experimentului de constatare.

Pentru a asigura omogenitatea celor două grupuri, experimental și de control, am recurs, în scop de selecție, la compararea rezultatelor din experimentul de constatare, atât la autocontrol și stabilitate emoțională cât și la trăsăturile de personalitate (Anexa 7). Am utilizat testul neparametric U Mann-Whitney pentru a evalua semnificația statistică a diferențelor dintre scorurile obținute de subiecții din GE și de cei din GC la faza test.

Prezentarea rezultatelor obținute la faza test de către subiecții din Grupul experimental și a celor din Grupul de control.

Prezentăm mai jos rezultatele obținute de către subiecții din Grupul experimental și cele ale Grupului de control la etapa test la *Chestionarul celor 16 factori ai personalității (16 PF Cattell)*.

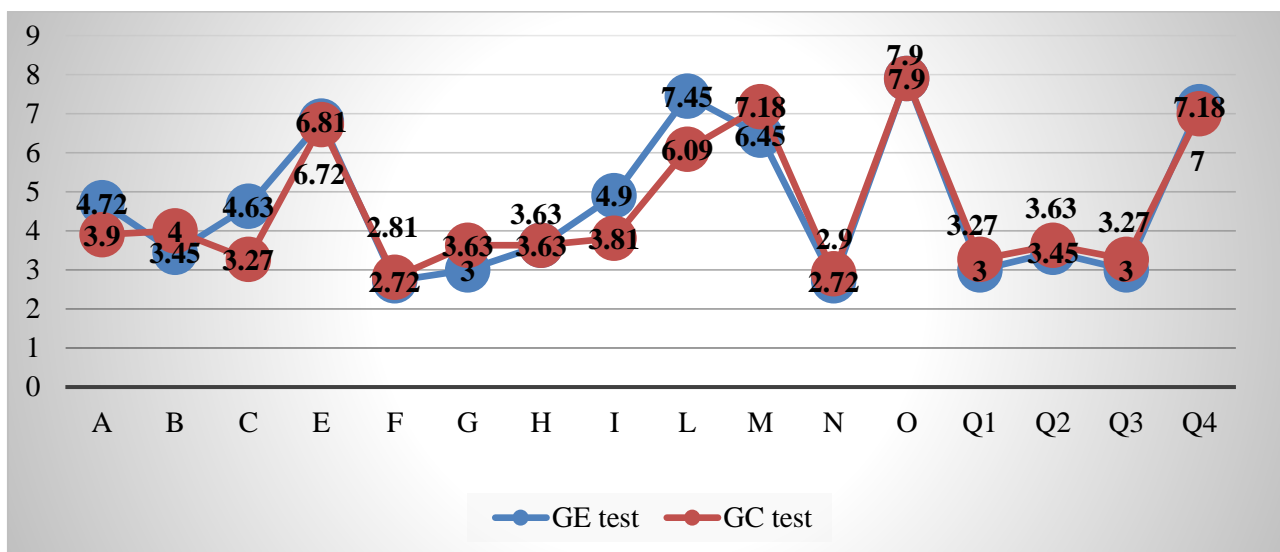


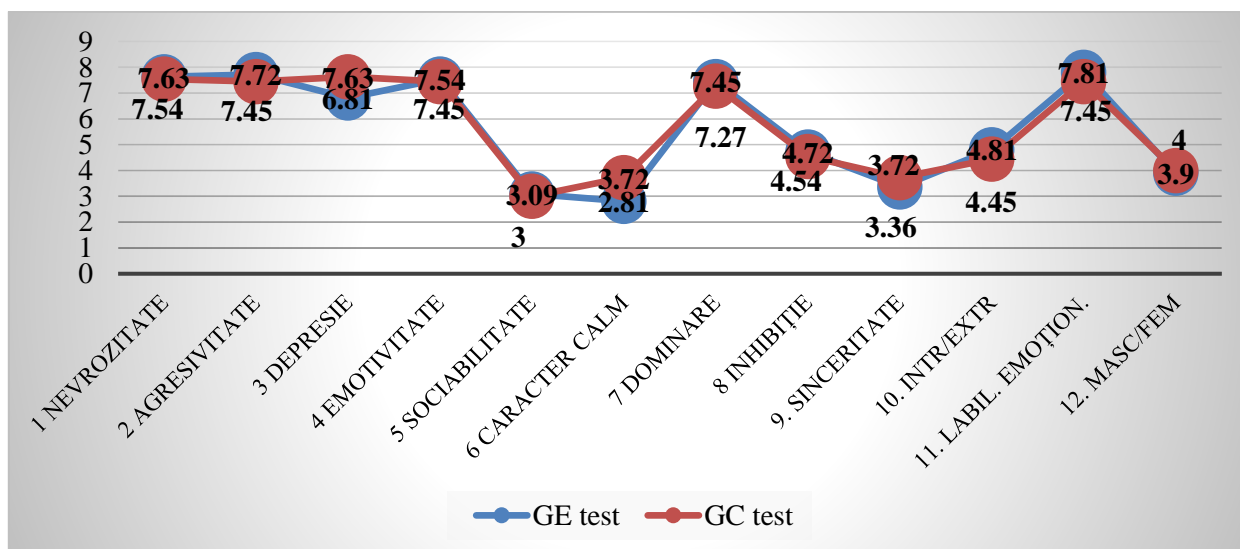
Figura 3.1. Rezultatele la Chestionarul de personalitate (16 PF Cattell) la subiecții din GE test și GC test (unități medii)

Reprezentarea grafică în figura de mai sus nu indică deosebiri între rezultatele la faza test ale subiecților din Grupul experimental și a celor din Grupul de control. Astfel, subiecții înregistrează următoarele rezultate: la Factorul A GE/test – 4,72 (un. medii) și GC/test – 3,9 (un. medii); la factorul B GE/test – 3,45 (un. medii) și GC/test – 4,0 (un. medii); la factorul C GE/test - 4,63 (un. medii) și GC/test – 3,27 (un. medii); la factorul E GE/test – 6,81 (un. medii) și GC/test - 6,72 (un. medii); la factorul F GE/test – 2,72 (un. medii) și GC/test – 2,81 (un. medii); la factorul G GE/test – 3,00 (un. medii) și GC/test – 3,63 (un. medii); la factorul H GE/test – 3,63 (un. medii) și GC/test – 3,63 (un. medii); la factorul I GE/test – 4,9 (un. medii) și GC/test – 3,81 (un. medii); la factorul L GE/test – 7,45 (un. medii) și GC/test – 6,09 (un. medii); la factorul M GE/test – 6,45 (un. medii) și GC/test – 7,18 (un. medii); la factorul N GE/test – 2,72 (un. medii) și GC/test – 2,0 (un. medii); la factorul O GE/test – 7,90 (un. medii) și GC/test – 7,90 (un. medii); la factorul Q1 GE/test – 3,00 (un. medii) și GC/test – 3,27 (un. medii); la factorul Q2 GE/test – 3,45 (un. medii)

și GC/test – 3,63 (un. medii); la factorul Q3 GE/test – 3,00 (un. medii) și GC/test – 3,27 (un. medii); la factorul Q4 GE/test – 7,18 (un. medii) și GC/test – 7,0 (un. medii).

Analiza statistică a datelor ne arată că nu există diferențe statistic semnificative între rezultatele la etapa test ale subiecților din Grupul experimental și cele ale subiecților din Grupul de control. Iar acest lucru ne dovedește că GE și GC sunt omogene. (Anexa 7, Tabelul 7.3 – 7.4).

Prezentăm mai jos rezultatele obținute de către subiecții din Grupul experimental și cele ale Grupului de control la etapa test la *Chestionar de personalitate FPI*.



3.2. Rezultatele la Chestionar de personalitate FPI la subiecții din GE test și GC test (unități medii)

Rezultatele obținute de subiecți la această tehnică sunt următoarele:

La scala Nevrozitate GE/test – 7,63 (un. medii) și GC/test – 7,54 (un. medii); La scala Agresivitate GE/test – 7,72 (un. medii) și GC/test – 7,45 (un. medii); La scala Depresie GE/test – 6,81 (un. medii) și GC/test – 7,63 (un. medii); La scala Emotivitate GE/test – 7,54 (un. medii) și GC/test – 7,45 (un. medii); La scala Sociabilitate GE/test – 3,09 (un. medii) și GC/test – 3,00 (un. medii); La scala Caracter calm GE/test – 2,81 (un. medii) și GC/test – 3,72 (un. medii); La scala Dominare GE/test – 7,45 (un. medii) și GC/test – 7,27 (un. medii); La scala Inhibiție GE/test – 4,72 (un. medii) și GC/test – 4,54 (un. medii); La scala Sinceritate GE/test – 3,36 (un. medii) și GC/test – 3,72 (un. medii); La scala Introversiune/Extraversiune GE/test – 4,81 (un. medii) și GC/test – 4,45 (un. medii); La scala Labilitate emoțională GE/test – 7,81 (un. medii) și GC/test – 7,45 (un. medii); La scala Masculinitate/Feminitate GE/test – 3,9 (un. medii) și GC/test – 4,00 (un. medii).

Analiza statistică a datelor ne arată că nu există diferențe statistic semnificative între rezultatele la etapa test ale subiecților din Grupul experimental și cele ale subiecților din Grupul

de control. Această concluzie ne vorbește despre aceea că grupurile sunt omogene. (Anexa 7, Tabelul 7.5 – 7.6).

În figura de mai jos prezentăm rezultatele obținute de către subiecții din Grupul experimental și cele ale Grupului de control la etapa test la *Chestionar de personalitate (H. Eysenck)*.

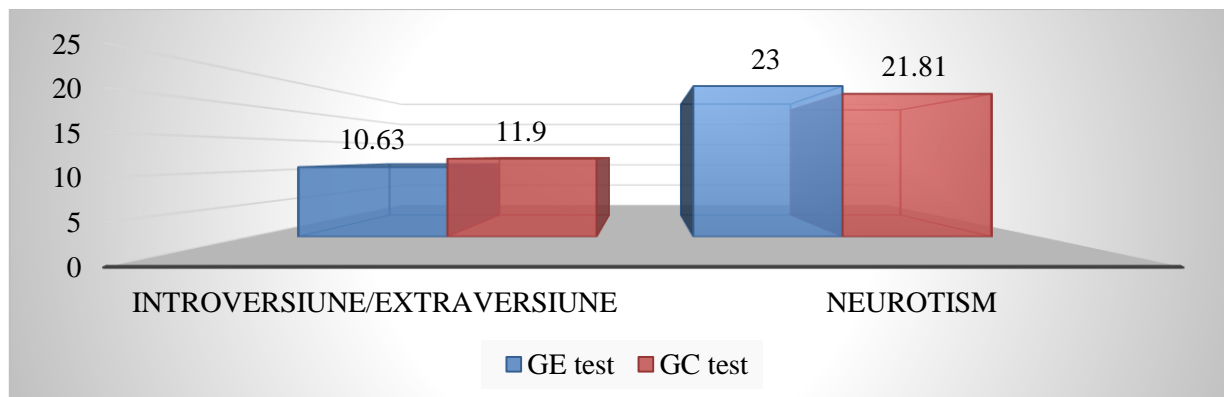


Figura 3.3. Rezultatele la Chestionar de personalitate (H. Eysenck) la subiecții din GE test și GC test (unități medii)

Reprezentarea grafică din figura de mai sus ne arată următoarele rezultate obținute de către subiecții experimentați: la scala Introversiune/Extraversiune GE/test – 10,63 (un. medii) și GC/test – 11,9 (un. medii); la scala Neurotism GE/test – 18,81,00 (un. medii) și GC/test – tot 18,81 (un. medii).

Analiza statistică a datelor ne arată că nu există diferențe statistic semnificative între rezultatele la etapa test ale subiecților din Grupul experimental și cele ale subiecților din Grupul de control. Astfel la scala Introversiune/Extraversiune $U=47,000$, $p=0,371$, iar la scala Neurotism $U=60,500$, $p=1,000$ (Anexa 7, Tabelul 7.7 – 7.8).

În continuare am comparat între ele rezultatele obținute de către subiecții din Grupul experimental și cei din Grupul de control la faza test la *Tehnica Comportamentul (E. V. Saenco)*.

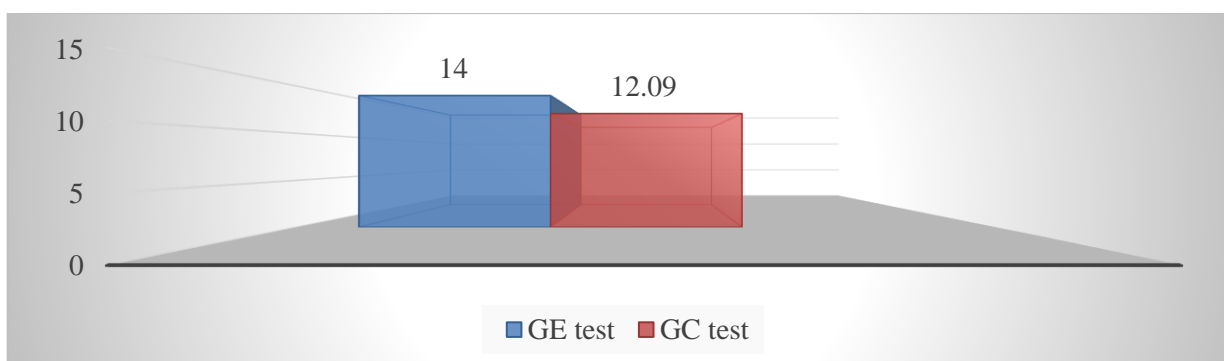


Figura 3.4. Rezultatele la Tehnica Comportamentul (E. V. Saenco) la subiecții din GE test și GC test (unități medii)

Subiecții din Grupul experimental obțin 14 unități medii la faza test, iar cei din Grupul de

control – 12,09 unități medii la această fază. Analiza statistică a datelor ne arată că nu există diferențe statistic semnificative între rezultatele la etapa test ale subiecților din Grupul experimental și cele ale subiecților din Grupul de control. Astfel la Tehnica Comportamentului (E. I. Saenco) am obținut $U=57,500$, $p=0,840$. (Anexa 7, Tabelul 7.7 – 7.8).

În cele ce urmează vom prezenta rezultatele obținute de către subiecții din Grupul experimental și cei din Grupul de control la faza test la *Tehnica de diagnosticare a nivelului controlului subiectiv (G. Rotter)*.

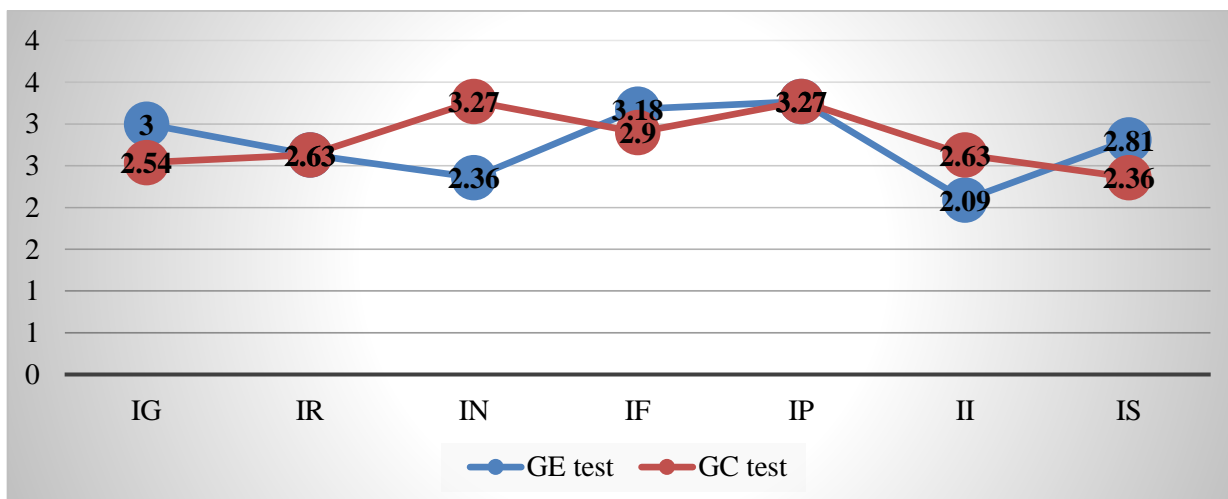


Figura 3.5. Rezultatele la Tehnica de diagnosticare a nivelului controlului subiectiv (G. Rotter) la subiecții din GE test și GC test (unități medii)

Reprezentarea grafică în figura de mai sus nu indică deosebiri între rezultatele la faza test ale subiecților din Grupul experimental și a celor din Grupul de control. Astfel, subiecții înregistrează următoarele rezultate: la scala Internalitate generală (Ig) GE/test – 3,00 (un. medii) și GC/test – 2,54 (un. medii); la scala Internalitate în realizări (Ir) GE/test – 2,63 (un. medii) și GC/test – 2,63 (un. medii); la scala Internalitate în nereușite (In) GE/test – 2,36 (un. medii) și GC/test – 3,27 (un. medii); la scala Internalitate în relațiile din familie (If) GE/test – 3,18 (un. medii) și GC/test – 3,27 (un. medii); la scala Internalitate în relațiile de producere (Ip) GE/test – 3,27 (un. medii) și GC/test – 3,27 (un. medii); la scala Internalitate în relațiile interpersonale (Ii) GE/test – 2,09 (un. medii) și GC/test – 2,63 (un. medii); la scala Internalitate în sănătate și boală (Is) GE/test – 2,81 (un. medii) și GC/test – 2,36 (un. medii).

Analiza statistică ne-a permis să evidențiem faptul, că între aceste rezultate nu sunt diferențe statistic semnificative. (Anexa 7, Tabelul 7.7 – 7.8).

Tabelul 3.1. Semnificația diferenței după testul U-Mann-Whitney, Tehnica de diagnosticare a nivelului controlului subiectiv (G. Rotter) GE test și GC test

	Ig	Ir	In	If	Ip	Ii	Is
Mann-Whitney U	49,000	59,000	37,000	54,000	60,000	43,500	47,500
Wilcoxon W	115,000	125,000	103,000	120,000	126,000	109,500	113,500
Z	-,799	-,102	-1,579	-,457	-,034	-1,154	-,880
p	0,424	0,919	0,114	0,648	0,973	0,248	0,379

În continuare am recurs la compararea rezultatelor obținute de către subiecții din Grupul experimental și cei din Grupul de control la faza test la *Chestionar de diagnosticare a autocontrolului volitiv*

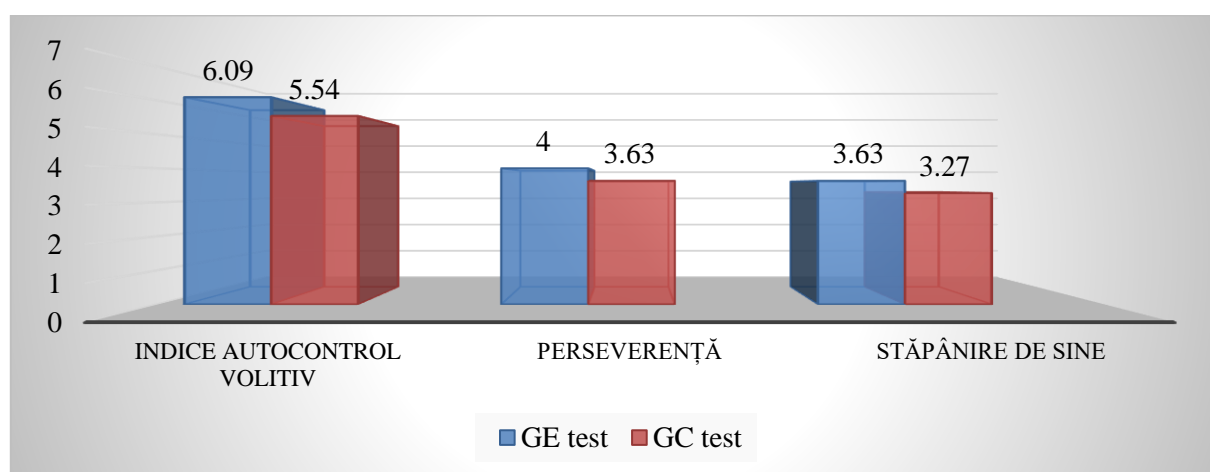


Figura 3.6. Rezultatele la Chestionar de diagnosticare a autocontrolului volitiv la subiecții din GE test și GC test (unități medii)

În faza test subiecții experimentați au obținut următoarele rezultate: la scala Indicele autocontrolului volitiv - GE/test – 6,09(un. medii) și GC/test – 5,54 (un. medii); la scala Perseverența - GE/test – 4,00 (un. medii) și GC/test – 3,63 (un. medii); la scala Stăpânirea de sine - GE/test – 3,63 (un. medii) și GC/test – 3,27 (un. medii). Analiza statistică ne-a permis să evidențiem faptul, că între aceste rezultate nu sunt diferențe statistice semnificative. Astfel la scala Indicele autocontrolului volitiv am obținut $U=47,000$, $p=0,371$; la scala Perseverența am obținut $U=45,500$, $p=0,326$; la scala Stăpânirea de sine am obținut $U=49,500$, $p=0,453$ (Anexa 7, Tabelul 7.7 – 7.8).

Analiza efectuată mai sus ne-a permis să evidențiem că între rezultatele Grupului de control și cel experimental, la etapa test, nu există diferențe statistice semnificative, ceea ce ne permite să afirmăm că cele două grupuri incluse în experimentul formativ sunt omogene.

Ședințele programului formativ au fost realizate în perioada octombrie – decembrie 2016. Subiecții din grupul experimental au participat la 24 ședințe ale experimentului formativ, cu o

frecvență de 2 ori pe săptămână. (Anexa 6)

Durata unei ședințe de intervenție psihologică a fost de aproximativ 90 minute. Fiecare ședință de training a avut **următoarea structură**:

1. *Ritualul de salut*;
2. *Reflexia asupra ocupației precedente*, unde subiecții își dădeau părerea proprie despre ocupația precedentă. Ce le-a plăcut în special? Ce-ar dori să schimbe? etc;
3. *Verificarea lucrului de acasă*;
4. *Informarea participanților despre tematica și obiectivele ședinței*;
5. *Etapa de bază a ședinței* care includea exerciții orientate spre realizarea obiectivelor training-ului;
6. *Exerciții energizante*;
7. *Evaluarea activității/Asigurarea conexiunii inverse*;
8. *Ritualul de adio*.

Principiile fundamentale care au stat la baza elaborării programului de intervenție psihologică:

1. *Principiul dialogării* acțiunilor reciproce, adică comunicării interpersonale valoroase, bazate pe respectarea opiniilor colegilor, pe încredere, pe eliberarea participanților de suspiciuni reciproce, nesinceritate, frică. Principiul dialogării presupune pe de o parte dialogul intern al elevului, iar pe de alta parte— impulsul spre crearea culturii și libertății gândurilor și acțiunilor, adică spre comunicarea creativă. Principiul dialogării contribuie la colaborare activă, parteneriat, creează condiții pentru depășirea egocentrismului și individualismului, descătușează imaginația și gândirea copiilor, creează mecanismele dominante ale egalității în drepturi în relațiile partenariale, conduce spre poziții umaniste de prietenie.
2. *Principiul evenimentului psihologic* este important pentru realizarea activității de grup, deoarece creează condiții pentru realizarea schimbărilor în personalitate. Pentru restructurarea relațiilor este nevoie de momente acute, de situații de conflict, de stări tensionate. Evenimentele, după părerea noastră, stimulează comunicarea, deaceia presupunem că un training trebuie să aplice așa procedee, ca discutarea deschisă a comportamentului participanților, elemente din psihodramă și un șir de mijloace afectiv-emoționale.
3. *Principiul materializării naturale* a fenomenelor social-psihologice cercetate, care presupune, că datorită materializării multe manifestări ale psihicului apar în fața membrilor grupului nu numai în forma noțiunilor teoretice abstracte, dar fiind intens retrăite, devin o avere a experienței practice. S-au organizat situații afectiv-emoționale, analiza lor specifică fiecărui participant la training.
4. *Principiul activismului*. Esența acestui principiu constă în faptul că procedeul de bază al

influenței corecționale este organizarea, implicarea activă a subiecților în acțiuni special elaborate.

Metodele folosite în programul de intervenție psihologică [54, 66]:

Informarea. Extinderea (schimbarea, adaptarea) gradului de informare preadolescentului, creșterea competenței sale psihologice în domeniul problemelor discutate prin exemple din viața de zi cu zi, apelând la surse literare, la date științifice, la experiența altor oameni.

Metafora (metoda analogiilor). Esența metodei este de a folosi analogii - imagini, povești, proverbe, zicale - pentru a ilustra situația actuală. Metafora are un efect indirect asupra atitudinilor, stereotipurilor, opiniilor umane și permite să se privească la situația dintr-o parte. Datorită acestui fapt, semnificația subiectivă a problemei scade, dispare sensul fals al unicității problemei. În plus, este posibil reducerea atmosferei tensionate în sală.

Stabilirea legăturilor logice. Psihologul și preadolescentul stabilesc o secvență de evenimente, identifică influența factorilor interni (subiectivi) asupra a ceea ce se întâmplă și a legăturii dintre aceștia. Această metodă ne permite să extindem și să asigurăm înțelegerea problemei.

Autodezvăluirile. Psihologul încurajează indirect subiectul „să devină el însuși”. Își împărtășește propria experiență, exprimă o atitudine tolerantă față de diverse afirmații, sentimente ale copilului.

Convingerea. Această metodă este recomandată să fie utilizată pe fundalul unei stări emoționale echilibrate. Poate fi aplicată dacă la preadolescent este dezvoltată o gândire imaginară și abstractă. Psihologul, folosind argumente care sunt inteligibile pentru preadolescent, îi permite să verifice corectitudinea anumitor gânduri.

Identificare emoțională. Atunci când stabilește o relație de încredere, psihologul devine un model de identificare emoțională. Datorită acestui fapt el poate schimba (corecta) starea emoțională a copilului.

Acordarea ajutorului în a răspunde la emoțiile neconstructive. Utilizarea acestei metode este relevantă în stările emoționale acute. Răspunsul poate fi exprimat sub formă de râs, lacrimi, pronunție, acțiune activă (mers, bătaie cu pumnul în masa, ușă, bătaie cu piciorul în podea, desenare, scriere). Răspunsul psihologului permite să se elimine tensiunea provocată de emoția negativă. Psihologul observă cu atenție, simpatizează, înțelege, dar nu se alătură emoțiilor preadolescentului.

Exerciții de relaxare (tehnici de vizualizare, exerciții de respirație). Preadolescenții au învățat diverse moduri de relaxare, obținând liniște interioară și confort.

Supraestimarea. Reevaluarea sentimentelor și gândurilor negative ne-a permis să dezvoltăm

o nouă viziune asupra situației - „recadrarea”. Reevaluarea include evidențierea experiențelor negative (gânduri, imagini), fixarea lor, căutarea pozitivului (transformarea în pozitiv), concentrarea pe pozitiv și combinarea pozitivului cu negativul pentru a schimba (reevalua) negativul.

Teme pentru acasă.

Atitudine pozitivă. O atitudine pozitivă ne permite să consolidăm încrederea preadolescentului în abilitățile sale de a rezolva dificultățile care au apărut.

Joc de rol. Această metodă implică modelarea diverselor situații reale și ideale pentru antrenarea (exersarea) unor noi moduri de comportament.

Analiza situației. În timpul training-ului am realizat o analiză în comun atât a situațiilor din viața reală a copilului, cât și a situațiilor din viața altor persoane, inclusiv exemple din lucrări literare. Împreună cu informarea, acest lucru ajută la creșterea alfabetizării psihologice, precum și la dezvoltarea abilităților de utilizare a informațiilor psihologice în analiza situațiilor.

Transformarea istoriei personale. Sarcina transformării presupune analiza profundă a propriei istorii pentru finalizarea mentală a unor evenimente subiective închise ale unei vieți trecute, pentru schimbarea programelor și scenariilor impuse. Astfel de acțiuni mentale contribuie, de asemenea, la eliberarea tensiunii create prin efectul acțiunii nefinalizate. Dacă nu putem schimba evenimentele reale ale vieții, atunci putem schimba atitudinea față de ele.

Completarea sensului evenimentelor de viață „obișnuite”. Această metodă implică o muncă pentru creșterea semnificației evenimentelor, umplând sensul acțiunilor efectuate. O astfel de muncă are o importanță deosebită pentru un copil căruia viața îi pare plictisitoare, iar activitățile neinteresante.

Ajutor în găsirea propriei identități. Un astfel de ajutor este foarte relevant pentru preadolescenții care caută răspunsul la întrebarea „Cine sunt eu cu adevărat?” Aici am folosit acțiuni care încurajează subiectul să se autocunoască, să își înțeleagă propriile acțiuni.

3.2. Descrierea programului de dezvoltare a autocontrolului și stabilității emoționale la preadolescenții cu comportament deviant

Baza metodologică a programului formativ realizat în prezenta cercetare a constituit o combinație a mai multor abordări: abordare bazată pe activitate, abordare afectivă și abordare psihocorecțională.

Abordarea bazată pe activitate permite preadolescentului să conștientizeze valoarea sănătății proprii și a sănătății celor din jur, să determine un sistem de norme morale, inclusiv modalitățile și metodele de formare a acestora. În cadrul acestei abordări subiecții experimentali

au fost solicitați să se autocunoască; să interrelaționeze optim cu colegii; să-și identifice calitățile proprii și să le valorifice; să determine riscurile și oportunitățile preadolescentului; să descrie modalitățile de valorificare a oportunităților și de prevenire a riscurilor; să manifeste respect față de normele grupului din care fac parte; să identifice sursele de ajutor, modalitățile de susținere proprie și a celor din jur în diverse situații de viață; să recunoască faptul că fiecare are puncte forte și puncte slabe, care de fapt constituie elementele ce îi dau unicitate individului.

Implementarea practică a sistemului de intervenție psihologică, care are la bază abordarea bazată pe activitate, a implicat următoarele principii [54]:

- *principiul unei atitudini pozitive față de viață* - formarea la preadolescent a unei atitudini pozitive față de normele și regulile stabilite în societate;
- *principiul conformității comportamentului propriu cu cerințele mediului social* - utilizarea metodelor de formare a comportamentului pozitiv al preadolescenților având la bază manifestările comportamentale social acceptate;
- *principiul compensării* – oferirea pentru preadolescenți a posibilității de a se autorealiza în diferite activități;
- *principiul controlului* - realizarea monitoring-ului social.

Abordarea afectivă are ca scop, în primul rând, formarea capacității de a diferenția sentimentele și emoțiile proprii și ale altora, precum și dezvoltarea abilității unui management eficient al propriilor emoții. În cadrul acestei abordări s-a mai urmărit creșterea stimei de sine a preadolescenților; diminuarea anxietății, neliniștii și stărilor emoționale tensionate; dezvoltarea stabilității emoționale și menținerea unui nivel optim al stabilității emoționale prin aprecierea corectă și obiectivă a situațiilor din viața proprie.

Abordarea psihocorecțională a avut ca obiectiv formarea la preadolescenți a capacității de a rezista la efectele factorilor de mediu negativi, inclusiv presiunea socială a grupurilor de referință; identificarea de către aceștia a modalităților în care comportamentul lor afectează sentimentele celorlalți; explorarea procesului schimbării prin analiza propriei experiențe etc.

Pentru realizarea în practică a acestor abordări am utilizat trainingul social – psihologic - cea mai eficientă metodă de dezvoltare a autocontrolului și stabilității emoționale a preadolescenților. Trainingul social – psihologic presupune influența psihologică, bazată pe metode active de lucru în grup.

În urma realizării training-ului social-psihologic se creează atmosfera de încredere, care contribuie la însușirea experienței de comunicare pozitivă, la acceptarea de către membrii grupului a normelor și a valorilor comunicării, elaborate în procesul activității în comun. Membrii grupului însușesc noi forme de comunicare și comportament, caută procedee efective de comunicare și

comportament, analizează greșelile și greutățile în activitatea comunicativă.

În procesul training-ului social-psihologic:

- a) Subiectul primește o reprezentare mai completă și obiectivă despre poziția lui în mediul social, despre atitudinea față de el a celor din jur;
- b) Crește semnificația reprezentărilor omului despre sine ca despre subiect al activității comunicative;
- c) Se observă creșterea importanței percepției altui om în rolul partenerului cu drepturi depline în activitatea de comunicare;
- d) Se observă încercările subiectului de a-și reaprecia capacitățile comunicative în corespundere cu aprecierile celor din jur;
- e) Apare necesitatea de a-și perfecționa capacitățile comunicative și de a-și modifica comportamentul în raport cu alte persoane.

Anume din aceste considerente am ales această formă de intervenție.

Programul de dezvoltare a autocontrolului și stabilității emoționale la preadolescenții cu comportament deviant a fost constituit din **4 componente principale**:

- I. *Dezvoltarea competențelor de comunicare și interrelaționare.*
- II. *Dezvoltarea sferei emoționale și a stabilității emoționale.*
- III. *Dezvoltarea autocontrolului și locului intern al controlului subiectiv.*
- IV. *Dezvoltarea comportamentelor adecvate și acceptate din punct de vedere social.*

I. *Dezvoltarea competențelor de comunicare și interrelaționare.* La această componentă a programului se atribuie activitățile cu numărul 1, 2, 3, 10, 16, 24.

În cadrul acestor activități s-au realizat următoarele obiective:

- Intercunoașterea participanților și asigurarea coeziunii grupului, atmosferei binevoitoare, de încredere;
- Autocunoașterea și acceptarea necondiționată a propriei persoane și a celorlalți;
- Conștientizarea influenței caracteristicilor vârstei preadolescente asupra comunicării și relațiilor interpersonale;
- Dezvoltarea capacității de comunicare, gestionarea și rezolvarea situațiilor conflictogene.
- Identificarea alternativelor de soluționare a unor situații de stres pentru asigurarea stării de bine.

II. *Dezvoltarea sferei emoționale și a stabilității emoționale.* La această componentă a programului se atribuie activitățile cu numărul 4, 5, 6, , 8, 22, 23.

În cadrul acestor activități s-au realizat următoarele obiective:

- Formarea abilităților de conștientizare a propriilor stări emoționale prin decodificarea relației emoții – gânduri – comportamente;
- Formarea deprinderilor de afirmare a propriei identități și de manifestare a independenței în exprimarea gândurilor și a emoțiilor;
- Conștientizarea presiunilor la care sunt supuși în prezent peadolescenții;
- Conștientizarea puterii distructive și constructive a furiei;
- Dezvoltarea stabilității emoționale.

III. Dezvoltarea autocontrolului și locului intern al controlului subiectiv. La această componentă a programului se atribuie activitățile cu numărul 7, 9, 13, 18, 19, 20, 21.

În cadrul acestor activități s-au realizat următoarele obiective:

- Conștientizarea resurselor și abilităților personale de a face față situațiilor dificile;
- Prevenirea bullying-ului și crearea unui climat pozitiv
- Dezvoltarea abilității de rezolvare a problemelor prin utilizarea de metode și tehnici creative;
- Formarea responsabilității;
- Dezvoltarea deprinderilor de autocontrol și autoreglare;
- Dezvoltarea controlului asupra situației.

IV. Dezvoltarea comportamentelor adecvate și acceptate din punct de vedere social. La această componentă a programului se atribuie activitățile cu numărul 11, 12, 14, 15, 17.

În cadrul acestor activități s-au realizat următoarele obiective:

- Dezvoltarea abilităților de învățare a limbajului asertiv;
- Dezvoltarea atitudinii față de sine și ceilalți;
- Identificarea de către participanți a obiectivelor, aptitudinilor și ajutorului de care e nevoie pentru a realiza schimbarea, a problemelor și pericolelor care ar putea să apară;
- Integrarea abilităților de interrelaționare în vederea dezvoltării personale.

Tabelul 3.2. Componentele constitutive ale programului de dezvoltare a autocontrolului și stabilității emoționale la preadolescenții cu comportament deviant

Tema (nr ședinței)	Scopul	Obiectivele	Activitățile
COMPONENTA I. DEZVOLTAREA COMPETENȚELOR DE COMUNICARE ȘI INTERRELAȚIONARE			
„Să facem cunoștință” (nr 1)	Intercunoașterea participanților și asigurarea coeziunii grupului, atmosferei binevoitoare, de încredere.	să evidențieze caracteristicile personale care îi diferențiază de ceilalți; să inter-relezioneze optim cu ceilalți membri în vederea rezolvării sarcinilor de grup, prin valorificarea resurselor personale; să învețe să analizeze propriile trăiri emoționale.	1. Salutul: Exercițiu de autoprezentare: „Cartea de vizită” (20 min.), 2. Anunțarea conținutului și a obiectivelor programului, stabilirea principiilor de lucru (20 min), 3. Exercițiul „Bingo” (30 min.), 4. Jocul „Culoarea dispoziției mele” (10 min), 5. Tema pentru acasă (5 min).
„Sânt mândru de mine!” (nr.2)	Autocunoașterea și acceptarea necondiționată a propriei persoane și a celorlalți.	să-și identifice calități / trăsături de valoare pe care le posedă, în scopul dezvoltării propriului potențial; să accepte diferențele umane; să comunice și să argumenteze propriile nevoi, interese, preferințe.	1. Salutul. Exercițiul ”Plimbă-te altfel” (10 min.). 2. Informarea participanților despre tematica și obiectivele ședinței. 3. Tema de acasă ”Autocolajul” (20 min). 4. Activitatea ”Stema” (40 min.). 5. Activitate de energizare ”Cercul călător” (5 -7 min.). 6. Asigurarea conexiunii inverse (5 - 7min). 7. Ritual de adio. „Mulțumesc pentru această zi frumoasă ...”(5 min.).
” Sunt preadolescent. Resursele mele” (nr.3)	Conștientizarea influenței caracteristicilor vârstei preadolescente asupra comunicării și relațiilor interpersonale.	- să comunice și să argumenteze propriile necesități, interese, preferințe; - să identifice punctele tari și slabe ale vârstei preadolescente; - să determine riscurile și oportunitățile preadolescentului; - să descrie modalitățile de valorificare a oportunităților și de prevenire a riscurilor; - să manifeste atitudine critică față de oportunitățile oferite.	1. Salutul. ”Sunt de lăudat” (5 min). 2. Exercițiul „Descifrează cuvântul” (10 min.). 3. Informarea participanților despre tematica și obiectivele ședinței (5 min). 4. Exercițiul „Oportunități și riscuri ale vârstei” (30 min.). 5. Jocul energizant „Moneda” (5 min.). 6. Exercițiul „Trebuințele vârstei” (25 min.). 7. Asigurarea conexiunii inverse (5 min). 8. Ritualul de adio ”Impulsul prietenos” (5 min.).

<p>” Gestionarea conflictelor” (nr 10)</p>	<p>Dezvoltarea capacității de comunicare și lărgirea gradului de autonomie în exprimarea emoțiilor. Gestionarea și rezolvarea situațiilor conflictogene.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - să înțeleagă acțiunile și deciziile puse în act în viața de zi cu zi; - să-și dezvolte motivația și autonomia prin prisma procesului de autocunoaștere; - să exerseze abilitățile de a face față conflictelor cu prietenii, colegii sau în familie. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Salutul: ”Schimb de aplauze” (5 min). 2. Informarea participanților despre tematica și obiectivele ședinței. (5 min). 3. Activitatea: ”Ce este conflictul?” (7 – 10 min). 4. Activitatea ”Impactul conflictelor” (15-20 min). 5. Exercițiul: „Conflict sau agresivitate” (30 -35 min). 6. Exercițiul “Strigăt fără cuvinte” (5 min). 7. Tema pentru acasă: Lucrul individual cu fișa ”Cum să-ți conduci emoțiile” (10 min).. 8. Evaluarea activității ”Drum către stele” (5 min) 9. Încheierea activității: ”Pași în acțiune” (10 min).
<p>„Știu cui să cer ajutor” (nr 16)</p>	<p>Identificare a alternativelor de soluționare a unor situații de stres pentru asigurarea stării de bine.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - să manifeste respect față de propria persoană cât și față de colegi; - să-și formeze o imagine pozitivă despre ei înșiși; - să identifice sursele de ajutor; modalitățile de susținere proprie și a celor din jur în diverse situații de viață; - să determine calitățile esențiale pentru a avea încredere în oameni și cele necesare de a învinge situațiile – problemă. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Salutul ”Învățăm a spune lucruri frumoase” (10-15 min). 2. Activitatea „Cui pot cere ajutor” (45-50 min.). 3. Activitate de energizare ”Povestea hazlie” (10 min). 4. Evaluarea ședinței (5 min). 5. Activitate de încheiere ”Vânătorul” (7-10 min).
<p>” Rămas bun” (nr.24)</p>	<p>Integrarea abilităților de interrelaționare în vederea dezvoltării personale.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - să comunice și să argumenteze propriile nevoi, interese, preferințe; - să-și evalueze competențele obținute/dezvoltate; - să-și exteriorizeze emoțiile negative într-o manieră asertivă; - să recunoască faptul că fiecare are puncte forte și puncte slabe, care de fapt constituie elementele ce îi dau unicitate individului; - să conștientizeze că valoarea personală nu este schimbată de evenimente sau persoane, indiferent dacă suntem acceptați sau nu de ceilalți. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Salutul: “Floarea” (10 min). 2. Informarea participanților despre tematica și obiectivele ultimei ședințe de training. (5 min). 3. Activitatea „La pescuit” (15 min). 4. Exercițiul „Cutiuța cu supărări” (20 min). 5. Povestea ” Casa celor 1000 de oglinzi” (20 min). 6. Înmânarea diplomelor de participare la training. Activitate de încheiere ”Umbreluța cu mesaje” (20 min).

Tema (nr ședinței)	Scopul	Obiectivele	Activitățile
COMPONENTA II. DEZVOLTAREA SFEREI EMOȚIONALE ȘI A STABILITĂȚII EMOȚIONALE			
” Să cunoaștem emoțiile” (nr 4)	Formarea abilităților de conștientizare și lectură a propriilor stări emoționale prin decodificare a relației emoții – gânduri – comportamente.	<ul style="list-style-type: none"> - să identifice și să descrie propriile stări emoționale; - să identifice ce comportamente (productive sau distructive) sunt generate de stările emoționale pe care le experimentează la un moment dat; - să distingă deosebirile dintre sentimente și emoții, stare, dispoziție; - să analizeze propriile stări emoționale, reflectând la cauzele care le produc și la comportamentele și cognițiile asociate acestora; - să acorde feedback pozitiv în relaționarea cu ceilalți. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Salutul. 2. Exercițiu introductiv: „Astăzi mă simt ...” (10 min). 3. Anunțarea conținutului și obiectivelor (5 min). 4. Exercițiul ”Numește emoția” (20 min). 5. Activitatea „Zarul emoțiilor” (30 min). 6. Tehnica de relaxare: „Valul” (10 min.). 7. Exercițiu de evaluare a activității “Degetele vorbitoare” (10 min). 8. Tema pentru acasă: ”Jurnalul meu”. 9. Activitate de încheiere: Joc ”Unisonul inimii” (5 min).
Învățăm a ne exprima emoțiile puternice” (nr.5)	Formarea abilităților de conștientizare a propriilor stări emoționale.	<ul style="list-style-type: none"> - să descrie modalități personale de exprimare a emoțiilor; - să exprime verbal și non- verbal diferite emoții; - să identifice gânduri, emoții și comportamente disfuncționale ce pot apărea în situații de viață comune adolescenților și a variantelor lor funcționale; - să accepte faptul că este bine de a trăi și exprima emoții puternice; - să acorde feedback pozitiv în relaționarea cu ceilalți. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Salutul. Activitatea „Antrenăm emoțiile” (20 min). 2. Anunțarea conținutului și a obiectivelor (5 min). 3. Exercițiul ”Pătratele emoțiilor” (40 min). 4. Exercițiu de relaxare: „Refugiu, adăpost” (5 min). 5. Exercițiul „Plin sau gol” (10 min.). 6. Evaluarea activității (5 min). 7. Ritualul de adio ”Transmite energia” (5 min).
Cercurile relațiilor mele” (nr. 6)	Formarea deprinderilor de afirmare a propriei identități și de manifestare a independenței în exprimarea gândurilor și a emoțiilor.	<ul style="list-style-type: none"> - să identifice persoanele influente din viață; - să descrie și analizeze influențele diferitelor relații asupra dezvoltării lor personale; - să conștientizeze care sunt factorii ce îi influențează în luarea deciziilor și importanța rezistenței la presiune negativă prin afirmarea independenței în exprimarea gândurilor și a emoțiilor; 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Salutul „Strângeri de mână” (5 min). 2. Anunțarea conținutului și a obiectivelor (5 min). 3. Activitatea ”Cercurile relațiilor mele” (30 min). 4. Activitate de energizare ”Scrieți cu corpul” (5 min). 5. Activitatea ”Situații de presiune” (30 min). 6. Tehnica „Înghetata”. Activitate de relaxare. (5 min).

		<ul style="list-style-type: none"> - să identifice modalități de rezistență la presiuni din partea prietenilor, semenilor; - să aplice metode, tehnici de relaxare. 	<ul style="list-style-type: none"> 7. Tema pentru acasă (5 min). 8. Evaluarea ședinței: ”Termometrul” (5 min). 9. Încheierea activității ”Aplauzele” (5 min).
” Managementul furiei” (nr.8)	Conștientizarea puterii distructive și constructive a furiei.	<ul style="list-style-type: none"> - să analizeze aspectul pozitiv și negativ al furiei; - să identifice consecințele manifestării furiei, impactul modului de exprimare a furiei asupra relațiilor interpersonale; - să fie conștient de propriile atitudini față de emoții și sentimente; - să dezvolte o varietate de comportamente versatile, utilizabile în situații dificile; - să însușească modalitățile de a învinge situațiile – problemă fără a utiliza metode violente. 	<ul style="list-style-type: none"> 1. Salutul ”Cadoul împachetat” (10 min). 2. Informarea participanților despre tematica și obiectivele ședinței (5 min). 3. Activitatea introductivă ”Ce este furia” (20 min). 4. Exercițiul ”Strategii de ajustare la furie” (30-35 min.). 5. Activitate de relaxare Meditația „Covorul-zburător” (7 – 10 min). 6. Evaluarea ședinței (5 min). 7. Activitate de încheiere: Impulsul prietenesc (5 min).
” Dezvoltarea stabilității emoționale” (nr.22)	Dezvoltarea stabilității emoționale	<ul style="list-style-type: none"> - Să dezvolte stabilitatea emoțională - Să mențină un nivel optim al stabilității emoționale - Să aprecieze corect și obiectiv situațiile și prin asta să își mențină stabilitatea emoțională 	<ul style="list-style-type: none"> 1. Salutul neverbal (5 min). 2. Tehnica ”4 pătrate” (25 min) 3. Tehnica ”Peste trei ani” (15 min) 4. Activitatea ”Copacul” (15 min) 5. Exercițiul ”Perete la perete” (20 min) 6. Salutul neverbal (5 min) 7. Evaluarea activității: ”Ego- masaj” (5 min). 8. Ritualul de încheiere a ședinței ” Impulsul prietenesc” (3-5 min).
” D ezvoltarea stabilității emoționale” (nr.23)	Dezvoltarea stabilității emoționale	<ul style="list-style-type: none"> -Să dezvolte stabilitatea emoțională, -Să mențină un nivel optim al stabilității emoționale, -Să aprecieze corect și obiectiv situațiile și prin asta să își mențină stabilitatea emoțională. 	<ul style="list-style-type: none"> 1. Salutul ”Cadoul împachetat” (10 min). 2. Exercițiul:„Evidențierea punctelor comune” (20 min). 3. Exercițiul ”Evidențierea semnificației” (25 min). 4. Exercițiul „Dezvoltarea abilității de diminua stresul emoțional” (30 min). 5. Încheierea ședinței: Reflecții, răspunsuri la întrebări, încurajări (5 min).

Tema (nr ședinței)	Scopul	Obiectivele	Activitățile
COMPONENTA III. DEZVOLTAREA AUTOCONTROLULUI ȘI LOCULUI INTERN AL CONTROLULUI SUBIECTIV			
” Antrenarea rezistenței la presiuni” (nr.7)	Conștientizarea presiunilor la care sunt supuși în prezent preadolescenții.	<ul style="list-style-type: none"> - să explice și să conștientizeze importanța responsabilității în situații de risc; - să exerseze modalități de depășire a situațiilor de presiune; - să exerseze metode de antrenare a controlului emoțional și comportamental; - să acorde feedback pozitiv în relaționarea cu ceilalți. 	<ul style="list-style-type: none"> 1. Salutul. Exercițiul „Plăcut și nou” (10 min). 2. Tema pentru acasă (15-20 min) . 3. Exercițiul: “A spune „NU” unei situații dificile” (40-45 min). 4. Exercițiu de relaxare „Amintirile tămăduitoare” (5 min). 5. Activitate de încheiere: „Hora prieteniei” (5- 10 min.).
” Învăț să-mi gestionez fricile” (nr. 9)	Conștientizarea resurselor și abilităților personale de a face față la situații dificile.	<ul style="list-style-type: none"> - să identifice consecințele fricii asupra personalității, stilului de comportament în general; - să identifice modalități prin care ei pot depăși anumite situații ce le provoacă frică; - să identifice abilități personale, care îi ajută să depășească dificultățile; - să argumenteze importanța încrederii în sine, pentru evoluția personal; - să acorde feedback pozitiv în relaționarea cu ceilalți. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Salutul Exercițiul „Zâmbetul” (5 min). 2. Informarea participanților despre tematica și obiectivele ședinței. (5 min). 3. Activitatea ”Cu ce asociem frica?” (7-10 min). 4. Activitatea: ”Desenul fricii ”. (25-30 min). 5. Exercițiu de energizare: „Artificiile” (10 min). 6. Activitatea „Inventarul abilităților” (20 – 25 min). 7. Evaluarea ședinței (5 min). 8. Activitate de încheiere: Impulsul prietenesc (5 min).
” Alternative în situații cu încălțură emoțională” (nr.13)	Dezvoltarea abilității de rezolvare a problemelor prin utilizarea de metode și tehnici creative.	<ul style="list-style-type: none"> - să recunoască propria individualitate, unicitate; - să identifice cât mai multe modalități de interpretare a unui comportament sau situații; - să conștientizeze importanța extinderii perspectivelor de abordare a problemelor; - să identifice soluții alternative pentru rezolvarea problemelor și adoptarea unor decizii optime. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Salutul „Sunt o comoară pentru oameni, deoarece...” (10 min.). 2. Informarea participanților despre tematica și obiectivele ședinței. (5 min). 3. Activitatea „Alternative” (45-50 min) 4. Exercițiu de relaxare: „Grăuntele” (10 min). 5. Evaluarea activității ”Scărița dispoziției” (5 min). 6. Ritual de încheiere „Ghemul aprecierilor” (10 min).

” Formarea responsabilității” (nr.18)	Formarea și dezvoltarea la preadolescenți a comportamentului responsabil.	<ul style="list-style-type: none"> -să identifice responsabilități în situații diferite, -să descrie surse ale responsabilității, -să posede tehnici cum să își asume responsabilitatea, -să discrimineze situații când se simt responsabili, -să identifice drepturile și responsabilitățile aferente unor roluri sociale. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Salutul. Activitatea: ”Imaginea care mă reprezintă” (5-7 min). 2. Informarea participanților despre tematica și obiectivele ședinței (5 min). 3. Activitatea ”Discuția despre responsabilitate” (10 min). 4. Activitatea ”Orbul și ghidul” (20 min). 5. Activitatea ”Dilema lui Heinz” (25 min). 6. Activitatea: ”Roluri, drepturi și responsabilități” (30 min).
Dezvoltarea deprinderilor de autocontrol și autoreglare” (nr. 19)	Formarea deprinderilor la preadolescenți de a se înțelege mai bine pe ei înșiși și de a-și controla comportamentul l; dezvoltarea abilităților de autocontrol și autoreglare.	<ul style="list-style-type: none"> - să dezvolte stima de sine, - să formeze abilități de autoreglare a comportamentului propriu, - să formeze abilități de luare de decizii corecte în situații de risc, - să formeze deprinderi de a controla propriile emoții. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Salutul „Sunt o comoară pentru oameni, deoarece...” (10 min.). 2. Activitatea „Cine sunt eu?” (40-45 min). 3. Activitatea ”Până la linie” (10 min). 4. Activitatea: ”Snoava despre un băiat” (10 min). 5. Activitatea: ”Spune STOP”. (10 min). 6. Evaluarea ședinței (5 min). 7. Încheierea activității: Impulsul prietenesc. (3-5 min).
Dezvoltarea controlului asupra situației” (nr.20)	Dezvoltarea deprinderii de a controla situația.	<ul style="list-style-type: none"> - să își asume responsabilitate pentru acțiunile proprii, - să aibă un comportament încrezut, - să formeze deprinderi de a opune rezistență presiunilor din exterior, - să identifice rolul pe care îl are presiunea anturajului în decizia de a adopta comportamente de risc. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Salutul neverbal (5 min). 2. Discuție ”Cum facem față presiunilor din mediu?” (40 min). 3. Activitatea ”Noțiunea de presiune din partea semenilor” (15 min). 4. Discuția pe tema „Tipuri de presiune din mediu și metode de implementare a acesteia” (20 min). 5. Evaluarea ședinței (5 min). 6. Încheierea activității: Impulsul prietenesc. (3-5 min).
” Dezvoltarea controlului asupra situației” (nr.21)	Dezvoltarea deprinderii de a controla situația.	<ul style="list-style-type: none"> - să își asume responsabilitate pentru acțiunile proprii, - să aibă un comportament încrezut, - să formeze deprinderi de a opune rezistență presiunilor din exterior, - să identifice rolul pe care îl are presiunea anturajului în decizia de a adopta comportamente de risc. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Salutul neverbal (5 min). 2. Joc de rol (40 min). 3. Activitatea: ”Puterea anturajului” (40 min). 4. Încheierea activității: Impulsul prietenesc. (3-5 min).

Tema (nr. ședințe)	Scopul	Obiectivele	Activitățile
IV. DEZVOLTAREA COMPORTAMENTELOR ADECVATE ȘI ACCEPTATE DIN PUNCT DE VEDERE SOCIAL			
” Puterea cuvintelor” (nr.111)	Prevenirea bullying-ului și crearea unui climat pozitiv.	<ul style="list-style-type: none"> - să experimenteze puterea cuvintelor; - să recunoască și să evite erorile de comunicare; - să indentifice atitudinile și comportamentele cotidiene care susțin dominarea, inegalitatea de putere, bullying-ul și violența; - să acorde feedback pozitiv - în relaționarea cu ceilalți. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Salutul: Culoarea dispoziției mele (3-5 min); 2. Activitatea: ”Cuvintele care dor” (45 min); 3. Exercițiu de energizare ”Virusul de calculator (10 min); 4. Activitate de evaluare a ședinței ”Rucsacul” (15 min); 5. Ritual de încheiere a activității: ”Impulsul prietenesc” (5 min).
” Asertivitatea” (nr.12)	Dezvoltarea abilităților de învățare a limbajului asertiv.	<ul style="list-style-type: none"> - să manifeste încredere în sine în situațiile de relaționare cu alte persoane; - să determine modalitățile de susținere proprie și a celor din jur; - să realizeze o diferență a consecințelor unor tipuri de comunicare; - să înțeleagă eficiența comunicării asertive și a mesajelor de tip „Eu. ”. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Salutul: Activitatea: „Oricum ești bravo, deoarece...” (5- 10 min); 2. Anunțarea conținutului și a obiectivelor (5 min); 3. Exercițiul: „Comunicare asertivă” (60 min); 4. Exercițiu de energizare: „Steluța” (10 min); 5. Evaluarea activității (5 min); 6. Ritual de încheiere: ”Mă duc într- o călătorie” (3-5 min).
Respectul și empatia” (nr 14)	Dezvoltarea atitudinii față de sine și ceilalți.	<ul style="list-style-type: none"> - să identifice elementele definitorii proprii personalității; - să identifice modalități în care comportamentul afectează sentimentele celorlalți; - să recunoască experiențe care dezvoltă o imagine de sine pozitivă, respectiv negativă; - să recunoască valoarea calităților pozitive a încrederii în celălalt, a capacității de deschidere față de celălalt. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Salutul. Activitatea: ”Imaginea care mă reprezintă” (7-10 min); 2. Informarea participanților despre tematica și obiectivele ședinței. (5 min); 3. Activitatea: ”Reclama” (30 min). 4. Activitatea ”Inima zdrobită” (20-25 min); 4. Tehnica de relaxare „Cascada” (10 min); 5. Evaluarea ședinței (5 min); 6. Încheierea activității: Impulsul prietenesc. (3-5 min).

” Eu înving obstacolele” (nr.15)	Ajutarea participanților să identifice obiectivele, aptitudinile și ajutorul de care e nevoie pentru a realiza schimbarea și problemele și pericolele care ar putea să apară.	<ul style="list-style-type: none"> - să manifeste atitudine optimistă, convingere în propria abilitate de a învinge obstacolele; - să exploreze procesul schimbării prin analiza propriei experiențe; - să argumenteze importanța susținerii/ajutorului reciproc; - să identifice sursele de ajutor; modalitățile de susținere proprie și a celor din jur în diverse situații de viață. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Salutul „Dacă aș fi floare sau copac aș fi...” (5 min). 2. Informarea participanților despre tematica și obiectivele ședinței (5 min). 3. Exercițiul: „Parașuta mea” (50 min.). 4. Activitate de energizare ”Cinci insule” (7-10 min). 5. Evaluarea activității: ”Ego-masaj” (5 min). 6. Ritualul de încheiere a ședinței ” Impulsul prietenesc” (3-5 min).
„Să știi mai multe, să fii mai bun” (nr.17)	Integrarea abilităților de interrelaționare în vederea dezvoltării personale.	<ul style="list-style-type: none"> - să manifeste respect față de propria persoană cât și față de colegi; - să identifice moduri de a interveni în situații când ceva este în dificultate; - să fie motivați pentru dezvoltarea propriului potențial, recunoscând propriile bariere comunicative; - să manifeste toleranță, empatie față de semenii; - să acorde feedback pozitiv în relaționarea cu ceilalți. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Salutul “Fișele dispoziției” (timp: 10 min.). 2. Activitatea “Agenda întâlnirilor” (35-40 min). 3. Activitate de energizare ”Marea aglomerație” (7-10 min). 4. Activitate de evaluare ”Caruselul” (7 -10 min). 5. Activitate de încheiere ”Cadoul” (20 min).

Momentul cheie în implementarea activității de intervenție psihologică cu preadolescenții cu comportament deviant a fost stabilirea chiar de la prima întâlnire a contactului emoțional pozitiv cu ei. Acest lucru a contribuit la înlăturarea excesului de tensiune psihologică a preadolescenților asociată cu nevoia de a participa la activitatea grupului de training, la stabilirea unei atmosfere de încredere și acceptare.

Comportamentul deviant este însoțit de o gamă largă de emoții negative ale preadolescenților, cum ar fi, de exemplu, anxietatea, frica și agresivitatea. De aceea, un aspect important al intervenției psihologice cu preadolescenții cu comportament deviant este formarea la ei a competențelor sociale și emoționale, în special, dezvoltarea stabilității emoționale și a autocontrolului acestora.

La formarea autocontrolului prin intermediul programului de intervenție ne-am bazat pe abordarea social – cognitivă, care confirmă că autocontrolul nu există exclusiv în cadrul doar a unor forțe interne (de exemplu, putere de voință) sau doar a unor forțe externe. El se manifestă într-o interacțiune bine planificată a omului cu mediul. De asemenea la baza programului au stat

ideile autorului Л.В. Долинская, care evidențiază etapele formării autocontrolului. Acestea includ: determinarea formei de comportament care urmează să fie influențată, colectarea datelor de bază, dezvoltarea unui program pentru creșterea sau scăderea frecvenței comportamentului dorit, realizarea și evaluarea programului de autocontrol, precum și finalizarea programului. [143]

Etapa inițială a autocontrolului este determinarea formei exacte de comportament care trebuie schimbată. Acest pas poate fi destul de greu. Preadolescenții cu comportament deviant tind să-și prezinte problemele vorbind la general despre trăsăturile negative ale personalității proprii. La activitățile formative subiecții din grupul experimental au fost învățați să își descrie concret reacțiile specifice pe care le au în diferite situații, reacții care ar ilustra aceste trăsături negative de personalitate. De exemplu, în exercițiile în care subiecții erau rugați să se caracterizeze pe sine, în cazul când ei dădeau astfel de caracteristici ca "egoist", "rău", "mincinos", "dur" etc, aceștia erau rugați să dea exemple concrete de situații când s-au manifestat ca fiind "egoiști", "răi", "mincinoși", "duri" etc. Comportamentele asociate cu astfel de trăsături erau în continuare analizate împreună cu preadolescenții. Anume acestea urmau să fie modificate.

Colectarea datelor de bază este al doilea pas în formarea autocontrolului. Aici preadolescenții au fost ajutați și învățați să adune informații despre factorii ce afectează comportamentul care trebuie schimbat. Ei trebuiau să înregistreze frecvența apariției comportamentului în scopul feedback-ului și evaluării. De exemplu, un preadolescent care manifestă agresivitate verbală trebuie să numere de câte ori pe zi pronunță cuvinte - injurii într-o anumită perioadă de timp, adică preadolescentul colectează date despre comportamentul pe care dorește să îl schimbe. Argumentul logic al acestui pas al autocontrolului este că preadolescentul trebuie să stabilească mai întâi clar repetabilitatea unui comportament specific înainte de a-l putea schimba cu succes.

Următorul pas în schimbarea comportamentului este *elaborarea unui program care să schimbe repetabilitatea comportamentului specific.* Schimbarea frecvenței acestui comportament poate fi realizată în mai multe moduri, cum ar fi autoîntărirea și planificarea mediului înconjurător.

Auto-întărirea. Preadolescenții trebuie să se încurajeze în mod constant să facă ceea ce își doresc. Au fost învățați să își aleagă un stimul de întărire care să fie accesibil pentru ei și pe care să îl folosească ori de câte ori comportamentul nedorit se micșorează în frecvență. De exemplu, dacă cuvintele jignitoare, injuriile, au fost folosite azi într-un număr mai mic decât ieri, ori dacă numărul de țigări fumate azi este mai mic decât cel de ieri, etc, atunci preadolescentul poate să își permită să privească un film preferat.

Planificarea mediului. Pentru ca reacțiile nedorite să apară mai rar, trebuie să se schimbe mediul astfel încât stimulii care preced reacția sau consecințele acestor reacții să se schimbe. De

exemplu, preadolescentul ar putea evita locurile și momentele în care se află persoana pe care o detestă și asupra căreia manifestă agresivitate.

Realizarea și evaluarea programului de autocontrol este al patrulea pas. Pentru succesul la această etapă este necesară vigilența constantă de a nu reveni la vechile forme de comportament nedorite. Un bun mijloc de control al preadolescentului este un contract cu el însuși - un acord scris care promite să adere la comportamentul dorit și să utilizeze recompense adecvate. În timpul activităților formative preadolescenței și-au format abilități de a elabora astfel de acord cu condiții clare, consecvente, pozitive și oneste. De asemenea, au conștientizat faptul, că este necesar de revizuit periodic termenii acordului pentru a se asigura că sunt rezonabili. Stabilirea unor obiective nerealiste ar putea duce la descurajare și abandonarea programului de autocontrol. Pentru ca programul să fie cât mai reușit, cel puțin o altă persoană (părintele, un prieten) trebuie să participe la el. De asemenea, consecințele ar trebui specificate în detaliu în acord în ceea ce privesc recompensele. Și în sfârșit, recompensele trebuie să fie imediate, sistematice și să aibă loc de fapt - nu să rămână doar promisiuni verbale sau intenții exprimate.

Ultimul pas este *finalizarea programului de autocontrol*. Preadolescenții au învățat că trebuie să determine cu exactitate și în detaliu obiectivele finale. De exemplu: să nu manifeste agresivitate, să nu spună minciuni, să nu fumeze, etc.

În esență, dezvoltarea autocontrolului la preadolescenții cu comportament deviant a avut drept scop însușirea unor noi forme îmbunătățite de comportament, dezvoltarea abilităților de a-și controla comportamentul în condițiile influenței contradictorii a mediului social. În același timp, preadolescenții au fost pregătiți să fie întotdeauna gata să restabilească strategiile de autocontrol dacă apar reacții nonadaptative.

O atenție aparte s-a acordat **dezvoltării locusului intern al controlului subiectiv**, deoarece în componența acestuia se include responsabilitatea, autocontrolul și autoreglarea. Nivelul controlului subiectiv este o caracteristică generală a unei persoane, care se manifestă în diferite situații din viața proprie. Se consideră că nivelul controlului subiectiv este asociat cu modul în care o persoană se simte responsabilă pentru ceea ce i se întâmplă aici și acum, precum și pentru consecințele viitoare, adică cu maturitatea și independența socială a omului. Locul controlului are un efect regulator asupra multor aspecte ale comportamentului uman, jucând un rol important în formarea relațiilor interpersonale și în modul de soluționare a situațiilor personale de criză.

Vorbind despre locusul controlului personalității, se are în vedere tendința persoanei de a vedea sursa controlului vieții sale prioritar în mediul extern sau în sine însuși. Tendința de a atribui rezultatele activității proprii factorilor interni este caracterizată ca un „loc de control intern” (internalitate). În acest caz, factorii interni sunt trăsăturile de personalitate ale individului,

eforturile lui, propriile calități, prezența sau absența cunoștințelor, abilităților necesare, etc.

Dacă o persoană este înclinată să atribuie responsabilitatea factorilor externi: alți oameni, soarta, șansa, mediul, despre aceasta se spune că are locul extern al controlului (externalitate). Astfel de loc al controlului reprezintă un factor de risc pentru comportamentul deviant, iar calea către infracțiune este facilitată sub influența grupului sau a liderului acestuia.

Externalitatea este asociată cu o adaptare slabă, deoarece oamenii sunt capabili să obțină mai mult în viață dacă cred că pot fi responsabili pentru soarta lor. Externalii sunt mai sensibili la influența socială, de grup, sunt mai conformiști. Internalii sunt mai independenți, se concentrează pe propriul lor Eu. Acest lucru duce la o mai bună adaptare a acestora. Internalii sunt mai încrezători în capacitatea lor de a rezolva probleme (dacă are loc doar un control intern „bun”) decât externalii și, prin urmare, sunt independenți de opiniile celorlalți.

Stabilitatea emoțională presupune capacitatea unei persoane de a-și autoregla stările psihice. Formarea acestei componente a fost deosebit de relevantă pentru preadolescenții experimentali, deoarece sfera lor emoțională este caracterizată de instabilitate, putere crescută de exprimare emoțională și abilități insuficient dezvoltate de autoreglare a stărilor emoționale proprii. Succesul intervenției psihologice care vizează dezvoltarea atât a sferei emoționale în ansamblu, cât și a stabilității emoționale în special, ca componentă cea mai importantă a acesteia, este o măsură necesară pentru prevenirea/diminuarea comportamentului deviant, prin dezvoltarea abilităților de comunicare, a abilităților de gestionare a propriilor sentimente și emoții și formarea percepției pozitive a realității.

La toate nivelurile de profilaxie a comportamentului deviant este necesară implicarea unei diversități de profesioniști (cadre didactice, psihologi, pedagogi, polițiști, asistenți sociali), conlucrarea acestora cu mass media, cu instituțiile de protecție a drepturilor copiilor, etc. Rolul fiecărui actor social este clar delimitat în acest sens. [34 p. 442]

În cercetarea noastră ne-am concentrat atenția pe intervenții psihologice de profilaxie a comportamentului deviant.

3.3. Evaluarea eficienței programului de dezvoltare a autocontrolului și stabilității emoționale la preadolescenții cu comportament deviant

În vederea verificării eficienței programului formativ am realizat retestarea. La etapa de retest am administrat toate tehnicile utilizate în cadrul experimentului de constatare: Chestionarul celor 16 factori ai personalității (16 PF Cattell), Chestionar de personalitate FPI (F. Fahrenberg, G. Selg, R. Hampel), Chestionar de personalitate (H. Eysenck), Tehnica Comportamentul (E. V. Saenco), Tehnica de diagnosticare a nivelului controlului subiectiv (G. Rotter), Chestionar de

diagnosticare a autocontrolului volitiv (A. G. Зверьков и E. B. Эйдман). Aceste tehnici au fost administrate subiecților din Grupul experimental și celor din Grupul de control.

La această etapă a cercetării am utilizat următoarele metode statistice neparametrice:

- **Testul Wilcoxon** – pentru calcularea diferențelor statistice obținute de către subiecții din același grup (experimental, de control), dar la diferite etape ale cercetării (test, retest);
- **Testul U-Mann-Whitney** - pentru calcularea diferențelor statistice obținute de către subiecții din diferite grupuri la aceeași etapă de cercetare.

Experimentul de control s-a realizat în câteva etape.

- I. Prezentarea rezultatelor obținute de subiecții din Grupul experimental la faza test și la faza retest.
- II. Prezentarea rezultatelor obținute de către subiecții din Grupul experimental și cei din Grupul de control la faza retest.
- III. Prezentarea rezultatelor obținute de către subiecții din Grupul de control la faza test și retest.

Prezentarea rezultatelor obținute de subiecții din Grupul experimental la faza test și la faza retest

La etapa a II-a am comparat rezultatele obținute de subiecții din Grupul experimental la faza test și la faza retest în vederea evidențierii impactului programului formativ asupra subiecților.

Prezentăm mai jos rezultatele obținute de către subiecții din Grupul experimental la etapa test și la etapa retest la Chestionarul celor 16 factori ai personalității (16 PF Cattell).

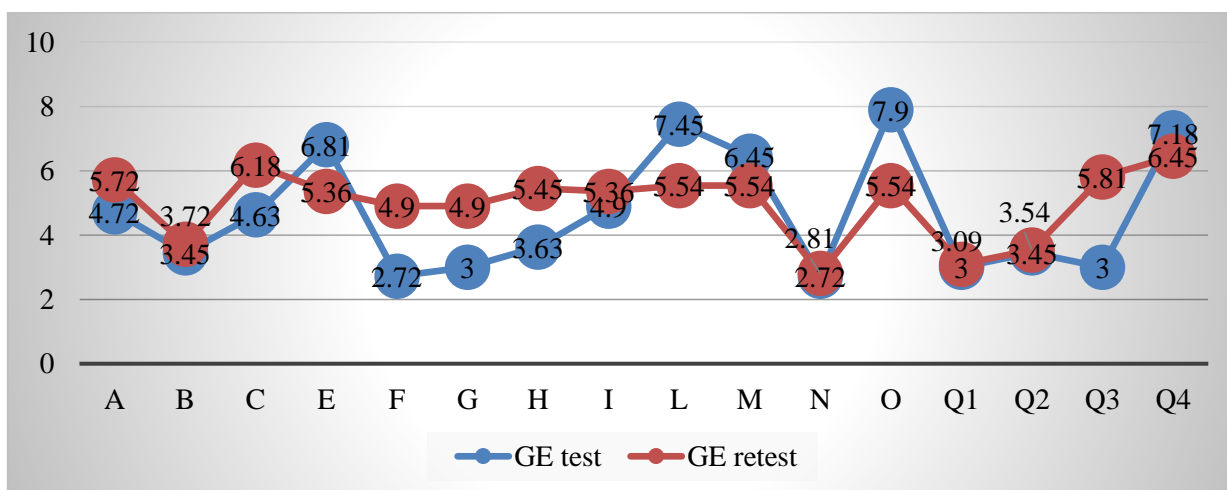


Figura 3.7. Rezultatele la Chestionarul de personalitate (16 PF Cattell) la subiecții din GE test și GE retest

Rezultatele obținute de către subiecții din Grupul experimental la faza test și la faza tetest la tehnica data sunt următoarele: la Factorul A GE/test – 4,72 (un. medii) și GE/retest – 5,72 (un. medii); la Factorul B GE/test – 3,45 (un. medii) și GE/retest – 3,72 (un. medii); la Factorul C

GE/test – 4,63 (un. medii) și GE/retest – 6,18 (un. medii); la Factorul E GE/test – 6,81 (un. medii) și GE/retest – 5,36 (un. medii); la Factorul F GE/test – 2,72 (un. medii) și GE/retest – 4,9 (un. medii); la Factorul G GE/test – 3,0 (un. medii) și GE/retest – 4,9 (un. medii); la Factorul H GE/test – 3,63 (un. medii) și GE/retest – 5,45 (un. medii); la Factorul I GE/test – 4,9 (un. medii) și GE/retest – 5,36 (un. medii); la Factorul L GE/test – 7,45 (un. medii) și GE/retest – 5,54 (un. medii); la Factorul M GE/test – 6,45 (un. medii) și GE/retest – 5,5 (un. medii); la Factorul N GE/test – 2,72 (un. medii) și GE/retest – 2,81 (un. medii); la Factorul O GE/test – 7,9 (un. medii) și GE/retest – 5,54 (un. medii); la Factorul Q1 GE/test – 3,0 (un. medii) și GE/retest – 3,09 (un. medii); la Factorul Q2 GE/test – 3,45 (un. medii) și GE/retest – 3,54 (un. medii); la factorul Q3 GE/test – 3,0 (un. medii) și GE/retest – 5,81 (un. medii); la Factorul Q4 GE/test – 7,18 (un. medii) și GE/retest – 6,45 (un. medii).

Prezentăm mai jos diferențele statistic semnificative între rezultatele la *Chestionarul de personalitate (16 PF Cattell)* de către subiecții din Grupul experimental la faza test și retest, obținute prin aplicarea testului Wilcoxon. (Anexa 7, Tabelul 7.16 – 7.17).

Tabelul 3.3. Semnificația diferenței după testul Wilcoxon Chestionarul de personalitate (16 PF Cattell) (GE/test și GE/retest)

	Are - A	Cre - C	Ere - E	Fre - F	Gre - G	Hre - H	Lre - L	Mre - M	Ore - O	Q3re - Q3
Z	-2,232	-2,699	-2,546	-2,859	-2,994	-2,836	-2,546	-2,041	-2,527	-2,831
p	0,026	0,007	0,011	0,004	0,003	0,005	0,011	0,041	0,012	0,005

Datele ilustrate mai sus ne permit să constatăm, că **subiecții din grupul experimental** în urma participării la programul formativ **au obținut rezultate semnificativ mai înalte** la următorii factori de personalitate:

La *Factorul A: Schizotimie vs. Ciclotimie*, rezultatele confirmă faptul că preadolescenții din grupul experimental după participarea la programul formativ au devenit mai prietenoși, mai cooperanți, cu un tonus afectiv mediu. Au format deprinderi de adaptare socială la diferite situații, și-au dezvoltat abilități de comunicare, au însușit strategii de colaborare în comunicarea cu alte persoane.

Rezultatele subiecților din grupul experimental la faza retest mai înalte de la *Factorul C: Instabilitate emoțională vs. stabilitate emoțională*, permit să constatăm, că în urma participării la activitățile formative, aceștia se caracterizează prin stabilitate de nivel mediu, printr-un echilibru emoțional mai bun, prin toleranță mai mare la frustrare.

La *Factorul E: Supunere vs. dominanță* valorile mai înalte ale subiecților din grupul experimental denotă că aceștia au învățat metode de afirmare proprie, au devenit mai independenți, au dezvoltat abilități de argumentare a poziției proprii, de formulare a contraargumentelor la

propunerile necenzurate din partea semenilor și a unor adulți.

La *Factorul F: Reținere vs. Expansivitate* rezultatele mai înalte la subiecții din grupul experimental la etapa retest în comparație cu cele de la faza retest denotă dezvoltarea abilităților de comunicare, o expresivitate medie, o deschidere spre relații cu persoanele care au comportamente decente, dezirabile, o flexibilitate medie.

La *Factorul G: Forța eu-lui – supunerea sentimentelor vs. normativarea înaltă a comportamentului*, rezultatele mai înalte la etapa retest a subiecților din grupul experimental ne permit să concluzionăm că la activitățile formative preadolescenței cu comportament deviant au obținut o dezvoltare medie sub aspectul participării și simțului de responsabilitate socială, au devenit mai conștiințioși, au conștientizat importanța aderării la norme și reguli și respectarea acestora. Au învățat să fie mai consecvenți în atingerea scopului, să depună eforturi pentru realizarea sarcinilor de grup.

La *Factorul H: Prudență vs. Îndrăzneală* valorile obținute de către subiecții din grupul experimental ne permit să constatăm, că participând la programul formativ ei au reușit să formeze un echilibru între timiditate și îndrăzneală, au devenit mai încrezători în forțele proprii, mai sociabili.

La *Factorul L: Sinceritate vs. Gelozie* diferența statistică între rezultatele de la etapa test și cea retest a subiecților din grupul experimental denotă un echilibru între nivelul de încredere și suspiciune, o atitudine mai deschisă și sinceră față de oameni, o adaptabilitate mai bună, în comparație cu cea care era la etapa test.

La *Factorul M: Conformism vs. nonconformism* rezultatele obținute de preadolescenții cu comportament deviant din grupul experimental denotă un convenționalism mediu, un echilibru între spirit conformist și boem, o preocupare de a face lucrurile „cum trebuie”.

La *Factorul O: Încredere în sine vs. Anxietate* rezultatele de la această etapă denotă faptul, că în urma participării la programul formativ, preadolescenții cu comportament deviant au trecut de la nivelul scăzut la nivelul mediu al încrederii în sine, și-au diminuat reactivitatea emoțională, au trecut de la nivelul înalt de suspiciune, la un nivel mediu.

Rezultatele de la *Factorul Q3: Autocontrol înalt vs. autocontrol scăzut* a subiecților cu comportament deviant din grupul experimental la etapa retest demonstrează că participând la programul de intervenție a crescut nivelul autocontrolului, respectului față de exigențele sociale, s-a diminuat comportamentul dominat de impulsuri.

Toate acestea ne conduc spre *concluzia* că participarea la programul formativ le-a permis subiecților din Grupul experimental să-și dezvolte capacitățile comunicative, să însușească strategii de colaborare în comunicarea cu alte persoane. Subiecții au devenit mai stabili din punct

de vedere emoțional, au învățat cum să-și înțeleagă propriile emoții. A crescut toleranța la frustrare, interesul față de normele morale, au devenit mai exigenți față de sine, mai stăpâniți, mai încrezuți în forțele proprii, dar și în alte persoane, mai ușor adaptabili. Au dezvoltat autocontrolul, au învățat cum să aplice normele în comportamentul propriu, metodele de autocontrol și autoreglare a propriilor emoții, a propriului comportament dar și a comunicării.

Prezentăm mai jos diferențele statistic semnificative între rezultatele la *Chestionarul de personalitate FPI* de către subiecții din Grupul experimental la faza test și retest, obținute prin aplicarea testului Wilcoxon.

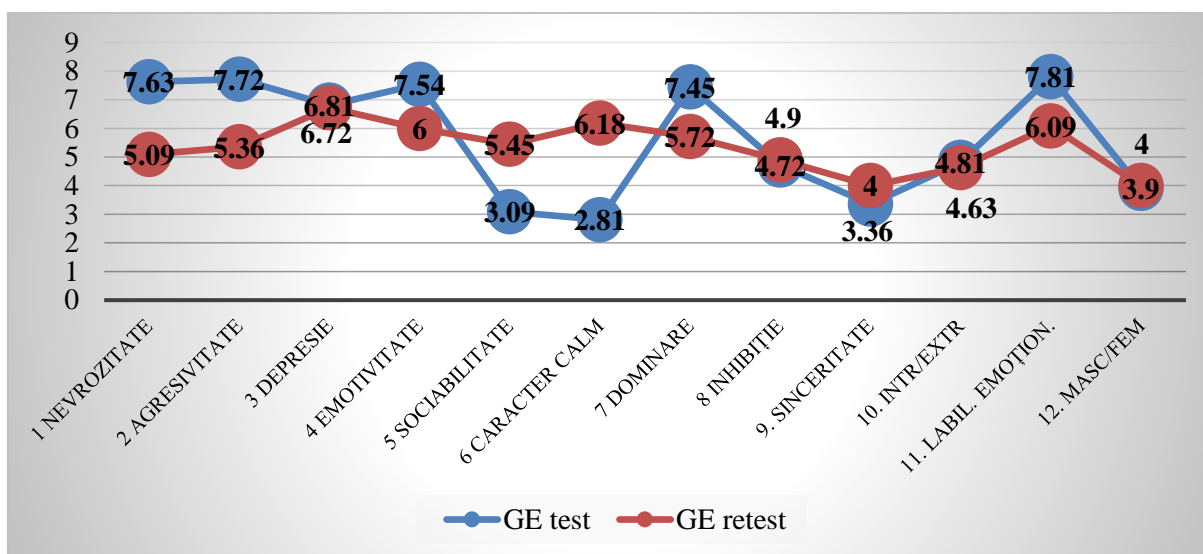


Figura 3.8. Rezultatele la Chestionarul de personalitate FPI la subiecții din GE test și GE retest

Figura de mai sus reflect următoarele rezultate: la scala Nevrozitate GE/test – 7,63 (un. medii) și GE/retest – 5,09 (un. medii); la scala Agresivitate GE/test – 7,72 (un. medii) și GE/retest – 5,36 (un. medii); la scala Depresie GE/test – 6,81 (un. medii) și GE/retest – 6,72 (un. medii); la scala Emotivitate GE/test – 7,54 (un. medii) și GE/retest – 6,0 (un. medii); la scala Sociabilitate GE/test – 3,09 (un. medii) și GE/retest – 5,45 (un. medii); la scala Caracter calm GE/test – 2,81 (un. medii) și GE/retest – 6,18 (un. medii); la scala Dominare GE/test – 7,45 (un. medii) și GE/retest – 5,72 (un. medii); la scala Inhibiție GE/test – 4,72 (un. medii) și GE/retest – 4,9 (un. medii); la scala Sinceritate GE/test – 3,36 (un. medii) și GE/retest – 4,00 (un. medii); la scala Introversiune/Extraversiune GE/test – 4,81 (un. medii) și GE/retest – 4,63 (un. medii); la scala Labilitate emoțională GE/test – 7,81 (un. medii) și GE/retest – 6,09 (un. medii); la scala Masculinitate/Feminitate GE/test – 3,9 (un. medii) și GE/retest – 4,00 (un. medii).

Analiza statistică a rezultatelor ne-a permis să evidențiem următoarele diferențe statistic

semnificative (Anexa 7, Tabelul 7.18 – 7.19).

**Tabelul 3.4. Semnificația diferenței după testul Wilcoxon Chestionarul de personalitate
FPI (GE/test și GE/retest)**

	Nevrozitate_re - nevrozitate	Agresivitate_re - agresivitate	Emotivitate_re - emotivitate	Sociabilitate_r e - sociabilitate	Caracter calm_re- caracter calm	Dominare_re - Dominare	Labilitate moțională_re - Labilitate moțională
Z	-2,956	-2,558	-2,919	-2,968	-2,966	-3,071	-2,913
P	0,003	0,011	0,004	0,003	0,003	0,002	0,004

Datele cantitative ilustrate mai sus îmbracă următoarea analiză calitativă a acestora.

Diferența statistic semnificativă la scala *Nevrozitate* între rezultatele obținute de către subiecții din grupul experimental la etapa test și cele de la etapa retest denotă reducerea stărilor de neliniște, instabilitate și o rezonanță afectivă scăzută.

Diferența statistic semnificativă la scala *Agresivitate spontană* între rezultatele obținute de către subiecții din grupul experimental la etapa test și cele de la etapa retest ne permite să constatăm că activitățile formative au contribuit la micșorarea tendinței de agresiune spontană, la creșterea nivelului de stăpânire de sine și la consolidarea unui comportament mai stabil.

Micșorarea valorilor la scala *Emotivitate*, pentru etapa retest a subiecților din grupul experimental denotă reducerea stărilor de impulsivitate, dezvoltarea calmului, stăpânirii emoționale și răbdării.

Diferența statistic semnificativă la scala *Sociabilitate* între rezultatele obținute de către subiecții din grupul experimental la etapa test și cele de la etapa retest demonstrează că în activitățile de intervenție preadolescenții cu comportament deviant au devenit mai sociabili, activi, au învățat metode adecvate de stabilire a relațiilor de prietenie.

Diferența statistic semnificativă la scala *Caracter calm* între rezultatele obținute de către subiecții din grupul experimental la etapa test și cele de la etapa retest denotă că la preadolescenții cu comportament deviant, în urma participării la program formativ, a crescut nivelul încrederii în sine, aceștia devenind mai răbdători și optimiști.

Descreșterea valorilor la scala *Dominare* la etapa retest a subiecților din grupul experimental denotă reducerea agresivității fizice și verbale, dezvoltarea tactului în relații și a toleranței.

Diferența statistic semnificativă la scala *Labilitate emoțională* între rezultatele obținute de către subiecții din grupul experimental la etapa test și cele de la etapa retest atestă o dispoziție mai

stabilă și mai echilibrată a acestora, o stăpânire de sine mai bună și capacitate de concentrare mai înaltă.

Putem *concluziona* că participarea subiecților experimentali la programul de intervenție a contribuit la scăderea nivelului de iritabilitate, neliniște a lor, dezvoltarea stăpânirii de sine. Subiecții au o impulsivitate redusă, sunt mai răbdători. Au devenit mai sociabili, cu inițiative în relațiile de comunicare. A crescut nivelul încrederii în sine, au devenit mai răbdători. S-a ridicat toleranța la frustrare. Dispoziția emoțională a devenit mai stabilă și mai echilibrată. A crescut capacitatea de concentrare.

Rezultatele analizate mai sus cu referire la particularitățile de personalitate ale preadolescenților cu comportament deviant determină profesioniștii să se ghideze de anumite principii de management al comportamentului preadolescenților, printre care: abordarea dificultăților de comportament să înceapă cu evaluarea mediului în care apare acesta; preadolescenții să fie implicați cât mai mult posibil în programe individualizate; profesioniștii să recunoască faptul că în activitatea lor cu preadolescenții pot întâmpina dificultăți de relaționare cu aceștia, iar în astfel de situații este necesar să ceară asistență și ajutor din partea altor specialiști și asistența să se acorde într-o manieră non-critică [29, p. 120].

În figura de mai jos prezentăm rezultatele obținute de către subiecții din Grupul experimental etapa test și retest la *Chestionar de personalitate (H. Eysenck)*.

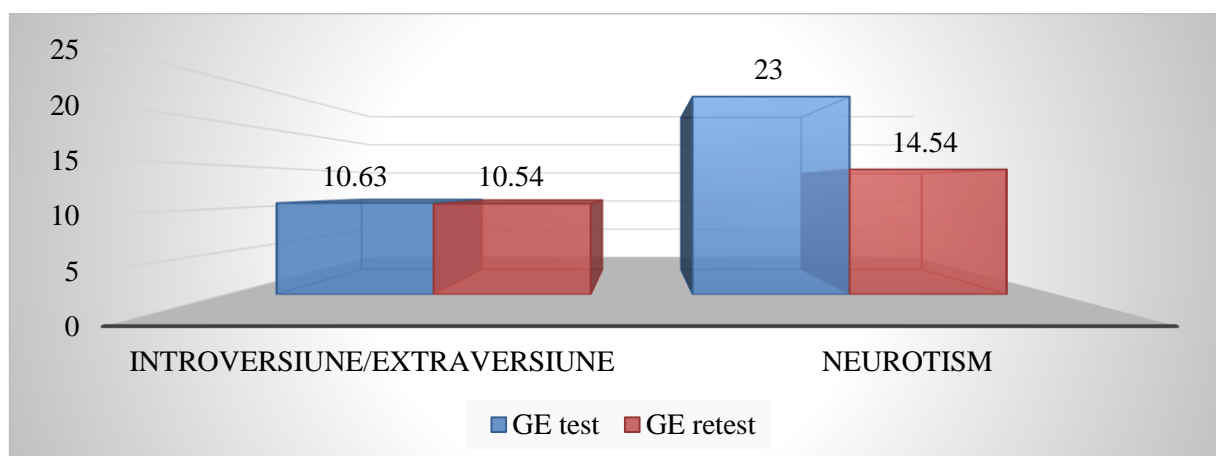


Figura 3.9. Rezultatele la Chestionar de personalitate (H. Eysenck) la subiecții din GE test și GE retest (unități medii)

Reprezentarea grafică din figura de mai sus ne arată următoarele rezultate obținute de către subiecții experimentali: la scala Introversiune/Extraversiune GE/test – 10,63 (un. medii) și GE/retest – 10,54 (un. medii); la scala Neurotism GE/test – 18,81 (un. medii) și GE/retest – 14,54 (un. medii).

Analiza statistică a datelor ne arată că nu există diferențe statistic semnificative între rezultatele la etapa test și cele de la etapa retest ale subiecților din Grupul experimental scala Introversiune/Extraversiune $Z=-0,216$, $p=0,829$. La scala Neurotism am obținut diferență statistic semnificativă $Z=-2,940$, $p=0,003$ (Anexa 7, Tabelul 7.20 – 7.21).

Participarea la programul formativ a influențat creșterea stabilității emoționale, reducerea dificultăților în restabilirea echilibrului psihic, hipersensibilității emoționale, neurotismului și anxietății.

În continuare am comparat între ele rezultatele obținute de către subiecții din Grupul experimental la faza test și la faza retest la *Tehnica Comportamentul* (E. V. Saenco).

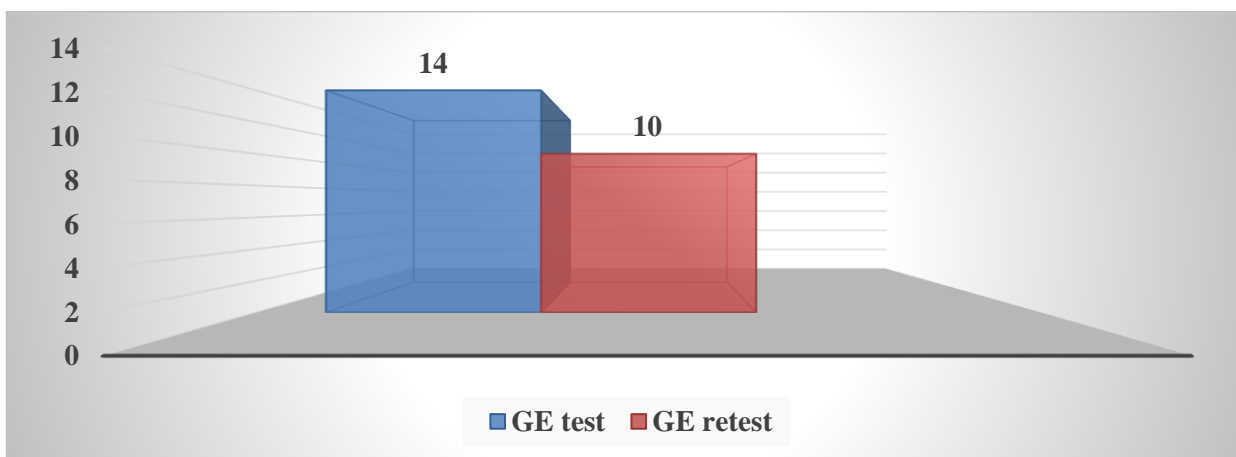


Figura 3.10. Rezultatele la Tehnica Comportamentul (E. V. Saenco) la subiecții din GE test și GE retest (unități medii)

Subiecții din Grupul experimental obțin 14 unități medii la faza test, iar cei la faza retest – 10 unități medii la această fază. Analiza statistică a datelor ne arată că diferență statistică semnificativă între rezultatele la etapa test și retest ale subiecților din Grupul experimental $Z=-3,035$, $p=0,002$. (Anexa 7, Tabelul 7.20 – 7.21). Subiecții care au participat la activitățile formative au reușit să își ridice nivelul de comportament. În cele ce urmează vom prezenta rezultatele obținute de către subiecții din Grupul experimental la faza test și la faza retest la *Tehnica de diagnosticare a nivelului controlului subiectiv* (G. Rotter).

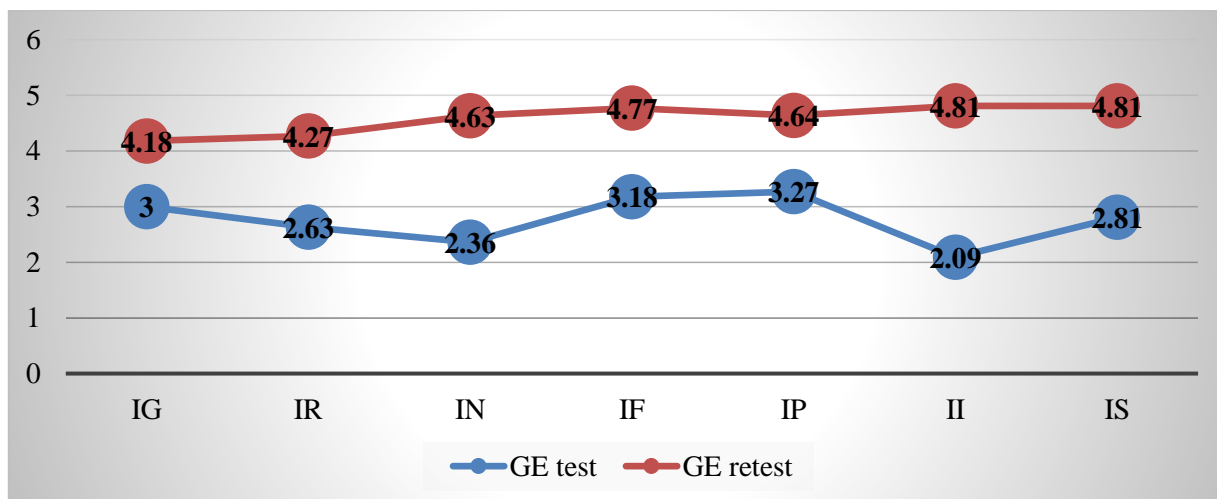


Figura 3.11. Rezultatele la Tehnica de diagnosticare a nivelului controlului subiectiv (G. Rotter) la subiecții din GE test și GE retest (unități medii)

Reprezentarea grafică în figura de mai sus indică deosebiri între rezultatele la faza test și retest ale subiecților din Grupul experimental. Astfel, subiecții înregistrează următoarele rezultate: la scala Internalitate generală (Ig) GE/test – 3,00 (un. medii) și GE/retest – 4,18 (un. medii); la scala Internalitate în realizări (Ir) GE/test – 2,63 (un. medii) și GE/retest – 4,27 (un. medii); la scala Internalitate în nereușite (In) GE/test – 2,36 (un. medii) și GE/retest – 4,63 (un. medii); la scala Internalitate în relațiile din familie (If) GE/test – 3,18 (un. medii) și GE/retest – 4,77 (un. medii); la scala Internalitate în relațiile de producere (Ip) GE/test – 3,27 (un. medii) și GE/retest – 4,64 (un. medii); la scala Internalitate în relațiile interpersonale (Ii) GE/test – 2,09 (un. medii) și GE/retest – 4,81 (un. medii); la scala Internalitate în sănătate și boală (Is) GE/test – 2,81 (un. medii) și GE/retest – 4,81 (un. medii).

Analiza statistică ne-a permis să evidențiem diferențe statistic semnificative la următoarele scale. (Anexa 7, Tabelul 7.20 – 7.21).

Tabelul 3.5. Semnificația diferenței după testul Wilcoxon Tehnica de diagnosticare a nivelului controlului subiectiv (G. Rotter) (GE/test și GE/retest)

	Ir_re - Ir	In_re - In	If_re - If	Ii_re - Ii	Is_re - Is
Z	-2,514	-2,591	-2,521	-2,717	-2,539
P	0,012	0,010	0,012	0,007	0,011

Rezultatele analizate mai sus ne permite să concluzionăm că la subiecții din Grupul experimental a crescut nivelul controlului subiectiv. Aceștia au început să conștientizeze rolul propriei persoane în diferite situații din viață. Au învățat să-și asume responsabilitate de propriile insuccese, să se bucure de succesele pe care le au și să conștientizeze contribuția personală în aceste succese. Au devenit mai responsabili de evenimentele care au loc în familiile lor. A crescut

nivelul controlului și în relațiile interpersonale, dar și în sfera de sănătate și boală.

În continuare am recurs la compararea rezultate obținute de către subiecții din Grupul experimental la faza test și la faza retest la *Chestionar de diagnosticare a autocontrolului volitiv*.

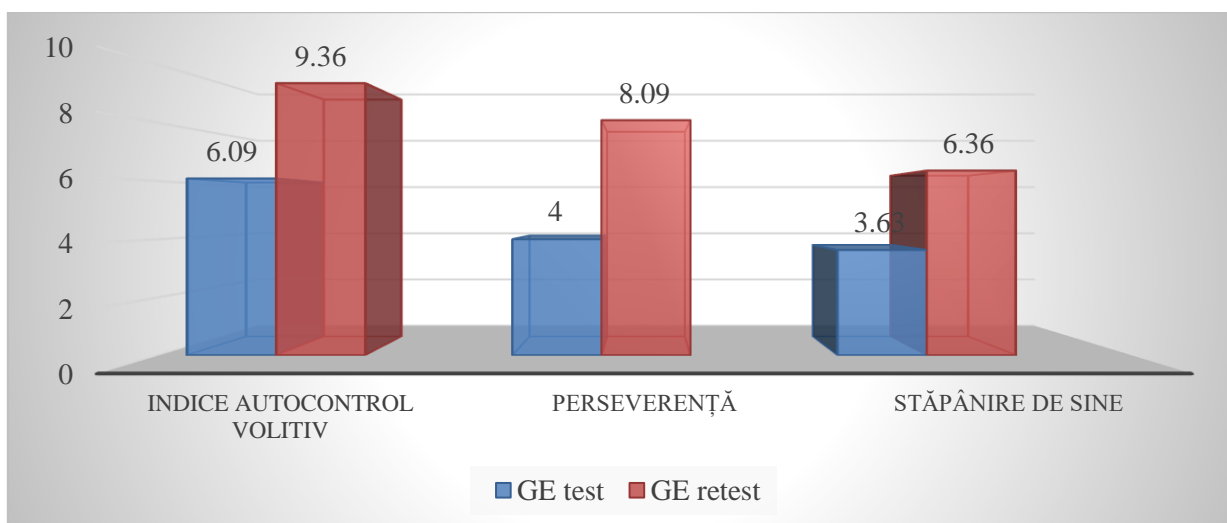


Figura 3.12. Rezultatele la Chestionar de diagnosticare a autocontrolului volitiv la subiecții din GE test și GE retest (unități medii)

În faza test și la faza retest subiecții experimentali au obținut următoarele rezultate: la scala Indicele autocontrolului volitiv - GE/test – 6,09 (un. medii) și GE/retest – 9,36 (un. medii); la scala Perseverența - GE/test – 4,00 (un. medii) și GE/retest – 8,09 (un. medii); la scala Stăpânirea de sine - GE/test – 3,63 (un. medii) și GE/retest – 6,36 (un. medii). Analiza statistică ne-a permis să evidențiem faptul că la toate scalele chestionarului sunt diferențe statistice semnificative. Astfel la scala Indicele autocontrolului volitiv am obținut $Z=-2,965$, $p=0,003$; la scala Perseverența am obținut $Z=-2,943$, $p=0,003$; la scala Stăpânirea de sine am obținut $U=-2,966$, $p=0,003$ (Anexa 7, Tabelul 7.20 – 7.21).

În urma participării la activitățile formative la subiecții din Grupul experimental a crescut nivelul autocontrolului volitiv, nivelul perseverenței și nivelul stăpânirii de sine. Aceștia au devenit mai calmi, cu o mai mare încredere în sine, responsabilitate, cu un sentiment mai dezvoltat al datoriei interne. Au învățat să își controleze acțiunile proprii. A scăzut nivelul de spontaneitate și impulsivitate care pot duce la inconsecvență în comportament.

Prezentarea rezultatelor obținute de către subiecții din Grupul experimental și cei din Grupul de control la faza retest.

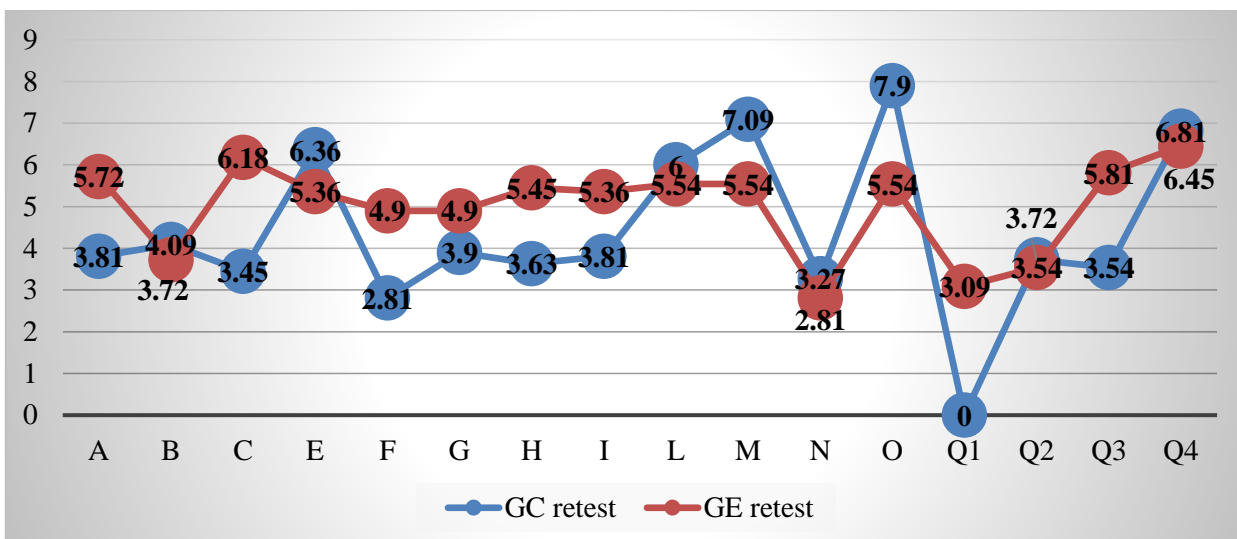


Figura 3.13. Rezultatele la Chestionarul de personalitate (16 PF Cattell) la subiecții din GC retest și GE retest (unități medii)

Prezentarea grafică a rezultatelor experimentale obținute de subiecții experimentali, indică deosebiri între rezultatele medii la Chestionarul de personalitate (16 PF Cattell) în Grupul de control și Grupul experimental la faza retest. La Factorul A GC retest – 3,81 (un. medii) și GE retest – 5,72 (un. medii); la Factorul C GC retest – 3,45 (un. medii) și GE retest – 6,18 (un. medii); la Factorul F GC retest – 2,81 (un. medii) și GE retest – 4,9 (un. medii); la Factorul H GC retest – 3,63 (un. medii) și GE retest – 5,45 (un. medii); la Factorul M GC retest – 7,09 (un. medii) și GE retest – 5,54 (un. medii); la Factorul O GC retest – 7,9 (un. medii) și GE retest – 5,54 (un. medii); la Factorul Q3 GC retest – 3,54 (un. medii) și GE retest – 5,81 (un. medii).

Analiza statistică a rezultatelor ne-a permis să evidențiem următoarele diferențe statistic semnificative între rezultatele de la faza retest a subiecților din Grupul de control și a celor din Grupul experimental la Chestionarul de personalitate (16 PF Cattell): (Anexa 7, Tab. 7.10-7.11)

Tabelul 3.6. Semnificația diferenței după testul U (Mann-Whitney) Chestionarul de personalitate (16 PF Cattell), (GC/retest și GE/retest)

	A	C	F_	H_	M_	O_	Q3_
Mann-Whitney U	19,000	13,500	8,000	14,000	30,500	7,000	15,500
Wilcoxon W	85,000	79,500	74,000	80,000	96,500	73,000	81,500
Z	-2,786	-3,138	-3,528	-3,171	-2,064	-3,573	-3,016
p	0,005	0,002	0,000	0,002	0,039	0,000	0,003

Diferențele statistic semnificative ilustrate mai sus permit următoarele constatări:

Factorul A: Schizotimie vs. Ciclotimie. Valorile obținute de către subiecții din grupul de control la etapa retest la acest factor denotă faptul că eu au rămas cu aceleași dificultăți în stabilirea relațiilor interpersonale, cu tonusul afectiv scăzut, disponibilitate socială relativ redusă, înclinați

spre atitudini opozante. Iar valorile subiecților din grupul experimental la acest factor, mai înalte în comparație cu cele ale subiecților din grupul de control denotă creșterea interesului pentru alții, o adaptabilitate mai crescută, capacități de a stabili și menține relații de prietenie mai înalte.

Factorul C: Instabilitate emoțională vs. stabilitate emoțională. Subiecții din grupul de control se caracterizează și la această etapă – retest, ca și la etapa test prin imaturitate afectivă, instabilitate, reacții emoționale în fața frustrărilor, lipsă de responsabilitate, tendință de abandon, neliniște, conflictualitate. Aceștia au un eu slab, tind să fie ușor contrariați de lucruri și oameni, au sentimente de insatisfacție, dificultăți în a-și păstra calmul sau în a se bucura, se descurajează ușor. Subiecții din grupul experimental au reușit să depășească în mare parte aceste dificultăți emoționale și au trecut de la instabilitatea emoțională la o stabilitate emoțională medie, au învins unele manifestări ale stării de oboseală, anxietate. Au învățat să-și păstreze calmul în situații stresogene. Au învățat cum să-și înțeleagă propriile emoții. A crescut toleranța la frustrare și interesul față de normele morale.

Factorul: Supunere vs. Dominanță. Subiecții din grupul de control continuă să rămână cu o afirmare proprie scăzută, conformiști, docili, dependenți de părerile, propunerile altora, ușor de dominat. Pe când subiecții din grupul experimental în cadrul activităților formative au devenit mai siguri pe sine, au învățat să nu se conformeze ușor persoanelor cu comportament indezirabil, au însușit metode de afirmare de sine eficiente.

Factorul F: Reținere vs. Expansivitate. Scorurile rămase neschimbate la subiecții din grupul de control la etapa retest vorbesc despre aceea că ei se caracterizează prin același pesimism în percepția realității, sunt cu reținere în manifestarea emoțiilor, cu tendința spre deprimare. Creșterea valorilor la subiecții din grupul experimental la această etapă denotă modificări în ceea ce privesc percepțiile despre viață, o atitudine mai bună față de sine, cu un entuziasm pentru evenimente dezirabile și social acceptate.

Factorul G: Forța eu-lui – supunerea sentimentelor vs. normativarea înaltă a comportamentului. Subiecții din grupul de control la etapa retest se caracterizează prin sentimentul slab al responsabilității și datoriei, neglijarea obligațiilor sociale, dezinteres general față de normele morale colective. Rezultatele obținute de subiecții din grupul experimental la această etapă denotă faptul că participarea la programul formativ le-a permis să devină mai conștienți față de comportamentele proprii, mai atenți față de oamenii și lucrurile din jur. A crescut sentimentul de responsabilitate pentru propriile acțiuni.

Factorul H: Prudență vs. Îndrăzneală. Rezultatele preadolescenților cu comportament deviant din grupul de control la etapa retest la acest factor denotă că aceștia au rămas cu complexe de inferioritate, cu o slabă capacitate de contact social, incapabili de a anticipa

pericolele, cu dificultăți în luare a deciziilor de sine stătător. Subiecții din grupul experimental înregistrează scoruri mai înalte la sociabilitate, sunt mai predispuși să participe la activități sociale, au formată o rezonanță emoțională.

Diferența statistic semnificativă obținută *La Factorul M: Conformism vs. nonconformism* între rezultatele subiecților din grupul de control și cele ale subiecților din grupul experimental la etapa retest arată că preadolescenții cu comportament deviant care nu au participat la programul formativ au rămas cu interesul scăzut pentru reguli, centrați pe instanțele interioare, cu un comportament libertin. Preadolescenții cu comportament deviant după programul de intervenție au devenit mai siguri pe sine, mai conștiincioși, mai conformiști cu normele sociale acceptate.

Rezultatele obținute la *Factorul O: Încredere în sine vs. Anxietate* de către subiecții din grupul de control la etapa retest indică nivelul redus al încrederii în sine, anxietatea ridicată, integrarea socială dificilă, predispunerea la autoreproșuri și subestimare a capacităților proprii, nesiguranța în societate. În comparație, rezultatele obținute de către subiecții din grupul experimental la această etapă, denotă că participarea la programul de intervenție le-a permis creșterea nivelului de încredere în sine, rezistenței la stres, micșorarea nivelului de suspiciune și anxietate, îmbunătățirea procesului de integrare socială.

Diferența statistic semnificativă între rezultatele subiecților din grupul de control și a celor din grupul experimental la etapa retest la *Factorul Q3: Autocontrol înalt vs. autocontrol scăzut* arată că preadolescenții cu comportament deviant care nu sunt incluși în programe și activități de intervenție, rămân a avea un spirit necontrolat, a fi dominați de conflicte interne, cu un control scăzut al voinței, cu o adaptare deficitară, conștiinciozitate scăzută, cu respect diminuat față de exigențele sociale, cu autocontrol scăzut. Preadolescenții din grupul experimental au reușit să își formeze un autocontrol mai înalt.

Concluzie: în urma participării la experimentul formativ, subiecții din grupul experimental și-au dezvoltat capacitățile comunicative, au devenit mai sociabili, și-au dezvoltat un echilibru emoțional mai bun, a crescut toleranța la frustrare, s-a redus instabilitatea emoțională, a crescut încrederea în forțele proprii, siguranța de sine, au dezvoltat un echilibru între spiritul conformist și cel boem, o reactivitate emoțională mai scăzută, a crescut autocontrolul emoțiilor și comportamentului. Toate aceste modificări, însă, nu le-am întâlnit la subiecții din grupul de control la această etapă de retest.

Vom analiza în continuare rezultatele obținute la faza retest de către subiecții din Grupul experimental și cei din Grupul de control la *Chestionarul de personalitate FPI*.

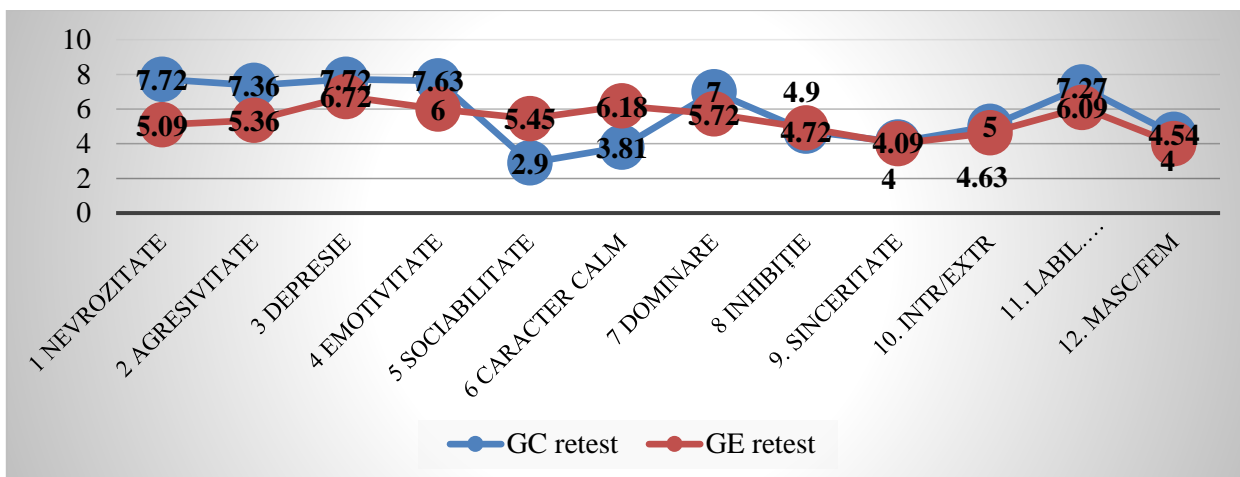


Figura 3.14. Rezultatele la Chestionarul de personalitate FPI la subiecții din GC retest și GE retest (unități medii)

Din figura de mai sus se desprind diferențe la unele scale ale chestionarului. Rezultatele obținute de subiecți sunt următoarele: La scala Nevrozitate GC/retest – 7,72 (un. medii) și GE/retest – 5,09 (un. medii); La scala Agresivitate GC/retest – 7,36 (un. medii) și GE/retest – 5,36 (un. medii); La scala Emotivitate GC/retest – 7,63 (un. medii) și GE/retest – 6,00 (un. medii); La scala Sociabilitate GC/retest – 2,9 (un. medii) și GE/retest – 5,45 (un. medii); La scala Caracter calm GC/retest – 3,81 (un. medii) și GE/retest – 6,18 (un. medii); La scala Dominare GC/retest – 7,0 (un. medii) și GE/retest – 5,72 (un. medii); La scala Labilitate emoțională GC/retest – 7,27 (un. medii) și GE/retest – 6,09 (un. medii).

Analiza statistică a rezultatelor ne-a permis să evidențiem următoarele diferențe statistic semnificative între rezultatele de la faza retest a subiecților din Grupul de control și a celor din Grupul experimental la Chestionarul de personalitate FPI. (Anexa 7, Tab. 7.12-7.13)

Tabelul 3.7. Semnificația diferenței după testul U (Mann-Whitney)
Chestionarul de personalitate FPI (GC/retest și GE/retest)

	Nevrozitate	Agresivitate	Emotivitate	Sociabilitate	Caracter calm	Dominare	Labilitate emoțională
Mann-Whitney U	1,500	14,500	14,000	10,500	7,500	21,500	27,000
Wilcoxon W	67,500	80,500	80,000	76,500	73,500	87,500	93,000
Z	-4,017	-3,079	-3,172	-3,330	-3,573	-2,658	-2,265
p	0,000	0,002	0,002	0,001	0,000	0,008	0,024

Datele inserate în tabelul de mai sus ne arată diferențe statistic semnificative la șapte din cele 12 scale ale Chestionarului. După experimentul de formare la subiecții din grupul experimental în comparație cu cei din grupul de control au crescut valorile la scala Sociabilitate și

la scala Caracter calm. Iar la scalele: Nevrozitate, Agresivitate, Emotivitate, Dominare și Labilitate emoțională, valorile au scăzut.

Diferența statistic semnificativă la scala *Nevrozitate* între rezultatele obținute de către subiecții din grupul experimental la etapa test și cele obținute de către subiecții din grupul de control la această etapă denotă faptul că preadolescenții cu comportament deviant care nu au fost incluși în activități formative au rămas cu același disconfort psiho-somatic, neliniște, instabilitate, stări de iritație afectivă însoțite de tulburări vegetative și musculare. Preadolescenții cu comportament deviant care au participat la program înregistrează valori mai scăzute la neliniște, iritabilitate și nevrozitate.

Diferența statistic semnificativă la scala *Agresivitate spontană* între rezultatele obținute de către subiecții din grupul experimental la etapa test și cele obținute de către subiecții din grupul de control la această etapă arată că dacă preadolescenții cu comportament deviant nu sunt incluși în programe formative, atunci ei continuă să facă în relațiile cu oamenii glume grosolane sau lipsite de sens, sunt nestăpâniți, neliniștiți, au tendința spre exaltare. Dar dacă sunt incluși în activități formative, atunci ei pot să diminueze aceste comportamente.

Diferența statistic semnificativă la scala *Emotivitate* între rezultatele obținute de către subiecții din grupul experimental la etapa test și cele obținute de către subiecții din grupul de control la această etapă dovedește faptul că dacă preadolescenții cu comportament deviant nu sunt incluși în activități corective, atunci ei rămân a fi cu stări de instabilitate emoțională, iritabilitate, tensiune, nerăbdători.

Între rezultatele obținute de către subiecții din grupul experimental și cele obținute de către subiecții din grupul de control la scala *Sociabilitate* la etapa retest de asemenea se atestă diferență statistic semnificativă, fapt ce denotă că preadolescenții cu comportament deviant care nu sunt incluși în programe corective au dorințe de contacte sociale dezirabile reduse, cerc redus de prieteni cu comportamente social acceptate, sunt distanțați.

Diferența statistic semnificativă la scala *Caracter calm* între rezultatele obținute de către subiecții din grupul experimental la etapa test și cele obținute de către subiecții din grupul de control la această etapă denotă faptul că preadolescenții cu comportament deviant care nu au fost incluși în activități formative sunt iritabili, supărăcioși și decepționați.

Între rezultatele obținute de către subiecții din grupul experimental și cele obținute de către subiecții din grupul de control la scala *Dominare* la etapa retest se remarcă diferență statistic semnificativă, fapt ce ne duce spre concluzia că preadolescenții cu comportament deviant care nu participă la activități formative se caracterizează prin acte de agresiune reactiv fizice, verbale,

tendința spre o gândire autoritar-conformistă, spre deosebire de preadolescenții care sunt incluși în astfel de activități.

Diferența statistic semnificativă la scala *Labilitate emoțională* între rezultatele obținute de către subiecții din grupul experimental la etapa test și cele obținute de către subiecții din grupul de control la această etapă ne demonstrează că în cazul când preadolescenții cu comportament deviant nu sunt incluși în activități corective, ei se caracterizează prin indispoziție sau dispoziție labilă, iritabilitate, violență, agitație, meditații inutile, apatie, dificultăți de contact.

În concluzie, la subiecții care au fost incluși în programul de intervenție a crescut nivelul de sociabilitate, încrederea în sine și optimismul. Totodată, la aceștia s-a redus disconfortul psihoemoțional, impulsivitatea, agresivitatea, au devenit mai toleranți, cu o dispoziție mai stabilă și echilibrată, s-a dezvoltat capacitatea de concentrare.

Mai jos prezentăm rezultatele obținute la faza retest de către subiecții din Grupul experimental și cei din Grupul de control la *Chestionar de personalitate (H. Eysenck)*.

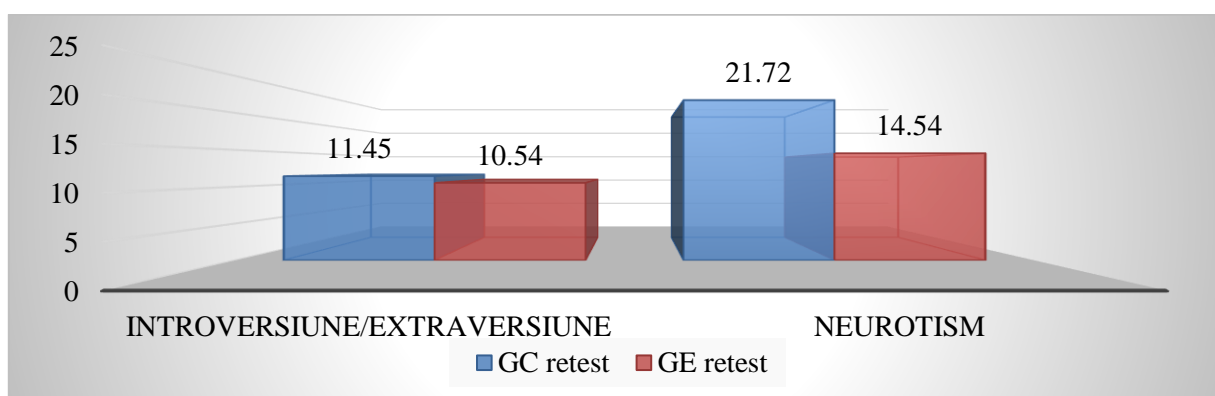


Figura 3.15. Rezultatele la Chestionar de personalitate (H. Eysenck) la subiecții din GC retest și GE retest (unități medii)

Reprezentarea grafică din figura de mai sus ne arată următoarele rezultate obținute de către subiecții experimentali: la scala Introversiune/Extraversiune GC/retest – 11,45 (un. medii) și GE/retest – 10,54 (un. medii); la scala Neurotism GC/retest – 21,72 (un. medii) și GE/retest – 14,54 (un. medii).

Analiza statistică a datelor ne permite să constatăm diferențe statistic semnificative între rezultatele la etapa retest ale subiecților din Grupul experimental și cele ale subiecților din Grupul de control la scala *Neurotism*: $U=21,500$, $p=0,008$ (Anexa 7, Tabelul 7.14 – 7.15). Această diferență ne vorbește despre faptul că datorită participării la programul de intervenție psihologică la subiecții din grupul experimental s-a diminuat nivelul de neurotism și a crescut nivelul stabilității emoționale.

În continuare am comparat între ele rezultatele obținute la faza retest de către subiecții din

Grupul experimental și cei din Grupul de control la *Tehnica Comportamentul* (E. V. Saenco).

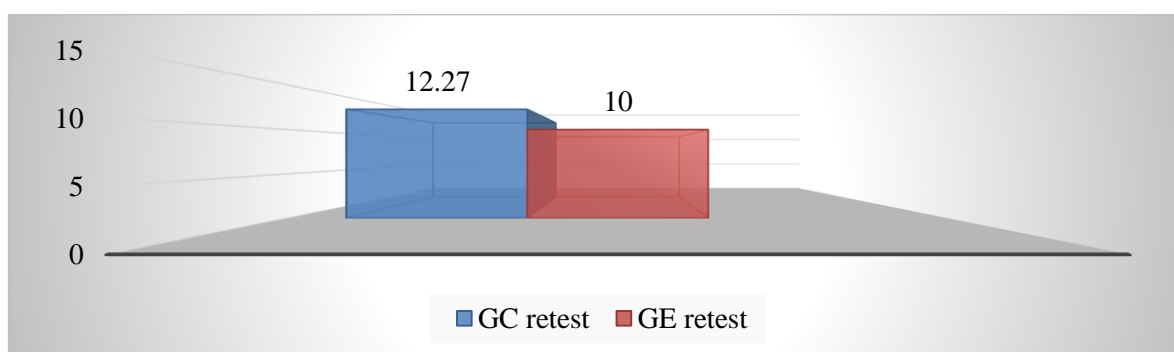


Figura 3.16. Rezultatele la Tehnica Comportamentul (E. V. Saenco) la subiecții din GC retest și GE retest (unități medii)

Subiecții din Grupul de control obțin 12,27 unități medii la faza test, iar cei din Grupul experimental – 10 unități medii la această fază. Analiza statistică a datelor ne arată că diferența statistic semnificativă între rezultatele la etapa retest ale subiecților din Grupul experimental și cele ale subiecților din Grupul de control este: $U=25,500$, $p=0,02$. (Anexa 7, Tabelul 7.14 – 7.15). În cele ce urmează vom prezenta rezultatele obținute la faza retest de către subiecții din Grupul experimental și cei din Grupul de control la *Tehnica de diagnosticare a nivelului controlului subiectiv* (G. Rotter).

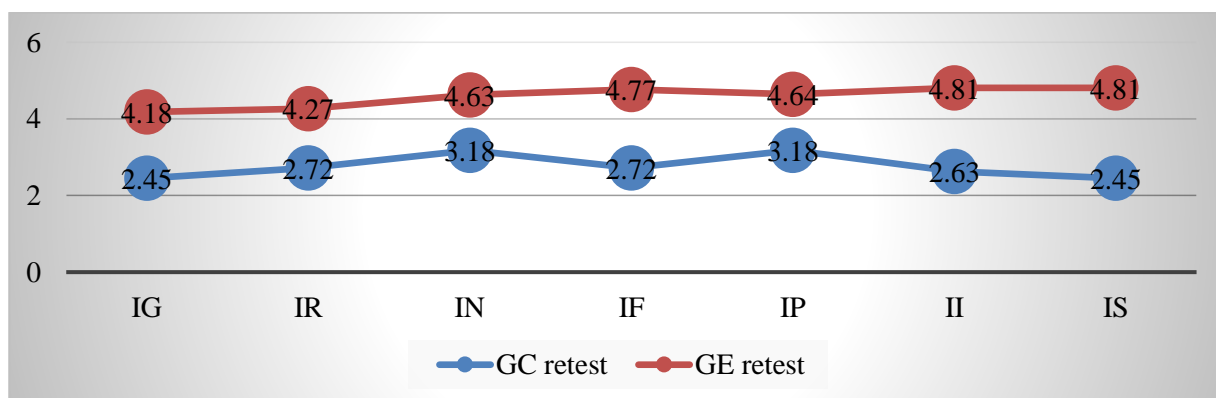


Figura 3.17. Rezultatele la Tehnica de diagnosticare a nivelului controlului subiectiv (G. Rotter) la subiecții din GC retest și GE retest (unități medii)

Reprezentarea grafică în figura de mai sus indică deosebiri între rezultatele la faza retest ale subiecților din Grupul de control și a celor din Grupul experimental. Astfel, subiecții înregistrează următoarele rezultate: la scala Internalitate generală (Ig) GC/retest – 2,45 (un. medii) și GE/retest – 4,18 (un. medii); la scala Internalitate în realizări (Ir) GC/retest – 2,72 (un. medii) și GE/retest – 4,27 (un. medii); la scala Internalitate în nereușite (In) GC/retest – 3,18 (un. medii) și GE/retest – 4,63 (un. medii); la scala Internalitate în relațiile din familie (If) GC/retest – 2,72 (un. medii) și GE/retest – 4,77 (un. medii); la scala Internalitate în relațiile de producere (Ip) GC/retest - 3,18 (un.

medii) și GE/retest – 4,64 (un. medii); la scala Internalitate în relațiile interpersonale (Ii) GC/retest – 2,63 (un. medii) și GE/retest – 4,81 (un. medii); la scala Internalitate în sănătate și boală (Is) GC/retest – 2,45 (un. medii) și GE/retest – 4,81 (un. medii).

Analiza statistică ne-a permis să evidențiem diferențe statistic semnificative la următoarele scale. (Anexa 7, Tabelul 7.14 – 7.15).

Tabelul 3.8. Semnificația diferenței după testul U-Mann-Whitney, Tehnica de diagnosticare a nivelului controlului subiectiv (G. Rotter) (GC/retest și GE/retest)

	Ig	Ir_re	In_re	If_re	Ip_re	Ii_re	Is_re
Mann-Whitney U	15,000	10,500	27,000	18,000	29,500	12,500	4,500
Wilcoxon W	81,000	76,500	93,000	84,000	95,500	78,500	70,500
Z	-3,067	-3,414	-2,263	-2,864	-2,094	-3,228	-3,746
P	0,002	0,001	0,024	0,004	0,036	0,001	0,000

Rezultatele din tabelul de mai sus ne arată diferențe statistic semnificative la toate scalele Tehnicii de diagnosticare a nivelului controlului subiectiv (G. Rotter) între rezultatele de la faza retest a subiecților din grupul experimental și a celor din grupul de control. Astfel, participând la experimentul formativ, la subiecții din grupul experimental a crescut nivelul controlului subiectiv, chiar dacă nu au depășit punctajul de 5,5, ce ar însemna modificarea locului controlului din extern în intern.

În continuare prezentăm rezultatele obținute la faza retest de către subiecții din Grupul de control și cei din Grupul experimental la *Chestionar de diagnosticare a autocontrolului volitiv*.

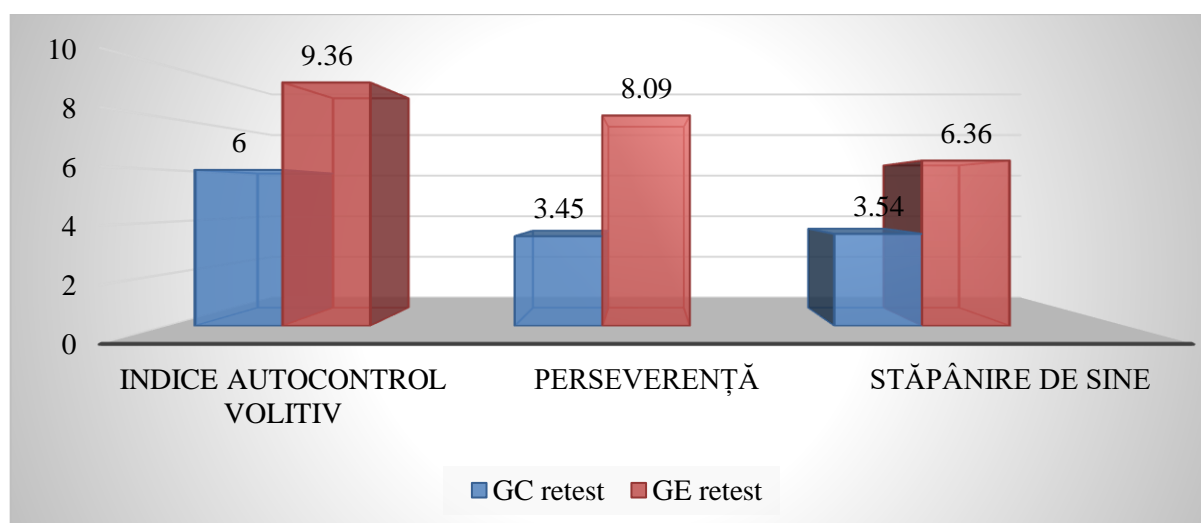


Figura 3.18. Rezultatele la Chestionar de diagnosticare a autocontrolului volitiv la subiecții din GC retest și GE retest (unități medii)

În faza retest subiecții experimentali au obținut următoarele rezultate: la scala Indicele autocontrolului volitiv - GC/retest – 6,54 (un. medii) și GE/retest – 9,36 (un. medii); la scala Perseverența - GC/retest – 4,45 (un. medii) și GE/retest – 8,09 (un. medii); la scala Stăpânirea de sine - GC/retest – 3,54 (un. medii) și GE/retest – 6,36 (un. medii). Analiza statistică ne-a permis să evidențiem faptul, că la toate scalele chestionarului sunt diferențe statistic semnificative. Astfel la scala Indicele autocontrolului volitiv am obținut $U=18,500$, $p=0,005$; la scala Perseverența am obținut $U=10,000$, $p=0,003$; la scala Stăpânirea de sine am obținut $U=7,000$, $p=0,000$ (Anexa 7, Tabelul 7.14 – 7.15).

La subiecții din grupul experimental care au participat la programul formativ a crescut încrederea în sine, nivelul de responsabilitate, s-a dezvoltat capacitatea de control a acțiunilor și comportamentului. S-a micșorat nivelul impulsivității și instabilității emoționale. A crescut nivelul autocontrolului volitiv. La toate scalele acestui chestionar subiecții din grupul experimental au trecut în următorul nivel – de la nivel scăzut în faza test, la nivel mediu - în faza retest.

Prezentarea rezultatelor obținute de către subiecții din Grupul de control la faza test și retest

Prezentăm mai jos rezultatele obținute de către subiecții din Grupul de control la etapa test și la etapa retest la *Chestionarul celor 16 factori ai personalității (16 PF Cattell)*.

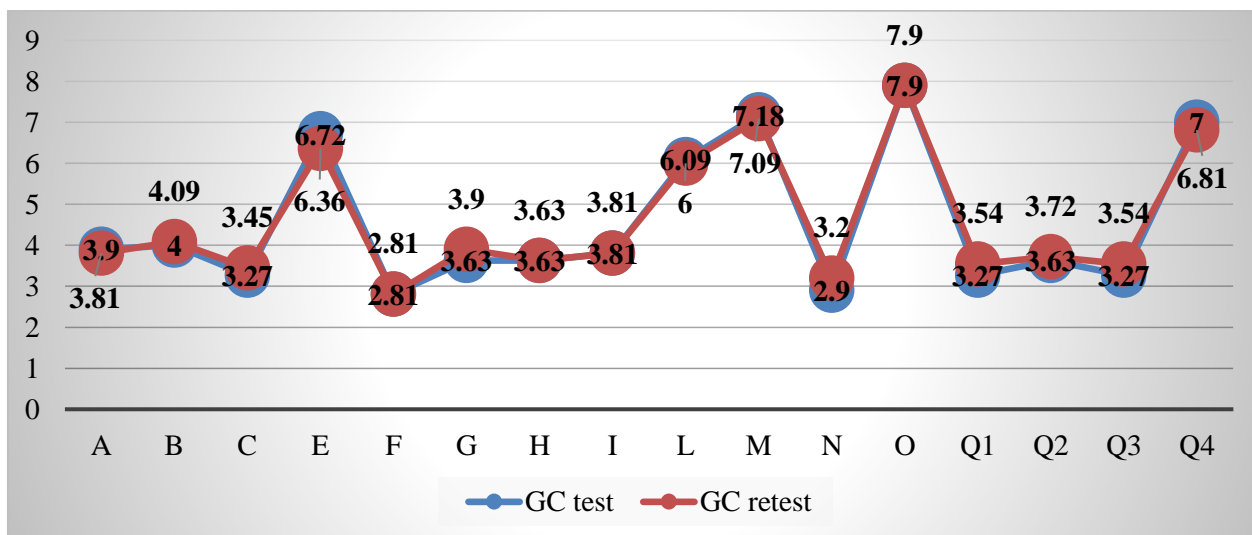


Figura 3.19. Rezultatele la Chestionarul de personalitate (16 PF Cattell) la subiecții din GC test și GC retest (unități medii)

Reprezentarea grafică în figura de mai sus nu indică deosebiri între rezultatele la faza test și retest ale subiecților din Grupul de control. Astfel, subiecții înregistrează următoarele rezultate: la Factorul A GC/test – 3,9 (un. medii) și GC/retest – 3,81 (un. medii); la factorul B GC/test – 4,0 (un. medii) și GC/retest – 4,09 (un. medii); la factorul C GC/test – 3,27 (un. medii) și GC/retest – 3,45 (un. medii); la factorul E GC/test – 6,72 (un. medii) și GC/retest – 6,36 (un. medii); la factorul

F GC/test – 2,81 (un. medii) și GC/retest – 2,81 (un. medii); la factorul G GC/test – 3,63 (un. medii) și GC/retest – 3,9 (un. medii); la factorul H GC/test – 3,63 (un. medii) și GC/retest – 3,63 (un. medii); la factorul I GC/test – 3,81 (un. medii) și GC/retest – 3,81 (un. medii); la factorul L GC/test – 6.09 (un. medii) și GC/retest – 6,0 (un. medii); la factorul M GC/test – 7,18 (un. medii) și GC/retest – 7,09 (un. medii); la factorul N GC/test – 2,9 (un. medii) și GC/retest – 3,2 (un. medii); la factorul O GC/test – 7,90 (un. medii) și GC/retest – 7,90 (un. medii); la factorul Q1 GC/test – 3,27 (un. medii) și GC/retest – 3,54 (un. medii); la factorul Q2 GC/test – 3,63 (un. medii) și GC/retest – 3,72 (un. medii); la factorul Q3 GC/test – 3,27 (un. medii) și GC/retest – 3,54 (un. medii); la factorul Q4 GC/test – 7,0 (un. medii) și GC/retest – 6,81 (un. medii).

Analiza statistică a datelor ne arată că nu există diferențe statistic semnificative între rezultatele la etapa test și cele de la etapa retest ale subiecților Grupul de control. (Anexa 7, Tabelul 7.22 – 7.23).

Prezentăm mai jos rezultatele obținute de către subiecții din Grupul de control la etapa test și la etapa retest la *Chestionar de personalitate FPI*.

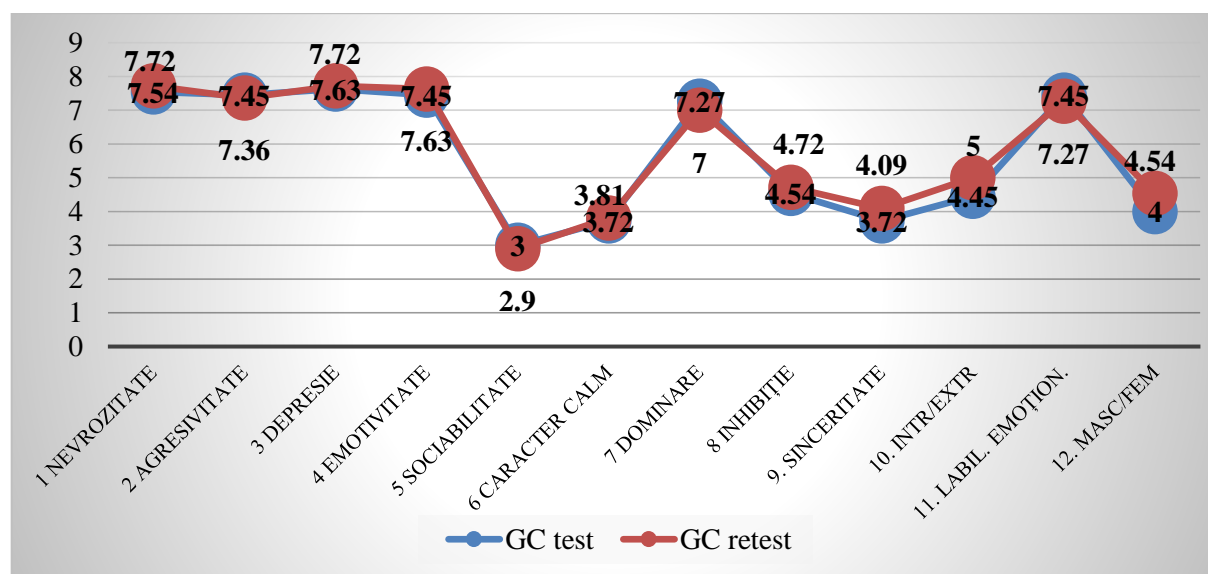


Figura 3.20. Rezultatele la Chestionar de personalitate FPI la subiecții din GC test și GC retest (unități medii)

Rezultatele obținute de subiecți la această tehnică sunt următoarele:

La scala Nevrozitate GC/test – 7,54 (un. medii) și GC/retest – 7,72 (un. medii); La scala Agresivitate GC/test – 7,45 (un. medii) și GC/retest – 7,365 (un. medii); La scala Depresie GC/test – 7,63 (un. medii) și GC/retest – 7,72 (un. medii); La scala Emotivitate GC/test – 7,45 (un. medii) și GC/retest – 7,63 (un. medii); La scala Sociabilitate GC/test – 3,0 (un. medii) și GC/retest – 2,9 (un. medii); La scala Caracter calm GC/test – 3,72 (un. medii) și GC/retest – 3,81 (un. medii); La scala Dominare GC/test – 7,27 (un. medii) și GC/retest – 7,0 (un. medii); La scala Inhibiție GC/test

- 4,54 (un. medii) și GC/retest – 4,72 (un. medii); La scala Sinceritate GC/test – 3,72 (un. medii) și GC/retest – 4,09 (un. medii); La scala Introversiune/Extraversiune GC/test – 4,45 (un. medii) și GC/retest – 5,0 (un. medii); La scala Labilitate emoțională GC/test – 7,45 (un. medii) și GC/retest – 7,27 (un. medii); La scala Masculinitate/Feminitate GC/test – 4,0 (un. medii) și GC/retest – 4,54 (un. medii).

Analiza statistică a datelor ne arată că nu există diferențe statistic semnificative între rezultatele la etapa test și cele la etapa retest ale subiecților din Grupul de control. (Anexa 7, Tabelul 7.24 – 7.25).

În figura de mai jos prezentăm rezultatele obținute de către subiecții din Grupul de control la etapa test și la etapa retest la *Chestionar de personalitate (H. Eysenck)*.

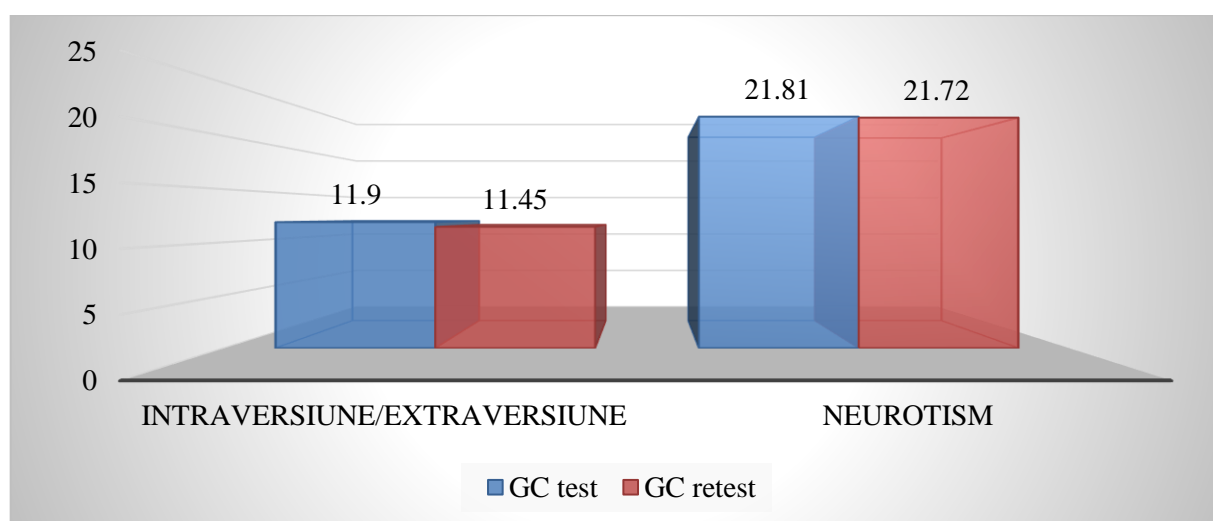


Figura 3.21. Rezultatele la Chestionar de personalitate (H.Eysenck) la subiecții din GC test și GC retest (unități medii)

Reprezentarea grafică din figura de mai sus ne arată următoarele rezultate obținute de către subiecții experimentali: la scala Introversiune/Extraversiune GC/test – 11,9 (un. medii) și GC/retest – 11,45 (un. medii); la scala Neurotism GC/test – 18,81 (un. medii) și GC/retest – 18,72 (un. medii).

Analiza statistică a datelor ne arată că nu există diferențe statistic semnificative între rezultatele la etapa test și cele de la etapa retest ale subiecților din Grupul de control. Astfel, la scala Introversiune/Extraversiune $Z=-0,791$, $p=0,429$, iar la scala Neurotism $Z=-0,289$, $p=0,773$ (Anexa 7, Tabelul 7.26 – 7.27).

În continuare am comparat între ele rezultatele obținute de către subiecții din Grupul de control la faza test și retest la *Tehnica Comportamentul (E. V. Saenco)*.

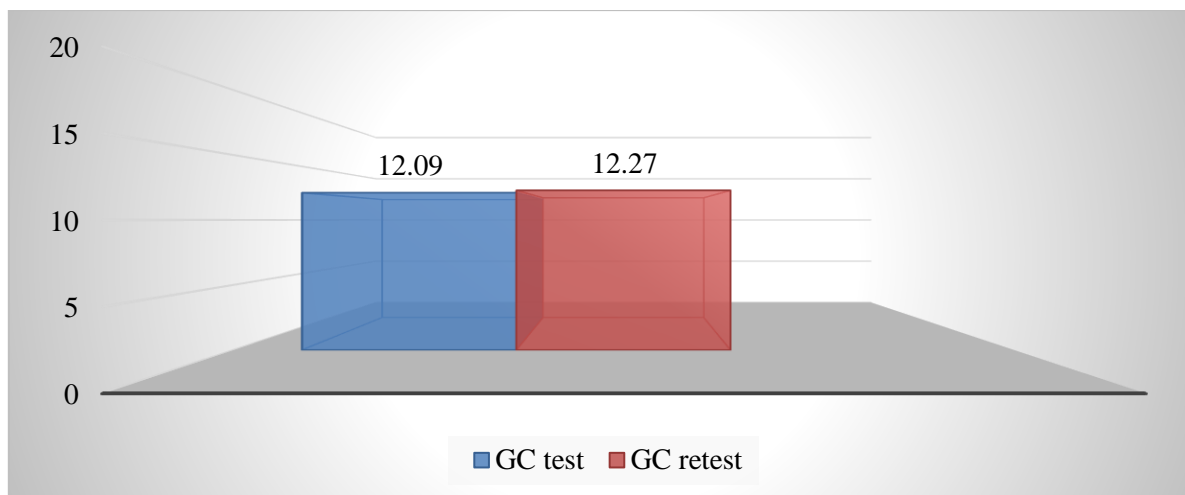


Figura 3.22. Rezultatele la Tehnica Comportamentul (E. V. Saenco) la subiecții din GC test și GC retest (unități medii)

Subiecții din Grupul de control obțin la faza test 12.09 unități medii iar la faza retest - 12,27 unități medii. Analiza statistică a datelor ne arată că nu există diferențe statistice semnificative între rezultatele la etapa test și cele de la etapa retest ale subiecților din Grupul de control. Astfel, la Tehnica Comportamentul (E. V. Saenco) am obținut $Z=-0,707$, $p=0,480$. (Anexa 7, Tabelul 7.26 – 7.27).

În cele ce urmează vom prezenta rezultatele de la faza test și cele de la faza retest obținute de către subiecții din Grupul de control la *Tehnica de diagnosticare a nivelului controlului subiectiv (G. Rotter)*.

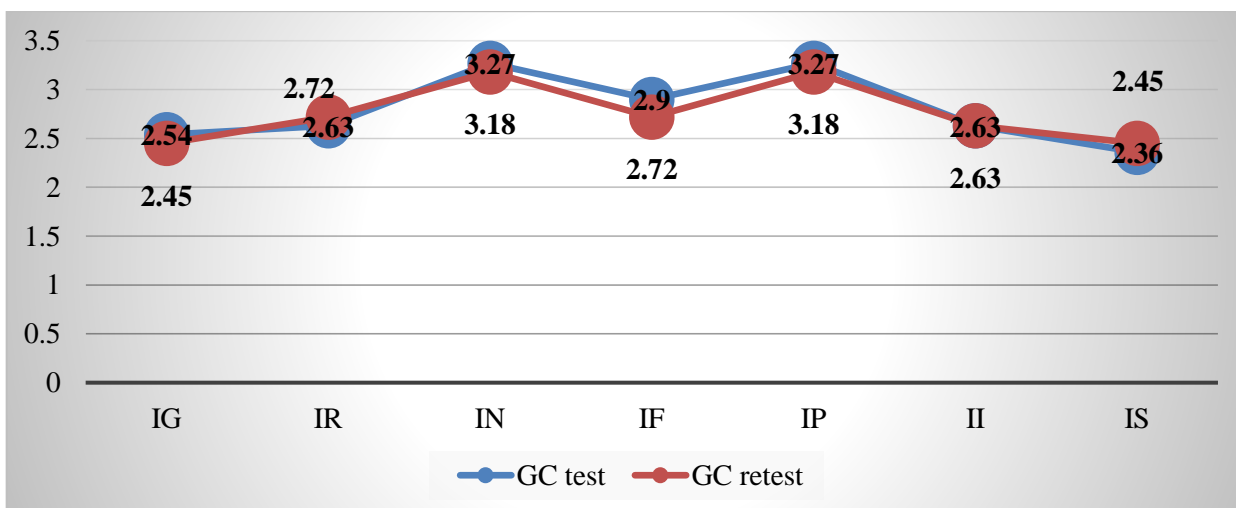


Figura 3.23. Rezultatele la Tehnica de diagnosticare a nivelului controlului subiectiv (G. Rotter) la subiecții din GC test și GC retest (unități medii)

Reprezentarea grafică în figura de mai sus nu indică deosebiri între rezultatele la faza test și cele de la faza retest ale subiecților din Grupul de control. Astfel, subiecții înregistrează următoarele rezultate: la scala Internalitate generală (Ig) GC/test – 2,54 (un. medii) și GC/retest –

2,45 (un. medii); la scala Internalitate în realizări (Ir) GC/test – 2,63 (un. medii) și GC/retest – 2,72 (un. medii); la scala Internalitate în nereușite (In) GC/test – 3,27 (un. medii) și GC/retest – 3,18 (un. medii); la scala Internalitate în relațiile din familie (If) GC/test – 3,27 (un. medii) și GC/retest – 3,27 (un. medii); la scala Internalitate în relațiile de producere (Ip) GE/test – 3,27 (un. medii) și GC/test – 3,18 (un. medii); la scala Internalitate în relațiile interpersonale (Ii) GC/test – 2,63 (un. medii) și GC/retest – 2,63 (un. medii); la scala Internalitate în sănătate și boală (Is) GE/test – 2,36 (un. medii) și GC/retest – 2,45 (un. medii).

Analiza statistică ne-a permis să evidențiem faptul că între aceste rezultate nu sunt diferențe statistic semnificative. (Anexa 7, Tabelul 7.26 – 7.27).

Tabelul 3.9. Semnificația diferenței după testul Wilcoxon Tehnica de diagnosticare a nivelului controlului subiectiv (G. Rotter)

GC test și GC retest

	Ig_re - Ig	Ir_re - Ir	In_re - In	If_re - If	Ip_re - Ip	Ii_re - Ii	Is_re - Is
Z	-0,447	-0,276	-0,577	-1,000	-0,276	0,000	-0,447
P	0,655	0,783	0,564	0,317	0,783	1,000	0,655

În continuare am recurs la compararea rezultatelor obținute la faza test și la faza retest de către subiecții din Grupul de control la *Chestionar de diagnosticare a autocontrolului volitiv*.

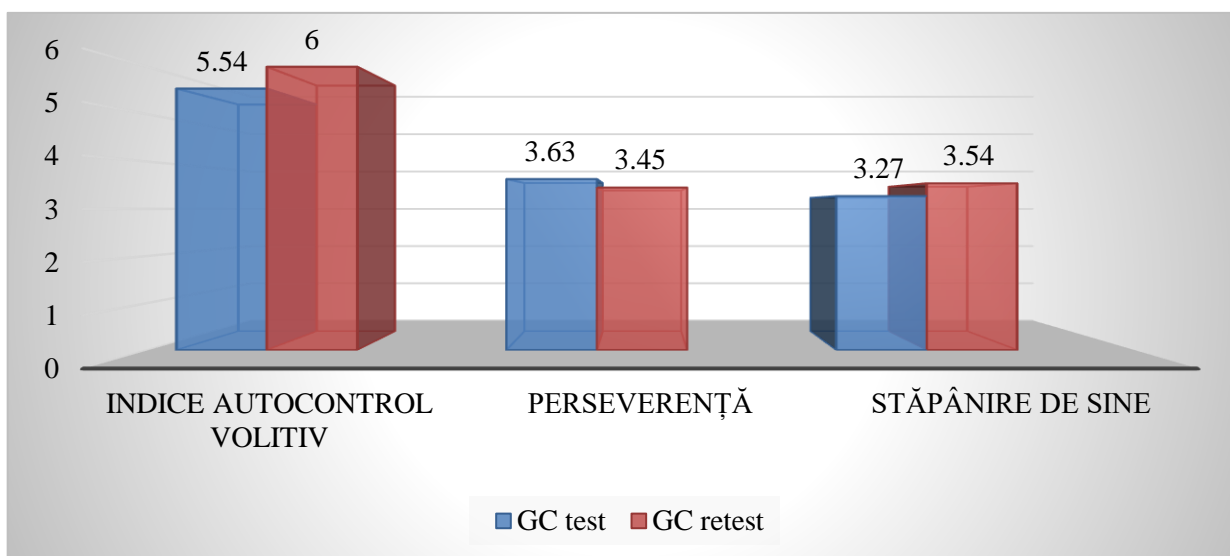


Figura 3.24. Rezultatele la Chestionar de diagnosticare a autocontrolului volitiv la subiecții din GC test și GC retest (unități medii)

În faza test și retest subiecții experimentali au obținut următoarele rezultate: la scala Indicele autocontrolului volitiv - GC/test – 5,54 (un. medii) și GC/retest – 6,54 (un. medii); la scala Perseverența - GC/test – 3,63 (un. medii) și GC/retest – 4,45 (un. medii); la scala Stăpânirea de

sine - GC/test – 3,27 (un. medii) și GC/retest – 3,54 (un. medii). Analiza statistică ne-a permis să evidențiem faptul, că între aceste rezultate nu sunt diferențe statistic semnificative. Astfel la scala Indicele autocontrolului volitiv am obținut $Z=-0,266$, $p=0,793$; la scala Perseverența am obținut $Z=-0,279$, $p=0,783$; la scala Stăpânirea de sine am obținut $Z=-0,543$, $p=0,587$ (Anexa 7, Tabelul 7.26 – 7.27).

Lipsa diferențelor statistic semnificative între rezultatele obținute de către subiecții din Grupul de control care nu au fost incluși în programul formativ ne vorbește despre faptul că modificările obținute la subiecții din Grupul experimental se datorează, în mare parte, participării la program.

3.4. Concluzii la capitolul 3

Analiza rezultatelor expuse în acest capitol ne permite să formulăm următoarele concluzii:

1. Subiecții din grupul experimental atestă scoruri mai înalte la *autocontrolul volitiv*. Astfel, aceștia au devenit mai încrezuți în sine, cu un grad mai înalt de responsabilitate și durabilitate a intențiilor, au învățat să își controleze propriile acțiuni. De asemenea la ei a crescut disponibilitatea de a percepe noul și imprevizibilul, s-a dezvoltat perseverența, capacitatea de a duce la bun sfârșit activitățile începute, au învățat să depășească obstacolele întâlnite în calea realizării scopurilor propuse, au conștientizat necesitatea respectării normelor și valorilor sociale.
2. La subiecții din grupul experimental a crescut *nivelul controlului subiectiv*. Aceștia au început să conștientizeze rolul propriei persoane în diferite situații din viață. La ei a crescut nivelul de responsabilitate pentru propriile succese, nivelul controlului subiectiv în relațiile interpersonale, dar și în sfera de sănătate și boală.
3. La subiecții din grupul experimental s-au remediat carențele *stabilității emoționale*: s-au redus dificultățile în restabilirea echilibrului psihic, hipersensibilității emoționale, neurotismului, anxietății; a crescut toleranța la frustrare și stabilitatea în interese; s-a eficientizat capacitatea de muncă.
4. Valorile medii la factorii de personalitate înregistrate de către subiecții din grupul experimental după intervenția psihologică denotă îmbunătățirea *trăsăturilor de personalitate* a acestora: dezvoltarea capacităților comunicative, însușirea strategiilor de colaborare în comunicarea cu alte persoane, dezvoltarea capacității de autocunoaștere și autoreglare a propriilor emoții, scăderea nivelului de iritabilitate și neliniște, dezvoltarea stăpânirii de sine, creșterea toleranței la frustrare.
5. Sporirea nivelului de autocontrol și stabilitate emoțională, dezvoltarea particularităților comunicative și ale relațiilor interpersonale, îmbunătățirea caracteristicilor emoțional – volitive la

preadolescenții cu comportament deviant din grupul experimental confirmă eficiența programului formativ.

6. Preadolescenții din grupul de control nu înregistrează schimbări în autocontrolul, stabilitatea emoțională și trăsăturile de personalitate, acestea rămânând neschimbate la etapa retest.

7. Intervenția psihologică care vizează formarea competențelor sociale și emoționale, în special, dezvoltarea stabilității emoționale și a autocontrolului, reprezintă o măsură necesară pentru prevenirea comportamentului deviant prin creșterea potențialului de adaptare a preadolescenților la presiunile impuse de contextul social actual.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Scopul principal al acestei teze de doctorat a constat în identificarea particularităților autocontrolului și stabilității emoționale ale preadolescenților cu comportament deviant, stabilirea cauzelor psihologice ce generează lipsa autocontrolului și stabilității emoționale și elaborarea strategiilor și a tehnicilor psihologice prin intermediul cărora poate fi crescut autocontrolul și stabilitatea emoțională și diminuat comportamentului deviant la preadolescenți.

În vederea realizării scopului enunțat au fost efectuate un studiu teoretic și două experimentale. Analiza rezultatelor obținute în aceste studii au condus la următoarele **concluzii**:

1. Argumentul teoretic al studiului se prezintă astfel: *Comportamentul deviant este tendința sau propensiunea individului de a căuta plăcerea imediată, reprezintă un ansamblu de simptome sau forme de manifestare ale lipsei de autocontrol și stabilitate emoțională.* (Capitolul 1, paragraful 1.1)

2. Analiza teoretică a studiilor despre particularitățile preadolescentului ne-a permis să stabilim că factorul comun al tuturor problemelor de comportament al preadolescenților funcționează la nivelul absenței sau deficienței grave a autocontrolului și stabilității emoționale. (Capitolul 1, paragraful 1.4)

3. În rezultatul sintetizării abordărilor teoretice a fost evidențiată legătura dintre autocontrol, stabilitate emoțională și comportamentul preadolescenților: preadolescenții cărora le lipsește autocontrolul și stabilitatea emoțională tind să fie impulsivi, insensibili la sentimentele celorlalți, să fie activi mai mult fizic decât mintal, să-și asume riscuri, să fie mai ușor influențați pe cale nonverbală decât verbală. Toate aceste caracteristici îi predispun pe indivizii cu deficiențe de autocontrol și stabilitate emoțională la implicarea în conduite deviante și delictive. (Capitolul 1, paragraful 1.4)

4. Lipsa sau dezvoltarea defectuoasă a autocontrolului și stabilității emoționale la preadolescenți, odată depistate, pot și trebuie tratate prin programe psihologice specializate, operate în timp optim. Tergiversarea acordării unui ajutor specializat în timp util va atrage după sine consecințe grave în evoluția preadolescentului și-i va prejudicia viața și personalitatea. Cu cât lipsa sau dezvoltarea defectuoasă a autocontrolului și stabilității emoționale sunt mai devreme depistate și mai devreme sunt luate măsurile de luptă cu ele, cu atât mai mare și mai benefic va fi efectul intervenției. (Capitolul 1, paragraful 1.4)

5. A fost elaborată metodologia de diagnosticare a autocontrolului și stabilității emoționale la preadolescenții cu comportament deviant. Au fost atestate diferențe statistice semnificative între subiecții cu comportament deviant și cei cu comportament non-deviant sub aspectul deteriorării

calității autocontrolului și stabilității emoționale: deteriorarea calității autocontrolului și stabilității emoționale este semnificativ mai mare la subiecții cu comportament deviant comparativ cu cei cu comportament în normă. (Capitolul 2, paragraful 2.1)

6. Preadolescenții cu comportament deviant, spre deosebire de cei cu comportament non-deviant, manifestă o pronunțată imaturitate afectivă, stabilitatea și autocontrolul emoțional funcționează la cote minime, posedă o inteligență mai slab dezvoltată, sunt mai puțin siguri de forțele proprii, mai incapabili în stabilirea relațiilor, mai vulnerabil emoțional și mai dependenți de afecțiunea și aprobarea celorlalți, au o capacitate de autocontrol al emoțiilor și al comportamentului mai slabă, sunt mai susceptibili de anxietate, mai greu își păstrează calmul și echilibrul. (Capitolul 2, paragraful 2.2)

7. Profilul psihologic al preadolescentului cu comportament deviant, rezultat din analiza trăsăturilor de personalitate ale preadolescenților cu comportament deviant și cei cu comportament non-deviant, cuprinde următoarele caracteristici: dificultăți în stabilirea relațiilor interpersoane, tonus afectiv scăzut, disponibilitate socială relativ redusă, complexe de inferioritate, slabă capacitate de contact social, incapabili de a anticipa pericolele, cu dificultăți în luarea de decizii de sine stătător, pesimism în percepția realității, agresivi, duri, înclinați spre nerecunoașterea autorității, cu tendința spre comportament autoritar, lipsiți de experiența de a analiza motivele acțiunilor proprii și ale altora, suspicioși, distanțați, cu neîncredere interioară profundă și resentimente față de alți oameni; abilități medii de a rezolva sarcini logice elementare, o gândire abstractă de nivel mediu, gândirea specifică, rigidă, cu interes scăzut pentru reguli, spirit critic redus, prudenți față de ideile noi; instabilitate emoțională, toleranța la frustrare slabă, impulsivitate, iritabilitate, voință slabă, excitabilitate emoțională, dificultăți în exprimarea adecvată a emoțiilor, capacitate redusă de rezolvare a dificultăților din viața proprie care se manifestă prin evaziune de la realitate și nedorința de a-și asuma responsabilitatea, nivel redus al încrederii în sine, anxietate ridicată, integrare socială dificilă, se simt neconfortabil și nesiguri în societate, sentimente de insatisfacție și frustrare; tendință spre inconsecvență a scopului, lipsă a constrângerilor în comportament, nu depun eforturi pentru realizarea sarcinilor de grup și îndeplinirea cerințelor sociale și culturale, neagă normele sociale în propriile lor interese, control scăzut al voinței, adaptare deficitară, conștiinciozitate scăzută, dificultăți în a-și organiza propriul timp și a stabili ordinea lucrurilor, autocontrol scăzut. (Capitolul 2, paragraful 2.2)

8. Rezultatele obținute la experimentul de constatare au servit temei pentru elaborarea unui program de intervenție psihologică centrat pe dezvoltarea prioritară a stabilității și autocontrolului emoțional la preadolescenții cu comportament deviant. Analiza rezultatelor prilejuite de

experimentul formativ a arătat că subiecții din GE, spre deosebire de cei din GC, au demonstrat la retest o ameliorare substanțială a stabilității și autocontrolului emoțional, și-au ameliorat considerabil capacitatea de gestionare a emoțiilor, de organizare afectivă, și-au modificat conduitele deconstructive. (Capitolul 3, paragrafele 3.2, 3.3)

9. Au fost identificate diferențe statistice semnificative în conștientizarea propriilor emoții, creșterea nivelului de autocontrol și autoreglare emoțională și comportamentală, creșterea nivelului de control subiectiv, creșterea responsabilității pentru evenimentele din viața proprie, a stabilității emoționale, în urma analizei comparative a rezultatelor retest între GE și GC, fapt ce contribuie la reducerea dificultăților în restabilirea echilibrului psihic, hipersensibilității emoționale și impulsivității. (Capitolul 3, paragraful 3.3)

Sintetizând rezultatele științifice, vom conchide că scopul și obiectivele de cercetare propuse au fost realizate pe deplin și că drept urmare a fost **soluționată problema științifică importantă** care constă în **identificarea** particularităților stabilității și autocontrolului emoțional la preadolescenții cu comportament deviant, **elaborarea** unui program de intervenție psihologică centrat pe dezvoltarea prioritară a stabilității și autocontrolului emoțional și **având drept efect** diminuarea semnificativă a comportamentului deviant prin strategii de dezvoltare a autocontrolului și stabilității emoționale la subiecții experimentali.

Limite/probleme rămase nerezolvate:

- Presupunem că ar putea exista o legătură între remedierea carențelor autocontrolului, stabilității emoționale și recidivă. Participarea preadolescenților cu comportament deviant în programul de intervenție ar contribui la prevenirea recidivei. Însă această legătură nu a fost posibil de analizat, dat fiind faptul că în perioada desfășurării cercetării în penitenciarul pentru minori, aceștia încă își ispășeau pedeapsa prin privațiune de libertate.
- În cercetarea de față nu am analizat caracteristicile autocontrolului și stabilității emoționale ale preadolescenților cu comportament deviant în funcție de tipul de infracțiune comisă, deoarece distribuția acestora în loturi diferite nu a fost posibilă din considerentele numărului mic de subiecți care urmau să constituie aceste loturi. Presupunem, însă, că rezultatele comparative puteau să producă careva variații în conținutul programului formativ.

Sugestii privind potențialele direcții de cercetare legate de tema abordată:

1. Extinderea demersului investigațional în vederea stabilirii legăturii dintre nivelul autocontrolului, stabilității emoționale la preadolescenții cu comportament deviant și recidivă.
2. Extinderea cercetărilor pe criteriul de vârstă, adică pe eșantioane formate din adolescenți și tineri cu comportament deviant în vederea identificării caracteristicilor sferei emoțional – volitive.

3. Realizarea studiilor comparative ale sferei emoțional – volitive la persoanele care au comis diferite tipuri de infracțiuni.

Rezultatele studiului teoretico-experimental întreprins oferă prilejul de a propune o serie de **recomandări de utilizare a rezultatelor obținute:**

1. Programul de remediere a curențelor autocontrolului și stabilității emoționale să fie inclus în procesul de planificare a executării pedepsei deținutului minor, proces care are drept scop dezvoltarea la deținuți a capacității de a conștientiza consecințele propriilor acțiuni, de a-și soluționa propriile probleme, dar și în procesul de pregătire a minorilor deținuți pentru liberare.

2. Programul, atât integru, cât și parțial, poate fi utilizat în lucrul cu preadolescenții care prezintă unele probleme legate de autocontrol și instabilitate emoțională, din grupul de risc și nu doar cu cei cu comportament deviant, mai ales că instituțiile de învățământ se confruntă cu astfel de probleme ce țin de comportamentul deviant și chiar este indicat ca acesta să reprezinte un instrument de lucru cu astfel de elevi din instituțiile de învățământ.

3. Programul de intervenție psihologică vizând dezvoltarea autocontrolului și stabilității emoționale la preadolescenții cu comportament deviant să fie preluat și utilizat de către psihologi în scop de a facilita adaptarea și reușita socială a preadolescenților.

4. Unitățile de formare a cadrelor didactice pentru ciclul gimnazial să implementeze rezultatele cercetării, instrumentarul psihodiagnostic și programul de intervenție psihologică de dezvoltare a autocontrolului și stabilității emoționale în procesul real de formare inițială și continuă a specialiștilor cu scopul de a spori eficiența și calitatea acestui proces.

BIBLIOGRAFIE

1. ALBU, E. *Manifestări tipice ale devierilor de comportament la elevii preadolescenți. Prevenire și terapie*. București: Aramis, Print S.R.L., 2002. 128 p. ISBN 973-85940-4-9.
2. ALLPORT, G. *Structura și dezvoltarea personalității*. București: Didactică și Pedagogică, 1991. 415 p. ISBN 973-30-1151-7.
3. BANCIU, D., RĂDULESCU, S. M. *Evoluții ale delincvenței juvenile în România: cercetare și prevenire socială*, București: Lumina Lex, 2002. 271 p, ISBN 973-58-8484-4.
4. BAUER, B. *Nu te-ai născut să suferi: cum să depășești frica, neîncrederea și depresia și cum să te iubești pe tine însuși, ca să atingi din nou fericirea, încrederea și pacea interioară*. Tr. de I. Fotescu. București: Didactica Publishing House, 2018. 357 p. ISBN 978-606-683-834-4.
5. BELMONT, J. *103 activități de grup: idei de tratament și strategii practice*. Tr. de S. Grădinaru. București: Trei. 2015. 221 p. ISBN 978-606-719-358-9.
6. BERGER, J. *Sioux. Zen în 10 minute. Peste 300 de sfaturi și exerciții pentru regăsirea seninătății*. Tr. de G. Petrcu. București: Humanitas. 2016. 236. ISBN 978-972-50-5409-0.
7. BONCU, Ș. *Psihologia influenței sociale*. Iași: Polirom, 2002. 432 p. ISBN 973-681-091-7.
8. BRUSTUR, G. Asumarea riscului și autocontrolul în luarea deciziilor la delincvenții juvenili. În: STĂNIȘOR, E. (coord.), BĂLAN, A., PRIPP, C.: *Universul carceral*. Culegere de studii, București: Oscar Prin, 2004, pp. 486-508. ISBN 973-668-078-9.
9. BRUSTUR, G. Strategii de reinsertie socială a delincvenților minori. În: *Teoretic și aplicativ în cercetarea psihologică*, Timișoara: Eurobit, 2009, pp. 101-108. ISBN 978-973-620-502-6.
10. CALANCEA, A. *Training-ul de dezvoltare a competențelor afective*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2012. 272 p. ISBN 978-9975-53-096-5.
11. CATTELL, R. B. *Structured personality learning theory*. New York: Praeger.1983. 466 p. ISSN 1520-6696.
12. CAZACU, A., BOTEANU, I. *Culegere de exerciții de dezvoltare personală : auxiliar didactic pentru ora de dirigenție*. Suceava: George Tofan, 2016. 174 p. ISBN 978- 606-625-210-2.
13. CERLAT, R. *Stabilitatea emoțională a cadrelor didactice: modalități de optimizare: Ghid metodologic / Raisa Cerlat; Inst. de Științe ale Educației*. Chișinău: Lyceum, 2018 (F.E.-P. „Tipografia Centrală”). 96 p. ISBN 978-9975-48-129-8.
14. CERLAT, R. *Particularități psihosociale ale stabilității emoționale a cadrelor didactice din*

învățământul primar. tz de doctor în psihologie. Chișinău. 2019. 146 p.

15. CIALDINI, R. A Focus Theory of Normative Conduct: Recycling the Concept of Norms to Reduce Littering in Public Places. In: *Journal of Personality and Social Psychology*. 1990, nr 58(6), pp.1015-1026. ISSN 0022-3514.
16. CHIREV, L., GANDRABUR, N., LEȘCO, G., CUCIUC, V. *Promovarea sănătății și dezvoltării adolescenților*. Ghid pentru persoanele resursă din comunitate”, Chișinău: „URMA ta”, 2012.
17. COJOCARU-BOROZAN, M. *Metodologia cercetării culturii emoționale*. Chișinău: UPS ”Ion Creangă”, 2012. 208 p. ISBN 978-9975-46-119-1.
18. COSNIER, J. *Introducere în psihologia emoțiilor și a sentimentelor*. Iași: Polirom, 2007. 200 p. ISBN 978-973-46-0681-8.
19. CROWN, P. D., LIVERANT, S. Conformity under varying conditions of personal commitment. În *Abnormal and Social Psychology*. 1963. V. 66. ISSN 0021-843X.
20. DAVID, D. *Dezvoltarea personală și socială*. Iași: Polirom, 2014. 200 p. ISBN 978-973-46-4492-6.
21. DENHAM, S. *Handbook of Emotions*. Third Edition.. New York: The Guilford Press. 1998. ISBN 978-1-5938-5-650-2.
22. *DEX*. Chișinău: Arc Gunivas, 2012. 2280 p. ISSN 1857-2278.
23. *Dicționar explicativ al limbii române*. DEX. Ed.a 2-a. București: Univers Enciclopedic. 1998. ISBN 973-924-329-0.
24. DIEDERICHS, G. *100 de activități pentru înțelegerea emoțiilor copilului tău*. București: Didactica Publishing House. 2017. 100 p. ISBN 978-606-683-513-8.
25. DIȚA, M. Consumul de droguri în rândul adolescenților - o formă a devianței comportamentale. În *Dimensiuni psihosociale și legale ale devianței comportamentale*. Ch.: Tipografia UPS ”Ion Creangă”, 2014, p. 474-482. ISBN 978-9975-46-215-0.
26. DIȚA, M. Dimensiunile mediului familial și rolul acestuia asupra conduitelor juvenile, În *Vector European, revistă științifico-practică*, 2018, nr .1, USEM, pg. 125. ISSN 2345-1106.
27. DIȚA, M. Impactul detenției asupra dezvoltării personalității minorului delinvent. În: *Structura și dinamica personalității umane în epoca globalizării: perspective psiho-socio-pedagogice*. Resp. ed. S. BRICEAG. Bălți: Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți, 2017. p. 150 – 154. ISBN 978-9975-50-205-4.
28. DIȚA, M. Implicații psiho-asistențiale în situații de vagabondaj și violență stradală în rândul adolescenților. În: *Aspecte psihosociale ale tinerilor delincvenți: materialele conf. șt. naț.* Ch.: S. n., 2012 (Tipogr., UPS ”Ion Creangă”), p. 285-294. ISBN 978-9975-46-136- 8.

29. **DIȚA, M.** Intervenții psiho-socio-educative în lucrul cu preadolescenții cu comportament deviant, *În Vector European, revistă științifico-practică*, 2020, nr.1, USEM, p. 117, ISSN 2345-1106.
30. **DIȚA, M.** Strategii și metode de lucru ale asistentului social cu exdeținuții în vederea restabilirii legăturii cu familia. *În Perspectivele integrării în spațiul European al cercetării și educației*, Materialele Conferinței științifice internaționale. Cahul: US Cahul, 2015 (Tipogr. "Centrografic"), pp. 192 – 196. ISBN 978-9975-914-98-7.
31. **DIȚA, M., VÎRLAN M.** Particularitățile sferei emoțional-volitive la preadolescenții cu comportament deviant. *În: Preocupări contemporane ale științelor socio-umane în contextul transformării de mentalități*. Resp. ed. A. GALBEN. Chișinău: Tipogr."Biotehdesign", 2017. pp. 19 – 24. ISBN 978-9975-108-27-0.
32. **DIȚA, M., VÎRLAN, M.** Autocontrolul, stabilitatea emoțională și comportamentul la preadolescenți. *Revista Psihologie. Pedagogie specială. Asistență socială*. 2014. nr. 1. (34). pp.1 - 7. ISSN 1857 – 0224.
33. **DIȚA, M., VÎRLAN, M.** Problematika psihosocială a mediului penitenciar și efectele psihosociale ale privării de libertate. *În Vector European, revistă științifico-practică*. 2019, Nr. 3, p. 143-145. ISSN 2345-1106.
34. **DIȚA, M., VÎRLAN, M.** Rolul echipei multidisciplinare în profilaxia comportamentului deviant. *În Probleme ale științelor socioumane și modernizării învățământului*. Ch.: Tipografia UPS "Ion Creangă", 2014, pp. 442-449. ISBN 978-9975-46-198-6.
35. **DIȚA, M.** Cauzele instabilității emoționale la preadolescenții cu comportament deviant. *În Probleme ale științelor socioumane și modernizării învățământului*. Ch.: Tipografia UPS "Ion Creangă", 2016, p. 178 – 185. ISBN 978-9975-46-293-8.
36. DRAGOMIRESCU, V. *Psihosociologia comportamentului deviant*. București: Științifică și Enciclopedică. 1976. 138 p. ISSN 0202-5122.
37. DURKHEIM, E. *Sociology and philosophy*. Free Press. New edition. 97 p. 1974. ISBN- 13: 978-00290858.
38. EYSENCK, H., EYSENCK, M. *Descifrarea comportamentului uman*. București: Teora, 1998. 256 p. ISBN 973-601-893-8.
39. FABER, A., MAZLISH, E., NYBERG, L., TEMPLE, R. *Comunicarea eficientă cu copiii. Acasă și la școală*. Tr. de I. Negrea. București: Curtea Veche. 2019. 254 p. ISBN 978-606-44-0224-0.
40. FRAISSE, P., PIAGET, J. *Experimental Psychology: History and method*. Basic Books. 1968. ISBN 978-1-84872-465-5.

41. GALIMARD, P. *Psihologia adolescentului de la 11 la 15 ani*. Tr. de Daniel Voicea. București: Meteor Publishing. 2017. 144 p. ISBN 978-606-910-051-6.
42. GALLO, L. *Emoțiile negative. Cum să ne eliberăm de frică, anxietate, tristețe, furie, agresivitate, rușine*. Tr. R. Bogdan. București: Niculescu. 2015. 239 p. ISBN 978-973-748-982-1.
43. GARNEFSKI, N. KRAAIJ, V. & VANETTEN, M. Specificity of relations between adolescents' cognitive emotion regulation strategies and Internalizing and Externalizing psychopathology. In *Journal of Adolescence*. 28. 2005. pp. 619-631. ISSN 0140-1971.
44. GEISLER, D. *Eu și sentimentele mele*. București: Univers Enciclopedic Junior. 2017. 36 p. ISBN 978-606-704-268-9.
45. GELDARD, D., GELDARD, K., YIN FOO, R. *Consilierea copiilor. O introducere practică*. ed. A II-a. Tr. M. Andreescu. Iași: Polirom. 2019. 472. p. ISBN 978 734-678-655.
46. GERALD, M., DEARY, I. J., WHITEMAN, M.C. *Psihologia personalității: trăsături, cauze, consecințe*. Iași: Polirom, 2005, p.508. ISBN 973-46-0127-X.
47. *Ghidul animatorului*. 855 de jocuri și activități. Chișinău: UNICEF, 2006.
48. GÎNGOTA, N. Particularitățile sferei afectiv-volitive a elevilor de vârstă școlară mică educați în diferite situații de dezvoltare. În *Psihologie. Pedagogie Specială. Asistență Socială*. 2005, nr.1. ISSN 1857-0224.
49. GRATZ, K. L., ROEMER, L. *Disorders of Childhood: Development and Psychopathology*. USA: Wadsworth. Cengage Learning. 2009. ISBN 978-0-534-59274-5.
50. GROSS, J. J. THOMPSON, R. A. Emotion Regulation. Conceptual foundations. In J. J. Gross (Ed.), *Handbook of emotion regulation*, 2007, p. 3–24. New York: Guilford Press. ISBN 978-146-252-073-2.
51. GUILFORD, J.P. Some changes in the structure of intellect model. In *Educational and Psychological Measurement*, New York, 1988, nr. 48, p.1-4. ISSN 0013-1644.
52. HAVÂRNEANU, C. *Cunoașterea psihologică a persoanei*. Iași: Polirom, 2000. 240 p. ISBN 973-683-460-3.
53. HIRSCHI, T., GOTTFREDSON, M. *The generality of deviance*. New York: Routledge, 2017. ISBN 978-1-138-51594-9.
54. HOLDEVICI, I. CRĂCIUN, B. *Psihoterapia tulburărilor emoționale*. București: Trei. 2015. 360 p. ISBN 978-606-719-195-0.
55. JAQUES, C. *Introducere în Psihologia Emoțiilor*. Iași: Polirom, 2002. 200 p. ISBN 978-973-46-0681-8.

56. LOSÎL, E. *Specificul manifestării și modalități de diminuare ale comportamentului agresiv la preadolescenții contemporani*. tz de doctor în psihologie. Chișinău, 2002. 146 p.
57. MANEA, A. I. *Comportamentul delicvent la adolescent și cauzele acestuia*. În *Revista de Dezvoltare Personală Unificatoare*. București: Universității. 2012. ISSN 2065-1635.
58. MANES, S. (coordonator). *83 de jocuri psihologice pentru animarea grupurilor*. Manual pentru psihologi, consilieri școlari, profesori, asistenți sociali. Iași: Polirom, 2008. ISBN 978-973-4612-13-0.
59. MAYER, J. D., SALOVEY, P., CARUSO, D. R. Emotional intelligence: Theory, findings, and implications. In *Psychological Inquiry*, 2004, Vol. 15, p. 197-215. ISSN 1047-840X.
60. MERTON, R. K. *Social Theory and Social Structure*. New York: Free Press, 1968 ISBN 978-002-9211-30-4.
61. MISCHEL, W., CANTOR, N., & FELDMAN, S. Principles of self-regulation: The nature of willpower and self-control. În *Social psychology: Handbook of basic principles* / E. T. Higgins, & A.W. Kruglanski (Eds.). 1996. p. 329—360. ISBN 978-1462543984.
62. MITROFAN, I. *Psihoterapie (reper teoretice, metodologice și aplicative)*. București: SPER, 2008. 516 p. ISBN 978-973-8383-38-8.
63. MITROFAN, N., ZDRENGHEA, V., BUTOI, T. *Psihologie judiciară*. București: Șansa, 1992. ISBN 973-95793-6-1.
64. MOLDOVANU, I., COADĂ, C., PLATON, D., ș.a. *Deprinderi de viață*. cl.8-9. Chișinău: ARC, 2005. ISBN 9975-61-382-9.
65. MORISSETTE, C. *Puterea emoțiilor*. Tr. de A. Macsim. București: Lifestyle publishing. 303 p. ISBN 978-973-1981-67-3. 2017.
66. NEDELCEA, C. *Contribuții și reper ale psihoterapiei experiențiale în lucrul cu emoțiile*. București: SPER. 2012. ISBN 978-606-8429-12-0.
67. PAȘCA, M. D. *Infractorul minor și reintegrarea sa în comunitate*. Tîrgu-Mureș: Ardealul, 207 p. ISBN 973 - 7937 - 19 - 8.
68. PĂNIȘOARA, G., SĂLĂVASTRU, D., MITROFAN, L. *Copilăria și adolescența. Provocări actuale în psihologia educației și dezvoltării*. Iași: Polirom. 2016. 308 p. ISBN 978-973-46-6016-2.
69. PERJAN, C. *Psihogeneza afectivității la diferite vârste, în Prolegomene din istoria psihologiei în Republica Moldova*, Iași: Pan Europe, 2018. ISBN 978-973-8483-84-2.
70. PETCU, M. Teorii psihologice referitoare la etiologia agresivității delincvente. În *Fiat Justiția*, 1999, nr. 1. Cluj-Napoca, pp. 157-167. ISSN 1224-4015.
71. PHILIPPOT, P., CHAPELLE G. BLAIRY, S. Respiratory feedback in the generation of

- emotion. În *Cognition and Emotion*, 2010. Nr. 01(5), pp. 605-627. ISSN 0269-9931.
72. PIAJET, J., INHELDER, B. *Psihologia copilului*. București: Didactica Pedagogică, 1979. 128 p. ISBN 978-9975-949-54-5.
 73. PLATON, C., FOCȘA-SEMIONOV, S. *Teste de personalitate: Serviciul psihologic în școală*. Chișinău: Epigraf, 2001, 165 p. ISBN 9975-903-28-2.
 74. POPA, M. *Aplicații SPSS*. Iași: Polirom, 2008. 368 p. ISBN 978-973-46-1045-7.
 75. PREDA, V. *Profilaxia delincvenței și reintegrarea socială*. București: Științifică și Enciclopedică, 1981. 124 p.
 76. PULKKINEN, L. Self control and continuity from childhood to adolescence. In L. Pulkkinen *Life-span development and behavior*. Orlando: Academic Press, 1982. Vol. 4. pp. 63-105. ISSN 0161-9454.
 77. RACU, Ig. *Psihologia conștiinței de sine (studiu teoretico-experimental)*. Chișinău: UPS „Ion Creangă”, 2005. 233 p. ISBN 9975-921-81-7.
 78. RACU, Ig., RACU, Iu. *Psihologia dezvoltării*. Chișinău: UPS „Ion Creangă”, 2007. 257 p. ISBN 978-9975-921-26-8.
 79. RACU, Iu. *Anxietatea la preadolescenții contemporani și modalități de diminuare*. tz de doctor în psihologie. Chișinău: UPS „Ion Creangă”, 2011. 160 p.
 80. RĂDULESCU, S. M. *Devianța comportamentală și boala psihică: sociologie și psihiatrie*, București: Ed. Academiei Republicii Socialiste Române, 1989. ISBN 973-27-0125-0.
 81. RĂDULESCU, S. M. *Introducere în sociologia delincvenței juvenile : (Adolescența între normalitate și devianță)* . București : Ed. Medicală, 1990. 163 p. ISBN 973-39-0112-1
 82. RĂDULESCU, S. M. *Sociologia devianței și a problemelor sociale*. București: Lumina Lex, 2010, 471 p. ISBN 978-973-7582-19-5.
 83. RÂȘCANU, R. *Psihologia comportamentului deviant*. București: Universității București, 1994, 144 p. ISBN 973-9160-18-2.
 84. RIVIS, A., SHEERAN, P. Descriptive norms as an additional predictor in the theory of planned behaviour: A meta-analysis. In: *Current Psychology*. 2003, nr 22, pp. 218–233. ISSN 19364733.
 85. RIBOT, T. *The Psychology of Emotions*. Charleston: Nabu Press, 2009, 506 p. ISBN 978-1172-120-130.
 86. RIME, B. *Comunicarea socială a emoțiilor*. București: Trei, 2008. 536 p. ISBN 10 9737071557.
 87. ROY, M. *Echilibru emoțional*. București: Curtea Veche, 2013. 406 p. ISBN 978-606-588-516-5.

88. RUPPERT, F. *Trauma, anxietate și iubire. Constelarea intenției: calea către o autonomie sănătoasă*. Tr. de L. Karsch, V. Dinca. București: TREI. 2019. 392 p. ISBN 978-606-40-0693-6.
89. SANTROCK, J. W. *Educational Psychology*. Minnesota: McGraw-Hill. 2001. 535 p. ISBN 978-125-9870-34-7
90. SARTRE, J-P. *Psihologia emoției*. tr. de L. Gavrilu. București: IRI, 2010. 120 p. ISBN 978-606-81-6222-5.
91. SĂSĂRMAN, M., CHIȘCU. A. *Manualul de intervenție pentru reducerea comportamentelor infracționale ale adolescenților aflați la risc*. Chișinău, Terre des homes, 2017.
92. SCHIOPU, U., VERZA, E. *Psihologia Vârștelor. Ciclurile Vieții*. ediția III., București: Didactica și Pedagogică, 1997. ISBN 973-30-5798-3.
93. SELLIN, T. *Understanding deviance. A guide to the sociology of Crime and Rule-breacking*, Oxford: University Press. 2007, 357 p. ISBN 978-0-19-927828-2.
94. SHIBUTANI, T. *Society and Personality*. In *Social Science Classics Series*. 1st Edition. Routledge Taylor and Francis Group. New York. USA. 2017. ISBN 978-088-738-688-6.
95. SILK, J., STEINBERG, L., MORRIS, A. Adolescents' emotion regulation in daily life: Links to depressive symptoms and problem behavior. În: *Child Development*. 2003, nr.74, pp.1869–1880. ISSN 1467-8624.
96. STAN, L. *Dezvoltarea copilului și educația timpurie*. Iași: Polirom. 2016. 312 p. ISBN 978-9734-656-691.
97. STANCULESCU, E. *International Handbook of Psychological Well-Being in Children and adolescents*. USA: Springer. 2008. ISBN 978-1-4939-2832.
98. STRACHINARU, I. *Devierile de conduită la copii: Studiu psiho-pedagogic*. București: Didactică și Pedagogică, 1969. 321 p.
99. ȘTEFANEȚ, D. *Impactul intervenției psihologice în depășirea dificultăților de relaționare interpersonală la preadolescenți*. tz de doctor în psihol. Specialitatea 19.00.07 – Psihologie pedagogică, psihologia dezvoltării, psihologia personalității / conducător șt.: Petru Jelescu; Univ. Ped. de Stat “Ion Creangă”. Chișinău, 2012. 224 p.
100. ȘTEFANEȚ, D., JELESCU, P. *Preadolescenții: Program psihologic de depășire a dificultăților de relaționare interpersonală*. Chișinău: Tipografia „Totex-lux”, 2014. 210 p. ISBN 978-9975-4458-8-7.
101. TAYLOR, J. *Emotional Intelligence*, Routledge, 1st edition. 21 p. ISBN 978-042-9020-55-1.
102. TODD, R. M. *The neurobiology of emotion-cognition interactions*. New York: The

- Guilford Press, 2012. ISBN 978-1-4625-0999-7.
103. VANDER, Z., JAMES, W. *The Social Experience. An Introduction to Sociology*. New York: Randon House, 1988. ISBN 978-0394365794.
104. VERZA, E., VERZA, F. *Psihologia copilului*. București: Trei. 2017. 556 p. ISBN 978- 606-40-0237-2.
105. VÎNTU, C. *Măsuri de prevenție și recuperare a devianței comportamentale la adolescenți*. tz de doctor în psihologie. Chișinău, 2007, 146 p.
106. VÎRLAN, M., DIȚA, M. Particularitățile psihologice și comportamentale ale copiilor străzii, În *Vector European, revistă științifico-practică*, 2019, nr. 1, USEM, p. 113. ISSN 2345- 1106.
107. VÎRLAN, M., DIȚA, M. Rolul asistentului social în procesul de reintegrare socială a persoanelor deținute, În: *Probleme ale științelor socioumane și modernizării învățământului*. Materialele Conferinței de totalizare a muncii științifice și științifico – didactice a corpului profesoral – didactic pentru anul 2018, Chișinău: UPS ”Ion Creangă”, 2019. ISBN 978-997-5337-01-4
108. VÎRLAN, M., DIȚA, M. Impactul detenției asupra dezvoltării personalității minorului delincvent. În: *Structura și dinamica personalității umane în epoca globalizării: perspective psiho-socio-pedagogice*. Resp. Ed. S. BRICEAG. Bălți: Universitatea de Sta „Alec Russo” din Bălți, 2017. pp. 150 – 154. ISBN 978-9975-50-205-4.
109. VÎRLAN, M., DIȚA, M. Definirea comportamentului deviant în literatura de specialitate. În *Probleme actuale ale științelor umanistice. Analele științifice ale doctoranzilor*. Chișinău, 2011. pp. 227-236. ISBN 978-9997-46-097-2.
110. VÎRLAN, M., DIȚA, M. Diminuarea abandonului școlar prin activități psiho-socio-educative. În *Psihologie. Pedagogie specială. Asistență Socială*. 2018, nr. 1(50), pp. 43-55. ISSN 1857-0224.
111. VÎRLAN, M., DIȚA, M. FRUNZE, O., PLĂMĂDEALĂ, V., FOCȘA, T. *Programe de intervenție psihosocială privind comportamentul deviant*. Chișinău: UPS ”Ion Creangă”, 2013. 97 p. ISBN 978-9975-461-52-5.
112. VÎRLAN, M., DIȚA, M. Metode și tehnici de comunicare a asistentului social cu delicvenții minori. În *Probleme ale științelor socio-umane și modernizării învățământului*. Ch.: Tipografia UPS ”Ion Creangă”, 2012, p. 179-185, ISBN 978-9975-46-122-1.
113. VÎRLAN, M., DIȚA, M. *Psihosociologia devianței: curs universitar*, UPSC ”Ion Creangă”, Chișinău: Tipogr. UPS ”Ion Creangă”, 102 p. ISBN 9787-9975-46-384-5.
114. VÎRLAN, M. *Problema comportamentului deviant la preadolescenții contemporani*. tz. de dr. în psihologie. Chișinău, 2003. 154 p.

115. VRASTI, R. *Ajută-te singur în caz de anxietate socială (timiditate, jenă, rușine)*. București: ALL. 2015. 328 p. ISBN 978-606-587-329-2.
116. WATT, T. S. *The Book of Human Emotions: An Encyclopedia of Feeling from Anger to Wanderlust*. Wellcome Collection. Hardcover. 2015. ISBN 978-0316265409.
117. WUNDT, W. ȘI DODSON, Y. *Psychology Around Us*. by John Wiley and son. USA. 2011. ISBN 978-0-471-385519-6.
118. ZILBERMAN, P. B. *Psychological Stability of a Personality and Capability of Tolerant Interaction as Diverse Manifestations of Tolerance*. 2016, ISSN 1306-3065.
119. ZLATE, M. *Eul și personalitatea*. București: Editura Trei, 2002. 273 p. ISBN 973-8291- 30-5.
120. ZLATE, M. *Fundamentele psihologiei*. București: Editura Universitară, 2006. 461 p. ISBN 973-749-059-2.
121. АБОЛИН, Л. М. *Психологические механизмы эмоциональной устойчивости*. Казань: Казанский гос. университет, 2008. 262 с. ББК 88.3 А15.
122. АБОЛИН, Л. М. *Эмоциональная устойчивость в напряженной деятельности, ее психологические механизмы и пути повышения*. 19. 00. 01 — Общая психология Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора психологических наук МОСКВА, 1989.
123. АБУЛЬХАНОВА, К. А. Субъектно личностные проблемы саморегуляции. В *Психология саморегуляции в XXI веке*. Отв. ред. В.И. Моросанова: Нестор История, 2011, 468 с. ISBN 978-5-98187-842-8.
124. АМИНОВ, Н.А. Психофизиологические и психологические предпосылки педагогических способностей . В *Вопросы психологии*. Ред. А.М. Матюшкин, О.А. Конопкин. 1988. №5 сентябрь-октябрь 1988. с. 71-78.
125. АНН, Л. *Психологический тренинг с подростками*. СПб: Л. Анн, 2006. ISBN 5- 94723-492-0.
126. БАЖИН, Е. Ф., ГОЛЫНКИНА, Е. А., ЭТКИНД, А. М. Метод исследования уровня субъективного контроля. В *Психологический журнал*. 1984. Т. 5. N 3. ISBN 5-93878-012-8.
127. БАНДУРА, А. *Теория социального научения*. Санкт-Петербург: Евразия, 2000. 320 с. ISBN 5-8071-0040-9.
128. БАРТОЛ, К. *Психология криминального поведения*. Санкт-Петербург: Прайм-Еврознак. 352 с. ISBN 5-93878-105-1, 0-13-091837-7.
129. БЕЛКИН, Р. С., ВИНБЕРГ, А. И. *Криминалистика. Общетеоретические проблемы,*

- Москва: Юрид. лит. 1973. 264 с. ISBN 5-89123-493-9.
130. БЛУДОВ, Ю. М. *Эмоции и чувства. 2-е изд.: переработанное и дополненное.* 1985. ISBN 5-318-00236-6.
 131. БОЖОВИЧ, Л. И. *Личность и ее формирование в детском возрасте.* СПб.: Питер, 2008. 400 с.: ил. (Серия «Мастера психологии»). ISBN 978-5-91180-846-4.
 132. БУРЛАЧУК, Ф. Л. *Словарь-справочник по психодиагностике.* Питер. 2000. № 5 (55). ISBN 5-88782-336-4.
 133. БЫКОВ, С. В. *Социально-психологическая регуляция ответственности личности,* диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук, 2006, 336 с.
 134. БЫКОВ, С.В., АЛАШЕЕВ, С.Ю. Диагностика локуса контроля личности в асоциальных подростковых группах. *Социологический журнал*, 2003, № 1. С.С. 121 – 135. ISSN 1562-2495.
 135. БЫКОВ, С. В., ШАЛЬНОВА, О. А. Уровень субъективного контроля и противоправное поведение подростков. В *Вестник Волжского университета им. В.Н. Татищева.* Сер. "Юриспруденция". Вып. 18. Тольятти, 2001. ISSN 2076-7919.
 136. ВЫГОТСКИЙ, Л.С. *Психология развития ребенка.* М.: Эксмо, 2005. 512с. ISBN 5-699-13728-9.
 137. ГАПОНОВА, С. А., ДЕВЕТЬЯРОВА, И. Н. Психологические компоненты компетенции саморегуляции у девиантных подростков. В *Известия Российской Академии Образования.* 2014. № 2. С. 124-134. ISSN 2073-8498.
 138. ГИЛИНСКИЙ, Я. *Социология девиантного поведения.* учебное пособие. СПб.: Питер, 1993. 134с. ISBN 5-94201-320-9.
 139. ГИССЕН, Л. Д. *Психология и психогигиена в спорте,* 2010. 160 с. ISBN 978-5-9718-0466-6.
 140. ГРЕЦОВ, А. *Тренинг общения подростков.* Питер, 2006. ISBN 978-5-469-00448-6.
 141. ГРОТ, Н. Я. Понятие о душе и психической энергии в психологии. В *Вопросы философии и психологии.* М. 1897. Год VIII. кн. 2 (37). сс. 239-300. год VIII. кн. 4 (39). сс. 800-811. ISSN: 2414-0856.
 142. ДОДОНОВ, Б. И. *О системе «Личность».* В Вопросы психологии. 1985. № 5. с. 36-45. ISBN 944-02-3354-X.
 143. ДОЛИНСКАЯ, Л. В. *Особенности самоконтроля поведения подростков.* М.: Просвещение. Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук, 2001. 238 с.

144. ДУХНОВСКИЙ, С. В. *Диагностика межличностных отношений*. СПб.: Речь, 2009. ISBN 978-5-9268-0781-6.
145. ДЬЯЧЕНКО, М. И. *О подходах к изучению эмоциональной устойчивости*. Вопросы психологии. 2000. № 1. С. 106–112. ISSN 0042-8841.
146. ЕРМАКОВА, С. *Язык эмоций. Как научиться контролировать себя и других*. Москва: Центрполиграф, 2006. 192 с. ISBN 5-9524-2543-7.
147. ЖМУРОВ, В. А. *Психиатрия. Энциклопедия*. ЛитРес. 2017. 3629 с. ISBN 504-067-589-5.
148. ЗИЛЬБЕРМАН, П. Б. *Эмоциональная устойчивость оператора*: Автореферат дис. на соискание ученой степени кандидата психологических наук. (21.960) / АПН СССР. Науч. исслед. ин-т общей и пед. психологии. Москва : [б. и.], 1970.
149. ЗМАНОВСКАЯ, Е. В. *Девиантология: Психология отклоняющегося поведения*: Учебное пособие для студентов ВУЗов. 2 изд, исправл. М.: Академия, 2004. 288 с. ISBN 5-7695-1782-4.
150. ЗЮБИН, Л. М. О природе асоциального поведения несовершеннолетних. В *Вопросы психологии: девятнадцатый год издания*. 1973. с. 59-65. ISSN 0042-8841.
151. ИВАНОВА, И. Н., КОЗЛОВА, М. А. Особенности саморегуляции подростков с девиантным поведением. *Тюменский медицинский журнал*. 2010. №1. ISSN: 2307-4698.
152. ИСАЕВ, Д. Н. *Психологические особенности детей и подростков с проблемами в развитии: Учебное пособие*, Спб.: Питер Под ред. У. В. Ульенкова, 2006. 304 с. ISBN 5-91180-150-7.
153. ИЗАРД, С. *Психология эмоции*. Санкт Петербург: Piter Edition, 2008. 464 p. ISBN 978-5-314-00067-0.
154. КАРЕЛИН, А. *Большая энциклопедия психологических тестов*. Москва: ЭКСМО, 2008. 416 с. ISBN 978-5-699-13698-8.
155. КИСЕЛЕВСКАЯ, Н. А. *Исследование эмоциональной устойчивости в подростковом и юношеском возрасте*. Наука и мир. 2015. №3. С. 110-112. ISSN 2308-4804.
156. КОН, И. С. *Психология юношеского возраста проблемы формирования личности : учебное пособие*. 175 с. Издательство: Просвещение, 1979. ISBN 5-09-001053-6.
157. КОНДРАШЕНКО, В. Т. *Девиантное поведение у подростков*. Издательство: Беларусь. 1988. 208 с. ISBN 5-338-00112-8
158. КОНОПКИН, О. А. *Психологические механизмы регуляции деятельности*. М.: Наука, 1980. 256 с. ISBN 978-5-9710-5133-6.

159. КУРБАТОВА, Е., ВАЛОВА, А. Личностные особенности подростков, имеющих опыт сексуальных отношений. В *Вестник Московского университета. Серия 14. Психология*. 2016, №1. С. 94-108 . ISSN 0137-0936.
160. ЛЕВИТОВ, Н. Д. *Детская и педагогическая психология: учебное пособие для педагогических институтов*. Просвещение. 1964. 476 с.
161. ЛЕСГАФТ, П. Ф. *Семейное воспитание ребенка и его значение: научно-популярное издание*. Москва: Директ-Медиа, 2014, 169 стр. ISBN 978-5-4475-1860-8.
162. ЛИДЕРС, А. Г. *Психологический тренинг с подростками: учебное пособие для студ. высш. учеб. завед.* М.: Академия, 2004. ISBN 5-7695-0653-9.
163. ЛИЧКО, А. Е. *Психопатии и акцентуации характера у подростков*. В *Психология индивидуальных различий*. Под ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, В. Я. Романова. М.: Изд-во МГУ, 1982. С. 288-318. ISBN 978-5-9268-0828-6.
164. МАЙСАК, Н. В. *Диагностика и коррекция личностных особенностей подростков с девиантным поведением*. Монография. Астрахань: Издательский дом «Астраханский университет», 2009. 167 с. ISBN 978-5-9926-0386.
165. МАКАРТЫЧЕВА, Г. И. *Коррекция девиантного поведения. Тренинги для подростков и их родителей*. Спб.: Речь, 2007. 368 с. ISBN 5-9268-0541-4.
166. МАРИЩУК, В. Л., ЕВДОКИМОВ, В. И. *Поведение и саморегуляция человека в условиях стресса*, М: Сентябрь, 2001, 259 с. ISBN 978-5-94234-007-0.
167. МАТАНЦЕВА, Т. Н. *Возрастные и специфические особенности личностной саморегуляции подростков с задержкой психического развития*. *Вестник ВятГУ*. 2012. №1. ISSN: 2541-7606.
168. МЕНДЕЛЕВИЧ, В. Д. *Клиническая и медицинская психология: Практическое руководство*. М.: МЕДпресс, 2001. 592 с. УДК 614.253(035.3). ISSN 2309–3943.
169. МИЛЕРЯН, Е. А. *Психология формирования общетрудовых политехнических умений*. Москва: Педагогика. 1973. 300 с. ББК 88.41 М60.
170. МИЛЬМАН, В. Э. Стресс и личностные факторы регуляции деятельности. В *Стресс и тревога в спорте: сб.науч.ст. сост.* Ю. Л. Ханин. М.: Физкультура и спорт, 1983. 288 с.
171. МОРОСАНОВА, В. И. Стилевая саморегуляция поведения человека. *Вопросы психологии*, 2000. № 2. с. 188-127. ISBN 5-93878-218.
172. МОРОСАНОВА, В. И., БОНДАРЕНКО, И. Н. *Диагностика саморегуляции человека*. М.: Когито-Центр, 2015. 304 с. ISBN 978-5-89353-466-5.
173. МУЗДЫБАЕВ, К. *Оптимизм и пессимизм личности*. Социологические

- исследования. 2003. № 12. С. 87-96. ISSN 0132-1625.
174. НОРАКИДЗЕ, В. Г. *Вопросы психологии*. Учпедгиз. 1987, ISSN 0042-8841.
175. ОВЧИННИКОВА, Г. А. *Социальная дезадаптация подростков «Группы риска»*. *Вестник КазГУКИ*. 2013. №4.1. 90-94 с. ISSN 1812-0547.
176. ОЛЬШАННИКОВА, А. Е. *Опыт исследования некоторых индивидуальных характеристик эмоциональности*. Akadémiai Kiadó. 1975. ISBN 5-9268-0363-2.
177. ОСНИЦКИЙ, А. К. *Регуляторный опыт, субъектная активность и самостоятельность человека. Часть 1*. Психологический институт Российской академии образования. Москва. 1992. ISSN 2075-7999.
178. ПЕЧЕНЕВСКАЯ, Е. И. Формирование эмоциональной устойчивости подростков. *Научно-методический электронный журнал «Концепт»*. 2015. № S8. С. 21–25. ISSN 2304-120X.
179. ПИСАРЕНКО, В. М. Роль психики в обеспечении эмоциональной устойчивости человека. В *Психологический журнал*. Ред. Б. Ф. Ломов, В. С. Шустиков., Л.И. Анцыферова. 1986. Том7 №1. 1986. с. 62-73. ISSN 0205-9592.
180. ПЛАТОНОВ, К. К. *Структура и развитие личности*. Москва: Наука 1986, 256 с.
181. ПЛАХТИЕНКО, В. А. *Психологический журнал*. Том 17. Выпуски 4-6. Наука. 1996. ISSN 0205-9592.
182. ПРИХОЖАН, А. М. *Тревожность у детей и подростков: психологическая природа и возрастная динамика*. М.: Московский психолого-социальный институт; Воронеж: Издательство НПО «МПСИ МОДЭК», 2000. 304 с. (Серия «Библиотека педагога-практика»). ISBN 5-89502-089-5.
183. РЕАН, А. А. *Психология личности*. Санкт-Петербург: Питер, 2017. 286 с. ISBN 978-5-496-02369-6.
184. РЕЙКОВСКИЙ, Я. *Экспериментальная психология эмоций*. Общая редакция О.В.Овчинниковой. М.: Прогресс, 1979. 392 с. ISSN 122-5021.
185. РЕМШМИДТ, Х. *Подростковый и юношеский возраст: Проблемы становления личности*. М., 2004. С. 301. ISBN 5-03-002998-2.
186. РИШАР, Ж. Ф. *Ментальная активность. Понимание, рассуждение, нахождение решений*. М.: Издательство «Институт психологии РАН». 1998. 232 с. ISBN 5-201-02239-1.
187. РУВИНСКИЙ, Л. И. *Самоконтроль как средство самовоспитания*. М.: Просвещение. 2000. 238 с. ISBN 5-89349-100-9.

188. САЕНКО, Е.В. *Социально-психологические проблемы девиантного поведения подростков старшего возраста.*/Дисс. на соиск. уч. ст. канд. псих. наук, Тверь, 1998.
189. САМЫГИН, П. С. *Девиантное поведение молодёжи.* Учебное пособие Ростов – на Дону: Феникс, 2006. 440с. ISBN 5-222-09095-7.
190. САПОЖНИКОВА, Л. С. Воспитание нравственного поведения подростков В *Вопросы психологии, нр. 1.* Издательский дом "Питер". 1985. ISSN 0042-8841.
191. СВЯДОЩ, А. М. *Журнал невропатологии и психиатрии имени С.С. Корсакова.* Том 84. Выпуски 7-12. Государственное изд-во медицинской лит-ры. 1984. ISSN 1997-7298.
192. СИМОНОВ, П. В. *Эмоциональный мозг.* М.: Наука, 1981. 216 с. ББК 28.9 С37.
193. СИРОТИН, О. А. Вопросы педагогики и психологии: теория и практика: *В сборник материалов.* Москва. Киров. 2015. ISBN 978-5-00090-077-2.
194. СЛАВИНА, Л. С. *Индивидуальный подход к неуспевающим и недисциплинированным ученикам.* Изд-во Академии педагог. наук РСФСР. 1958. 212 с. ISBN 5-89502-323-1.
195. ФАЛЬКОВИЧ, Т. А., ТОЛСТОУХОВА, Н. С., ВЫСОЦКАЯ, Н. В. *Подростки XXI века. Психолого-педагогическая работа в кризисных ситуациях.* М.: ВАКО, 2007, 256 с. ISBN 5-94665-344-X.
196. ФЕЛЬДШТЕЙН, Д. И. *Трудный подросток: некоторые психологические вопросы формирования личности детей подросткового возраста.* Москва: Московский психолого-социальный институт. Воронеж: МОДЭК. 2008. 208 с. (Библиотека психолога). ISBN 978-5-9770-0286-8.
197. ШНЕЙДЕР, Л. Б. *Девиантное поведение детей и подростков.* М.: Академический Проект; Трикста, 2005. 336 с. ISBN 5-8291-0578-0.
198. ШИГАПОВА, Л.Г. Исследование волевой саморегуляции подростков и юношей. В *Международный студенческий научный вестник.* 2015. № 5-2. с. 304. ISSN 2310-3094.
199. ЯДОВ, В. А. Социальные и социально-психологические механизмы формирования социальной идентичности личности. В *Мир России.* 1995. №3-4. Р. 158 – 181. ISSN 1811-038X.

ANEXE

Anexa 1. Tehnici utilizate în experimentul de constatare și cel de control

Anexa 1.1. Interviu realizat cu specialiștii din instituțiile preuniversitare de învățământ

1. NUMIȚI ELEVII DIN CLASELE A VII-A, A VIII-A ȘI A IX-A DIN INSTITUȚIE CARE:

A) Au comportament disciplinat:

B) Ușor stabilesc relații

C) Nu au absențe nemotivate numeroase

D) Nu întâmpină dificultăți de adaptare socială

2. NUMIȚI ELEVII DIN CLASELE A VII-A, A VIII-A ȘI A IX-A DIN INSTITUȚIE CARE:

A) Opu
rezistență
influențelor
pedagogice

B) Întâmpină dificultăți în educație

3. ELUCIDAȚI MOTIVELE PENTRU CARE ELEVII NUMIȚI LA ÎNTREBARFEA A 2-A PREZINTĂ DIFICULTĂȚI ÎN EDUCAȚIE

Anexa 1.2. Tehnica „Comportamentul”(E.V. Saenco)

Instrucțiunea: Tehnica constă din șase situații, fiecare din care are câte trei variante de răspuns. Trebuie să alegeți doar una.

Reguli:

- nu trebuie să pierdeți mult timp pentru a medita asupra răspunsului; dați acel răspuns care vă vine primul în minte;
- nu recurgeți la răspunsuri nedeterminate („nu știu”, „mie greu să răspund”);
- răspundeți la toate întrebările în consecutivitatea prezentării;
- răspundeți cinstit.
- Situațiile:
 - I. La traversarea străzii, circulă mult transport, iar D-voastră vă grăbiți:
 - a) Aștepți culoarea verde a semaforului și apoi traversați repede strada.
 - b) Mergeți până la mijlocul străzii, apoi lăsând să treacă transportul, traversați strada.
 - c) Manevrați printre transportul care trece, asigurându-vă siguranța.
 - II. În ajunul testului la matematică ați fost la o petrecere și nu v-ați pregătit. La lecție hotărâți:
 - a) Să copiați soluțiile problemelor de la coleg.
 - b) Simulați o boală.

- c) Recunoașteți cinstit că nu v-ați pregătit pentru lucrare.
- III. Acțiunile D-voastră, atunci când vă grăbiți și traversați strada la culoarea roșie a semaforului, iar din cauza asta se accidentează două automobile:
- Rămâneți pe loc până la sosirea organelor de poliție, salvarea.
 - Vă ascundeți.
 - Încercați să telefonați de la cel mai apropiat taxofon să anunțați accidentul.
- IV. Vă grăbiți la o petrecere într-un sector în alt colț al orașului, mergeți pe motocicletă cu prietena pe o stradă unde circulația este reglată de semafoare și la o răscruce:
- La rugămintea ei traversați la culoarea roșie („În fața ei sunteți cavaleri”).
 - Nu atrageți atenție la rugămintea ei.
 - O convingeți, că încălcarea regulilor circulației de transport nu are consecințe din cele mai bune.
- V. Împreună cu încă un grup de preadolescenți „glumiți” în ajunul unui test de evaluare:
- Faceți un apel telefonic la școală pentru a anunța că școala este minată.
 - Unul din preadolescenți încearcă să vă facă să vă răzgândiți și să evitați această intenție.
 - Toți cădeți de acord cu el și refuzați acest plan.
- VI. După un accident rutier din cauza D-voastră:
- Povestiți prietenilor, cât de bine vi s-a primit să fugiți, lăsând de pe D-voastră scurta și bereta, ca să nu aveți probe, dovezi.
 - Povestiți prietenilor doar despre ceea ce s-a întâmplat (despre accident).
 - Nu spuneți nimănui nimic despre cele întâmplate.

Cheia

I situație: a – 1 puncte; b – 2 puncte; c – 3 puncte. II situație: a – 2 puncte; b – 3 puncte; c – 1 puncte. III situație: a – 2 puncte; b – 3 puncte; c – 1 puncte. IV situație: a – 3 puncte; b – 2 puncte; c – 1 puncte. V situație: a – 3 puncte; b – 2 puncte; c – 1 puncte. VI situație: a – 1 puncte; b – 3 puncte; c – 2 puncte.

Interpretarea:

- 6 - 8 puncte – nivel înalt al comportamentului; 9 -10 puncte – comportament exemplar;
 11 – 13 puncte – nivel mediu general al comportamentului;
 11 puncte – mai sus de mediu,
 12 – mediu,
 13 – mai jos de mediu cu tendință spre deviant.
 Mai mult de 14 puncte – comportament deviant.

Anexa 1.3. Metoda diagnosticării nivelului controlului subiectiv (G. Rotter)

La baza determinării *nivelului de control subiectiv* al persoanei sunt poziționate 2 premise:

1. Oamenii diferă între ei, așa precum ei își localizează controlul la evenimentele importante. Există 2 tipuri opuse ale unei astfel de localizații: externe și interne.

În primul caz persoana presupune că evenimentele ce se petrec cu ea sunt rezultatele forțelor exterioare – întâmplării, ale altor persoane etc. În al doilea caz, persoana interpretează evenimentele petrecute, ca fiind rezultatul propriilor activități. Oricărei persoane îi este caracteristică o astfel de poziționare, care se extinde de la tipul extern la cel intern.

2. **“Locus of control”** adică **“Locul controlului”** este caracteristic individului și este de tip universal în legătură cu toate felurile de evenimente și situații cu care îi vine persoanei să se scindeze. Unul și același tip de control caracterizează comportamentul persoanei atât în cazul insuccesului cât și în sfera realizării; și ține în egală măsură de diverse domenii ale vieții sociale.

Scopul: studierea nivelului controlului subiectiv.

Vârsta: începând cu 12 ani.

Material: fișa de lucru, foaia de răspuns, pix,

Instrucțiune: Vi se propun 44 itemi, care se referă la diverse aspecte ale vieții și atitudinile față de ele. Apreciați nivelul cu care sunteți de acord ori în dezacord cu fiecare din enunțuri cu ajutorul scalei din 7 puncte:

Absolut nu sunt de acord -3; -2; -1; 0; 1; 2; 3 Absolut sunt de acord

Cu alte cuvinte puneți în dreptul fiecărui enunț unul din punctajul propus. Fiti, va rog, atenți și sinceri. Vă dorim mult succes!

Fișa de lucru

1. Avansarea în cadrul serviciului mai mult depinde de circumstanțele pozitive care există, decât de eforturile și aptitudinile persoanei.
2. Majoritatea divorțurilor au loc din motiv că, oamenii nu doresc să-și accepte partenerii așa cum sunt.
3. Boala este o întâmplare, dacă îți este predestinat să te îmbolnăvești, atunci nimic nu poți schimba.
4. Oamenii se pomenesc a fi singuri din motiv, că nu manifestă interes și intenții prietenoase față de semenii.
5. Realizarea dorințelor mele deseori depinde de noroc.
6. Este imposibil să întreprinzi eforturi, pentru ca să cucerești simpatia altor persoane.
7. Circumstanțele exterioare – părinții și bunăstarea – influențează fericirea familiei nu mai puțin, decât relațiile dintre soți.
8. Deseori simt că pot influența puțin faptele ce mi se întâmplă.
9. De regulă, conducerea este mai efectivă când este controlată în totalitate activitatea subalternilor, însă nu se bazează pe independența lor personală.
10. Notele mele în școală deseori depindeau de evenimentele neașteptate (de ex., de dispoziția profesorului), spre deosebire de eforturile mele proprii.
11. Când îmi fac planuri de viitor, atunci în general cred că voi putea să le realizez.
12. Ceea ce multor oameni li se pare ca este reușită sau noroc, în realitate se este rezultatul multor eforturi depuse.

13. Cred ca un mod corect de viață poate mult mai bine să influențeze la sănătatea omului, spre deosebire de medici sau medicamente.
14. Dacă persoanele nu se potrivesc, atunci cât de tare ei n-ar depune efort pentru a-și corecta viața familială, pînă la urmă nu v-or izbuti să o facă.
15. Binele pe care eu îl fac, este apreciat la justa valoare de către alții.
16. Copiii cresc așa, precum îi educă părinții.
17. Cred, că soarta sau întâmplarea, nu joacă un rol important în viața mea.
18. Eu mă strădui să nu-mi fac planuri de viitor, fiindcă totul depinde de aceea cum se v-or constitui circumstanțele.
19. Notele mele în școală cel mai mult depindeau de eforturile proprii și de măsura în care mă pregăteam de ore.
20. În conflictele familiare eu deseori simt că vina imi aparține mai degrabă mie, decât părții opuse.
21. Viața majorității oamenilor depinde împrejurările vieții.
22. Eu prefer o așa conducere, în care se permite de sine stătător să determini, ce și cum să faci.
23. Cred că, stilul meu de viață nici într-o măsură influențează starea sănătății mele.
24. De regulă, anume o circumstanța negativă parcursă încurcă oamenilor să atingă succesul profesiei lor.
25. La urma urmei, pentru o conducere greșită a organizației, răspunzători de ea sunt oamenii care aici lucrează.
26. Eu deseori simt, că nimic nu pot schimba în relațiile ce au loc în familie.
27. Dacă tare îmi voi dori , atunci voi putea să predispun pe fiecare spre dispoziția mea.
28. La generația care se află în creștere influențează diverse circumstanțe, astfel educația manifestată de către părinți deseori se dovedește a fi inutilă.
29. Ceea ce cu mine se întimplă, este rezultatul acțiunilor proprii.
30. Greu este să înțelegi de ce conducătorii procedează anume într-un anumit mod.
31. Persoana care nu a putut să obțină succes în profesia sa, se dovedește cel mai probabil că nu a manifestat destule eforturi.
32. De cele mai dese ori eu pot să obțin de la familia mea aceea, ce eu îmi doresc.
33. În neplăcerile și nereușitele care au avut loc în viața mea, de cele mai dese ori au fost vinovate alte personae, spre deosebire de mine.
34. Pe copil întotdeauna poți sa-l protejezi de răceală.
35. În cazul circumstanțelor complicate eu prefer să aștept pînă când problemele se v-or rezolva de la sine.
36. Succesul este rezultatul unei munci asidue, și puțin depinde de noroc sau situații.
37. Eu simt că în cea mai mare parte fericirea familiei mele depinde de mine însumi, decât de oricare altul.
38. Mie dintotdeauna mi-a fost greu să înțeleg, de ce le plac anumitor personae și nu le plac altora.
39. Eu întotdeauna prefer să primesc decizii și să acționez de sine stătător, însă nu prefer să mă axez pe ajutorul altor persoane sau pe soartă.
40. Din păcate, meritele omului deseori ramân a fi nerecunoscute, necatînd la toate străduințele lui.
41. În viața de familie există așa situații pe care nu poți să le rezolvi, cu toate că posezi o dorința enormă.

42. Oamenii, care n-au putut să-și realizeze dorințele, trebuie să se învinovățească doar pe sine însuși.
43. Multe din succesele mele există doar datorită ajutorului altor persoane.
44. Majoritatea insucceselor din viața mea s-au întâmplat din cauza neștiinței, neputinței sau leneviei, și puțin au depins de succese sau de insuccese.

Anexa 1.4. Chestionar de diagnosticare a autocontrolului volitiv

1. Dacă ceva nu merge, deseori am dorința de a renunța la această afacere.
2. Nu renunț la planurile și faptele mele, chiar dacă trebuie să aleg între ele și o companie plăcută.
3. Dacă este necesar, nu-mi este greu să controlez o explozie de furie.
4. De obicei, îmi mențin calmul în așteptarea unui prieten care întârzie la ora stabilită.
5. Este greu să mă distrag de la munca pe care am început-o.
6. Îmi provoacă un mare disconfort durerea fizică.
7. Nu întotdeauna ascult interlocutorul fără să-l întrerup, chiar dacă abia aștept să-l contrazic.
8. Întotdeauna depășesc limita.
9. Dacă este necesar, pot sta toată noaptea și să fiu în „formă bună” a doua zi.
10. Planurile mele prea des sunt intersectate de circumstanțe externe.
11. Mă consider o persoană răbdătoare.
12. Nu îmi este atât de ușor să mă oblig să urmăresc calm un spectacol emoționant.
13. Rar reușesc să mă oblig să continui să lucrez după o serie de eșecuri dezamăgitoare.
14. Dacă tratez pe cineva rău, îmi este greu să-mi ascund neplăcerea față de el.
15. Dacă este necesar, pot să-mi fac munca și într-un mediu inconfortabil, necorespunzător.
16. Mă incomodează foarte mult când știu că trebuie să fac cu orice preț o activitate și în termeni restrânși.
17. Mă consider o persoană hotărâtă.
18. Cu oboseala fizică mă clarific mai bine decât ceilalți.
19. Este mai bine să aștepti liftul care tocmai a plecat decât să urci scările.
20. Nu este atât de simplu să îmi strici dispoziția.
21. Uneori, un fleac preia controlul gândurilor mele, mă face să mă neliniștesc și simplu nu pot scăpa de el.
22. Mi se pare mai dificil să mă concentrez pe o sarcină sau o muncă decât alții.
23. Este dificil să te cerți cu mine.
24. Mă străduiesc mereu să finalizez lucrarea pe care am început-o.
25. Pot fi ușor sustras de la activitate.
26. Observ uneori că încerc să-mi ating obiectivul contrar circumstanțelor obiective.
27. Oamenii îmi invidiază uneori răbdarea și meticulozitatea.
28. Îmi este dificil să stau calm într-o situație stresantă.
29. Am observat că în timpul lucrului monoton, încep involuntar să schimb modul de acțiune, chiar dacă uneori acest lucru duce la rezultate slabe.
30. De obicei, sunt foarte enervat când ușile unui transport sau ale unui lift se închid „în fața nasului meu”.

Cheia

Se acordă un punct în cazul când răspunsul corespunde cu cheia:

Indicele autocontrolului volitiv

”Da” la întrebările: 3, 4, 5, 7, 9, 11, 17, 18, 20, 24, 25, 27;

”Nu” la întrebările: 1, 6, 10, 13, 14, 16, 21, 22, 28, 29, 30.

Perseverența:

”Da” la întrebările: 3, 4, 7, 24;

”Nu” la întrebările: 5, 13, 14, 16, 21, 26, 28, 29, 30.

Stăpânirea de sine:

”Da” la întrebările: 2, 5, 11, 17, 18, 20, 24, 26;

”Nu” la întrebările: 1, 6, 9, 10, 13, 16, 22, 25.

Anexa 2. Statistica descriptivă la variabilele studiate

Tabelul A 2.1. Statistica descriptivă pentru eșantionul total

	Numărul de subiecți	Valoarea minimă	Valoarea maximă	Media	Abaterea standard	Variația	Asimetria		Boltirea	
							Statistic	Eroarea standart	Statistic	Eroarea standart
A	120	1,00	10,00	5,3167	1,89641	3,596	,451	,221	-,050	,438
B	120	1,00	10,00	5,7500	2,05492	4,223	-,324	,221	,030	,438
C	120	1,00	10,00	5,2167	2,26476	5,129	,009	,221	-,779	,438
E	120	1,00	10,00	4,9250	2,03813	4,154	,091	,221	-,311	,438
F	120	1,00	10,00	4,8833	2,42253	5,869	,564	,221	-,675	,438
G	120	1,00	10,00	5,1917	2,24281	5,030	,356	,221	-,607	,438
H	120	1,00	10,00	5,5417	1,86022	3,460	,025	,221	,161	,438
I	120	1,00	10,00	5,6000	2,07587	4,309	,337	,221	-,215	,438
L	120	1,00	10,00	5,6167	2,14665	4,608	,003	,221	-,175	,438
M	120	1,00	10,00	5,3000	2,14045	4,582	,249	,221	,011	,438
N	120	1,00	10,00	4,9750	2,31714	5,369	,571	,221	-,336	,438
O	120	1,00	10,00	5,8083	2,22021	4,929	-,012	,221	-,805	,438
Q1	120	1,00	10,00	5,5917	2,04362	4,176	,094	,221	-,395	,438
Q2	120	1,00	10,00	5,3167	2,01250	4,050	,040	,221	,025	,438
Q3	120	1,00	10,00	5,0083	2,36748	5,605	,376	,221	-,532	,438
Q4	120	1,00	10,00	5,1167	1,87949	3,532	,199	,221	-,168	,438
1 Nervozitate	120	1,00	9,00	5,5333	2,17292	4,722	-,296	,221	-,836	,438
2 Agresivitate	120	1,00	9,00	5,2000	2,41355	5,825	-,097	,221	-,921	,438
3 Depresie	120	1,00	9,00	5,5583	2,27443	5,173	-,367	,221	-,860	,438
4 Emotivitate	120	,00	9,00	5,3000	2,41006	5,808	-,319	,221	-,944	,438
5 Sociabilitate	120	1,00	9,00	5,2500	2,28348	5,214	,074	,221	-,954	,438
6 Caracter calm	120	1,00	9,00	5,5750	2,02365	4,095	-,126	,221	-,600	,438
7 Dominare	120	1,00	9,00	5,8000	2,24020	5,018	-,621	,221	-,535	,438
8 Inhibiție	120	1,00	9,00	4,8667	2,09414	4,385	-,328	,221	-,594	,438
9 Sinceritate	120	1,00	9,00	5,1000	2,36003	5,570	,062	,221	-1,033	,438
10 Introversiune/ Extraversiune	120	1,00	9,00	5,5750	2,04019	4,162	,002	,221	-,786	,438
11 Labilitate emoțională	120	1,00	9,00	5,7583	2,09840	4,403	-,467	,221	-,434	,438

12 Masculinitate/ Feminitate	120	1,00	9,00	4,9250	2,18152	4,759	,068	,221	-,878	,438
Sinceritate	120	1,00	9,00	4,3000	1,93855	3,758	,594	,221	-,198	,438
Introversiune/ Extraversiune	120	6,00	24,00	12,9583	3,62391	13,133	,318	,221	-,071	,438
Neurotism	120	1,00	23,00	14,9000	4,74988	22,561	-,674	,221	,422	,438
Tehnica Comportamentul (E. V. Saenco)	120	5,00	14,00	10,1583	2,09439	4,386	-,163	,221	-,291	,438
Ig (Tehnica Rotter)	120	1,00	10,00	4,3583	2,00753	4,030	,243	,221	-,564	,438
Ir	120	1,00	9,00	4,3750	2,09466	4,388	,209	,221	-,582	,438
In	120	1,00	10,00	4,7000	2,13258	4,548	,147	,221	-,676	,438
If	120	1,00	9,00	4,7583	1,89646	3,597	,061	,221	-,563	,438
Ip	120	1,00	9,00	4,6333	1,94432	3,780	,189	,221	-,990	,438
Ii	120	1,00	10,00	4,3583	2,03249	4,131	,215	,221	-,627	,438
Is	120	1,00	9,00	4,4000	2,00168	4,007	,354	,221	-,193	,438
Indicele autocontrolului volitiv	120	1,00	24,00	11,9167	5,18171	26,850	,152	,221	-,490	,438
Perseverenta	120	1,00	16,00	8,9500	3,93615	15,493	,080	,221	-,896	,438
Stăpânirea de sine	120	1,00	12,00	7,0750	2,96807	8,809	,147	,221	-,781	,438

Tabelul A 2.2. Prezentarea statisticii descriptive pe loturi

Loturi	Scale	Numărul de subiecți	Valoarea minimă	Valoarea maximă	Media	Abaterea standard	Variația	Asimetria		Boltirea	
								Statistic	Eroarea standart	Statistic	Eroarea standart
Grup de risc	A	49	2,00	8,00	4,7551	1,47945	2,189	,160	,340	-,549	,668
	B	49	1,00	7,00	5,1429	1,41421	2,000	-,816	,340	,497	,668
	C	49	1,00	9,00	4,1020	1,83989	3,385	,199	,340	,209	,668
	E	49	1,00	8,00	5,1633	1,71205	2,931	-,342	,340	-,583	,668
	F	49	1,00	8,00	4,0612	1,62543	2,642	,322	,340	,011	,668
	G	49	1,00	8,00	4,6122	1,84635	3,409	,084	,340	-1,003	,668
	H	49	2,00	8,00	5,3469	1,61440	2,606	-,533	,340	-,892	,668
	I	49	2,00	7,00	4,8980	1,26235	1,594	,264	,340	-,313	,668

L	49	3,00	10,00	6,6735	1,58624	2,516	,272	,340	-,402	,668
M	49	3,00	10,00	6,0816	1,90216	3,618	,408	,340	-,462	,668
N	49	1,00	8,00	4,4286	1,80278	3,250	,232	,340	-,801	,668
O	49	2,00	10,00	6,4082	2,10078	4,413	-,231	,340	-,782	,668
Q1	49	2,00	8,00	5,5714	1,62019	2,625	-,363	,340	-,838	,668
Q2	49	1,00	8,00	4,7755	1,54469	2,386	-,703	,340	,929	,668
Q3	49	1,00	7,00	3,9388	1,66343	2,767	,073	,340	-1,045	,668
Q4	49	3,00	9,00	5,1020	1,67388	2,802	,249	,340	-,970	,668
1 Nervozitate	49	2,00	9,00	5,6735	1,89723	3,599	-,232	,340	-1,194	,668
2 Agresivitate	49	1,00	9,00	5,2653	2,18685	4,782	,256	,340	-,752	,668
3 Depresie	49	2,00	9,00	5,8980	1,98163	3,927	-,121	,340	-1,116	,668
4 Emotivitate	49	,00	9,00	5,5306	2,09267	4,379	-,393	,340	-,079	,668
5 Sociabilitate	49	1,00	9,00	5,2653	2,39596	5,741	-,024	,340	-1,040	,668
6 Caracter calm	49	3,00	9,00	5,4898	1,51551	2,297	,301	,340	-,145	,668
7 Dominare	49	2,00	9,00	6,1633	1,79521	3,223	-,233	,340	-1,034	,668
8 Inhibitie	49	3,00	9,00	5,6735	1,74866	3,058	,258	,340	-,388	,668
9 Sinceritate	49	1,00	9,00	4,5714	2,43242	5,917	,181	,340	-1,034	,668
10 Introversiune/ Extraversiune	49	1,00	9,00	5,4898	2,07286	4,297	-,241	,340	-,491	,668
11 Labilitate emoțională	49	3,00	9,00	6,1837	1,60304	2,570	,194	,340	-,619	,668
12 Masculinitate/ Femininitate	49	1,00	9,00	5,3265	2,19267	4,808	,021	,340	-1,050	,668
Sinceritate	49	2,00	9,00	4,8980	2,32956	5,427	,139	,340	-1,214	,668
Introversiune/ Extraversiune	49	6,00	22,00	12,7755	3,79290	14,386	,403	,340	,008	,668
Neurotism	49	5,00	22,00	15,6939	3,95392	15,634	-,260	,340	-,338	,668
Tehnica Comportamentul (E. V. Saenco)	49	8,00	14,00	10,7143	1,50000	2,250	,165	,340	-,715	,668
Ig (Tehnica Rotter)	49	1,00	6,00	3,5306	1,60860	2,588	,099	,340	-1,279	,668
Ir	49	1,00	6,00	3,4286	1,58114	2,500	-,094	,340	-1,110	,668
In	49	1,00	7,00	3,9796	1,71379	2,937	,033	,340	-1,168	,668
If	49	1,00	7,00	4,2857	1,58114	2,500	-,264	,340	-,886	,668

	Ip	49	2,00	7,00	4,0000	1,63299	2,667	,389	,340	-,979	,668
	Ii	49	1,00	7,00	3,6327	1,55046	2,404	,336	,340	-,532	,668
	Is	49	1,00	6,00	3,6735	1,37519	1,891	-,128	,340	-,786	,668
	Indicele autocontrolului volitiv	49	7,00	16,00	11,4898	3,42857	11,755	,181	,340	-1,827	,668
	Perseverenta	49	4,00	11,00	7,8776	2,23264	4,985	,078	,340	-1,477	,668
	Stăpânirea de sine	49	3,00	8,00	6,1429	1,32288	1,750	-,499	,340	-,352	,668
Comportament deviant	A	23	1,00	6,00	4,1739	1,43502	2,059	-,333	,481	-,703	,935
	B	23	1,00	7,00	3,7826	1,92959	3,723	-,162	,481	-1,322	,935
	C	23	2,00	9,00	3,8696	1,98413	3,937	,886	,481	,269	,935
	E	23	4,00	10,00	6,8261	1,89862	3,605	,098	,481	-1,457	,935
	F	23	1,00	5,00	2,7826	,99802	,996	,177	,481	-,097	,935
	G	23	1,00	6,00	3,3043	1,29456	1,676	,337	,481	-,640	,935
	H	23	1,00	6,00	3,6522	1,26522	1,601	-,597	,481	,234	,935
	I	23	1,00	9,00	4,2174	2,10964	4,451	,355	,481	-,052	,935
	L	23	3,00	10,00	6,7391	2,00493	4,020	,356	,481	-,773	,935
	M	23	5,00	10,00	6,8261	1,72290	2,968	,820	,481	-,659	,935
	N	23	1,00	5,00	2,9130	1,12464	1,265	-,235	,481	-,754	,935
	O	23	5,00	10,00	7,8696	1,25424	1,573	,116	,481	-,033	,935
	Q1	23	1,00	5,00	3,1739	1,11405	1,241	,059	,481	-,747	,935
	Q2	23	1,00	6,00	3,5217	1,47308	2,170	-,187	,481	-,573	,935
	Q3	23	1,00	5,00	3,1739	1,37021	1,877	-,226	,481	-1,311	,935
	Q4	23	5,00	10,00	7,0000	1,62369	2,636	,279	,481	-1,308	,935
	1 Nervozitate	23	5,00	9,00	7,6087	1,26990	1,613	-1,069	,481	,334	,935
	2 Agresivitate	23	5,00	9,00	7,6522	1,30065	1,692	-1,045	,481	,225	,935
	3 Depresie	23	4,00	9,00	7,3043	1,49042	2,221	-,846	,481	,128	,935
	4 Emotivitate	23	4,00	9,00	7,5217	1,41001	1,988	-,954	,481	,246	,935
5 Sociabilitate	23	1,00	5,00	3,0435	1,18622	1,407	,088	,481	-,738	,935	
6 Caracter calm	23	1,00	7,00	3,2174	1,67757	2,814	1,016	,481	-,126	,935	
7 Dominare	23	5,00	9,00	7,4348	1,12112	1,257	-,352	,481	-,540	,935	

	8 Inhibiție	23	1,00	7,00	4,6522	1,82430	3,328	-,415	,481	-,868	,935
	9 Sinceritate	23	1,00	6,00	3,5652	1,37597	1,893	-,149	,481	-,717	,935
	10 Introversiune/ Extraversiune	23	2,00	9,00	4,7391	2,11526	4,474	,376	,481	-,980	,935
	11 Labilitate emoțională	23	6,00	9,00	7,6957	1,01957	1,040	-,445	,481	-,772	,935
	12 Masculinitate/ Feminitate	23	1,00	8,00	4,0000	1,83402	3,364	,048	,481	-,088	,935
	Sinceritate	23	1,00	8,00	3,6087	1,49967	2,249	,656	,481	2,408	,935
	Introversiune/ Extraversiune	23	7,00	16,00	11,4348	2,74402	7,530	,077	,481	-1,007	,935
	Neurotism	23	14,00	23,00	18,7391	2,92664	8,565	-,135	,481	-1,185	,935
	Tehnica Comportamentul (E. V. Saenco)	23	7,00	14,00	11,9130	1,90485	3,628	-,642	,481	,125	,935
	Ig (Tehnica Rotter)	23	1,00	5,00	2,7826	1,16605	1,360	,463	,481	-,766	,935
	Ir	23	1,00	5,00	2,6522	1,15242	1,328	,177	,481	-,814	,935
	In	23	1,00	5,00	2,9130	1,41142	1,992	,061	,481	-1,181	,935
	If	23	1,00	5,00	3,1304	1,28997	1,664	,154	,481	-1,520	,935
	Ip	23	1,00	6,00	3,2609	1,35571	1,838	,319	,481	-,968	,935
	Ii	23	1,00	4,00	2,4348	1,12112	1,257	,072	,481	-1,330	,935
	Is	23	1,00	5,00	2,5652	1,27301	1,621	,347	,481	-,733	,935
	Indicele autocontrolului volitiv	23	1,00	16,00	6,1304	3,55866	12,664	,426	,481	1,469	,935
	Perseverenta	23	1,00	11,00	4,0870	2,13015	4,538	1,359	,481	4,005	,935
	Stăpânirea de sine	23	1,00	8,00	3,4348	1,56165	2,439	,760	,481	2,241	,935
	Comportament normativ	A	48	3,00	10,00	6,4375	1,91196	3,656	,272	,343	-,835
B		48	4,00	10,00	7,3125	1,46093	2,134	-,061	,343	-,355	,674
C		48	4,00	10,00	7,0000	1,50177	2,255	-,039	,343	-1,044	,674
E		48	1,00	6,00	3,7708	1,62742	2,648	-,262	,343	-1,116	,674
F		48	3,00	10,00	6,7292	2,31314	5,351	-,236	,343	-1,255	,674
G		48	3,00	10,00	6,6875	2,02281	4,092	,174	,343	-1,179	,674
H		48	5,00	10,00	6,6458	1,52273	2,319	,936	,343	-,057	,674
I		48	4,00	10,00	6,9792	1,95143	3,808	,120	,343	-1,318	,674

L	48	1,00	7,00	4,0000	1,66312	2,766	-,203	,343	-,629	,674
M	48	1,00	7,00	3,7708	1,53317	2,351	-,373	,343	-,530	,674
N	48	3,00	10,00	6,5208	2,20241	4,851	,370	,343	-1,328	,674
O	48	1,00	6,00	4,2083	1,47256	2,168	-,293	,343	-1,142	,674
Q1	48	4,00	10,00	6,7708	1,74111	3,031	,469	,343	-,586	,674
Q2	48	4,00	10,00	6,7292	1,69780	2,883	,200	,343	-,982	,674
Q3	48	4,00	10,00	6,9792	1,91844	3,680	,144	,343	-1,387	,674
Q4	48	1,00	7,00	4,2292	1,51923	2,308	-,482	,343	-,467	,674
1 Nervozitate	48	1,00	9,00	4,3958	2,01842	4,074	-,036	,343	-,575	,674
2 Agresivitate	48	1,00	8,00	3,9583	2,13341	4,551	-,012	,343	-1,037	,674
3 Depresie	48	1,00	8,00	4,3750	2,23726	5,005	-,125	,343	-1,367	,674
4 Emotivitate	48	1,00	8,00	4,0000	2,25973	5,106	,092	,343	-1,577	,674
5 Sociabilitate	48	3,00	9,00	6,2917	1,78598	3,190	,123	,343	-1,195	,674
6 Caracter calm	48	3,00	9,00	6,7917	1,57045	2,466	-,052	,343	-,689	,674
7 Dominare	48	1,00	9,00	4,6458	2,45374	6,021	-,148	,343	-1,307	,674
8 Inhibitie	48	1,00	7,00	4,1458	2,27839	5,191	-,289	,343	-1,648	,674
9 Sinceritate	48	2,00	9,00	6,3750	2,01721	4,069	-,313	,343	-1,144	,674
10 Introversiune/ Extraversiune	48	4,00	9,00	6,0625	1,86121	3,464	,339	,343	-1,407	,674
11 Labilitate emoțională	48	1,00	7,00	4,3958	2,02894	4,117	-,217	,343	-1,348	,674
12 Masculinitate/ Feminitate	48	1,00	8,00	4,9583	2,23091	4,977	-,030	,343	-,975	,674
Sinceritate	48	1,00	9,00	4,0208	1,49452	2,234	,681	,343	1,219	,674
Introversiune/ Extraversiune	48	7,00	24,00	13,8750	3,60629	13,005	,106	,343	,039	,674
Neurotism	48	1,00	19,00	12,2500	4,70174	22,106	-,806	,343	-,140	,674
Tehnica Comportamentul (E. V. Saenco)	48	5,00	12,00	8,7500	1,80425	3,255	-,244	,343	-,824	,674
Ig (Tehnica Rotter)	48	3,00	10,00	5,9583	1,54312	2,381	,181	,343	,209	,674
Ir	48	3,00	9,00	6,1667	1,50649	2,270	,250	,343	-,646	,674
In	48	3,00	10,00	6,2917	1,70054	2,892	,008	,343	-,715	,674
If	48	2,00	9,00	6,0208	1,61758	2,617	-,098	,343	-,305	,674

	Ip	48	2,00	9,00	5,9375	1,70614	2,911	-,408	,343	-,523	,674
	Ii	48	2,00	10,00	6,0208	1,49452	2,234	,003	,343	,620	,674
	Is	48	3,00	9,00	6,0208	1,60438	2,574	,513	,343	-,732	,674
	Indicele autocontrolului volitiv	48	8,00	24,00	15,1250	4,79195	22,963	-,042	,343	-1,009	,674
	Perseverenta	48	8,00	16,00	12,3750	2,69456	7,261	-,268	,343	-1,350	,674
	Stăpânirea de sine	48	5,00	12,00	9,7708	2,13621	4,563	-,590	,343	-,880	,674

Anexa 3. Compararea grupurilor studiate (Testul Kruskal-Wallis; Testul U Mann Whitney)

Tabelul A 3.1. Media rangurilor obținută în urma calcului diferențelor prin intermediul testului Kruskal-Wallis (Chestionarul 16 PF Cattell)

	grupuri	Nr	Media rangurilor
A	grup de risc	49	50,97
	comportament deviant (penitenciar)	23	40,72
	norma	48	79,71
	Total	120	
B	grup de risc	49	48,18
	comportament deviant (penitenciar)	23	29,76
	norma	48	87,80
	Total	120	
C	grup de risc	49	42,97
	comportament deviant (penitenciar)	23	39,72
	norma	48	88,35
	Total	120	
E	grup de risc	49	65,68
	comportament deviant (penitenciar)	23	89,39
	norma	48	41,36
	Total	120	
F	grup de risc	49	51,50
	comportament deviant (penitenciar)	23	27,54
	norma	48	85,48
	Total	120	
G	grup de risc	49	52,60
	comportament deviant (penitenciar)	23	30,33
	norma	48	83,02
	Total	120	
H	grup de risc	49	58,85
	comportament deviant (penitenciar)	23	24,52
	norma	48	79,43
	Total	120	
I	grup de risc	49	48,64
	comportament deviant (penitenciar)	23	39,54
	norma	48	82,65
	Total	120	
L	grup de risc	49	78,63
	comportament deviant (penitenciar)	23	77,48
	norma	48	33,85
	Total	120	
M	grup de risc	49	73,21
	comportament deviant (penitenciar)	23	86,46
	norma	48	35,08
	Total	120	
N	grup de risc	49	54,02
	comportament deviant (penitenciar)	23	27,24

	norma	48	83,05
	Total	120	
O	grup de risc	49	69,97
	comportament deviant (penitenciar)	23	93,57
	norma	48	34,99
	Total	120	
Q1	grup de risc	49	61,18
	comportament deviant (penitenciar)	23	19,74
	norma	48	79,33
	Total	120	
Q2	grup de risc	49	51,89
	comportament deviant (penitenciar)	23	28,59
	norma	48	84,58
	Total	120	
Q3	grup de risc	49	45,80
	comportament deviant (penitenciar)	23	32,46
	norma	48	88,95
	Total	120	
Q4	grup de risc	49	60,40
	comportament deviant (penitenciar)	23	92,59
	norma	48	45,23
	Total	120	

Tabelul A 3.2. Testul Kruskal-Wallis (Chestionarul 16 PF Cattell)

	A	B	C	E	F	G	H	I	L	M	N	O	Q1	Q2	Q3	Q4
Chi-Square	26,509	55,191	52,338	32,455	49,948	40,678	40,229	34,674	48,386	46,209	43,812	51,136	46,691	46,983	56,831	29,636
df	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
P	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000

Tabelul A 3.3. Media rangurilor obținută în urma calcului diferențelor prin intermediul testului U Mann-Whitney – **grupul de risc și lotul cu comportament normativ** (Chestionarul 16 PF Cattell)

	loturi	Nr	Media rangurilor	Suma rangurilor
A	grup de risc	49	37,27	1826,00
	normativ	48	60,98	2927,00
	Total	97		
B	grup de risc	49	31,95	1565,50
	normativ	48	66,41	3187,50
	Total	97		
C	grup de risc	49	30,36	1487,50
	normativ	48	68,03	3265,50
	Total	97		
E	grup de risc	49	59,30	2905,50
	normativ	48	38,49	1847,50

	Total	97		
F	grup de risc	49	34,32	1681,50
	normativ	48	63,99	3071,50
	Total	97		
G	grup de risc	49	36,40	1783,50
	normativ	48	61,86	2969,50
	Total	97		
H	grup de risc	49	40,87	2002,50
	normativ	48	57,30	2750,50
	Total	97		
I	grup de risc	49	34,60	1695,50
	normativ	48	63,70	3057,50
	Total	97		
L	grup de risc	49	67,10	3288,00
	normativ	48	30,52	1465,00
	Total	97		
M	grup de risc	49	64,23	3147,50
	normativ	48	33,45	1605,50
	Total	97		
N	grup de risc	49	37,06	1816,00
	normativ	48	61,19	2937,00
	Total	97		
O	grup de risc	49	63,09	3091,50
	normativ	48	34,61	1661,50
	Total	97		
Q1	grup de risc	49	41,14	2016,00
	normativ	48	57,02	2737,00
	Total	97		
Q2	grup de risc	49	34,98	1714,00
	normativ	48	63,31	3039,00
	Total	97		
Q3	grup de risc	49	31,42	1539,50
	normativ	48	66,95	3213,50
	Total	97		
Q4	grup de risc	49	55,19	2704,50
	normativ	48	42,68	2048,50
	Total	97		

Tabelul A 3.4. Testul U Mann-Whitney – grupul de risc și comportament normativ (Chestionarul 16 PF Cattell)

	A	B	C	E	F	G	H	I	L	M	N	O	Q1	Q2	Q3	Q4
Man-Whitney U	601,00	340,50	262,50	671,50	456,50	558,50	777,50	470,50	289,00	429,50	591,00	485,50	791,00	489,00	314,50	872,50
Wilcoxon	1826,000	1565,500	1487,500	1847,500	1681,500	1783,500	2002,500	1695,500	1465,000	1605,500	1816,000	1661,500	2016,000	1714,000	1539,500	2048,500

W																	
Z	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	4,208	6,132	6,655	3,702	5,259	4,497	2,947	5,199	6,484	5,462	4,270	5,035	2,824	5,068	6,277	2,226	
P	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,003	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,005	0,000	0,000	0,026	

Tabelul A 3.5. Media rangurilor obținută în urma calcului diferențelor prin intermediul testului U Mann-Whitney – grupul de risc și grupul cu comportament deviant (Chestionarul 16 PF Cattell)

	grupuri	N	Media rangurilor	Suma rangurilor
A	grup de risc	49	38,70	1896,50
	comportament deviant	23	31,80	731,50
	Total	72		
B	grup de risc	49	41,23	2020,50
	comportament deviant	23	26,41	607,50
	Total	72		
C	grup de risc	49	37,61	1843,00
	comportament deviant	23	34,13	785,00
	Total	72		
E	grup de risc	49	31,39	1538,00
	comportament deviant	23	47,39	1090,00
	Total	72		
F	grup de risc	49	42,18	2067,00
	comportament deviant	23	24,39	561,00
	Total	72		
G	grup de risc	49	41,20	2019,00
	comportament deviant	23	26,48	609,00
	Total	72		
H	grup de risc	49	42,98	2106,00
	comportament deviant	23	22,70	522,00
	Total	72		
I	grup de risc	49	39,04	1913,00
	comportament deviant	23	31,09	715,00
	Total	72		
L	grup de risc	49	36,53	1790,00
	comportament deviant	23	36,43	838,00
	Total	72		
M	grup de risc	49	33,98	1665,00
	comportament deviant	23	41,87	963,00
	Total	72		
N	grup de risc	49	41,96	2056,00

	comportament deviant	23	24,87	572,00
	Total	72		
O	grup de risc	49	31,88	1562,00
	comportament deviant	23	46,35	1066,00
	Total	72		
Q1	grup de risc	49	45,04	2207,00
	comportament deviant	23	18,30	421,00
	Total	72		
Q2	grup de risc	49	41,91	2053,50
	comportament deviant	23	24,98	574,50
	Total	72		
Q3	grup de risc	49	39,38	1929,50
	comportament deviant	23	30,37	698,50
	Total	72		
Q4	grup de risc	49	30,20	1480,00
	comportament deviant	23	49,91	1148,00
	Total	72		

Tabelul A 3.6. Testul U Mann- Whitney – grupul de risc și lotul cu comportament deviant (Chestionarul 16 PF Cattell)

	A	B	C	E	F	G	H	I	L	M	N	O	Q1	Q2	Q3	Q4
Mann - Whitney U	455,500	331,500	509,000	313,000	285,000	333,000	246,000	439,000	562,000	440,000	296,000	337,000	145,000	298,500	422,500	255,000
Wilcoxon W	731,500	607,500	785,000	1538,000	561,000	609,000	522,000	715,000	838,000	1665,000	572,000	1562,000	421,000	574,500	698,500	1480,000
Z	-1,331	-2,869	-.669	-3,101	-3,448	-2,824	-3,893	-1,545	-.019	-1,522	-3,285	-2,785	-5,117	-3,298	-1,730	-3,776
P	0,183	0,004	0,503	0,002	0,001	0,005	0,000	0,122	0,985	0,128	0,001	0,005	0,000	0,001	0,084	0,000

Tabelul A 3.7. Media rangurilor obținută în urma calcului diferențelor prin intermediul testului U Mann- Whitney – comportament deviant și comportament normativ (Chestionarul 16 PF Cattell)

	grupuri	Nr	Media rangurilor	Suma rangurilor
A	comportament deviant	23	20,91	481,00
	normativ	48	43,23	2075,00
	Total	71		

B	comportament deviant	23	15,35	353,00
	normativ	48	45,90	2203,00
	Total	71		
C	comportament deviant	23	17,59	404,50
	normativ	48	44,82	2151,50
	Total	71		
E	comportament deviant	23	54,00	1242,00
	normativ	48	27,38	1314,00
	Total	71		
F	comportament deviant	23	15,15	348,50
	normativ	48	45,99	2207,50
	Total	71		
G	comportament deviant	23	15,85	364,50
	normativ	48	45,66	2191,50
	Total	71		
H	comportament deviant	23	13,83	318,00
	normativ	48	46,62	2238,00
	Total	71		
I	comportament deviant	23	20,46	470,50
	normativ	48	43,45	2085,50
	Total	71		
L	comportament deviant	23	53,04	1220,00
	normativ	48	27,83	1336,00
	Total	71		
M	comportament deviant	23	56,59	1301,50
	normativ	48	26,14	1254,50
	Total	71		
N	comportament deviant	23	14,37	330,50
	normativ	48	46,36	2225,50
	Total	71		
O	comportament deviant	23	59,22	1362,00
	normativ	48	24,88	1194,00
	Total	71		
Q1	comportament deviant	23	13,43	309,00
	normativ	48	46,81	2247,00
	Total	71		
Q2	comportament deviant	23	15,61	359,00
	normativ	48	45,77	2197,00
	Total	71		
Q3	comportament deviant	23	14,09	324,00
	normativ	48	46,50	2232,00
	Total	71		

Q4	comportament deviant	23	54,67	1257,50
	normativ	48	27,05	1298,50
	Total	71		

Tabelul A 3.8. Testul U Mann- Whitney – comportament deviant și comportament normativ (Chestionarul 16 PF Cattell)

	A	B	C	E	F	G	H	I	L	M	N	O	Q1	Q2	Q3	Q4
Mann - Whitney U	205,00	77,00	128,50	138,00	72,50	88,50	42,00	194,50	160,00	78,50	54,50	18,00	33,00	83,00	48,00	122,50
Wilcoxon W	481,00	353,00	404,50	1314,00	348,50	364,50	318,00	470,50	1336,00	1254,00	330,50	1194,00	309,00	359,00	324,00	1298,50
Z	-4,324	-5,900	-5,257	-5,154	-5,949	-5,743	-6,372	-4,438	-4,883	-5,910	-6,183	-6,625	-6,433	-5,818	-6,258	-5,360
p	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000

Tabelul A 3.9. Media rangurilor obținută în urma calcului diferențelor prin intermediul testului Kruskal-Wallis (Chestionarul FPI)

	grupuri	Nr	Media rangurilor
1 Nervozitate	grup de risc	49	61,50
	comportament deviant	23	95,15
	normativ	48	42,88
	Total	120	
2 Agresivitate	grup de risc	49	60,48
	comportament deviant	23	95,85
	normativ	48	43,58
	Total	120	
3 Depresie	grup de risc	49	64,66
	comportament deviant	23	87,80
	normativ	48	43,17
	Total	120	
4 Emotivitate	grup de risc	49	62,65
	comportament deviant	23	93,48
	normativ	48	42,50
	Total	120	
5 Sociabilitate	grup de risc	49	61,10
	comportament deviant	23	25,96
	normativ	48	76,44
	Total	120	
6 Caracter calm	grup de risc	49	57,59
	comportament deviant	23	23,85

	normativ	48	81,03
	Total	120	
7 Dominare	grup de risc	49	64,15
	comportament deviant	23	86,39
	normativ	48	44,36
	Total	120	
8 Inhibiție	grup de risc	49	71,06
	comportament deviant	23	56,59
	normativ	48	51,59
	Total	120	
9 Sinceritate	grup de risc	49	53,31
	comportament deviant	23	37,72
	normativ	48	78,76
	Total	120	
10 Int/ext	grup de risc	49	59,81
	comportament deviant	23	45,80
	normativ	48	68,25
	Total	120	
11 Labil.emot	grup de risc	49	65,02
	comportament deviant	23	94,83
	normativ	48	39,44
	Total	120	
12 Masc/fem	grup de risc	49	66,20
	comportament deviant	23	46,91
	normativ	48	61,19
	Total	120	

Tabelul A 3.10. Testul Kruskal-Wallis (Chestionarul FPI)

	1 Nervozitate	2 Agresivitate	3 Depresie	4 Emotivitate	5 Sociabilitate	6 Caracter calm	7 Dominare	8 Inhibiție	9 Sinceritate	10 Introverșiune/ Extroverșiune	11 Labilitate emoțională	12 Masculinitate/ femininitate
Chi-Square	35,988	36,059	27,258	34,410	33,685	43,714	24,249	8,222	25,727	6,710	41,821	4,984
df	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
P	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,016	0,000	0,035	0,000	0,083

Tabelul A 3.11. Media rangurilor obținută în urma calcului diferențelor prin intermediul testului U Mann-Whitney – **grupul de risc și comportament normativ** (Chestionarul FPI)

	grupuri	Nr	Media rangurilor	Suma rangurilor
1 Nervozitate	grup de risc	49	57,07	2796,50
	norma	48	40,76	1956,50
	Total	97		

2 Agresivitate	grup de risc	49	55,95	2741,50
	norma	48	41,91	2011,50
	Total	97		
3 Depresie	grup de risc	49	57,93	2838,50
	norma	48	39,89	1914,50
	Total	97		
4 Emotivitate	grup de risc	49	57,60	2822,50
	norma	48	40,22	1930,50
	Total	97		
5 Sociabilitate	grup de risc	49	43,24	2119,00
	norma	48	54,88	2634,00
	Total	97		
6 Caracter calm	grup de risc	49	38,37	1880,00
	norma	48	59,85	2873,00
	Total	97		
7 Dominare	grup de risc	49	57,24	2805,00
	norma	48	40,58	1948,00
	Total	97		
8 Inhibitie	grup de risc	49	56,51	2769,00
	norma	48	41,33	1984,00
	Total	97		
9 Sinceritate	grup de risc	49	39,10	1916,00
	norma	48	59,10	2837,00
	Total	97		
10 Int/ext	grup de risc	49	45,67	2238,00
	norma	48	52,40	2515,00
	Total	97		
11 Labil.emot	grup de risc	49	59,88	2934,00
	norma	48	37,90	1819,00
	Total	97		
12 Masc/fem	grup de risc	49	51,00	2499,00
	norma	48	46,96	2254,00
	Total	97		

Tabelul A 3.12. Testul U Mann- Whitney – **grupul de risc și comportament normativ**
(Chestionarul FPI)

	1 Nervozitate	2 Agresivitate	3 Depresie	4 Emotivitate	5 Sociabilitate	6 Caracter calm	7 Dominare	8 Inhibitie	9 Sinceritate	10 Introversiune/ Extroversiune	11 Labilitate emoțională	12 Masculinitate/ femininitate
Mann-Whitney U	780,500	835,500	738,500	754,500	894,000	655,000	772,000	808,000	691,000	1013,000	643,000	1078,000
Z	-2,890	-2,500	-3,184	-3,076	-2,073	-3,828	-2,951	-2,704	-3,534	-1,196	-3,904	-,718
p	0,004	0,012	0,001	0,002	0,038	0,000	0,003	0,007	0,000	0,232	0,00	0,473

Tabelul A 3.13. Media rangurilor obținută în urma calcului diferențelor prin intermediul testului U Mann- Whitney – **grupul de risc și comportament deviant** (Chestionarul FPI)

	grupuri	Nr	Media rangurilor	Suma ragunrilor
1 Nervozitate	grup drisc	49	29,43	1442,00
	comportament deviant	23	51,57	1186,00
	Total	72		
2 Agresivitate	grup de risc	49	29,53	1447,00
	comportament deviant	23	51,35	1181,00
	Total	72		
3 Depresie	grup de risc	49	31,73	1555,00
	comportament deviant	23	46,65	1073,00
	Total	72		
4 Emotivitate	grup de risc	49	30,05	1472,50
	comportament deviant	23	50,24	1155,50
	Total	72		
5 Sociabilitate	grup de risc	49	42,86	2100,00
	comportament deviant	23	22,96	528,00
	Total	72		
6 Caracter calm	grup de risc	49	44,22	2167,00
	comportament deviant	23	20,04	461,00
	Total	72		
7 Dominare	grup de risc	49	31,91	1563,50
	comportament deviant	23	46,28	1064,50
	Total	72		
8 Inhibiție	grup de risc	49	39,55	1938,00
	comportament deviant	23	30,00	690,00
	Total	72		
9 Sinceritate	grup de risc	49	39,20	1921,00
	comportament deviant	23	30,74	707,00
	Total	72		
10 Introvertiune/ Extrovertiune	grup de risc	49	39,13	1917,50
	comportament deviant	23	30,89	710,50
	Total	72		
11 Labilitate emoțională	grup de risc	49	30,14	1477,00
	comportament deviant	23	50,04	1151,00
	Total	72		
12 Masculinitate/ feminitate	grup de risc	49	40,20	1970,00
	comportament deviant	23	28,61	658,00
	Total	72		

Tabelul A 3.14. Testul U Mann- Whitney – **grupul de risc și comportament deviant** (Chestionarul FPI)

	1 Nervozitate	2 Agresivitate	3 Depresie	4 Emotivitate	5 Sociabilitate	6 Caracter calm	7 Dominare	8 Inhibiție	9 Sinceritate	10 Introvertiune/ Extrovertiune	11 Labilitate emoțională	12 Masculinitate/ feminitate
Mann-Whitne	217,000	222,000	330,000	247,500	252,000	185,000	338,50	414,000	431,000	434,500	252,000	382,000

y U												
Wilcoxon W	1442,00	1447,00	1555,00	1472,50	528,00	461,00	1563,50	690,00	707,00	710,50	1477,00	658,00
Z	-4,265	-4,176	-2,860	-3,878	-3,808	-4,638	-2,793	-1,840	-1,626	-1,578	-3,832	-2,224
p	0,000	0,000	0,004	0,000	0,000	0,000	0,005	0,066	0,104	0,114	0,000	0,026

Tabelul A 3.15. Media rangurilor obținută în urma calcului diferențelor prin intermediul testului U Mann-Whitney – **comportament deviant și comportament normativ** (Chestionarul FPI)

	grupuri	Nr	Media rangurilor	Suma rangurilor
1 Nervozitate	comportament deviant	23	55,59	1278,50
	normativ	48	26,61	1277,50
	Total	71		
2 Agresivitate	comportament deviant	23	56,50	1299,50
	normativ	48	26,18	1256,50
	Total	71		
3 Depresie	comportament deviant	23	53,15	1222,50
	normativ	48	27,78	1333,50
	Total	71		
4 Emotivitate	comportament deviant	23	55,24	1270,50
	normativ	48	26,78	1285,50
	Total	71		
5 Sociabilitate	comportament deviant	23	15,00	345,00
	normativ	48	46,06	2211,00
	Total	71		
6 Caracter calm	comportament deviant	23	15,80	363,50
	normativ	48	45,68	2192,50
	Total	71		
7 Dominare	comportament deviant	23	52,11	1198,50
	normativ	48	28,28	1357,50
	Total	71		
8 Inhibiție	comportament deviant	23	38,59	887,50
	normativ	48	34,76	1668,50
	Total	71		
9 Sinceritate	comportament deviant	23	18,98	436,50
	normativ	48	44,16	2119,50
	Total	71		
10 Introverșiune/ Extroverșiune	comportament deviant	23	26,91	619,00
	normativ	48	40,35	1937,00
	Total	71		
11 Labilitate emoțională	comportament deviant	23	56,78	1306,00
	normativ	48	26,04	1250,00
	Total	71		
12 Masculinitate/ feminitate	comportament deviant	23	30,30	697,00
	normativ	48	38,73	1859,00
	Total	71		

Tabelul A 3.16. Testul U Mann-Whitney – **comportament deviant și comportament normativ**
(Chestionarul FPI)

	1 Nervozitate	2 Agresivitate	3 Depresie	4 Emotivitate	5 Sociabilitate	6 Caracter calm	7 Dominare	8 Inhibiție	9 Sinceritate	10 Introversiune/ Extroversiune	11 Labilitate emoțională	12 Masculinitate/ femininitate
Mann-Whitney U	101,500	80,500	157,500	109,500	69,000	87,500	181,500	492,500	160,500	343,000	74,000	421,000
Wilcoxon W	1277,500	1256,500	1333,500	1285,500	345,000	363,500	1357,500	1668,500	436,500	619,000	1250,000	697,000
Z	-5,592	-5,891	-4,894	-5,491	-6,017	-5,776	-4,602	-,745	-4,876	-2,613	-5,932	-1,631
P	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,456	0,000	0,009	0,000	0,103

Tabelul A 3.17. Media rangurilor obținută în urma calcului diferențelor prin intermediul testului Kruskal-Wallis (Testul Eysenck)

	grupuri	Nr	Media rangurilor
sinceritate	grup de risc	49	69,00
	comportament deviant	23	49,35
	normativ	48	57,17
	Total	120	
Introversiune/ Extroversiune	grup de risc	49	57,89
	comportament deviant	23	46,00
	normativ	48	70,11
	Total	120	
Neurotism	grup de risc	49	64,39
	comportament deviant	23	90,30
	normativ	48	42,25
	Total	120	

Tabelul A 3.18. Testul Kruskal-Wallis (Testul Eysenck)

	sinceritate	Introversiune/ Extroversiune	Neurotism
Chi-Square	5,885	8,002	30,896
df	2	2	2
p	0,053	0,018	0,000

Tabelul A 3.19. Media rangurilor obținută în urma calcului diferențelor prin intermediul testului U Mann- Whitney – **grupul de risc și comportament normativ** (Testul Eysenck)

	grupuri	Nr	Media rangurilor	Suma rangurilor
sinceritate	grup de risc	49	53,90	2641,00
	normativ	48	44,00	2112,00
	Total	97		
Introversiune/ Extraversiune	grup de risc	49	44,19	2165,50
	normativ	48	53,91	2587,50
	Total	97		
Neurotism	grup de risc	49	58,07	2845,50
	normativa	48	39,74	1907,50
	Total	97		

Tabelul A 3.20. Testul U Mann- Whitney – **grupul de risc și comportament normativ** (Testul Eysenck)

	sinceritate	Introversiune/ Extraversiune	Neurotism
Mann-Whitney U	936,000	940,500	731,500
Wilcoxon W	2112,000	2165,500	1907,500
Z	-1,753	-1,706	-3,219
p	0,080	0,088	0,001

Tabelul A 3.21. Media rangurilor obținută în urma calcului diferențelor prin intermediul testului U Mann- Whitney – **grupul de risc și comportament deviant** (Testul Eysenck)

	grupuri	Nr	Media rangurilor	Suma rangurilor
sinceritate	grup de risc	49	40,10	1965,00
	comportament deviant	23	28,83	663,00
	Total	72		
Introversiune/ Extraversiune	grup de risc	49	38,69	1896,00
	comportament deviant	23	31,83	732,00
	Total	72		
Neurotism	grup de risc	49	31,32	1534,50
	comportament deviant	23	47,54	1093,50
	Total	72		

Tabelul A 3.22. Testul U Mann- Whitney – **grupul de risc și comportament deviant** (Testul Eysenck)

	sinceritate	Introversiune/ Extraversiune	Neurotism
Mann-Whitney U	387,000	456,000	309,500
Wilcoxon W	663,000	732,000	1534,500
Z	-2,159	-1,306	-3,079
p	0,031	0,192	0,002

Tabelul A 3.23. Media rangurilor obținută în urma calcului diferențelor prin intermediul testului U Mann- Whitney – **comportament deviant și comportament normativ** (Testul Eysenck)

	grupuri	Nr	Media rangurilor	Suma rangurilor
sinceritate	comportament deviant	23	32,52	748,00
	normativ	48	37,67	1808,00
	Total	71		
Introversiune/ Extraversiune	comportament deviant	23	26,17	602,00
	normativ	48	40,71	1954,00
	Total	71		
Neurotism	comportament deviant	23	54,76	1259,50
	normativ	48	27,01	1296,50
	Total	71		

Tabelul A 3.24. Testul U Mann- Whitney – **comportament deviant și comportament normativ** (Testul Eysenck)

	sinceritate	Introversiune/ Extraversiune	Neurotism
Mann-Whitney U	472,000	326,000	120,500
Wilcoxon W	748,000	602,000	1296,500
Z	-1,008	-2,791	-5,320
p	0,313	0,005	0,000

Tabelul A 3.25. Media rangurilor obținută în urma calcului diferențelor prin intermediul testului Kruskal-Wallis (Tehnică Comportamentul E. V. Saenco; Tehnică Rotter; Diagnosticarea autocontrolului volitiv)

	grupuri	Nr	Media rangurilor
Tehnică Comportamentul (E. V. Saenco)	grup de risc	49	69,42
	comportament deviant	23	88,78
	normativ	48	37,84
	Total	120	
Ig (Tehnică Rotter)	grup de risc	49	46,60
	comportament deviant	23	32,48
	normativ	48	88,11
	Total	120	
Ir	grup de risc	49	45,30
	comportament deviant	23	30,67
	normativ	48	90,31
	Total	120	
In	grup de risc	49	49,28
	comportament deviant	23	31,17
	normativ	48	86,01
	Total	120	
If	grup de risc	49	52,56
	comportament deviant	23	30,26
	normativ	48	83,09

	Total	120	
Ip	grup de risc	49	49,64
	comportament deviant	23	36,26
	normativ	48	83,20
	Total	120	
Ii	grup de risc	49	48,22
	comportament deviant	23	27,20
	normativ	48	88,99
	Total	120	
Is	grup de risc	49	48,30
	comportament deviant	23	27,78
	normativ	48	88,64
	Total	120	
Indicele autocontr.volitiv	grup de risc	49	56,76
	comportament deviant	23	20,76
	normativ	48	83,36
	Total	120	
perseverenta	grup de risc	49	51,78
	comportament deviant	23	17,33
	normativ	48	90,09
	Total	120	
stapanire de sine	grup de risc	49	50,44
	comportament deviant	23	17,28
	normativ	48	91,48
	Total	120	

Tabelul A 3.26. Testul Kruskal-Wallis (Tehnica Comportamentul E. V. Saenco; Tehnica Rotter; Diagnosticarea autocontrolului volitiv)

	Comportamentul (E. V. Saenco)	Ig	Ir	In	If	Ip	Ii	Is	Indicele autocontr.volitiv	perseverenta	stapanire de sine
Chi-Squar	39,835	54,422	62,919	48,170	41,396	37,244	60,671	59,588	51,956	73,790	78,681
df	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
p	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000

Tabelul A 3.27. Media rangurilor obținută în urma calcului diferențelor prin intermediul testului U Mann-Whitney – **grup de risc și comportament normativ** (Tehnica Comportamentul E. V. Saenco; Tehnica Rotter; Diagnosticarea autocontrolului volitiv)

	grupuri	Nr	Media rangurilor	Suma rangurilor
Tehnica Comportamentul (E. V. Saenco)	grup de risc	49	62,55	3065,00
	normativ	48	35,17	1688,00
	Total	97		

Ig (Tehnica Rotter)	grup de risc	49	32,08	1572,00
	normativ	48	66,27	3181,00
	Total	97		
Ir	grup de risc	49	30,45	1492,00
	normativ	48	67,94	3261,00
	Total	97		
In	grup de risc	49	33,77	1654,50
	normativ	48	64,55	3098,50
	Total	97		
If	grup de risc	49	36,15	1771,50
	normativ	48	62,11	2981,50
	Total	97		
Ip	grup de risc	49	35,26	1727,50
	normativ	48	63,03	3025,50
	Total	97		
Ii	grup de risc	49	31,71	1554,00
	normativ	48	66,65	3199,00
	Total	97		
Is	grup de risc	49	31,81	1558,50
	normativ	48	66,55	3194,50
	Total	97		
Indicele autocontrolului volitiv	grup de risc	49	36,72	1799,50
	normativ	48	61,53	2953,50
	Total	97		
Perseverența	grup de risc	49	30,95	1516,50
	normativ	48	67,43	3236,50
	Total	97		
Stăpânire de sine	grup de risc	49	29,65	1453,00
	normativ	48	68,75	3300,00
	Total	97		

Tabelul A 3.28. Testul U Mann-Whitney – **grup de risc și comportament normativ** (Tehnica Comportamentul E. V. Saenco; Tehnica Rotter; Diagnosticarea autocontrolului volitiv)

	Comportamentul (E. V. Saenco)	Ig	Ir	In	If	Ip	Ii	Is	Indicele autocontrolului volitiv	Perseverența	Stăpânire de sine
Mann-Whitney U	512,00	347,00	267,00	429,50	546,50	502,50	329,000	333,500	574,500	291,500	228,000
Wilcoxon	1688,00	1572,00	1492,00	1654,50	1771,50	1727,50	1554,000	1558,500	1799,500	1516,500	1453,000
Z	-4,865	-6,069	-6,652	-5,445	-4,615	-4,915	-6,186	-6,201	-4,371	-6,416	-6,910

p	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
---	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------

Tabelul A 3.29. Media rangurilor obținută în urma calculului diferențelor prin intermediul testului U Mann-Whitney – **grup de risc și comportament deviant** (Tehnica Comportamentul E. V. Saenco; Tehnica Rotter; Diagnosticarea autocontrolului volitiv)

	grupuri	Nr	Media rangurilor	Suma rangurilor
Tehnica Comportamentul (E. V. Saenco)	grup de risc	49	31,87	1561,50
	comportament deviant	23	46,37	1066,50
	Total	72		
Ig (Tehnica Rotter)	grup de risc	49	39,52	1936,50
	comportament deviant	23	30,07	691,50
	Total	72		
Ir	grup de risc	49	39,85	1952,50
	comportament deviant	23	29,37	675,50
	Total	72		
In	grup de risc	49	40,51	1985,00
	comportament deviant	23	27,96	643,00
	Total	72		
If	grup de risc	49	41,41	2029,00
	comportament deviant	23	26,04	599,00
	Total	72		
Ip	grup de risc	49	39,39	1930,00
	comportament deviant	23	30,35	698,00
	Total	72		
Ii	grup de risc	49	41,51	2034,00
	comportament deviant	23	25,83	594,00
	Total	72		
Is	grup de risc	49	41,49	2033,00
	comportament deviant	23	25,87	595,00
	Total	72		
Indicele autocontrolului volitiv	grup de risc	49	45,03	2206,50
	comportament deviant	23	18,33	421,50
	Total	72		
Perseverența	grup de risc	49	45,83	2245,50
	comportament deviant	23	16,63	382,50
	Total	72		
Stăpânire de sine	grup de risc	49	45,79	2243,50
	comportament deviant	23	16,72	384,50
	Total	72		

Tabelul A 3.30. Testul U Mann- Whitney – **grup de risc și comportament deviant** (Tehnica Comportamentul E. V. Saenco; Tehnica Rotter; Diagnosticarea autocontrolului volitiv)

	Comportamentu I (E. V. Saenco)	Ig	Ir	In	If	Ip	Ii	Is	Indicele autocontrolului volitiv	Perseverența	Stăpânire de sine
Mann- Whitney U	336,5	415,	399,	367,0	323,0	422,00	318,000	319,000	145,500	106,50	108,50
Wilcoxon W	1561, 5	691,5 0	675,5	643,0	599,0	698,00	594,00	595,000	421,500	382,50	384,5
Z	-2,791	-1,836	-2,018	-2,409	-2,976	-1,746	-3,026	-3,016	-5,112	-5,579	-5,571
p	0,005	0,066	0,044	0,016	0,003	0,081	0,002	0,003	0,000	0,000	0,000

Tabelul A 3.31. Media rangurilor obținută în urma calcului diferențelor prin intermediul testului U Mann- Whitney – **comportament deviant și comportament normativ** (Tehnica Comportamentul E. V. Saenco; Tehnica Rotter; Diagnosticarea autocontrolului volitiv)

	Grupuri	Nr	Media rangurilor	Suma rangurilor
Tehnica Comportamentul (E. V. Saenco)	comportament deviant	23	54,41	1251,50
	normativ	48	27,18	1304,50
	Total	71		
Ig (Tehnica Rotter)	comportament deviant	23	14,41	331,50
	normativ	48	46,34	2224,50
	Total	71		
Ir	comportament deviant	23	13,30	306,00
	normativ	48	46,88	2250,00
	Total	71		
In	comportament deviant	23	15,22	350,00
	normativ	48	45,96	2206,00
	Total	71		
If	comportament deviant	23	16,22	373,00
	normativ	48	45,48	2183,00
	Total	71		
Ip	comportament deviant	23	17,91	412,00
	normativ	48	44,67	2144,00
	Total	71		
Ii	comportament deviant	23	13,37	307,50
	normativ	48	46,84	2248,50
	Total	71		
Is	comportament deviant	23	13,91	320,00
	normativ	48	46,58	2236,00

	Total	71		
Indicele autocontrolului volitiv	comportament deviant	23	14,43	332,00
	normativ	48	46,33	2224,00
	Total	71		
Perseverența	comportament deviant	23	12,70	292,00
	normativ	48	47,17	2264,00
	Total	71		
Stăpânire de sine	comportament deviant	23	12,57	289,00
	normativ	48	47,23	2267,00
	Total	71		

Tabelul A 3.32. Testul U Mann-Whitney – **comportament deviant și comportament normativ**
(Tehnica Comportamentul E. V. Saenco; Tehnica Rotter; Diagnosticarea autocontrolului volitiv)

	Comportamentul (E. V. Saenco)	Ig	Ir	In	If	Ip	Ii	Is	Indicele autocontrolului i volitiv	Perseverența	Stăpânire de sine
Mann-Whitney U	128,50	55,5	30,000	74,00	97,000	136,00	31,500	44,000	56,000	16,000	13,0
Wilcoxon W	1304,5	331,5	306,00	350,00	373,00	412,00	307,500	320,000	332,000	292,00	289,0
Z	-5,257	-6,179	-6,475	-5,923	-5,664	-5,168	-6,463	-6,333	-6,118	-6,609	-6,672
p	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000

Anexa 5. Coeficientul Cronbach. Chestionar de diagnosticare a autocontrolului volitiv

Tabelul A 5.1. Coeficientul Cronbach Chestionar de diagnosticare a autocontrolului volitiv

Case Processing Summary					
		N	%		
Cases	Valid	120	100,0		
	Excluded ^a	0	,0		
	Total	120	100,0		
a. Listwise deletion based on all variables in the procedure.					
Reliability Statistics					
Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items		N of Items		
,930	,956		3		
Item Statistics					
	Mean	Std. Deviation	N		
Indicele autocontrolului volitiv	11,9167	5,18171	120		
perseverenta	8,9500	3,93615	120		
stapanire de sine (Self-control)	7,0750	2,96807	120		
Inter-Item Correlation Matrix					
	Indicele autocontrolului volitiv	perseverenta	Stapanire de sine		
Indicele autocontrolului volitiv	1,000	,889	,848		
perseverenta	,889	1,000	,901		
stapanire de sine (Self-control)	,848	,901	1,000		
Item-Total Statistics					
	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Squared Multiple Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
Indicele autocontr.volitiv	16,0250	45,352	,893	,802	,928
perseverenta	18,9917	61,739	,927	,867	,845
stapanire de sine (Self-control)	20,8667	78,604	,895	,822	,923
Scale Statistics					
Mean	Variance	Std. Deviation	N of Items		
Case Processing Summary					
		N	%		
Cases	Valid	120	100,0		
	Excluded ^a	0	,0		
	Total	120	100,0		
27,9417	134,543	11,59926	3		

Anexa 6. Program de dezvoltare a autocontrolului și stabilității emoționale la preadolescenții cu comportament deviant

[4, 5, 6, 10, 12, 16, 24, 39, 45, 47, 58, 64, 91, 125, 140, 146, 162, 165]

SEDINȚA NR. 1 „Să facem cunoștință”

Scop: Intercunoașterea participanților și asigurarea coeziunii grupului, atmosferei binevoitoare, de încredere.

La finalul activităților, participanții vor fi capabili:

- să evidențieze caracteristicile personale care îi diferențiază de ceilalți;
- să inter-relaționeze optim cu ceilalți membri în vederea rezolvării sarcinilor de grup, prin valorificarea resurselor personale;
- să învețe să analizeze propriile trăiri emoționale.

Materiale: creioane colorate, carioci, ecusoane, lădiță colorată (cutiuță), fișe de lucru (anexa nr.6.1), foaie A3.

Salutul: Exercițiu de autoprezentare: „Cartea de vizită” (20 min.)

Descriere: Fiecare participant își va scrie numele pe ecuson și se va prezenta grupului spunându-și prenumele său și câteva caracteristici, ca de ex: cum se simte cu numele său, cum este alintat, apelat de persoane diferite (familia, grupul de prieteni), cum preferă să i se spună în grup. Ecusonul poate fi personalizat, utilizând creioanele colorate/ carioco.

Întrebări pentru discuții: Pentru ce considerați că a fost util acest exercițiu ?

Anunțarea conținutului și a obiectivelor programului, stabilirea principiilor de lucru (20 min)

Desfășurare (2 etape):

- I. Informarea participanților despre scopul, obiectivele programului, cât și despre alte detalii ce țin de desfășurarea trainingului (orar, metode de lucru, etc.);
- II. Activitatea ”Acordul comun” - stabilirea principiilor după care se vor desfășura ședințele. Comentariul moderatorului: *„Pentru a desfășura cu succes o activitate, ea trebuie bine organizată. Pentru aceasta e nevoie de respectarea anumitor principii de lucru. Anterior, principiile erau numite reguli. Diferența dintre reguli și principii este că regulile sunt instrucțiuni exacte, numite de sus; ele sunt rigide. Iar principiile reprezintă un acord comun, implicând libertatea alegerii și voluntaritate, ele sunt flexibile”.*

Prin metoda brainstorming participanții propun principiile de activitate a grupului (moderatorul le va scrie și va completa la necesitate)

De exemplu:

1. Spirit de echipă: Toți lucrăm ca o echipă.
2. Egalitate și respect: Respectăm părerile celorlalți, chiar dacă sunt diferite de ale noastre.
3. Permiteți-le și celorlalți să vorbească: Ascultați cu atenție, fără a întrerupe vorbitorul.
4. Nu există întrebări greșite: Simțiți-vă liberi să puneți întrebări.
5. Nu este obligatoriu să împărtășiți detalii personale: Nimeni nu e obligat să se deschidă.
6. Nu există atacuri la persoană: Nimeni nu poate fi insultat.
7. Informațiile sunt confidențiale: Orice spuneți și împărtășiți rămâne aici.
8. Participarea este voluntară: Toată lumea are dreptul de a sări peste o activitate.
9. Respectați durata stabilită, fiți punctuali.

La sfârșitul exercițiului principiile sunt expuse pe perete. Ulterior pe parcursul ședințelor respectarea lor este monitorizată cu atenție.

Exercițiul „Bingo” (30 min.)

Descriere: Fiecare participant primește formularul „Bingo” (anexa 5.1). Apoi, prin mișcare browniană, comunică cu ceilalți membri ai grupului și caută persoana căreia îi corespunde una din caracteristici,

rugând-o să semneze în pătratul corespunzător. Primul care strânge câte 3 semnături în fiecare pătrat strigă „Bingo!”. Cel care a strâns numărul necesar de semnături, trebuie să numească persoanele ce au semnat. Jocul continuă, până când vor fi câțiva câștigători.

Reflecția activității:

1. Cum v-ați simțit pe parcursul activității?
2. Ați întâmpinat careva dificultăți la realizarea exercițiului? Care anume?
3. Ați aflat lucruri noi despre colegi?
4. Ce caracteristici comune ați descoperit?
5. Care sunt ideile de bază desprinse în urma acestei activități?

Notă: Moderatoarea va ajuta participanții să descopere caracteristici comune, rugându-i să se ridice în picioare cei cărora le este proprie o anumită caracteristică. De ex.: Cine a zburat cu avionul; cine poate să joace șah? etc.

Jocul „Culoarea dispoziției mele” (10 min)

Descriere: Participanții formează un cerc. Fiecare meditează și spune cu ce culoare poate fi asemănată dispoziția sa după activitate.

Tema pentru acasă (5 min):

Fiecare participant va realiza pe o foaie de hârtie (A4 sau A3), folosind decupări din ziare și reviste, creioane colorate, carioca, marcatori de texte un colaj pentru a se reprezenta pe sine.

Ritualul de adio ”Impulsul prietenos” (5 min.)

Descriere: Participanții, ținându-se de mâini transmit în direcția acelor ceasornicului impulsuri pozitive ”la revedere”(strâng ușor mâinile unul altuia). Activitatea continuă până impulsul ajunge la moderatoarea.

ȘEDINȚA NR. 2

„Sânt mândru de mine!”

Scop: Autocunoașterea și acceptarea necondiționată a propriei persoane și a celorlalți

La finalul activităților, participanții vor fi capabili:

- să-și identifice calități / trăsături de valoare pe care le posedă, în scopul dezvoltării propriului potențial;
- să accepte diferențele umane;
- să comunice și să argumenteze propriile nevoi, interese, preferințe.

Materiale: creioane colorate, carioci, foi A4, imagini ce reprezintă ”steme”, cerc pentru exerciții fizice, coală de flip-chart pe care sunt desenate o fereastră deschisă și o fereastră închisă.

Salutul. Exercițiul ”Plimbă-te altfel” (10 min.).

Desfășurarea: Participanții se aranjează în două rânduri, față în față. Sarcina lor este de a trece printre rânduri, fără a repeta acțiunile celor ce au trecut.

Informarea participanților despre tematica și obiectivele ședinței.

Tema de acasă ”Autocolajul” (20 min)

Descriere: Participanților li se solicită să se prezinte prin intermediul colajului realizat, povestind totodată și istoria prenumelui ce-l poartă (cine i l-a ales, este o poveste aparte sau a fost o preferință a unui membru al familiei etc.). Se realizează o galerie a colajelor.

Reflecție:

- Care sunt impresiile despre ceea ce ați auzit?
- Ați întâmpinat careva dificultăți la realizarea exercițiului? Care anume?
- Ați aflat lucruri noi despre colegi?
- De ce este important de a ne cunoaște istoria prenumelui propriu?
- Pentru ce considerați că a fost util acest exercițiu ?

Comentariul moderatoarei: Printre cele mai importante trebuințe ale omului sunt cea în autorealizare și autoexprimare. Personalizarea este principalul motivator al activității omului. Recunoașterea de către alte persoane a personalității noastre ca fiind importantă, valoroasă începe de la numele nostru. De la el începe și istoria personalității. Pentru om este important să aibă istoria sa și să se mândrească cu ea.

Activitatea ”Stema” (40 min.)

Algoritmul desfășurării:

I. Moderatorul inițiază o discuție despre semnificația stemei, apoi propune sarcina de lucru: „Pe timpuri fiecare familie avea blazonul său (se vor demonstra câteva modele). Acum vă propunem să creați propria stemă, blazon (3 min.) astfel ca să aveți 5 spații, pe care ulterior le veți completa”.

II. Participanții sunt solicitați să completeze spațiile conform următoarelor instrucțiuni:

- ✓ Reprezentați prin desen/cuvinte /simbol un lucru pe care îl faceți bine;
- ✓ Reprezentați prin desen/ simbol un aspect important din trecutul vostru;
- ✓ Reprezentați prin desen/ simbol locul ideal unde vă simțiți în siguranță;
- ✓ Reprezentați prin desen/ simbol 3 persoane pe care îi admirați cel mai mult în viață ;
- ✓ Scrieți 3 cuvinte care ați dori să fie spuse despre voi.
- ✓ Scrieți data pe aceste steme.

Moderatorul propune de a deschide mai întâi o fereastră obligatoriu, apoi celelalte la alegere.

Participanții sunt solicitați să-și expună ideile pe rând.

Reflecția activității:

- Ce părere aveți despre această activitate?
- Ce v-a plăcut cel mai mult în activitate? De ce?
- Ce dificultăți ați întâmpinat în realizarea acestui exercițiu?
- La care fereastră v-a fost dificil să lucrați? De ce?
- Care fereastră v-a fost dificil s-o deschideți? De ce?
- Căreia i-ați dat prioritate?
- De ce am scris data pe aceste steme?
- Cum vă ajută acest exercițiu în viitor?
- Care este importanța faptului că ați fost pus în astfel de situații?

Activitate de energizare ”Cercul călător” (5 -7 min.)

Descriere: Jucătorii în picioare, în cerc, se țin de mână. Psihologul cere unui număr de doi jucători să se desprindă de mâini, el introduce un cerc între ei și le cere să se țină din nou de mâini, astfel încât cercul să se găsească suspendat între cei doi jucători. Obiectivul constă în a face să treacă cercul de la un jucător la altul fără a se desprinde de mâini. Acest lucru presupune o strategie pentru a face să treacă corpul cu agilitate prin cerc și a-l transmite următorului, în mod rapid și armonios.

Întrebări propuse: Care este strategia folosită pentru ca cercurile și corzile să avanseze repede? V-ați ajutat vecinii? Cum? În ce privințe experiența de azi este asemănătoare sau diferită de viața reală?

Asigurarea conexiunii inverse (5 - 7min):

Descriere: Pe o coală de flip-chart sunt desenate o fereastră deschisă și o fereastră închisă. În conturul ferestrei deschise își vor scrie numele (mic) cei care s-au putut exprima și s-au simțit bine iar în fereastra închisă își vor scrie numele cei care s-au simțit mai puțin bine.

Notă: moderatorul va fi atent la rezultatele obținute pentru a ține cont de ele în activitățile ulterioare.

Ritual de adio. „Mulțumesc pentru această zi frumoasă ...”(5 min.)

Scopul: identificarea momentelor pozitive trăite într-o zi, exprimarea reciprocă a sentimentelor de prietenie și recunoștință.

Descriere: Participanții stau în cerc. Moderatorul le propune să participe la o ceremonie: unul dintre ei vine în mijlocul cercului, apoi de el se apropie altul, dă mâna cu el și spune „Mulțumesc pentru această zi frumoasă”. Ambii rămân în centru, ținându-se de mâini. Apoi se apropie de ei al treilea și strânge mâna liberă, spunând la fel „Mulțumesc pentru această zi frumoasă”. Astfel grupul din mijlocul cercului este în creștere, membrii lui continuând să se țină de mâini. Când s-a alăturat ultimul participant, cercul se închide și activitatea se finalizează printr-o scuturare triplă a brațelor.

ȘEDINȚA NR.3

”Sunt preadolescent. Resursele mele”

Scopul: Conștientizarea influenței caracteristicilor vârstei preadolescente asupra comunicării și relațiilor interpersonale.

La finalul activităților, participanții vor fi capabili:

- să comunice și să argumenteze propriile necesități, interese, preferințe;
- să identifice punctele tari și slabe ale vârstei preadolescente;
- să determine riscurile și oportunitățile preadolescentului;
- să descrie modalitățile de valorificare a oportunităților și de prevenire a riscurilor;
- să manifeste atitudine critică față de oportunitățile oferite.

Materiale necesare: foi de lucru, 2 monede, începuturi de propoziție, scrise anterior pe o foaie flipchart

<p style="text-align: center;">Salutul. Activitatea: "Sunt de lăudat" (5 min).</p> <p>Fiecare participant se salută cu grupul, completând fraza "Sunt de lăudat, deoarece, în această săptămână"</p>				
<p style="text-align: center;">Exercițiul „Descifrează cuvântul” (10 min.)</p> <p>Descriere: Se propune participanților să utilizeze fiecare literă a cuvântului „Preadolescent” pentru a caracteriza vârsta dată. Exemplu: P – prietenos, R – rebel, E – energic, A – agresiv, D – dreptate, O – original, L – liber, E – egalitate, S – suspicios, C – conflictogen, E – emotiv, N – nesupus, T – temerar/timid.</p>				
<p style="text-align: center;">Informarea participanților despre tematica și obiectivele ședinței (5 min)</p>				
<p style="text-align: center;">Exercițiul „Oportunități și riscuri ale vârstei” (30 min.)</p> <p>Descriere: Se utilizează tehnica SWOT. Se formează 4 grupuri/perechi:</p> <ul style="list-style-type: none">- grupul 1 – punctele forte ale vârstei preadolescente;- grupul 2 – punctele slabe (problemele vârstei);- grupul 3 – oportunitățile pe care le poate oferi vârsta dată;- grupul 4 – riscurile vârstei. <p>După realizarea sarcinii, foile de lucru se transmit pe rotație fiecărui grup, astfel ca toate grupurile să aibă posibilitatea să completeze fișele la toate 4 compartimente. Apoi foile se afișează pe tablă în următoarea ordine:</p> <table border="1" style="margin-left: auto; margin-right: auto;"><tr><td style="text-align: center;">1. puncte forte - S</td><td style="text-align: center;">2. W - puncte slabe</td></tr><tr><td style="text-align: center;">3. oportunități - O</td><td style="text-align: center;">4. T – riscuri</td></tr></table> <p>La final se vor prezenta și argumenta toate ideile.</p> <p>Reflecție: Ce a fost mai simplu/difil să identificați și de ce? Ce se poate întâmpla, dacă ferestruicile din stânga (W, T) sunt mai tentante? Pot oare anumite lucruri să treacă dintr-o categorie în alta? Ce oportunitate poate fi oferită de X (indicat la puncte tari)? Poate oare un punct forte să implice anumite riscuri? Cum a-ți putea valorifica oportunitățile care vi le oferă vârsta? La cine ați putea apela pentru a vă oferi un suport? Cum a-ți putea evita și confrunța riscurile și pericolele ascunse? etc.”</p>	1. puncte forte - S	2. W - puncte slabe	3. oportunități - O	4. T – riscuri
1. puncte forte - S	2. W - puncte slabe			
3. oportunități - O	4. T – riscuri			
<p style="text-align: center;">Jocul energizant „Moneda” (5 min.).</p> <p>Descriere: Participanților li se cere să se aranjeze în două coloane față în față (număr egale de persoane). Moderatorul se află la începutul rândurilor, ține 2 monede în palmele sale și la comanda „Începeți!” oferă monedele la primii participanți din ambele coloane. Moneda e necesar să treacă pe la toți participanții din mână în mână. Când moneda ajunge la ultimul, acesta aleargă prin spatele coloanei și aduce moneda primului și iarăși moneda este transmisă pe la toți membrii. Tot așa până toți membrii vor fi la începutul rândului. Câștigă grupul, la care primul participant a revenit pe poziția inițială.</p> <p>Notă: Rândul se mișcă pentru a avea spațiu</p>				
<p style="text-align: center;">Exercițiul „Trebuințele vârstei” (25 min.) Activitatea este o continuare a exercițiului nr.3</p> <p>Descriere: Moderatorul va iniția o discuție privitor la trebuințele definatorii ale vârstei preadolescente. Se formează perechi și se solicită de a reprezenta prin desen, vers, schemă sau altă modalitate una dintre trebuințe descrise anterior: independență, trebuința în afirmare, propria identitate (cine sunt Eu?), trebuința în afectivitate și intimitate (relații apropiate), trebuința în comunicare, trebuința în propriul sistem de valori. Fiecare pereche va prezenta rezultatul.</p> <p>Reflecție: Cum sunt satisfăcute trebuințele în independență, afirmare, afectivitate, comunicare, apartenență? De ce mijloace este nevoie pentru a satisface aceste trebuințe? Ce riscuri implică satisfacerea acestor trebuințe pentru preadolescent, pentru anturajul lui?</p> <p>Comentariu: Moderatorul informează elevii despre cei 5 „I”, care definesc trăsăturile caracteristice</p>				

preadolescentului și care pot oferi atât oportunități, cât și riscuri ascunde: Independență, Identitate, Intimitate, Integritate individualizată, Intellect.

Asigurarea conexiunii inverse (5 min):

Descriere: Se propun începuturi de propoziție (scrise anterior pe o foaie flipchart), pe care participanții trebuie să le finiseze.

Notă: Fiecare participant selectează două începuturi.

- Eu am învățat....
- Eu am fost mirat să aflu că...
- Mie îmi place că...
- Am fost dezamăgit de....
- Cel mai important pentru mine a fost....

Ritualul de adio "Impulsul prietenos" (5 min.)

ȘEDINȚA NR. 4

"Să cunoaștem emoțiile"

Scop: formarea abilităților de conștientizare și lectură a propriilor stări emoționale prin decodificarea relației emoții – gânduri – comportamente.

La finalul activităților, participanții vor fi capabili:

- să identifice și să descrie propriile stări emoționale;
- să identifice ce comportamente (productive sau distructive) sunt generate de stările emoționale pe care le experimentează la un moment dat;
- să distingă deosebiri dintre sentimente și emoții, stare, dispoziție;
- să analizeze propriile stări emoționale, reflectând la cauzele care le produc și la comportamentele și cognițiile asociate acestora;
- să acorde feedback pozitiv în relationarea cu ceilalți.

Materiale: Zarul emoțiilor (anexa 6.2), fișa "Baloanele cu dispoziție" (anexa 6.3), minge

Noțiuni utilizate:

- *Emoție* – stare afectivă de scurtă durată, cu caracter situațional și având o orientare bine determinată spre un obiect sau o persoană.
- *Diversitatea emoțiilor* – tendința acestora de a fi diferite ca valență (pozitive, negative sau plăcute, neplăcute), ca intensitate, ca durată și mobilitate.
- *Dispoziție* – stare afectivă difuză, aparent fără o cauză anumită, care însoțește și colorează afectiv activitatea cotidiană (dispoziție bună, proastă, indisponere, mohorâre).

Salutul. Exercițiu introductiv: „Astăzi mă simt ...” (10 min)

Relevanța pentru ședință: exersarea unor modalități de afirmare a unei emoții pozitive sau a asumării și împărtășirii unei emoții negative

Descriere: Fiecare participant primește o fișă de lucru numită „Baloanele cu dispoziție”. Se solicită fiecăruia să selecteze imaginea/imaginile care ilustrează ceea ce simte el în acel moment. În secvența următoare se cere participanților să descrie emoția sau emoțiile mixte pe care le trăiesc (denumire, descrierea expresiilor faciale și a comportamentelor asociate și posibili factori declanșatori) și de asemenea să aprecieze modul în care ar putea să interacționeze pozitiv cu cei din jur, în situația dată.

Întrebări pentru discuții: - Cum v-ați simțit atunci când a trebuit să dezvăluiți celorlalți sentimentele și emoțiile voastre ?

Anunțarea conținutului și a obiectivelor (5 min)

Informarea participanților despre tematica și obiectivele ședinței. Trecerea în revistă a regulilor de conlucrare în grup.

Exercițiul "Numește emoția" (20 min)

Desfășurarea: Conducătorul aruncă mingea unui participant care numește o emoție oarecare (pozitivă sau negativă), apoi o aruncă următorului. Obligatoriu mingea va ajunge la fiecare participant.

<p>Conducătorul discută cu participanții și concretizează noțiunile de "emoție", "sentiment", "stare" și "dispoziție".</p> <p>Emoțiile - Stări afective legate de un moment sau o situație; ele apar ca efect ale satisfacției sau nesatisfacției unor trebuințe. Sunt "cărmizile" din care sunt formate sentimentele noastre.</p> <p>Sentimente - formații afective complexe consistente, durabile și puternice, care se transformă în anumite atitudini afective față de obiecte, evenimente, persoane. Deseori în unul și același sentiment se contopesc diferite emoții (pozitive și negative).</p>
<p style="text-align: center;">Activitatea „Zarul emoțiilor” (30 min)</p> <p>Descriere: În cadrul acestei activități participanții vor identifica variate trăiri emoționale care sunt în mod uzual cuprinse sub eticheta "mă simt bine" sau "mă simt rău" și vor exercita numirea lor corespunzătoare. În grupuri de 4-5 persoane, se distribuie câte un zar, pe care sunt reprezentate sentimentele: bucurie, mânie, tristețe, teamă, rușine, îngrijorare. Pe rând, participanții aruncă zarul, identifică emoția de pe zar și descriu un moment din viață, în care s-au simțit în acel fel. (participantul poate expune când a simțit emoția, față de cine, de ce, cum a învins emoția disfuncțională).</p> <ul style="list-style-type: none"> • În cazul în care ZARUL se va opri tot la aceeași emoție, se va arunca din nou, pentru a se putea discuta și alte emoții. <p>Reflecția activității:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Cum v-ați simțit pe parcursul activității? - Ce dificultăți ați întâmpinat în realizarea acestui exercițiu. A fost ușor/dificil să îl realizați? - Ce ți-a fost mai ușor / greu să îți amintești din trecut? - Emoțiile care au însoțit evenimentele din trecut îți afectează modul de a gândi, de a simți și de a te comporta în prezent? Acum că ai aflat acest lucru ce schimbări poți face? - În ce măsură v-a ajutat activitatea să fiți conștient de propriile convingeri referitor la emoții?
<p style="text-align: center;">Tehnica de relaxare: „Valul” (10 min.) Scopul: relaxarea; obținerea echilibrului psihic.</p> <p>Descriere: Cu gâmbelul ușor îndoit, cu spatele întins, participanții mimează, cu ajutorul brațelor, du-te-vino-ul mării pe plajă. Fluxul este reprezentat de ridicarea brațelor la înălțimea umerilor; refluxul, prin coborârea lentă a brațelor, cu palmele îndreptate spre sol, „mângâind” nisipul plajei. Mișcările se poate asocia un ritm respirator (inspirație o dată cu ridicarea brațelor, expirație prin coborârea lor). Participanții sunt solicitați să –și exprime părerea despre cum s-au simțit și în ce context pot folosi tehnica respectivă.</p>
<p style="text-align: center;">Exercițiul de evaluare a activității “Degetele vorbitoare” (10 min).</p> <p>Participanții vor desena o mână cu degetele răsfirate. Se va cere să scrie pe fiecare deget cum s-au simțit în timpul activității.</p>
<p style="text-align: center;">Tema pentru acasă: ”Jurnalul meu”.</p> <p>Participanților li se propune de a –și deschide un jurnal (agendă) propriu: ”Scrieți zilnic într-un jurnal toate lucrurile care vă fac fericiți și pe cele care vă stresează. Scrisul vă poate ajuta să vă puneți în ordine obsesiile care însoțesc stresul. Oformați agenda în propriul stil”</p>
<p style="text-align: center;">Activitate de încheiere: Joc ”Unisonul inimii” (5 min).</p> <p>Descriere: Participanții sunt rugați să formeze un cerc luându-se de mâini. Împreună, în același ritm, printr-un pas înainte și unul înapoi se vor imita bătăile ritmice ale unui așa zis animal mare. Se exersează până se obține unisonul. Elevii vor fi solicitați să –și expună părerile despre scopul/rolul activității.</p>

ȘEDINȚA NR. 5

Tema: ”Învățăm a ne exprima emoțiile puternice”

Scop: formarea abilităților de conștientizare a propriilor stări emoționale.

Obiective: La finalul activităților, participanții vor fi capabili:

- să descrie modalități personale de exprimare a emoțiilor;
- să exprime verbal și non-verbal diferite emoții;
- să identifice gânduri, emoții și comportamente disfuncționale ce pot apărea în situații de viață comune adolescenților și a variantelor lor funcționale;
- să accepte faptul că este bine de a trăi și exprima emoții puternice;

- să acorde feedback pozitiv în relaționarea cu ceilalți.

Materiale necesare: fișa de lucru „Pătratele emoțiilor”(anexa 6.4), un pahar cu apă

Noțiuni utilizate:

- *Exprimarea emoțiilor* – exteriorizarea trăirilor, astfel încât să poată fi „văzute”, „citite”, „simțite” de ceilalți. Manifestarea emoțiilor poate fi realizată prin cuvinte sau non-verbal.
- *Exprimare verbală a emoției* – denumirea stării emoționale trăite („Eu sunt supărat, bucuros, mirat ș.a.”) și/sau redarea acesteia prin aspecte paraverbale, cum sunt: intensitatea vocii, ritmul vorbirii, intonația, pauzele în vorbire, etc.
- *Exprimare nonverbală a emoției* – totalitatea de semne care redau trăirile interne ale persoanei. Mimica, postura corpului, mișcărilor, mersul, gesturile sunt canale de transmitere non-verbală a emoțiilor.

Salutul. Activitatea „**Antrenăm emoțiile**” (20 min).

Descriere: Se propune participanților să exprime următoarele emoții:

- Să zâmbească unul altuia ca: ca un copil fericit, ca o pisică la soare;
- Să se încrunte: ca o zi de toamnă, ca un nor, ca un om ce a ridicat o greutate;
- Să se înfurie: ca un om supărat, ca un lup flămând, ca vântul;
- Să se spere: ca un iepuraș, ca un motănaș în fața unui câine;
- Să stea: ca un elev ce a primit 2 la evaluare, ca un figurist care a căzut recent jos și din acest motiv nu va lua medalia; ca o persoană căreia i s-a spus ”Mulțumesc pentru amabilitate”

Întrebări pentru discuție:

- Cum v-ați simțit?
- La ce ne ajută să recunoaștem emoțiile exprimate corporal?
- Care este importanța faptului că ai fost pus în astfel de situații?

Concluziile moderatorului: Există foarte multe cuvinte care descriu stări afective de diferite intensități. Dar toate sunt derivate din emoțiile de bază. Autocunoașterea presupune să recunoști în tine senzațiile, gândurile, trăirile și să poți denumi emoția pe care o exprimi. Capacitatea de a identifica „semnele” emoției este primul pas spre dezvoltarea autocontrolului. Uneori însă, ne este greu să exprimăm clar ceea ce vrem să spunem sau simțim - nu suntem coerenti, iar alteori ne este greu să înțelegem ceea ce ni se spune - intenția care se ascunde în spatele cuvintelor. Aceste situații sunt generatoare de conflict. Pentru a le evita este important să putem codifica și decodifica mesajele transmise, la nivelul verbal sau non-verbal, astfel încât să transmitem și să înțelegem corect sensul mesajelor.

Anunțarea conținutului și a obiectivelor (5 min)

Informarea participanților despre tematica și obiectivele ședinței. Trecerea în revistă a regulilor de conlucrare în grup.

Exercițiul ”Pătratele emoțiilor” (40 min)

Descriere: Fiecare participant primește o fișă de lucru numită „Pătratele emoțiilor”. Se solicită să scrie în fiecare pătrat (numerotat de la 1- 4), situații din viață care le-au trezit emoții puternice. Condiția este ca aceste situații să fie scrise în ordine descrescătoare: în cadranul 1 acele situații care le-au trezit emoții și sentimente foarte puternice, în cadranul 2 – mai puțin și tot așa mai departe. Elevii vor fi încurajați să denumească emoțiile/ sentimentele trăite, ca de ex: furie, încordare, tristețe, etc. La următoarea etapă elevii, repartizați în grupe vor prezenta colegilor situațiile descrise.

Întrebări pentru discuții:

- Cum v-ați simțit atunci când a trebuit să dezvăluiți celorlalți sentimentele și emoțiile voastre trăite în anumite situații de viață?
- Cum vă evaluați conduita în timpul stărilor emoționale?
- Ce situații sunt în majoritate/ minoritate?
- Cum credeți care sunt cauzele unor asemănări/diferențe de manifestare a emoțiilor?
- Emoțiile care au însoțit evenimentele din trecut îți afectează modul de a gândi, de a simți și de a te comporta în prezent?
- Care pot fi consecințele unei abordări disfuncționale a evenimentelor din viața noastră? Dar a

<p>variantei funcționale ?</p> <p>- Ce ați schimba dacă ați trăi din nou aceste situații?</p> <p><i>Notă:</i> Moderatorul va completa răspunsurile oferite de participanți. Se realizează o discuție privitor la ce semnifică "funcțional și disfuncțional" în abordarea problemelor curente de viață, rolul activităților din cadrul treningului în învățarea unor abilități de a gestiona adecvat situațiile cu încărcătură emoțională.</p>
<p align="center">Exercițiul de relaxare: „Refugiu, adăpost” (5 min)</p> <p>Așezați-vă comod, relaxat și amintiți-vă sau imaginați-vă că aveți un adăpost, un loc unde vă puteți refugia în orice moment, când aveți nevoie. Imaginați-vă că sunteți în munți sau într-o poiană din pădure, livadă, insulă pitorească, mal al mării de care nimeni nu știe în afară de tine. În gând descrieți acest loc. Simțiți aerul cald, audiați freacățul valurilor sau foșnetul frunzelor, priviți în jurul vostru, simțiți mirosul, atingeți nisipul cald și uscat sau coarza copacului, iarba mățăsoasă. Cum vă simțiți?</p> <p>Înainte de culcare imaginați-vă că plecați în călătorie în acel loc pitoresc și nemaipomenit de frumos.</p>
<p align="center">Exercițiul „Plin sau gol” (10 min.).</p> <p>Descriere: Se arată un pahar umplut cu apă până la jumătate. Scopul acestei întrebări este de a demonstra că unul și același eveniment poate fi perceput diferit de diferite persoane: cineva îl consideră pozitiv, cineva – negativ.</p> <p>La prima etapă copii vor fi întrebați dacă acest pahar este plin sau gol pe jumătate.</p> <p><i>Comentariul moderatorului:</i> „Unii oameni vor spune că paharul este pe jumătate gol, alții – că este pe jumătate plin. Ambele răspunsuri sunt adevărate, dar exprimă atitudine diferită față de eveniment. Atitudinea pozitivă față de evenimente și persoane este mult mai binevenită decât cea critică, negativă. Fiecăruia dintre noi îi este plăcut, când în situația concretă (chiar și în greșeli) oamenii observă măcar ceva pozitiv. Lasă să apară complicații, dar întotdeauna se poate găsi ceva bun”</p> <p>Psihologul va vorbi despre strategia autoreglării emoționale prin înlocuirea gândurilor/emoțiilor distructive cu gânduri/emoții constructive.</p> <p>Participanții vor fi rugați să exerseze strategia autoreglării emoționale, notând situația și cum au procedat.</p>
<p align="center">Evaluarea activității (5 min)</p> <p>Participanții vor primi un post-it pe care vor nota următoarele: Această oră mi-a permis:</p> <ul style="list-style-type: none"> - să trăiesc(insuficient, fără intensitate, potrivit, intens, foarte intens) - să achiziționez(insuficient, fără intensitate, potrivit, intens, foarte intens) să particip... (insuficient, fără intensitate, potrivit, intens, foarte intens)
<p align="center">Ritualul de adio ”Transmite energia” (5 min).</p> <p>Descriere: Participanții formează un cerc fie stând, fie șezând. Ei se țin de mâini și se concentrează în liniște. Moderatorul transmite o serie de "impulsuri" în ambele direcții, strângând discret mână celor ce se află în apropierea sa. Participanții transmit aceste impulsuri pe cerc ca într-o rețea electrică, strângând mâna persoanei de alături și pur și simplu "energizând" grupul.</p>

ȘEDINȚA NR. 6

„Cercurile relațiilor mele”

Scop: formarea deprinderilor de afirmare a propriei identități și de manifestare a independenței în exprimarea gândurilor și a emoțiilor.

Obiective: La finalul activităților, participanții vor fi capabili:

- să identifice persoanele influente din viață;
- să descrie și analizeze influențele diferitelor relații asupra dezvoltării lor personale;
- să conștientizeze care sunt factorii ce îi influențează în luarea deciziilor și importanța rezistenței la presiune negativă prin afirmarea independenței în exprimarea gândurilor și a emoțiilor;
- să identifice modalități de rezistență la presiuni din partea prietenilor, semenilor;
- să aplice metode, tehnici de relaxare.

Materiale necesare: coală de flip-chart pe care este desenat un termometru

<p>Salutul „Strângeri de mână” (5 min)</p> <p>Descriere: Se propune participanților într-o perioadă scurtă de timp să se salute cu cât mai mulți</p>
--

participanți, strângându-le mâna și numărând câte mâini a strâns. În final se apreciază cine a fost cel mai comunicabil, mai activ, cine a reușit să strângă mâna celorlalți participanți de mai multe ori. Se va preciza dacă comportamentul în acest exercițiu este legat de ceea cum sunt în viața de toate zilele: comunicabil sau timid.

Anunțarea conținutului și a obiectivelor (5 min)

Informarea participanților despre tematica și obiectivele ședinței. Trecerea în revistă a regulilor de conlucrare în grup.

Activitatea ”Cercurile relațiilor mele” (30 min) (*adaptată după activitatea din Ghidul Deprinderi de viață, pag 30*)

Descriere:

I. Inițial se va discuta cu participanții despre mulțimea de oameni din viața lor, despre familie și prieteni, care îi ajută să aibă sentimentul de identitate și apartenență.

II. Participanții sunt solicitați să deseneze 4 cercuri (se va demonstra modelul cercurilor), plasând persoanele cele mai apropiate în cercul 1, în cercul 2 – cele care sunt importante, dar nu sunt atât de apropiați, 3- ceilalți. În cercul din mijloc fiecare își va scrie numele său.

III. Participanții vor fi încurajați să se gândească asupra diferențelor dintre persoanele din cercul 1 și cele din cercul 3 și cum acești oameni îi influențează.

IV. Ei vor discuta în perechi: ”Ce îi face pe oamenii din cercul 1 atât de deosebiți?”, ”Cum le arătați că ei sunt deosebiți pentru voi?”

Reflecții:

- Cât de ușoară sau dificilă vi s-a părut activitatea? De ce?
- Care persoane mai frecvent au fost scrise în cercul 1? 2? 3? Argumentați răspunsul.
- Au fost situații în care răspunsul colegului a fost total diferit? Cum crezi, de ce?
- Cum contribuie persoanele din cercurile noastre de influență în devenirea persoanei? Dați exemple.
- De cine este influențată decizia voastră de obicei? Ce impact are această acțiune asupra voastră?
- De ce uneori vă este greu să fiți de acord cu grupul de semeni?
- De ce uneori vă este ușor să fiți de acord cu semenii?
- De ce vrem să fim acceptați de semenii?
- Care este diferența dintre *influența* și *presiunea* semenilor?

Activitate de energizare ”Scrieți cu corpul” (5 min)

Descriere: Participanții vor fi solicitați să-și scrie numele în aer cu o parte a corpului lor. Ei pot să utilizeze un cot sau un picior, de exemplu.

Activitatea ”Situații de presiune” (30 min)

Participanții sunt solicitați să enumere situații de presiune din partea prietenilor sau semenilor, enumerând și tacticile folosite de aceștea.

Întrebări pentru discuții:

- Sunt presiunile pozitive sau negative? Care sunt caracteristicile presiunii bune și a presiunii rele exercitate de prieteni?
- Care este cel mai dificil lucru legat de rezistența la presiunea prietenilor?
- Explicați, în câteva cuvinte, semnificația pe care o are pentru voi expresia „a te lua după turmă”;
- De ce unii oameni cedează mai repede influențelor?

Ulterior în grupe mici elevii vor analiza o situație care este cea mai frecventă și mai relevantă pentru vârsta lor. Se propune de a discuta despre motivele presiunii, consecințele posibile, strategiile pentru a rezista influențelor negative.

În ultima fază a exercițiului, se inițiază o discuție comună privind modalitățile de a face față presiunii prietenilor/colegilor.

Tehnica „Înșețată”. Activitate de relaxare. (5 min)

Descriere: Stând în picioare, cu mâinile ridicate în sus copiii își vor imagina că sunt o înșețată. ”Încordați toți mușchii corpului și memorizați această stare. Apoi imaginați-vă că ați nimerit sub razele soarelui și încetul cu încetul vă topiți. Corespunzător, încetul cu încetul relaxați mușchii, începeți cu

mușchii labei picioarelor, genunchii, până ajungeți la mușchii feței. Efectuați exercițiul de câteva ori. Acasă puteți efectua și din poziție culcată”

Tema pentru acasă (5 min):

Se propune participanților să alcătuiască individual o scrisoare adresată unui prieten aflat sub presiune și pe care îl vor sfătui ce să facă și cum să depășească mai bine situația în care a ajuns.

Evaluarea ședinței: ”Termometrul” (5 min)

Descriere: Se va prezenta participanților pe o coală de flip-chart desenat un termometru care are evidențiată gradația. Li se va cere să treacă fiecare și să-și scrie numele lângă termometru, în funcție de cum s-au simțit.

Încheierea activității ”Aplauzele” (5 min)

Descriere: Participanții formază un cerc. Facilitatorul transmite aplauze jucătorilor, mai întâi într-o singură direcție, iar apoi în celălaltă direcție. Participanții pot să schimbe sensul aplauzelor, indicând cu palmele direcția opusă de mișcare. Se repetă procedul până când aplauzele vor circula ușor prin grup, iar schimbarea direcției se va produce fără ratarea nici măcar a unei lovituri.

SEDINȚA NR. 7

”Antrenarea rezistenței la presiuni”

Scop: conștientizarea presiunilor la care sunt supuși în prezent preadolescenții.

Obiective:

- să explice și să conștientizeze importanța responsabilității în situații de risc;
- să exerseze modalități de depășire a situațiilor de presiune;
- să exerseze metode de antrenare a controlului emoțional și comportamental;
- să acorde feedback pozitiv în relaționarea cu ceilalți.

Materiale necesare: Fișa ”Suport informativ privind servicii de suport în situații dificile” (Anexa 6.5)

Salutul. Exercițiul „Plăcut și nou” (10 min)

Descriere: Participanții răspund pe cerc la întrebările: „Ce eveniment plăcut și nou s-a întâmplat cu voi în ultimele săptămâni?”

Uneori unii pot să răspundă că nu li s-a întâmplat nimic plăcut. În așa situații moderatorul va reaminti participanților că bucuriile nu neapărat trebuie să fie mari și grandioase. Orice lucru mic poate trezi emoții pozitive. Se va reaminti strategia autoreglării emoționale prin înlocuirea gândurilor/emoțiilor distructive cu gânduri/emoții constructive.

Tema pentru acasă (15-20 min)

Participanții vor citi scrisorile adresate prietenului aflat sub presiune.

Reflecția activității:

- Care credeți că sunt gândurile, emoțiile unei persoane care este supusă presiunii?
- Cine poartă responsabilitatea pentru a depăși/ a evita asemenea situații?
- Cât de des dați sau primiți sfaturi legate de situațiile dificile?
- Cum vă simțiți atunci când faceți sau după ce faceți ceva ce credeți că n-ar trebui?
- S-a întâmplat ca prietenii să vă dea idei de a proceda, la care nu v-ați gândit și care sunt foarte bune?
- Cui vă puteți adresa pentru a face față situațiilor riscante? (Moderatorul va completa răspunsurile elevilor prin oferirea informației (anexa 6.5) vizavi de serviciile de suport în situații de dificultate, ca de ex. Centrul Amicul, Neovita, telefonul de încredere, etc.).

Exercițiul: “A spune „NU” unei situații dificile” (40-45 min)

Comentariul moderatorului: ”Din exemplele prezentate chiar de voi am observat că câteodată prietenii te roagă să faci un lucru împreună cu ei și prea târziu îți dai seama că ești într- o situație dificilă. Trebuie să fii capabil să spui „NU” unei situații dificile. Acest lucru implică respectarea unor pași:

Pasul 1. Pune-ți multe întrebări;

Pasul 2. Dați necazurilor nume legale sau reale. Spune „acesta este furt”, sau „aceasta este periculos”, sau „e încălcarea regulamentului”;

Pasul 3: Reflectează: Ce se întâmplă dacă o faci? (Consecințele acțiunii: Ar putea fi cineva rănit (inclusiv

tu)? În ce mod? Ar putea să-ți creeze probleme? Ce fel de probleme?).
Pasul 4. Gîndește-te la alte lucruri utile, amuzante pe care ai putea să le faci;
Pasul 5. Asumă-ți răspunderea, ferește-te de situațiile dificile, invită-ți prietenul să facă același lucru;
Pasul 6. Rămâi calm, spune persoanei pe nume, privește în ochi, lasă porțița de comunicare deschisă.
Dacă nu poți să schimbi părerea prietenului tău, pleacă, dar lasă-l să înțeleagă că poate să ți se alătore oricînd.

Ținînd cont de pașii de mai sus, în perechi elevilor li se propune să refuze situațiile propuse, utilizînd pașii descriși anterior.

Exemple de situații:

- Hai să mergem în parc. Acolo este și o parcare. Să dezumflăm câteva cauciucuri.
- Vino acasă la mine după ore. Părinții mei nu vor fi acasă. Tata are băuturi tari, am putea să le încercăm.
- Hai cu mine în parc. Vreau să-l văd pe Ștefan. Am de aranjat ceva cu el.
- E așa de plictisitoare ora de biologie, hai să fugim de la oră.

Reflecții:

- Ce înseamnă controlul asupra impulsurilor?
- Asupra căror aspecte ale vieții lor ați dori să aveți mai mult control?
- Ce legătură există între controlul asupra vieții proprii și responsabilitatea persoanei?
- Cum alegeți cui să vă adresați pentru ajutor atunci când aveți o problemă?
- Ce ai fi făcut altfel / mai mult / mai puțin, dacă ai avea posibilitatea?
- Ce concluzii ați făcut pentru voi personal?

Exercițiu de relaxare „Amintirile tămăduitoare” (5 min)

Moderatorul le citește participanților următoarea instrucțiune: „Așezați-vă comod, rețineți respirația 5 – 10 secunde apoi expirați. Repetați exercițiul de trei ori. Apoi reveniți la respirația normală. Simțiți cum vă relaxați corpul și conștiința. Dispare forfota, dispar problemele, vă simțiți bine. În trecut ați avut situații plăcute. De mult timp nu v-ați amintit de ele. Unele erau importante altele nu, dar toate vă bucurau, vă aduceau fericire! Amintiți-vă acum ziua fericită, readuceți la viață orele, minutele trecute, când erați fericiți, iubiți, necesari cuiva, veseli. Trăiți din nou acest trecut fericit, simțiți-l, ascultați-l, vedeți-l din nou. Numărați până la cinci și lent reîntoarceți-vă la realitate”

Activitate de încheiere: „Hora prieteniei” (5- 10 min.)

Participanții formează un cerc, fiind cu mâinile pe umerii vecinilor. Apoi, cu pași mici, se mișcă la dreapta, până când cineva va spune „Stop!”. Acest participant va spune ceva pozitiv despre ședința desfășurată. El poate numi activitățile care i-au plăcut, să menționeze calitățile pozitive ale grupului, ale unor membri aparte, propriul succes. Apoi grupul, cu pași mici, se mișcă la stînga, până când cineva din nou va zice „Stop!” și va exprima reflecțiile sale pozitive despre grup. Și așa până când toți membrii trainingului își vor expune opiniile personale.

ȘEDINȚA NR. 8

”Managementul furiei”

Scop: Conștientizarea puterii distructive și constructive a furiei.

Obiective: În urma acestei activități participanții vor fi capabili:

- să analizeze aspectul pozitiv și negativ al furiei;
- să identifice consecințele manifestării furiei, impactul modului de exprimare a furiei asupra relațiilor interpersonale;
- să fie conștient de propriile atitudini față de emoții și sentimente;
- să dezvolte o varietate de comportamente versatile, utilizabile în situații dificile;
- să însușească modalitățile de a învinge situațiile – problemă fără a utiliza metode violente.

Materiale: foi A4, pixuri, fișa ”Cum punem furia în serviciul nostru” (anexa 6.6)

Salutul ”Cadoul împachetat” (10 min)

Descriere: Moderatorul va împacheta un cadou mic în multe straturi de hârtie. Pe fiecare strat de hârtie este scrisă o însărcinare sau o întrebare. Exemple de însărcinări sunt: ”*Cântă o piesă*” sau ”*Îmbrățișează persoana de lângă tine*”. Exemple de întrebări sunt: „*Care este culoarea ta preferată?*” sau „*Cum reacționezi când te superi?*”. Moderatorul include muzica sau dacă aceasta nu este, va bate din palme. Participanții transmit coletul pe cerc sau îl aruncă unul altuia. Când facilitatorul oprește muzica sau încetează să bată din palme, persoana care ține în mână coletul rupe un strat de hârtie și îndeplinește însărcinarea sau răspunde la întrebarea ce este scrisă pe aceasta. Jocul continuă până când toate straturile de hârtie sunt desfăcute. Cadoul este câștigat de ultima persoana care îl despachetează.

Informarea participanților despre tematica și obiectivele ședinței (5 min)

Activitatea introductivă ”Ce este furia” (20 min)

Participanții pe cerc vor relata despre situațiile în care au trăit emoții de furie. Se va pune accentul pe descrierea situațiilor concrete și nu pe „propoziții generale”. Întrebări propuse:

- e asocieri vă trezește cuvântul furie?
- n ce situații cineva se poate manifesta violent?
- um arată un om furios/ce expresie/postură are?
- e comportament poate avea un om furios?
- ine este/riscă să fie victimă?
- um arată o victimă/cum se manifestă ea?
- um te simți când ești victimă?
- n ce situații este necesară furia?

Notă: Deseori copii anxioși nu pot determina aspectul pozitiv al furiei. Este important de a ajuta copiii să formuleze ideea despre furie ca necesitate în unele situații de apărare.

Exercițiul ”Strategii de ajustare la furie” (30-35 min.)

Inițial participanților li se propune să completeze individual următoarele instrucțiuni:

Când mă simt:	Ce fac de obicei ...	Ce mă ajută să depășesc...	Ce ajutor ar putea să-mi acorde ceilalți...
Nervos			
Stresat			
Vinovat			
Agitat			
Speriat			
Neliniștit			
Trist			
Fricos			

În perechi vor selecta strategiile care după părerea lor sunt eficiente și care neeficiente.

În cadrul discuțiilor de grup se va analiza și exemplifica strategiile adoptate, eficiența lor: evitarea, compromisul, dominarea/dominația și supunerea (comentariul moderatorului se va realiza după expunerea elevilor și în dependentă de răspunsurile oferite de aceștea).

Notă: Ca reper poate fi utilizată fișa ”Cum punem furia în serviciul nostru” (anexa 6.6)

Reflecții și evaluare

- n ce privințe experiența de azi este asemănătoare sau diferită de viața reală?

<ul style="list-style-type: none"> - e ai descoperit / obținut / cu ce te-ai ales ca rezultat al participării la activitate? - influența căror factori / condiții trebuie mărită pentru a asigura bunăstarea voastră? - e subiect ați dori să aprofundați dintre acestea?
<p style="text-align: center;">Activitate de relaxare Meditația „Covorul-zburător” (7 – 10 min).</p> <p>Descriere: Psihologul propune participanților să se relaxeze, să închidă ochii și să îndeplinească cu strictețe indicațiile sale: „Imaginați-vă că aveți un covor-zburător magic. De ce culoare este? Este de o culoare sau are și desene? Este un covor mare sau mic? Cum este el la atingere? Moale, fin sau ghimpos? Din ce material este confecționat? Așezați-vă pe covorul-avion și ridicăți-vă în aer. Vă simțiți bine și sigur. Covorul trainic, vă susține și vă duce acolo unde doriți. Ridicați-vă deasupra orașului. Zburăți deasupra pădurilor, râurilor și dealurilor.</p> <p>Dintr-o dată vedeți un loc spectaculos, confortabil și atractiv. Coborâți-vă cu covorul în acest loc. Ce vedeți acolo? Ce vă înconjoară? Aici este un loc foarte liniștit și sigur. Rămâneți aici atât timp cât doriți. Apoi așezați-vă din nou pe covorul-avion și întoarceți-vă înapoi în această încăpere. Senzația de liniște, și siguranță obținute în timpul zborului rămân cu voi”.</p> <p><i>(Instrucțiunea se citește calm și rar pentru ca copiii să reușească să –și imagineze situațiile).</i></p> <p>În final participanții discută experiența trăită cât și modalitatea de a aplica exercițiul individual.</p>
<p style="text-align: center;">Evaluarea ședinței (5 min)</p> <p>Se fac aprecieri legate de participarea la ședință și se cere un feedback legat de tema discutată și utilitatea acestei activități.</p>
<p style="text-align: center;">Activitate de încheiere: Impulsul prietenesc (5 min)</p>

ȘEDINȚA NR. 9

”Învăț să-mi gestionez fricile”

Scop: Conștientizarea resurselor și abilităților personale de a face față la situații dificile.

Obiective: În urma acestei activități participanții vor fi capabili:

- să identifice consecințele fricii asupra personalității, stilului de comportament în general;
- să identifice modalități prin care ei pot depăși anumite situații ce le provoacă frică;
- să identifice abilități personale, care îi ajută să depășească dificultățile;
- să argumenteze importanța încrederii în sine, pentru evoluția personală;
- să acorde feedback pozitiv în relaționarea cu ceilalți.

Materiale necesare: foi A4, creioane colorate, carioci

<p style="text-align: center;">Salutul Exercițiului „Zâmbetul” (5 min)</p> <p>Participanții (pe cerc) vor transmite un zâmbet cât mai diferit unul altuia. Psihologul va explica, comenta importanța zâmbetului pentru înlăturarea încordării neuro-musculare.</p>
<p style="text-align: center;">Informarea participanților despre tematica și obiectivele ședinței.</p> <p>Trecerea în revistă a regulilor de conlucrare în grup. (5 min)</p>
<p style="text-align: center;">Activitatea ”Cu ce asociem frica?” (7-10 min)</p> <p>Participanții sunt întrebați ce asocieri le trezește cuvântul „frică”. Răspunsurile copiilor se înscriu la tablă/poster.</p> <p><i>Discuții ghidate:</i> de ce omul are nevoie de frică și cum frica îl ajută/deranjează pe om?</p>
<p style="text-align: center;">Activitatea: ”Desenul fricii ”. (25-30 min) Scopul: destinderea fricilor.</p> <p>Descriere: Participanții sunt solicitați să deseneze o situație în care au trăit senzația de frică, după care se solicită de a prezenta desenul.</p> <p>!!!Important: după prezentarea desenelor participanții pot face orice doresc cu ele: le aruncă, le rup, etc. La finalizarea activității copiii își împărtășesc experiența. În timpul îndeplinirii exercițiului psihologul se va apropia individual de fiecare participant, orientând copilul la exprimarea propriilor trăiri și emoții.</p>

<p>Reflecții:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ce ai simțit în legătură cu această activitate? • Care este importanța faptului că ai fost pus în astfel de situații? • Ce ți s-a părut mai interesant? Ce ți s-a părut mai dificil? • Ce urme lasă frica în viața unui om ? • Ce vă ajută să depășiți ficile? • Un mesaj? O întrebare? <p><i>Notă:</i> La etapa reflecției se va pune accent pe identificarea consecințor fricii asupra personalității preadolescentului, stilului de comportament, cât și pe modalitățile care i-ar ajuta să depășească anumite situații ce le provoacă în deosebi frica la școală.</p>
<p style="text-align: center;">Exercițiu de energizare: „Artificiile” (10 min) [Ghercă E., Ghercă G. Medierea conflictelor p. 33].</p> <p>Descriere: Se comunică participanților că joacă rolul unor artificii. Se aranjează participanții în cerc și li se cere să stea ghemuiți. La semnalul consilierului, fiecare trebuie să simuleze, în același timp cu ceilalți, aprinderea unui chibrit. Coordonându-se, pentru a se mișca simultan, „artificiile” vor începe să se rotească în spirale – fiecare făcând cercuri cu mâinile prin aer, iar apoi vor „decola” spre cer. În acest moment, participanții vor începe să bată foarte repede cu palmele în pulpele picioarelor lor și să se ridice gradat din poziția ghemuit, în picioare, să se bată cu palmele pe coapse și piept – până vor ajunge să bată din palme deasupra capului. „Explozia” artificiilor va fi momentul final, care va fi marcat, de către participanți, printr-o săritură și prin producerea puternică a sunetului „bum”, imitând zgomotul specific desfășurării artificiilor pe cer.</p>
<p style="text-align: center;">Activitatea „Inventarul abilităților” (20 – 25 min)</p> <p>Desfășurare: Individual copiii vor face o listă de comportamente care exprimă abilitățile lor emoționale, sociale și cognitive care le folosesc în situații de stres. Apoi ideile copiilor se listează frontal. Se explică faptul că nu e vorba de un test, ci de o ocazie ca fiecare să se gândească la resursele pe care le are pentru a face față provocărilor vieții zi de zi.</p> <p>Puncte de discuție:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Argumentați necesitatea conștientizării abilităților personale de care dispunem/nu dispunem; - Care abilități necesită să le dezvoltați? De ce ai avea nevoie pentru a-ți dezvolta aceste abilități? - Ce schimbări vei face? Ce vei continua / vei începe / la ce vei renunța? - Cum vei acționa în continuare?
<p style="text-align: center;">Evaluarea ședinței (5 min)</p> <p>Se fac aprecieri legate de participarea la ședință și se cere un feedback legat de tema discutată și utilitatea acestei activități.</p>
<p style="text-align: center;">Activitate de încheiere: Impulsul prietenesc (5 min)</p>

ȘEDINȚA NR.10

”Gestionarea conflictelor”

Scop: Dezvoltarea capacității de comunicare și lărgirea gradului de autonomie în exprimarea emoțiilor. Gestionarea și rezolvarea situațiilor conflictogene.

Obiective:

- Să înțeleagă acțiunile și deciziile puse în act în viața de zi cu zi;
- Să -și dezvolte motivația și autonomia prin prisma procesului de autocunoaștere;
- Să exerseze abilitățile de a face față conflictelor cu prietenii, colegii sau în familie.

Materiale: fișa de lucru ”Conflict sau agresivitate?” (anexa 6.7), fișa ”Cum să-ți conduci emoțiile” (anexa 6.8), coală de flip-chart, etichete în forma unei urme de picior (de marime reală)

Salutul: "Schimb de aplauze" (5 min)	
<p>Participanții se așează sau stau într-un cerc. În această activitate ei își vor transmite aplauze. Moderatorul se uită la vecinul din dreapta sa și bate din palme în unison cu el; acesta, la rândul său, repetă mișcarea cu persoana din dreapta lui, și așa mai departe. Se solicită participanții să bată din palme cât mai repede posibil. Se va transmite mai multe aplauze cu ritmuri diferite, făcând-o în același timp.</p>	
Informarea participanților despre tematica și obiectivele ședinței.	
Trecerea în revistă a regulilor de conlucrare în grup. (5 min)	
Activitatea: "Ce este conflictul?" (7 – 10 min)	
<p>Psihologul va sta în centrul încăperii și va face următorul anunț: „Eu sunt CONFLICTUL ! Luați în considerare modul în care reacționați, de obicei, atunci când vă confrunțați cu un conflict personal și poziționați-vă față de mine, undeva în încăperea, într-un mod care transmite răspunsul vostru inițial la un conflict. Fiți atenți la limbajul corpului, precum și la distanța față de conflict.”</p> <p><i>Întrebări pentru discuții:</i></p>	
-	D
e ce v-ați așezat în locurile respective ?	
-	C
e cuvinte, imagini asociați cu cuvântul "conflict"?	
-	C
e este în viziunea voastră un conflict?	
-	C
e tipuri de conflicte puteți numi?	
-	Î
ntre ce părți s-ar putea isca conflicte, în funcție de rolurile pe care le aveți ? Explicați.	
Psihologul va interveni la necesitate cu răspunsuri corecte, definind împreună cu elevii noțiunea de conflict, tipuri de conflicte.	
Exercițiul: „Conflict sau agresivitate” (30 -35 min)	
<p>Defășurare: În grupe participanții vor completa fișa "Conflict sau agresivitate?". Ei vor fi solicitați să-și imagineze două posibile variante de derulare a evenimentelor: una pașnică și alta violentă. După prezentarea rezultatelor, se realizează o discuție în grupul mare.</p> <p><i>Întrebări pentru discuții:</i></p>	
<ul style="list-style-type: none"> - Prin ce se aseamănă / se deosebesc cele două scenarii și strategii de rezolvare a conflictului? - Care sînt beneficiile rezolvării conflictelor pe cale pașnică? - Care soluție vă pare mai ușor / mai greu de obținut? De ce? - Ce situații asemănătoare de conflict sau de agresivitate apar în clasa / școala voastră? - De obicei, cum sînt rezolvate situațiile de genul acesta? <ul style="list-style-type: none"> - Unii consideră că este greu să fugi dintr-o încăierare violentă (este rușinos, băieții nu fug etc.). Voi ce părere aveți? - Ce drepturi sînt încălcate în situațiile pe care le-ați examinat? - Dacă locul în care v-ați așezat prima dată semnifică reacția inițială, unde vă așezați acum, după ce ați cunoscut mai multe lucruri despre conflicte? - Care sunt acele lucruri care ar putea face să vă mutați? - Cum ar putea reacțiile noastre să influențeze cursul conflictului ? 	
Concluziile moderatorului: Conflictele gestionate în mod constructiv pot duce la pace și cooperare pe termen lung.	
Exercițiul "Strigăt fără cuvinte" (5 min)	
<p>Defășurare: "Amintiți-vă de o persoană, care vă ofensează permanent, care vă face să vă simțiți vinovat, ofensat, neputincios. V-ați amintit? Acum închide-ți ochii, închipuiți-vă că vedeți această persoană, trageți aer în plămâni și strigați la el (<i>o frază, un cuvânt</i>). Stigați ca el să înțeleagă că e timpul să vă lase în pace. Începeți! Repetați cu o putere mai mare. Încercați să repetați cu ochii deschiși.</p>	
Tema pentru acasă	
Lucrul individual cu fișa "Cum să-ți conduci emoțiile" (anexa 5.7)	
Evaluarea activității "Drum către stele" (5 min):	
Pe o linie oblică (de la pământ la cer), desenată pe o coală de flip-chart, elevii își vor scrie numele în funcție de cum s-au simțit în cadrul activității și vor ura ceva pozitiv colegilor.	

Încheierea activității: ”Pași în acțiune” (10 min)

Descriere: Se vor așeza etichete în forma unei urme de picior (de marime reală) pe podea, sub forma unui șir sau a unei potcoave de cal. Se va așeza grupul în fața primei urme din șir. Pentru a face un pas înainte se va cere participanților să împărtășească un lucru pe care îl vor face în următoarea săptămână. Apoi se va spune că acesta a fost primul pas spre acțiune, adică au promis că vor face ceva.

ȘEDINȚA NR. 11**“Puterea cuvintelor”**

Scop: Prevenirea bullying-ului și crearea unui climat pozitiv.

Obiective:

- să înțeleagă impactul emoțional al cuvintelor;
- să experimenteze puterea cuvintelor;
- să recunoască și să evite erorile de comunicare;
- să indentifice atitudinile și comportamentele cotidiene care susțin dominarea, inegalitatea de putere, bullying-ul și violența;
- să acorde feedback pozitiv în relaționarea cu ceilalți.

Material: Frânghie sau bandă adezivă, bilețele care se lipesc/post-it-uri, pixuri

Salutul: Culoarea dispoziției mele (3-5 min)

Participanții formează un cerc. Fiecare meditează și spune cu ce culoare poate fi asemănată dispoziția sa de astăzi.

Moderatorul va anunța obiectivele ședinței.(5 min)

Activitatea: ”Cuvintele care dor” (45 min), adaptat după ”Programul de prevenire a bullyingului printre adolescenți”(Sofia, 2011, Gender Education, Research and Technologies Foundation (GERT)).

Descriere: Participanții primesc foi care se lipesc și un pix pe care vor scrie comentariile abuzive și nepoliticoase sau poreclele ofensatoare pe care le-au auzit despre ei sau alți elevi (fără a indica nume). Pe banda adezivă care va fi lipită pe podea, se marchează următoarea grilă-scară: ”Tachinare/glume ușoare”, ”Glumă umilitoare”, ”Insultă dureroasă”, ”Insultă foarte dureroasă”. Participanții vor lipi foile lor pe scară, luând în considerare cel mai adecvat loc după părerea lor, fără a vorbi unul cu altul și a comenta foile în timp ce fac acest lucru. Se rezervează timp ca toți participanții să privească și să autoreflexioneze asupra rezultatelor. De obicei sunt cuvinte care se repetă, de obicei plasate în poziții diferite pe scară de diferiți elevi.

Reflecții:

- Ați văzut anumite cuvinte în mai multe locuri pe scară?
- De ce credeți că unii dintre voi au decis că un anumit cuvânt este mai puțin/nu este ofensator, în timp ce alții îl consideră dureros sau umilitor?
- Contează modul în care cuvântul a fost utilizat sau de către cine?
- De ce folosesc oamenii astfel de cuvinte?
- A provoca durere altora folosind astfel de cuvinte este o formă de bullying sau nu? De ce?
- Este vreo similitudine între cuvintele de pe foi? (Există, spre exemplu, cuvinte legate de aspectul fizic, abilitățile mentale, etnie, sex, etc.)
- Există cuvinte care sunt folosite doar pentru fete și alte cuvinte doar pentru băieți?
- În care grup sau temă se află cele mai ofensatoare cuvinte?

• e categorie/temă a primit cele mai multe foi? Cum explicați acest lucru?

Notă: Moderatorul va accentua că este important să se ia în considerare nu doar cuvintele, ci și modul în care sunt exprimate, intenția cu care este spus un cuvânt; tonul cu care este pronunțat; expresia feței – toate acestea influențează modul în care un anumit cuvânt va fi perceput ca pozitiv sau negativ (bun sau rău).

Exercițiu de energizare "Virusul de calculator" (10 min)
Descriere: Moderatorul va da următoarea instrucțiune "Imaginează-ți că ești un virus de calculator inventat de un hacker renumit pentru a distruge ceilalți virusi. Ai fost eliberat într-un calculator virusat. Imită acțiunile pe care le vei desfășura".
Activitate de evaluare a ședinței "Rucsacul" (15 min)
Descriere: se propune participanților să-și imagineze cum pleacă acasă cu un rucsac în spate. Vor fi întrebați ce vor lua cu ei din activitatea desfășurată, subliniind că poate fi vorba de lucruri foarte diverse (opinii, informații, oameni, emoții, idei, imagini, valori etc. Se va propune să numească și anumite lucruri pe care ar vrea să le lase aici, la care ar vrea să renunțe (obișnuințe, idei nereușite sau învechite, momente dificile etc.)
Ritual de încheiere a activității: "Impulsul prietenesc" (5 min)

ȘEDINȚA nr. 12

"Asertivitatea"

Scop: dezvoltarea abilităților de învățare a limbajului asertiv.

Obiective: În urma acestei activități participanții vor fi capabili:

- să manifeste încredere în sine în situațiile de relaționare cu alte persoane;
- să determine modalitățile de susținere proprie și a celor din jur;
- să realizeze o diferență a consecințelor unor tipuri de comunicare
- să înțeleagă eficiența comunicării asertive și a mesajelor de tip „Eu.....”.

Salutul: Activitatea: „Oricum ești bravo, deoarece...” (5- 10 min)
Descriere: De la stânga la dreapta participanții vor povesti vecinului „Unii nu mă plac, pentru că eu...”. Vecinul ascultă și va reacționa la cele auzite cu cuvintele „Totuna, tu ești bravo, deoarece...” Moderatorul va iniția o discuție despre importanța susținerii reciproce, cum pot menține relațiile bune cu ceilalți, factorii ce mențin relațiile de încredere.
Anunțarea conținutului și a obiectivelor (5 min).
Informarea participanților despre tematica și obiectivele ședinței.
Exercițiul: „Comunicare asertivă” (60 min)
Descriere: Pentru început, moderatorul va iniția o discuție despre comunicarea asertivă (brainstorming) și va nota toate ideile elevilor pe tablă sau poster. Mesajul psihologului: O comunicare eficientă se poate realiza numai atunci când spui deschis ceea ce simți și ceea ce gândești. O astfel de comunicare constituie punctul de plecare al oricărei relații. Centrarea pe tine însuși / însăși, pe senzațiile și sentimentele tale îți permite să-ți conștientizezi mai bine necesitățile în fața celuilalt și să reușești, astfel vei avea o comunicare autentică afirmativă. Atunci când cei ce comunică se ascultă, se întrebă și comentează subiectele de interes comun, ei pot comunica și interacționa optim în relație, oferindu-și unul altuia posibilitatea de a se transforma și evolua, de a se simți împliniți. Deci asertivitatea este un comportament intențional prin care o persoană le comunică celorlalte dorințele, preferințele și scopurile sale, fără a încălca drepturile altora. Cum construim un mesaj asertiv: <ul style="list-style-type: none"> - Exprimă-ți emoția în legătură cu problema „Mă simt/sunt...” (pornim de la "EU") - Indică ce anume a cauzat emoția ta: „Mă simt/sunt...când... (acțiunea)” - Explică motivul din care această acțiune te face să te simți într-un mod sau altul: „Mă simt/sunt...când...deoarece.” - Oferă o alternativă/soluție asemănătoare de viitor: „Mă simt/sunt...când ...deoarece... Altădată, te rog să/ mi-ar plăcea ca tu să...”
Exemplu: „Mă simt prost când strigi la mine și cred că nu mă iubești. Te rog să nu mai faci aceasta, că mă doare”. La următoarea etapă elevii vor fi solicitați să construiască mesaje asertive care încep "Mă simt..."

<p>Psihologul va iniția o discuție privind limbajul corporal:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Cum putem să arătăm cuiva că îl ascultăm fără să vorbim? Dați exemple concrete. - De ce este important să recurgem la elemente de limbaj corporal pozitiv când avem o relație cu cineva ? <p>În a doua etapă a activității vor fi invitați doi voluntari pentru a juca următoarea scenă: Unul din participanți va fi mama sau tata, celălalt – copilul. Mama sau tata trebuie să insiste copilul să mănânce terciul de fulgi de ovăz (sau altceva). Copilul însă nu poate suporta această mâncare. Se vor înscena două variante de discuție, într-o situație copilul cu adevărat irită părinții și-i aduce până la stres, în alta – demonstrați că copilul vorbește cu părinții atât de convingător, încât ei sunt gata să cedeze. Participanții sunt încurajați să utilizeze formule de comunicare asertivă, să fie cât mai convingători, să-și argumenteze poziția, să fie atenți la limbajul corporal.</p> <p>La final, se discută pe marginea activității: în ce mod poți vorbi cu părinții ca ei mai mult să nu decidă pentru tine? Cum te-ai simți în acest caz? În ce mod poți vorbi cu părinții ca ei să cedeze? Cum te-ai simți în acest caz? Care variantă vă place cel mai mult? Care variantă este mai bună pentru relațiile voastre cu părinții? În ce probleme (în familie, la școală, în relațiile cu prietenii) copiii trebuie să aibă dreptul de a decide singuri?</p>
<p align="center">Exercițiul de energizare: „Steluța” (10 min)</p> <p>“Imaginați-vă cerul într-o zi de vară caldă. Alegeți-vă steaua cea mai sclipitoare. Iar acum înghițiți-ți-o. Ea explodează în corpul vostru și vă încarcă cu energie pozitivă. Această energie pătrunde în toate celulele corpului vostru, trezind stea de a trai și de a face lucruri frumoase.”</p>
<p align="center">Evaluarea activității (5 min)</p> <p>Elevii pe cerc li se propune să comenteze după formula ”Un mesaj/ o întrebare? O sugestie?”</p>
<p align="center">Ritual de încheiere: ”Mă duc într-o călătorie” (3-5 min)</p> <p>Toți sunt așezați într-un cerc. Începeți prin a spune ”Mă duc într-o călătorie și iau o îmbrățișare”, și îmbrățișați persoana din dreapta dvs. Acea persoană trebuie apoi să spună ”Mă pornesc într-o călătorie și iau o îmbrățișare și o mângâiere pe spate” și să facă cele spuse cu persoana din dreapta sa, adică să o îmbrățișeze și să o mângâie pe spate. Fiecare persoană repetă ceea ce a fost deja spus și adaugă o nouă acțiune. Continuați activitatea pe cerc până când fiecare persoană va fi participat.</p>

ȘEDINȚA NR.13

”Alternative în situații cu încărcătură emoțională”

Scopul: dezvoltarea abilității de rezolvare a problemelor prin utilizarea de metode și tehnici creative.

Obiective:

- să recunoască propria individualitate, unicitate;
- să identifice cât mai multe modalități de interpretare a unui comportament sau situații;
- să conștientizeze importanța extinderii perspectivelor de abordare a problemelor;
- să identifice soluții alternative pentru rezolvarea problemelor și adoptarea unor decizii optime.

Materiale: foi A 4, pixuri, coală de flip-chart pe care este desenată o scară, un ghem cu ață.

<p align="center">Salutul „Sunt o comoară pentru oameni, deoarece...” (10 min.).</p> <p>Descriere: Fiecare om este o individualitate. E necesar ca fiecare dintre noi să conștientizeze și să creadă în exclusivitatea sa. Rog să vă gândiți, în ce constă unicitatea dvs., ceea ce vă face să fiți pentru omnire o comoară. Argumentați afirmația dvs. prin fraza: „Sunt o comoară pentru omnire, deoarece...”</p>
<p align="center">Informarea participanților despre tematica și obiectivele ședinței. (5 min)</p>

Activitatea „Alternative” (45-50 min)

Desfășurare: Se oferă participanților mai multe situații și ei trebuie să noteze pentru fiecare comportament explicația care le vine în minte. Ulterior pentru fiecare comportament se vor identifica mai multe explicații alternative. Activitatea se desfășoară individual iar discuțiile au loc cu toți membrii grupului.

Situații propuse:

1. Trec pe lângă un grup de colegi. Când ajung în dreptul lor, ei izbucnesc în râs. Ce gândesc eu:
2. Merg pe coridor iar pe hol observ de la distanță un coleg mai mare care vine spre mine și mă privește. Ce gândesc eu: ...
3. Îi dau bună dimineța colegului meu iar acesta nu îmi răspunde. Ce gândesc eu: ...
4. Merg pe stradă și observ o persoană care se îndreaptă direct spre mine. Ce gândesc eu: ...
5. Invit prietenul/a în oraș iar el/ea îmi spune că nu poate deoarece are alt program Ce gândesc eu:

Fiecare participant completează pentru fiecare comportament din situațiile de mai sus explicațiile inițiale, după care după ce finalizează de completat pentru toate situațiile propuse, în grup, ajutați de psiholog vor identifica la fiecare situație/comportament cât mai multe modalități alternative de interpretare.

Exemplu de învățare :

Situația	Explicația inițială	Alte explicații posibile
1. Trec pe lângă un grup de colegi. Când ajung în dreptul lor, ei izbucnesc în râs	- vorbeau ceva despre mine, râd de faptul cum arăt, etc.	- cineva din grup povestea un banc, o istorie hazlie

Aspecte de accentuat în discuțiile cu participanții: Realitatea din mintea noastră este o realitate limitată Este bine să ne exprimăm opiniile sau punctele de vedere ca propriile gânduri și emoții, nu ca adevăruri absolute. Adesea un comportament poate fi abordat din mai multe puncte de vedere. Ne gestionăm mai ușor emoțiile dacă reușim să găsim interpretări alternative la acțiunile sau reacțiile colegilor, care ne deranjează.

Întrebări pentru discuție:

- Cum v-ați simțit?
- Ce concluzii ați făcut pentru voi personal?
- Cum vă evaluați conduita în timpul stărilor emoționale?
- În ce măsură v-a ajutat activitatea să fiți conștient de propriile convingeri referitor la comportamentul celorlalți?
- Cum afectează aceste convingeri realizarea personală și bunăstarea emoțională?
- Ce învățăminte ați luat?
- Cum le veți aplica în continuare?
- În ce alte situații din viață puteți aplica strategiile eficiente?

Exercițiu de relaxare: „Grăuntele” (10 min)

”Așezați-vă comod, relaxat și imaginați-vă că în centrul corpului dvs. este un grăunte, un bob care este foarte liniștit și fericit. El nu este atins de frică și de grijile viitorului, el se află într-o stare de liniște, pace și fericire. De ea nu te poți apropia sau atinge. Dacă dorești poți să ți-o imaginezi în formă de piatră prețioasă, limbă de foc, un lac liniștit cu apă cristalină și fără de valuri. El se află în adâncul dvs. și este în siguranță.

Imaginați-vă acum, că acest mic foc, piatra de preț sau lacul se află în centrul corpului vostru și este prezent permanent fiind liniștit și calm indiferent de greutatea prin care treceți. Țineți cont că acest grăunte este prezent cu voi permanent.

Aduceți-vă aminte de situația grea care vi s-a întâmplat. Ce simțiți? Iar acum amintiți-vă de acel grăunte de fericire și liniște, putere și calm. Măriți acest grăunte. Măriți-l și umpleți tot corpul vostru. Ce simțiți?”

Reflectii:

-
um vă simțiți?

C

-

C

e modalități de dirijare a emoțiilor ați aflat astăzi?	C
- ând (în ce situații) puteți să aplicați o astfel de tehnică?	
Evaluarea activității ”Scărița dispoziției” (5 min)	
Descriere: Se va prezenta elevilor o coală de flip-chart pe care este desenată o scară. Li se va cere să-și treacă numele mai sus sau mai jos, pe treptele acesteia, în funcție de cum s-au simțit în timpul activității.	
Ritual de încheiere „Ghemul aprecierilor” (10 min)	
Descriere: Participanții vor arunca unul altuia un ghem de ață, rostind o apreciere pozitivă (de ex. Ești o persoană veselă, mi-a plăcut buna dispoziție pe care ai avut-o astăzi, etc). Ghemul va fi aruncat fiecărui participant iar pânza care se formează în final va constitui energia pozitivă a grupului (grupul va decide ce fac cu ea).	

ȘEDINȚA NR. 14

”Respectul și empatia”

Scop: Dezvoltarea atitudinii față de sine și ceilalți.

Obiective: În urma acestei activități participanții vor fi capabili :

- Să identifice elementele definitorii propriiei personalități;
- Să identifice modalități în care comportamentul afectează sentimentele celorlalți;
- Să recunoască experiențe care dezvoltă o imagine de sine pozitivă, respectiv negativă;
- Să recunoască valoarea calităților pozitive a încrederii în celălalt, a capacității de deschidere față de celălalt.

Materiale: hârtie colorată, creioane colorate, carioci, foarfece, foi A4, câte o inimă de culoare roșie decupată dintr-o coală A4 pentru fiecare participant, diverse imagini.

Salutul. Activitatea: ”Imaginea care mă reprezintă” (7-10 min).	
Desfășurare: La începutul activității moderatorul așează pe băncile laterale multe vederi, cât mai variate – peisaje, flori, copii, bătrâni, orașe, fețe cu starea dispoziției, etc. Fiecare participant alege câte o fotografie ce reprezintă starea sa de spirit din acel moment, sentimentele, gândurile sau preocupările. Elevii vor prezenta celorlalți alegerea. Întrebări pentru discuții:	
- um v-ați simțit personificând obiectul și punându-vă în locul acestuia?	C
- e înseamnă identificare, ce înseamnă empatie?	C
Informarea participanților despre tematica și obiectivele ședinței.	
Trecerea în revistă a regulilor de conlucrare în grup. (5 min)	
Activitatea: ”Reclama” (30 min)	
Desfășurare: Activitatea va începe prin a discuta cum poate fi utilizată o reclama pentru a te exprima pe tine însuși. Se va argumenta că reclama reprezintă o modalitate prin care o persoană își exprimă propriile valori, opinii politice, preferințele muzicale, etc. După discuție se cere participanților să-și creeze propria reclamă (utilizând hârtie colorată / creioane colorate, imaginile rămase din prima activitate). Ei vor lipi reclama în locul dorit (din sală), iar doritorii vor prezenta în fața grupului. Se va discuta apoi motivația pentru care diferite mesaje sunt așezate în reclamă iar apoi plasate în anumit loc al auditoriului. Activitatea se va finisa, discutând modul în care ne putem exprima pe noi înșine, de ce alegem să exprimăm anumite lucruri și nu altele, despre diferențele umane. De asemenea psihologul va argumenta și necesitatea respectului pozitiv necondiționat. Chiar dacă nu-i aprobi comportamentul colegului de ex. Poate totuși să fie ok ca persoană. Felul în care comunică cu el arată că îl consideri important. Îți poți arăta respectul pentru cineva în diferite moduri:	

- Acordându-i din timpul tău;
- Amintindu-ți numele lui și prezentându-te;
- Asigurându-te că aveți poziții de egalitate când stați unul în fața celuilalt;
- Acordându-i atenție pozitivă, prin ascultare activă;
- Evitând să-l întrerupi sau să vorbești în același timp cu el;
- Punându-i întrebări;
- Evitând să îl critici sau să îl judeci.

Activitatea "Inima zdrobită" (20-25 min)

Defășurare: Se vor lista pe tablă comentarii jignitoare pe care participanții le-au auzit sau le-au folosit vreodată unii la adresa altora (cel puțin 10). De exemplu, „nu ai fost invitat”, „nu ai ce căuta cu noi”, etc. Acestea sunt listate fără a face referire la o persoană anume. Apoi se vor scrie exact atâtea afirmații pozitive, plăcute pe care ei le-au auzit sau le-au exprimat unii la adresa altora. Copiii vor fi încurajați să se gândească la lucruri care-i ajută atunci când sunt speriați, singuri, furioși, excluși, nesiguri, etc. Moderatorul va repartiza fiecăruia câte o inimă decupată anterior. De fiecare dată când se va citi o expresie mai puțin plăcută- se va cere copiilor să îndoie, să facă un pliu pe inima pe care o au în față. Participanții sunt rugați să-și arăte unul altuia inimile și să descrie cu ce se aseamănă. Urmează să fie citită lista cu expresii plăcute. Regulile sunt de data aceasta următoarele: după fiecare două lucruri pozitive se va cere participanților să desfacă o îndoitura a inimii. La final ei vor arăta colegilor inimile cu cicatrici.

Discuții dirijate:

- Cum v-ați simțit?
- Cum se simte o persoană cu inima în cicatrici?
- Dați exemple când sentimentele voastre/ ale colegului au fost afectate negativ de comportamentul cuiva? Ce soluții ați propune? Cine/ce v-ar putea ajuta?
- Care sunt ideile de bază desprinse în urma acestei activități?
- Ce ai învățat, foarte important, prin rezolvarea acestei sarcini?
- Cum le veți aplica în continuare?

Psihologul va argumenta la final rolul empatiei în relațiile interumane. Aceasta implică abilitatea de a vedea lumea prin ochii interlocutorului și de a încerca să înțelegi modul în care acesta simte.

Tehnica de relaxare „Cascada” (10 min)

Instrucțiune: „Așezați-vă comod și închideți ochii. Inspirați și expirați adânc de 2 – 3 ori. Imaginați-vă că stați lângă o cascadă. Cascada nu este una obișnuită, în loc de apă, în jos cade o lumină albă moale. Acum imaginați-vă că vă aflați sub această cascadă și simțiți cum această minunată lumină albă se prelinge prin capul vostru. Simțiți cum se relaxează fruntea voastră, apoi gura, apoi mușchii gâtului. Din ceafă, lumina albă curge pe umerii voștri și fac ca aceștia să devină moi și relaxați. Acum lumina se prelinge pe spate și observați cum din spate dispare încordarea el devenind moale și relaxat. Acum lumina curge pe pieptul vostru spre abdomen. Simțiți cum se relaxează el și observați că fără nici un efort suplimentar puteți inspira și expira mai ușor. Asta vă permite să vă simțiți plăcut, relaxați. Lăsați lumina să curgă prin mâinile, palmele și degetele voastre. Observați cum mâinile și palmele devin mai moi și se relaxează. Lumina se prelinge și prin picioare coborându-se spre tălpi. Simțiți că și acestea se relaxează și devin moi. Această cascadă minunată din lumină albă învăluie tot corpul vostru. Vă simțiți absolut liniștit și calm. Cu fiecare inspirație și expirație sunteți din ce în ce mai relaxat și vă umpleți cu forțe noi și proaspete (30 de secunde). Acum mulțumiți acestei cascade a luminii pentru faptul că va relaxat așa de minunat. Acum întindeți-vă puțin, îndreptați-vă și deschideți ochii”.

Evaluarea ședinței (5 min). Participanții vor completa fișa

1. Trei idei/lucruri pe care intenționez să le folosesc/aplic:
 1.
 2.
 3.
2. Două lucruri care mi-au rămas neclare:
 1.
 2.
3. Un lucru ce ar putea fi îmbunătățit:

1.

Încheierea activității: Impulsul prietenesc. (3-5 min).

ȘEDINȚA NR. 15

”Eu înving obstacolele”

Scopul ședinței: Ajutarea participanților să identifice obiectivele, aptitudinile și ajutorul de care e nevoie pentru a realiza schimbarea și problemele și pericolele care ar putea să apară.

Obiective: În urma acestei activități participanții vor fi capabili :

- să manifeste atitudine optimistă, convingere în propria abilitate de a învinge obstacolele;
- să exploreze procesul schimbării prin analiza propriei experiențe;
- să argumenteze importanța susținerii/ajutorului reciproc;
- să identifice sursele de ajutor; modalitățile de susținere proprie și a celor din jur în diverse situații de viață.

Materiale: creioane colorate, carioci, foi A4, scotch, fișe: „Parașuta mea” (anexa 6.9); cretă.

Salutul „Dacă aș fi floare sau copac aș fi...” (5 min)

Informarea participanților despre tematica și obiectivele ședinței (5 min)

Exercițiul: „Parașuta mea” (50 min.)

Desfășurare:

I. Psihologul va iniția o discuție despre atitudinile, trăsăturile de caracter, rezultatele personale pe care care ei ar dori să le îmbunătățească, dezvolte sau chiar să le schimbe.

II.

a a doua etapă psihologul prezintă participanților fișa ”Parașuta mea”, elevii fiind solicitați să-și deseneze propria parașută pe o foaie A4, condiția fiind respectarea următoarelor instrucțiuni (elevii care refuză să deseneze vor completa direct în fișa propusă de psiholog):

- Persoana ești tu, încercând să realizezi schimbarea;
- Locul pe care aterizezi este cel în care vrei să mergi, obiectivul tău (schimbarea);
- Ești prins de parașuta ta, care reprezintă ajutorul de a-ți atinge obiectivul ;
- Bolta este persoana sau lucrul care te ajută;
- Sforile reprezintă aptitudinile de care ai nevoie pentru a obține ajutorul;
- Vremea reprezintă toate circumstanțele, problemele, evenimentele sau oamenii care ți-ar putea împiedica progresul;
- Mlaștina este pericolul pradă căruia ai putea să cazi dacă nu ești atent.

III. În perechi, vor explica partenerului ce au desenat sau ce au scris; vor trebui să se ajute unul pe altul în realizarea detaliilor greu de identificat, mai ales în ceea ce privește ajutorul și propriile aptitudini;

IV. Discuție cu întregul grup.

- Cum te-ai simțit pe parcursul activității? Numește cinci emoții pe care le-ai trăit pe parcurs.
- Care au fost părțile tale tari și slabe?
- Ce ai aflat despre tine? Colegi?
- Ce experiențe de contrast, foarte diferite ai avut?
- La care cerință ți-a fost mai dificil să completezi?
- Întrebări, sugestii?

Activitate de energizare ”Cinci insule” (7-10 min):

Desfășurare: Se va desena cu cretă pe podea cinci cercuri destul de mari pentru ca toți participanții să încapă în ele. Se va da câte un nume fiecărei insule. Participanții sânt rugați să aleagă insula pe care ar dori să treacă. Apoi se vor avertiza participanții că una din insule se va scufunda în curând în mare și participanții de pe ea vor fi nevoiți să treacă repede pe altă insulă. Participanții vor fi lăsați puțin în

suspans și apoi anunțați de numele insulei care se scufundă. Participanții aleargă spre celelalte patru insule. Jocul continuă până când toți sunt înghesuiți pe o insulă.

Participanții vor fi solicitați să reflecteze asupra sensului activității, va argumenta importanța susținerii, ajutorului reciproc.

Evaluarea activității: ”Ego-masaj” (5 min)

Descriere: ”De multe ori nu primim laude pentru ceea ce am făcut, cu atât mai mult feedback-uri pozitive. De aceea e bine să ne lăudăm pe noi singuri pentru orice am făcut bine. Astăzi o să vă rog să vă lăudați activitatea voastră din cadrul ședinței”.

La următoarea etapă moderatorul va propune participanților ca în fiecare zi să-și aprecieze eforturile: ”O faceți în gând sau în fața oglinzii: „Sunt bravo!” Pe parcursul zilei, lăudați-vă cel puțin de 2-3 ori”.

Reflecții: Cum credeți care este rolul autosugestiei în viața noastră?

Ritualul de încheiere a ședinței ” Impulsul prietenesc” (3-5 min).

SEDINȚA NR. 16

„Știu cui să cer ajutor”

Scopul: Identificarea alternativelor de soluționare a unor situații de stres pentru asigurarea stării de bine.

Obiective: În urma acestei activități participanții vor fi capabili:

- să manifeste respect față de propria persoană cât și față de colegi;
- să-și formeze o imagine pozitivă despre ei înșiși;
- să identifice sursele de ajutor; modalitățile de susținere proprie și a celor din jur în diverse situații de viață;
- să determine calitățile esențiale pentru a avea încredere în oameni și cele necesare de a învinge situațiile – problemă.

Materiale: Foi A4, fișe completate cu denumiri de animale.

Salutul ”Învățăm a spune lucruri frumoase” (10-15 min)

Desfășurare: Fiecare participant își va scrie numele pe o foaie de hârtie și își va desena forma palmei. Foaia urmează să fie transmisă altui participant (vecinului). Cel care a primit foaia, trebuie să scrie ceva pozitiv despre cel care i-a dat-o. Inscripția va fi făcută pe unul din degetele palmei desenate în foaie sau în plamă. Foaia va fi transmisă pe cerc până va ajunge la proprietar. După ce participanții își vor vedea foile și vor citi ce au scris despre ei ceilalți, grupul se adună împreună și copiii discută ce sentimente apar atunci când ți se fac complimente:

- Ce sentimente îți apar atunci când vorbești lucruri frumoase despre alte persoane?
- De ce uneori este atât de greu de a spune lucruri frumoase despre alte persoane?
- Ce puteți face unul pentru celălalt în acest sens ?

Activitatea „Cui pot cere ajutor” (45-50 min.)

Desfășurare: Se realizează o listă reală cu posibile probleme pe care le pot întâmpina participanții în viața zi de zi. Exemple:

1. mă simt rău;
2. nu înțeleg ceva la ore;
3. mi-am uitat pachetul cu mâncare, banii de drum acasă;
4. m-am încăierat cu alți copii în stradă;
5. un coleg mă șantajează;
6. mă tem de un adult; etc.
7. tata/mama este violent/ă

Participanții repartizați pe grupe vor discuta, pentru fiecare situație, care sunt persoanele la care pot apela pentru ajutor. Li se explică faptul că este normal să avem nevoie de ajutor, că și adulții cer ajutorul cuiva când au probleme. Toate părerile vor fi expuse mai apoi în cadrul discuțiilor de grup. Moderatorul va accentua importanța solicitării ajutorului adulților în orice situație dificilă, va face apel la fișa de suport

pe care au primit-o la ședințele anterioare (anexa 6.5).
Activitate de energizare "Povestea hazlie" (10 min)
Se propune participanților să construiască o poveste hazlie utilizând o serie de cuvinte, fără sens, oferite de facilitator (copii, dinozaur, floare, cașcaval, roșu, albină).
Evaluarea ședinței (5 min)
Cel mai..., Cea mai ... , Cei mai ... , Cele mai ... Participanții vor completa propozițiile: Azi, A. Cel mai mult m-a enervat/deranjat..... B. Cea mai interesantă activitate a fost..... C. Cei mai activi dintre colegi mi s-au părut:..... D. Cele mai utile lucruri pe care le-am reținut din activitățile de azi sunt:
Activitate de încheiere "Vânătorul" (7-10 min)
Descriere: Participanții primesc în mod aleator foițe pe care sunt scrise câte două animale (se va ține în secret care animale). Un animal este diferit la majoritatea, iar al doilea coincide la toți. Toți fac cerc strâns, ținând unite, încrucișate brațele între ei (asemenea horei). Psihologul va anunța că va porni la o așa numită vânătoare, dar dacă va vâna ceva sau nu depinde de grup. Astfel, când va anunța un animal, acel ce îl are pe fișă scris se va lăsa în jos (se atenționează - doar genoflexiune), rolul colegilor de alături fiind să-l ajute (astfel el nu este vânat). Spre final se numește animalul ce este scris la toți. Majoritatea participanților așteptând ajutorul vecinilor, se lasă jos. Participanții vor fi solicitați să-și expună părerile vizavi de activitate, să asocieze cu viața reală. Activitatea se va încheia prin comentariul moderatorului privind susținerea și ajutorul reciproc, dar și mobilizarea eforturilor proprii pentru a depăși obstacolele.

ȘEDINȚA NR. 17

„Să știi mai multe, să fii mai bun”

Scopul ședinței: Integrarea abilităților de interrelaționare în vederea dezvoltării personale.

Obiective: În urma acestei activități participanții vor fi capabili:

- să manifeste respect față de propria persoană cât și față de colegi;
- să identifice moduri de a interveni în situații când cineva este în dificultate;
- să fie motivați pentru dezvoltarea propriului potențial, recunoscând propriile bariere comunicative;
- să manifeste toleranță, empatie față de semenii;
- să acorde feedback pozitiv în relaționarea cu ceilalți.

Materiale: Foi A4, Fișa "Agenda întâlnirilor" (anexa 6.10), stichere de diferite culori, carioca, covoraș sau ziare, un premiu simbolic (bomboane, fructe), fișe ce conțin numele participanților, cutiuță, materiale necesare pentru a confecționa un cadou (fundite, vederi, hârtie colorată, foarfecă, clei, etc), Fișa "Caruselul" (anexa 6.11)

Salutul "Fișele dispoziției" (timp: 10 min.)
Desfășurare: La intrarea în încăperea, participanții sunt solicitați să aleagă câte un sticher, o cariocă. Ei trebuie să descrie cel mult prin 3 cuvinte dispoziția lor la moment. Fișa trebuie lipită de piept. Participanții trec prin încăperea, privind fișa dispoziției și punând întrebări. După aceasta, participanții trebuie să formeze grupe cu colegii care au dispoziție asemănătoare. Se va permite grupelor să discute între ele, iar un reprezentant din echipă va descrie în mod creativ, neobișnuit starea ce i-a unit. În situația când se formează un grup cu dispoziție mai puțin pozitivă activitatea va fi preluată de celelalte grupuri care în timp cât mai scurt vor trebui să convingă membrii grupului mai trist să se alăture lor. Câștigă grupul care a convins cei mai mulți participanți.
Activitatea "Agenda întâlnirilor" (25-30 min)
Descriere: Participanții primesc o fișă cu imaginea unui ceas (anexa 6.8), pe care sunt indicate orele. Inițial

participanții sunt solicitați să se apropie de colegi și să completeze orele întâlnirilor pe cadranul ceasului, indicând numele deplin al colegilor (condiția: “o persoană are dreptul la o singură întâlnire”). Participanții care primii finisează completarea deplină a ceasului anunță moderatorul prin cuvântul ”Bingo”. Ulterior, moderatorul va anunța ora întâlnirii (de ex. Bing – Bong este ora 12), iar participanții vor forma perechea în dependență de înțelegerea stabilită anterior. Moderatorul va explica participanților că fiecare pereche va discuta timp de 2 min doar la o anumită tematică. După 2 min., iarăși se vor schimba perechile, fiind anunțată altă oră a întâlnirilor. Se procedează astfel în dependență de numărul participanților prezenți și dispoziția grupului. Teme propuse spre discuție: evenimentele interesante care au avut loc în viața lor în ultimele 2 săptămâni, o situație care i-a impresionat, o faptă demnă de urmat, o situație care, dacă s-ar repeta - ar fi procedat altfel, cum s-au simțit/ ce au învățat pe parcursul ședințelor. Copiii pot fi solicitați să propună ei teme de discuții.

Discuții:

- Cum v-ați simțit pe parcursul activității?
- V-ați confruntat cu careva dificultăți? Cum le-ați depășit?
- Cum ați gestionat timpul discuției? Au fost situații când cineva din parteneri nu au reușit să vorbească? V-ați confruntat cu careva bariere comunicative? Dați exemple. Ce sugestii aveți pentru colegii voștri?
- Ce v-a impresionat? Ce v-a plăcut cel mai mult în activitate? De ce?

Activitate de energizare ”Marea aglomerație” (7-10 min)

Descriere: Inițial se vor forma două echipe. Echipele vor fi solicitate să încapă pe suprafața indicată de trainer, fără ca vreunul dintre membri să atingă solul (covoraș, ziare). Participanții se așează pe ea compact timp de 1 min. După ce au realizat sarcina aceasta se pliază în două și încercă să încapă pe ea, apoi din nou, și tot așa mai departe. Câștigă echipa care a reușit să stea împreună pe o bucată cât mai mică. Pentru a primi premiul, vor trebui trebuie să-și se mențină echilibrul pe suprafața respectivă timp de 10 de secunde, cronometrate și anunțate de trainer. Elevii vor fi încurajați să-și expună părerea privitor la emoțiile trăite, dificultățile cu care s-au confruntat, sugestiile privind buna reușită a unei echipe.

Activitate de evaluare ”Caruselul” (7 -10 min)

Descriere: Pe tablă se afișează desenul ”Caruselul” (anexa 6.11), iar participanții se vor identifica unde se află. La dorință vor comenta alegerea.

Activitate de încheiere ”Cadoul” (20 min)

Se vor pune fișele ce conțin numele participanților într-o cutie, după care participanții vor extrage câte o fișă. Dacă cineva a extras fișa cu propriul nume, el /ea trebuie să o pună înapoi și să aleagă alta. Se va acorda grupului 5 minute pentru a se gândi și realiza un cadou simbolic pe care îl vor dăruia persoanei al cărei nume l-au extras. Participanții vor beneficia de materialele pregătite de moderator. Vor fi solicitați să analizeze și modul în care ar vrea să-l înmâneze (mesajul). Înmânarea va avea loc în mod festiv, cu aplauze.

ȘEDINȚA NR. 18

”Formarea responsabilității”

Scopul: formarea și dezvoltarea la preadolescenți a comportamentului responsabil.

Obiective: În urma acestei activități participanții vor fi capabili:

- să identifice responsabilități în situații diferite,
- să descrie surse ale responsabilității,
- să posede tehnici cum să își asume responsabilitatea,
- să disrimineze situații când se simt responsabili,
- să identifice drepturile și responsabilitățile aferente unor roluri sociale.

Materiale: mese, scaune.

Salutul. Activitatea: ”Imaginea care mă reprezintă” (5-7 min).

Desfășurare: La începutul activității moderatorul așează pe băncile laterale multe vederi, cât mai variate – peisaje, flori, copii, bătrâni, orașe, fețe cu starea dispoziției, etc. Fiecare participant alege câte o fotografie ce reprezintă starea sa de spirit din acel moment, sentimentele, gândurile sau preocupările. Participanții vor prezenta celorlalți alegerea. Întrebări pentru discuții:

<ul style="list-style-type: none"> - Cum v-ați simțit personificând obiectul și punându-vă în locul acestuia? - Ce înseamnă identificare, ce înseamnă empatie?
Informarea participanților despre tematica și obiectivele ședinței.
Activitatea ”Discuția despre responsabilitate” (10 min).
Activitatea ”Orbul și ghidul” (20 min)
<p>Descriere: Participanții formează perechi și decid cine va fi numărul 1 și cine numărul 2. Numărul 1 va fi „orbul” (persoanelor li se leagă ochii), iar numărul 2 – călăuza (vor conduce orbul ținându-l de mână). Sarcina „călăuzei” constă în a-l ajuta pe „orb” să simtă și să cunoască cât mai multe lucruri din încăperea, să exploreze lumea. Peste 10 min. rolurile se schimbă.</p> <p><i>Discuții:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - A avut încredere „orbul” în „călăuză”? Ce a făcut „călăuza” pentru a obține încrederea? - A reușit „orbul” să cunoască lumea printr-o altă modalitate? Care vă sunt impresiile? - Ce ar fi fost dacă fiecare „călăuză” ar fi avut mai mulți „orbi”? <p><i>Comentariu:</i> faceți o paralelă între exercițiul dat și relațiile interpersonale. Puneți accent pe rolul încrederii într-o relație și pe importanța câștigării și menținerii încrederii. Antoin de Saint- Exupery spunea: „Suntem responsabili pentru cei pe care i-am îmblânzit”. Adică formând o relație, noi devenim responsabili pentru partenerii noștri, merită să-i respectăm, indiferent de cât timp durează relația. Pentru ca o relație să meargă este importantă fidelitatea, care stă la baza încrederii. Atunci este crezut fiecare cuvânt, fiecă faptă a celuilalt, fără a avea îndoieli. Oare nu aceasta ne face fericiți?</p>
Activitatea ”Dilema lui Heinz” (25 min)
<p>Descriere: Este una dintre cele mai cunoscute dileme ale lui Kohlberg. Prin dileme morale stadiu evolutiv în cazul în care persoana este, în funcție de răspunsul dumneavoastră și de dezvoltare stadiu argument moral care se manifestă este stabilită.</p> <p>„O femeie trage să moară de cancer. Un farmacist a descoperit un medicament despre care medicii cred că ar putea să o salveze. Farmacistul cere 2 000 de dolari pentru o doză mică – de 10 ori mai mult decât îl costă să prepare medicamentul. Heinz, soțul femeii bolnave, se împrumută de la toți cunoscuții, dar nu reușește să strângă decât 1 000 de dolari. Îl imploră pe farmacist să-I vândă medicamentul cu 1 000 de dolari sau să-l lase să plătească restul mai târziu. Farmacistul refuză, spunând: „Eu am descoperit medicamentul și voi face bani de pe urma lui.” Heinz, disperat, intră prin efracție în magazinul omului și fură medicamentul.</p> <p>Discuție: Ar fi trebuit Heinz să facă asta? De ce da sau de ce nu?</p> <p><i>Comentariu: Prima etapă este etapa de ascultare</i></p> <p>Heinz nu ar trebui să fure medicamentul pentru că merge în închisoare, ceea ce înseamnă că este o persoană rea.</p> <p>În schimb, poate apărea următoarea situație: Heinz trebuie să fure medicamentul, deoarece este de numai 200 de dolari și nu cât de mult a dorit farmacistul; Heinz se oferise chiar să plătească pentru el, nu furtul a altceva.</p> <p>A doua etapă este cea de interes</p> <p>Heinz trebuie să fure medicamentul, pentru că va fi mult mai fericit dacă își salvează soția, deși va trebui să servească o sentință de închisoare.</p> <p>În schimb, poate apărea situația următoare: Heinz nu ar trebui să fure medicamentul, deoarece închisoarea este un loc oribil.</p> <p>A treia etapă este conformitatea</p> <p>Heinz trebuie să fure medicamentul, deoarece soția lui îl așteaptă; Vrea să fie un soț bun.</p> <p>În schimb, poate să apară următoarea situație: Heinz nu trebuie să fure pentru că este rău și nu este un criminal; El a încercat să facă tot posibilul fără a încălca legea, nu poate fi vina.</p> <p>A patra etapă ar fi legea și ordinea</p> <p>Heinz nu ar trebui să fure medicamentul, deoarece legea interzice furtul, deci este ilegal.</p> <p>În schimb, poate apărea situația următoare: Heinz trebuie să fure medicamentul pentru soția sa și să accepte pedeapsa stabilită pentru infracțiune, precum și plata către farmacie a bunurilor furate. Acțiunile au consecințe.</p> <p>Cea de-a cincea etapă este aceea a drepturilor omului</p> <p>Heinz trebuie să fure medicamentul, pentru că toată lumea are dreptul la viață, indiferent de lege.</p>

În schimb, poate apărea situația următoare: Heinz nu trebuie să fure medicamentul, deoarece omul de știință are dreptul la o compensație echitabilă. Chiar dacă soția lui este bolnavă, nu are niciun drept.

Etapa a șase este cea a eticii universale

Heinz trebuie să fure medicamentul, deoarece salvarea unei vieți omenești este o valoare mai importantă decât drepturile de proprietate ale unei alte persoane.

În schimb, poate apărea situația următoare: Heinz nu trebuie să fure medicamentul, deoarece alții ar putea avea nevoie de medicamente, iar viața lor este la fel de semnificativă.

Activitatea: "Roluri, drepturi și responsabilități" (30 min)

Descriere: Împreună cu participanții se definesc conceptele de drepturi și responsabilități. Se punctează diferența dintre aceste concepte și se dau exemple de drepturi și responsabilități pentru rolul de elev. Se cere participanților să dea exemple de roluri pe care le poate îndeplini o persoană în decursul vieții. În această fază se face o listă cât mai lungă cu aceste roluri. Se confecționează bilețele cu 5 dintre cele mai importante roluri, alese de comun acord cu participanții. Se cere fiecărui participant să își aleagă câte un bilețel și se grupează în funcție de bilețul ales (un grup va fi format din participanți care au ales un bilețel cu același rol). 3. În cadrul grupului mic, participanții fac o listă cât mai completă cu drepturile, respectiv responsabilitățile specifice rolului menționat în bilețelul ales. Participanții prezintă listele realizate și se analizează conținutul lor în grupul mare. Se scot în evidență asemănările și deosebirile dintre rolurile persoanei în termeni de drepturi și responsabilități.

Discuții:

- Asemănările și deosebirile dintre diferite roluri.
- Care sunt preferințele lor pentru anumite roluri și motivul acestor preferințe?
- Specificul rolurilor pe care le au în prezent.
- Ce roluri consideră că vor avea în viitor?

De urmărit:

- să înțeleagă conceptele de roluri, drepturi și responsabilități,
- să identifice roluri pe care le poate adopta o persoană și roluri pe care le au ei în prezent,
- să identifice drepturi și responsabilități aferente unor roluri.

ȘEDINȚA NR 19.

"Dezvoltarea deprinderilor de autocontrol și autoreglare"

Scopul: formarea deprinderilor la preadolescenți de a se înțelege mai bine pe ei înșiși și de a-și controla comportamentul; dezvoltarea abilităților de autocontrol și autoreglare.

Obiective: În urma acestei activități participanții vor fi capabili:

- Să dezvolte stima de sine,
- Să formeze abilități de autoreglare a comportamentului propriu,
- Să formeze abilități de luare de decizii corecte în situații de risc,
- Să formeze deprinderi de a controla propriile emoții.

Materiale necesare: fișe, lipici, foarfece, creioane, carioca, reviste

Salutul „Sunt o comoară pentru oameni, deoarece...” (10 min.).

Descriere: Fiecare om este o individualitate. E necesar ca fiecare dintre noi să conștientizeze și să creadă în exclusivitatea sa. Rog să vă gândiți, în ce constă unicitatea dvs., ceea ce vă face să fiți pentru omenire o comoară. Argumentați afirmația dvs. prin fraza: „Sunt o comoară pentru omenire, deoarece...”

Activitatea „Cine sunt eu?” (40-45 min)

Descriere: Se înmânează fiecărui participant fișa “Cine sunt eu?” și se pun la dispoziție materialele. Participanții primesc ca sarcină realizarea timp de 25 min. a unui colaj/desen care să le ofere celorlalți o idee despre cine sunt ei. Pentru realizarea sarcinii elevii pot folosi cuvinte, simboluri, desene la liberă alegere. După realizarea sarcinii se fac grupuri de câte 3-4 elevi în care fiecare va împărtăși celorlalți ce a făcut. Grupurile vor discuta aspectele comune timp de 10 min. (Anexa 6.14)

Discuții: În final se reface grupul mare și se discută timp de 10 min: a fost ușoară/grea sarcina, care sunt lucrurile comune descoperite, i-a ajutat exercițiul să se cunoască mai bine etc.

Activitatea "Până la linie" (10 min)

Descriere: Participanții sunt rugați să închidă ochii și, orbește, să meargă până la linia de sosire, situată la

o distanță de 5-6 m de ei și să se oprească atunci când, din punctul lor de vedere, sunt cât mai aproape de ea, dar nu o traversează. Liderul și cei 2 - 3 asistenți se asigură că nu se abat de la calea dreaptă și nu se ciocnesc cu nimic (mai ales dacă nu se opresc la timp și continuă să treacă dincolo de linia de sosire). Câștigătorul este cel care s-a oprit cât mai aproape de linie, dar nu a trecut peste ea.

Discuție:

- Cine și de ce s-a condus atunci când a decis în ce moment să se oprească?
- Persoanele prudente care se opresc în avans au șanse mici de a câștiga, iar cei care merg departe acționează pe principiul „fie câștig, fie pierd”, sunt pregătiți pentru risc. Cu ce trăsături de personalitate, din punctul de vedere al participanților, este legat acest lucru?
- În ce situații din viață, abilitatea de a „ajunge la linie” este importantă, adică abordează orice restricții sau surse de pericol, dar te oprește la timp?

Activitatea: ”Snoava despre un băiat” (10 min)

Descriere: A fost odată un băiat foarte temperamental. Într-o zi, tatăl său i-a dat o pungă de cuie și i-a spus că de fiecare dată când băiatul nu-și va putea stăpîni furia, să bată un cui în stîlpul de la gard. În prima zi erau 37 de cuie în stîlp. Săptămîna viitoare, băiatul a învățat să-și reducă furia și în fiecare zi numărul cuielor bătute în stîlp a început să scadă. Băiatul și-a dat seama că era mai ușor să-ți controlezi temperamentul decât să bați cuie. În cele din urmă a venit ziua în care băiatul nu și-a pierdut niciodată răbdarea. El i-a povestit tatălui său și a spus că de data aceasta, în fiecare zi, când fiul său va reuși să se rețină, poate să scoată un cui din gard.

Timpul a trecut și a venit ziua când băiatul i-a putut spune tatălui său că nu au mai rămas cuie în acel stîlp. Atunci tatăl ia zis fiului: ”Ai făcut o treabă bună, dar vezi câte găuri sunt în stîlp? Stîlpul nu va mai fi niciodată la fel”. Când spui ceva rău unei persoane, el rămîne cu aceeași cicatrice ca aceste găuri. Și indiferent de câte ori vă cereți scuze, cicatricea va rămîne. O cicatrice verbală este la fel de dureroasă ca una fizică. Nu există mulți prieteni adevărați. Ei știu să-ți ridice dispoziția proastă și să te ajute în momentele dificile. Sunt gata să te asculte și să-și deschidă inima. Arată-le prietenilor tăi cât de mult înseamnă pentru tine.

Activitatea: ”Spune STOP”. (10 min)

Descriere: Instrucțiuni pentru participanți: „Un prieten te-a adus într-o companie zgomotoasă de semeni. Există persoane diferite în această companie. Cineva încearcă să vă rănească mîndria, cineva pare să vă înțeleagă. Voi, la fel ca mulți alți oameni, aveți câteva probleme nerezolvate care vă deprimă. Ți se oferă să încerceri un medicament. Această idee ți se pare foarte atrăgătoare – să-ți rezolvi toate problemele cu ajutorul unui medicament, să scapi de sentimentul de lipsă de încredere în sine care te deprimă constant. Încep să te convingă. Te atrage. Spuneți-vă: „Stop!” Ai putut să o faci. Ți-i spus: „Stop!” Încep să râdă de tine. Ți se spun lucruri jignitoare, ești umilit. Ce vei face? Cum să-ți menții respectul de sine? Sau poate vei găsi o modalitate de a-l crește?

Participanții își amintesc despre situații în care s-au simțit slabi, neputincioși și le notează pe o hîrtie. Apoi se discut aceste situații

Evaluarea ședinței (5 min). Elevii vor completa fișa

Trei idei/lucruri pe care intenționez să le folosesc/aplic:

1.
2.
3.

Două lucruri care mi-au rămas neclare:

1.
2.

Un lucru ce ar putea fi îmbunătățit:

1.

Încheierea activității: Impulsul prietenesc. (3-5 min)

ȘEDINȚA NR.20

”Dezvoltarea controlului asupra situației”

Scopul: dezvoltarea deprinderii de a controla situația.

Obiective: În urma acestei activități participanții vor fi capabili:

- Să își asume responsabilitate pentru acțiunile proprii,
- Să aibă un comportament încrezut,
- Să formeze deprinderi de a opune rezistență presiunilor din exterior,
- Să identifice rolul pe care îl are presiunea anturajului în decizia de a adopta comportamente de risc.

Salutul neverbal (5 min)

Discuție ”Cum facem față presiunilor din mediu?” (40 min)

Descriere: Gândiți și răspundeți la următoarele întrebări:

- De ce oamenii consumă droguri, știind chiar că consecințele sunt foarte grave?
- De ce prietenii se conving adesea unii pe alții să consume droguri?
- Ce poți face sau spune pentru a-i ajuta pe ceilalți să devină mai rezistenți la presiunea persoanelor care consumă droguri? (De exemplu, aduceți contraargumente, lăsați, arătați puterea de voință, utilizați modelul „Opriți și gândiți”).
- Răspundeți în scris la ultima întrebare.

Se discută rezultatele și să organizează jocuri de rol utilizând opțiunile propuse pentru contracararea presiunii de mediu.

Activitatea ”Noțiunea de presiune din partea semenilor” (15 min)

Se solicită definirea conceptului de „presiune din partea semenilor”, se sugerează discutarea aspectelor pozitive și negative ale acestui concept și scrierea acestora.

Discuția pe tema „Tipuri de presiune din mediu și metode de implementare a acesteia” (20 min)

Instrucțiuni pentru participanți: „Există diferite tipuri de presiune și metode pentru implementarea acesteia. De exemplu:

Grupul te obligă să faci ceva despre care nu ești sigur și pe care nu vrei să îl faci; Gândiți și răspundeți în scris la următoarele întrebări:

- Ce ai simți în această situație?
- Cum te-ai simți emoțional?
- Ce te-ai simți fizic?

Sunteți un membru al unui grup care exercită presiune asupra unei persoane. Gândiți și răspundeți în scris la următoarele întrebări:

- Cum este să fii membru al unui grup care exercită presiune asupra unei persoane?
- Cum te-ai simți în raport cu persoana care este sub presiune?
- Te-ai simți responsabil dacă această persoană ar suferi în urma acestei presiuni?

Există diferite tactici de presiune asupra unei persoane. De exemplu, refuzul de a discuta cu o persoană, insulte, tratament dur etc.

Gândiți și răspundeți în scris la următoarele întrebări:

- Ce tactici de presiune vă sunt cunoscute?
- Ați privit vreodată dintr-o cum se exercită presiunea asupra cuiva?
- Ce ați simțit atunci? Ați încercat ceva?
- Ați fost vreodată un obiect de presiune?
- Cum ați încercat să suportați această presiune?

Evaluarea ședinței (5 min). Elevii vor completa fișa

Trei idei/lucruri pe care intenționez să le folosesc/aplic:

1.
2.
3.

Două lucruri care mi-au rămas neclare:

1.
2.

Un lucru ce ar putea fi îmbunătățit:

1.

Încheierea activității: Impulsul prietenesc. (3-5 min)

ȘEDINȚA NR. 21

”Dezvoltarea controlului asupra situației”

Scopul: dezvoltarea deprinderii de a controla situația.

Obiective: În urma acestei activități participanții vor fi capabili:

- Să își asume responsabilitate pentru acțiunile proprii,
- Să aibă un comportament încrezut,
- Să formeze deprinderi de a opune rezistență presiunilor din exterior,
- Să identifice rolul pe care îl are presiunea anturajului în decizia de a adopta comportamente de risc.

Salutul neverbal (5 min)

Joc de rol (40 min)

Situații posibile pentru jocul de rol.

1. Mai mulți dintre prietenii tăi se adună după școală, la casa unui elev, pentru a fuma marijuana. Vor să te duci cu ei. Ce vei face sau spune?
2. Sunteți cu un grup de prieteni. Unul dintre ei dă țigări tuturor celor prezenți și spune: „Hai să fumăm”. Nu vrei să participi la asta. Ce vei face sau spune?
3. Sunteți la domiciliul prietenului. El spune: „În timp ce nu există nimeni, hai să bem ceva”. Nu vrei să faci asta. Ce vei face sau spune?

Activitatea: ”Puterea anturajului” (40 min)

Descriere: Participanții se împart în două echipe. Un participant va juca rolul unui tânăr care se află în situația de a decide dacă acceptă să fumeze sau nu. El este rugat să iasă din clasă și să se dea o foaie cu următoarele instrucțiuni: "Când intri din nou în sală vei juca rolul unui tânăr care a ieșit la o întâlnire cu prietenii. Tocmai ai primit de la unul din ei o țigară." După ce participantul iese din sală se prezintă și celorlalți situația și se cere unui grup să-și desemneze 3 reprezentanți care vor trebui să-și folosească puterea de convingere pentru a-l determina pe prietenul lor să fumeze. Celălalt grup va alege 3 reprezentanți „nefumători” care își vor folosi toată puterea de convingere pentru a-l face pe coleg să nu fumeze. Pe flipcard se împarte foaia în două coloane pentru a trece argumentele pro și contra utilizate de cele două echipe. Se identifică împreună cu pradolescenții modalitățile utilizate de a face față presiunii grupului.

Discuții:

- Care listă este mai cuprinzătoare și mai convingătoare?
- Cum cred participanții că s-a simțit colegul lor care era pus în situația de a face față presiunii grupului?
- Cum ne pot influența ceilalți în direcția adoptării unor comportamente nesănătoase?
- Ce modalități de a face față presiunii anturajului se pot identifica? Oferiți exemple.

De urmărit Participanții:

- ✓ să identifice rolul anturajului în luarea deciziilor
- ✓ să dea exemple de mai multe modalități de a face față presiunii grupului în decizia de a refuza să fumeze.

Încheierea activității: Impulsul prietenesc. (3-5 min)

ȘEDINȚA NR. 22

”Dezvoltarea stabilității emoționale”

Scopul: Dezvoltarea stabilității emoționale.

Obiective: În urma acestei activități participanții vor fi capabili:

- Să dezvolte stabilitatea emoțională,
- Să mențină un nivel optim al stabilității emoționale,

- Să aprecieze corect și obiectiv situațiile și prin asta să își mențină stabilitatea emoțională.

Salutul neverbal (5 min).

Tehnica „4 pătrate” (25 min)

Descriere: Participanților li se propune să deseneze un pătrat mare pe foaie. Apoi să îl împărț în 4 părți egale și să numeroteze fiecare parte cu 1, 2, 3, 4.

1	2
3	4

În pătratul 1 vor scrie 5 calități personale, care le plac.

În pătratul 3 vor scrie 5 defecte/vicii ale lor care nu le plac.

Apoi li se propune să reformuleze trăsăturile pe care le-au scris în pătratul 3 astfel încât să devină pozitive. Își pot imagina cum le-ar numi o persoană care îi iubește foarte mult și căreia îi place totul la ei. Reformulările se scriu în pătratul 2. Apoi li se propune să își imagineze că o persoană, cu care ei sunt în conflict, chiar și calitățile lor le percepe ca negative. Participanții reformulează calitățile din pătratul 1 în negative (cum le-ar vedea o persoană cu care sunt în conflict) și le scriu în pătratul 4. Apoi, acoperă cu palma pătratele 3 și 4 și, și văd vedeți cât de bun sunt. După, acoperă pătratele 1 și 2, analizându-le pe 3 și 4. ..cu așa un om nu ar vrea nimeni să comunice. De fapt, este vorba de una și aceeași persoană percepută din unghiuri diferite, unele dintre ele fiind, de multe ori, total eronate.

Discuții:

- Cum să ne punem pe noi într-o lumină favorabilă astfel încât calitățile noastre să nu fie percepute ca negative.
- Gestionarea emoțiilor în situații de conflict: înainte de-a categorisi pe cineva, să ne încredințăm că, într-adevăr, avem dreptate.

Tehnica „Peste trei ani” (15 min)

Descriere: Participanții sunt rugați să alcătuiască o listă din 3-5 cele mai importante probleme, preocupări, capabile să îi destabilizeze emoțional și la rezolvarea cărora ei lucrează. După ce au alcătuit această listă, li se propune să-și imagineze că au trecut trei ani și să se gândească la problemele date ca aparținând trecutului – cu 3 ani în urmă. Imaginându-și, trebuie să răspundă la următoarele întrebări:

- Ce nume vă puteți aminti despre acele probleme?
 - Cum influențează ele viața voastră, odată cu trecerea a trei ani?
 - Dacă o problemă similară ar apărea acum în fața dvs. (după trei ani), cum ați rezolva-o?
- Tehnica se execută individual, în scris, iar rezultatele se discută în grup.

Semnificații: Exercițiul presupune abordarea obiectivă a dificultăților întâlnite. Oferă posibilitate participanților să mediteze care activitate este pentru ei, cu adevărat, importantă.

Discuții:

- Care tipuri de activități, probleme sunt percepute ca fiind de o importanță majoră (și invers) la o privire din viitor?
- Se suprapun oare aceste poziții și cu aprecierea lor prezentă?
- Despre ce vorbește situația că peste trei ani nu vă veți mai aminti despre nici una dintre cele trei probleme care vă frământă atât de mult astăzi?

Activitatea ”Copacul” (15 min)

Descriere: Grupul este invitat să se prezinte sub forma unui copac. Coroana lui este la fereastră, iar rădăcinile sunt la peretele opus. Participanții trebuie să își găsească locul pe acest copac, dar în așa fel încât să se potrivească capacității lor de a ieși din conflict și de a diminua stresul emoțional al partenerului. Exercițiile necesită conștientizarea nivelului de dezvoltare a acestei abilități și locul fiecăruia în scara generală a grupului.

Opțiune pentru muncă independentă. Încercați să vă evaluați abilitățile pentru reducerea tensiunii într-o conversație, de exemplu, pe o scară de 10 puncte. Corelați mental evaluarea dvs. cu evaluările posibile ale colegilor și cunoscuților. Găsiți două persoane care sunt superioare dvs. în ceea ce privește dezvoltarea abilităților și două persoane care vă sunt inferioare.

Exercițiul: „Perete la perete” (20 min)

Descriere: Sunt selectați două grupuri egale după numărul de participanți.

Echipele se așează unul în fața celuilalt. Unul dintre cei care au ales o poziție mai aproape de rădăcinile copacului în exercițiul anterior, își imaginează o situație conflictuală dificilă, cu care, poate, nu a putut să se isprăvească în viața reală și să se adreseze către unul dintre cei care stau în partea opusă cu o

pretenție.

Sarcina partenerului său este de a diminua tensiunea atacatorului. După 2 minute, dialogul este întrerupt, chiar dacă nu este încă complet, iar atacatorul este rugat să stabilească dacă tensiunea sa a scăzut, a rămas la același nivel sau chiar a crescut.

Se analizează rezultatele și se numesc tehnicile utilizate de participanți. Adesea, modalitățile de interacțiune cu un partener agresiv se dovedesc a fi neconstructive și nu numai că reduc stresul, ci, dimpotrivă, îl cresc. Membrii grupului sunt rugați să împartă foaia în două și să scrie tehnici pentru a reduce stresul în coloana din stânga și tehnici care amplifică stresul în coloana din dreapta:

- Oferirea oportunității partenerului de a vorbi.
- Verbalizarea stării emoționale a partenerul tău.
- Sublinierea punctelor comune cu partenerul (similaritate de interese, opinii, scop).
- Exprimarea interesului pentru problemele partenerului.
- Accentuarea importanței partenerului.
- În cazul când am greșit - recunoașterea imediată a acesteia.
- Oferirea unei căi concrete de ieșire din această situație.
- Ritmul calm al vorbirii. Menținerea distanței optime și a contactului vizual.
- ✓ Întreruperea unui partener.
- ✓ Ignorarea stării emoționale a partenerului.
- ✓ Demonstrarea dezinteresului față de problema unui partener.
- ✓ Aprecierii negative a personalității partenerului.
- ✓ Întârzierea momentului recunoașterii greșelilor.
- ✓ Căutarea vinovatului și blamarea partenerului.
- ✓ Trecerea la „personalitate”.
- ✓ accelerație accentuată în ritmul vorbirii.
- ✓ Evitarea apropierei spațiale și a înclinării corpului.

Opțiune pentru muncă independentă. Încercați să determinați în ce tehnici de reducere a stresului aveți cel mai mare succes și, dimpotrivă, cel mai puțin de succes. Încercați să lucrați la acele tehnici specifice la care aveți mai puțin succes.

Evaluarea activității: ”Ego-masaj” (5 min)

Descriere: ”De multe ori nu primim laude pentru ceea ce am făcut, cu atât mai mult feedback-uri pozitive. De aceea e bine să ne lăudăm pe noi singuri pentru orice am făcut bine. Astăzi o să vă rog să vă lăudați activitatea voastră din cadrul ședinței”.

La următoarea etapă moderatorul va propune participanților ca în fiecare zi să-și aprecieze eforturile: ”O faceți în gând sau în fața oglinzii: „Sunt bravo!” Pe parcursul zilei, lăudați-vă cel puțin de 2-3 ori”.

Reflecții: Cum credeți care este rolul autosugestiei în viața noastră?

Ritualul de încheiere a ședinței ” Impulsul prietenesc” (3-5 min).

ȘEDINȚA NR. 23

”Dezvoltarea stabilității emoționale”

Scopul: Dezvoltarea stabilității emoționale.

Obiective: În urma acestei activități participanții vor fi capabili:

- Să dezvolte stabilitatea emoțională,
- Să mențină un nivel optim al stabilității emoționale,
- Să aprecieze corect și obiectiv situațiile și prin asta să își mențină stabilitatea emoțională.

Salutul ”Cadoul împachetat” (10 min)

Descriere: Moderatorul va împacheta un cadou mic în multe straturi de hârtie. Pe fiecare strat de hârtie este scrisă o însărcinare sau o întrebare. Exemple de însărcinări sunt: ”*Cântă o piesă*” sau ”*Îmbrățișează persoana de lângă tine*”. Exemple de întrebări sunt: „*Care este culoarea ta preferată?*” sau „*Cum reacționezi când te superi?*”. Moderatorul include muzica sau dacă aceasta nu este, va bate din palme. Participanții transmit coletul pe cerc sau îl aruncă unul altuia. Când facilitatorul oprește muzica sau încetează să bată din palme, persoana care ține în mână coletul rupe un strat de hârtie și îndeplinește însărcinarea sau răspunde la întrebarea ce este scrisă pe aceasta. Jocul continuă până când toate straturile

de hârtie sunt desfăcute. Cadoul este câștigat de ultima persoana care îl despachetează.

Exercițiul: „Evidențierea punctelor comune” (20 min)

Descriere: Exercițiul se desfășoară în cerc cu mingea. Participantul care aruncă mingea la altul ar trebui să numească calitatea care îi unește. Își începe fraza cu cuvintele: „Cred că pe noi ne unește ...” și numește această calitate, de exemplu: „Tu și cu mine suntem la fel de sociabili”; „Mi se pare că amândoi suntem oarecum simpli”; „Cred că suntem uniți de o asemenea calitate ca timiditatea” etc. Cel care primește mingea răspunde: "Sunt de acord" dacă este de acord, sau "Mă gândesc" dacă nu sunt de acord. Chiar dacă o persoană nu este de acord că are această calitate, la fel, ceea ce îi spune partenerul poartă anumite informații despre felul în care arătăm în ochii altor persoane. Cel care primește mingea continuă exercițiul, aruncând mingea la altcineva și așa mai departe până când toată lumea primește mingea.

Exercițiul "Evidențierea semnificației" (25 min)

Descriere: În acest exercițiu, participanții sunt încurajați să identifice calități care pot fi de admirație, respect sau simpatie la alte persoane. Exercițiul se realizează în cerc cu mingea sau în scris. Psihologul solicită participanților să aleagă persoanele cu care este mai puțin cunoscut, pentru a le complica sarcina. Exercițiul începe cu faptul că cineva, apelând la colegul său, spune:

„Serghei, îmi place la tine ...” și numește calitatea personală pe care a remarcat-o. De exemplu: „Îți respect independența”; „Îmi place foarte mult obiectivitatea ta, capacitatea de a nu da aprecieri”; „Tonul vocii tale este întotdeauna calm”. La rândul său, Serghei trebuie să denumească sentimentul care a apărut ca răspuns la aceste cuvinte.

Astfel, în acest exercițiu, se testează simultan tehnica de verbalizare a stării emoționale. Trebuie menționat că această parte a exercițiului este cea mai dificilă, deoarece majoritatea participanților la verbalizare se referă doar la două stări emoționale: „sunt mulțumit” sau „sunt foarte mulțumit”. Aparent, acest lucru se datorează faptului că diferențierea și conștientizarea sentimentelor în viața reală sunt extrem de rare în viața noastră. În procesul acestui exercițiu, majoritatea participanților înțeleg această problemă. După ce sentimentul sau emoția este verbalizată, exercițiul este continuat de unul dintre ceilalți participanți. Și așa mai departe până când toată lumea vorbește.

Opțiuni pentru muncă independentă. Fiecare își poate antrena capacitatea de a vedea caracteristici semnificative la o altă persoană. Încercați să stabiliți un obiectiv în timpul zilei de cel puțin două (trei, patru, cinci) ori pentru a sublinia importanța acelor persoane cu care comunicați. Recunoașterea sinceră a meritelor altei persoane nu numai că ajută la reducerea tensiunii în conversație, ci dezvoltă și capacitatea de a accepta necondiționat alte persoane.

Încercați să vă dezvoltați propriul vocabular al emoțiilor cu trei secțiuni: emoții pozitive, emoții negative și stări „neutre”, sau stări ambivalente. Refaceți vocabularul ori de câte ori vă amintiți un nou termen care descrie stările emoționale.

Exemplu: stări emoționale pozitive - bucurie, încântare, admirație, plăcere, satisfacție, tandrețe, uimire, inspirație, binecuvântare, farmec, mândrie, fericire, plăcere, seninătate, speranță, anticipare, entuziasm, sărbătoare etc.

Stări emoționale negative - dezamăgire, întristare, deznădejde, dor, depresie, durere, anxietate, frică, groază, disconfort, confuzie, disperare, șoc, resentimente, dependență, umilire, furie, sentiment răzbunător, invidie etc.

„Neutre” sau stări ambivalente - curiozitate, interes, surpriză, atenție, plictiseală, indiferență, calm, jenă, tristețe, tandrețe, ușurare, anticipare, nerăbdare, tensiune, atracție, gelozie, impuls, concentrare, relaxare, contemplare, detașare, pace, smerenie, reconciliere etc.

Exercițiul „Dezvoltarea abilității de a diminua stresul emoțional” (30 min)

Descriere: Participanții sunt împărțiți în perechi și se așează unul față de celălalt în două cercuri: cercul interior este îndreptat spre exterior, cel exterior este orientat spre ei. Participanții li se propune o situație încărcată emoțional, un membru al cuplului care stă în cercul interior trebuie să diminueze tensiunea partenerului din cercul exterior.

Situațiile sunt de obicei abstracte sau chiar fantastice pentru a evita implicarea personală inutilă a participanților. De exemplu: un client a făcut programare la medic, dar la momentul stabilit, medicul nu era acolo etc. Timpul este limitat la 2-3 minute. De regulă, sunt propuse trei situații.

De fiecare dată, partenerul care ameliorează starea tensionată se schimbă, deoarece cercul exterior după fiecare situație se mișcă cu o persoană spre dreapta.

La sfârșitul exercițiului, se discută despre ce tehnici au folosit participanții pentru a diminua tensiunea și care dintre ei s-au descurcat cel mai bine. Adesea, în timpul discuției, participanții constată

că diferite tehnici în diferite situații funcționează diferit, iar eficiența lor depinde de caracteristicile individuale ale partenerilor.

Opțiune pentru muncă independentă. Încercați să utilizați diferite tehnici pentru a reduce stresul emoțional în diferite situații din viața dvs. pentru a determina care sunt cele mai potrivite caracteristicilor dvs. individuale, potrivite pentru persoane sau situații specifice.

Încheierea ședinței: Reflecții, răspunsuri la întrebări, încurajări (5 min)

ȘEDINȚA NR. 24

”Rămas bun”

Scopul ședinței: Integrarea abilităților de interrelaționare în vederea dezvoltării personale.

Obiective: În urma acestei activități participanții vor fi capabili:

- să comunice și să argumenteze propriile nevoi, interese, preferințe;
- să-și evalueze competențele obținute/dezvoltate;
- să-și exteriorizeze emoțiile negative într-o manieră asertivă;
- să recunoască faptul că fiecare are puncte forte și puncte slabe, care de fapt constituie elementele ce îi dau unicitate individului;
- să conștientizeze că valoarea personală nu este schimbată de evenimente sau persoane, indiferent dacă suntem acceptați sau nu de ceilalți.

Materiale: petale de flori, carioci, căldărușă, cartonașe cu fraze, pungă sau cutie cartonată, fișe, umbrelă, Anexa 6. 12 - Povestea ” Casa celor 1000 de oglinzi” fișe cu mesaje (anexa 6.13), diplome de participare.

Salutul: ”Floarea”

Fiecare participant primește o petală de floare pe care trebuie să noteze calități personale, competențe pe care le-a obținut / dezvoltat pe parcursul activităților. Pe tablă, se assemblează toate petalele în floarea grupului. (10 min)

Informarea participanților despre tematica și obiectivele ultimei ședințe de training. (5 min)

Activitatea „La pescuit” (15 min)

Descriere: Participanții, pe rând, vor pescui câte un „pește” din căldărușă, scoțând câte un cartonaș cu o frază neterminată. Fraze propuse: ”Am înțeles că emoțiile sunt...”, ”Când oamenii au altă opinie...”, ”A susține pe cineva înseamnă...”, ”Furia este...”, ”Dacă cineva mă numește urât...”, ”În situații dificile eu...”, ”Serviciile de ajutor la care mă pot adresa...”, ”A fi asertiv înseamnă...”, ”O tehnică de relaxare care mi-a plăcut...”, etc. Se solicită elevilor să citească cu voce tare și să finalizeze propoziția în fața tuturor participanților. Moderatorul la necesitate va stimula discuții în baza fiecărui răspuns: Cine mai are așa sentimente? Cum credeți, ce a avut în vedere „X” prin acest răspuns? Cineva mai vrea să adauge ceva la răspunsul lui „Z”? etc.

Exercițiul „Cutiuța cu supărări” (20 min)

Desfășurare: În mijlocul spațiului cerului se plasează o pungă/cutie cartonată. Participanților li se propune să scrie pe foițe supărările, emoțiile negative trăite pe parcursul activităților, după care le boțesc și le aruncă jos. Participanții vor fi solicitați să aplice cunoștințele dobândite din cadrul modului ”asertivitatea”. Apoi la întâmplare participanții le citesc și le pun în pungă/cutiută. Participanții hotărăsc ce fac cu ea și apreciază cum se simt după ce și-au exteriorizat emoțiile.

Povestea ” Casa celor 1000 de oglinzi” (20 min)

Descriere: Moderatorul va citi povestea ” Casa celor 1000 de oglinzi” (anexa 6.13), după care va iniția o discuție cu participanții despre depsre atitudinea, așteptările fiecăruia față de anumite evenimente, lucruri, morala poveștii.

Întrebări alternative:

- Voi ce fel de reflexie vedeți pe chipurile celor pe care-i întâlniți? Ce părere aveți despre fenomenul reflexiei?
- Ce părere aveți despre morala poveștii: ”Toate chipurile sunt oglinzi. Lumea este ca o oglindă. Dacă vei arăta lumii o figură acră, lumea îți va arăta, la fel, o figură acră; dacă vei zâmbi, lumea îți va zâmbi și ea. Mai mult, dacă vei arăta lumii întotdeauna caracterul tău frumos, lumea și viața îți

vor arăta partea frumoasă”;

- Comentați citatul ”Când schimbi felul în care privești lucrurile, lucrurile pe carele privești se schimbă” Wayne Dyer.

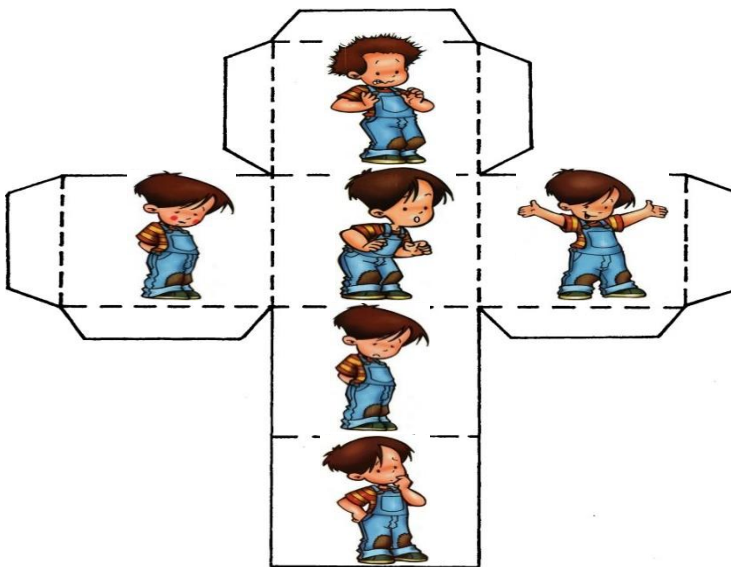
Înmânarea diplomelor de participare la trening. Activitate de încheiere ”Umbreluța cu mesaje” (20 min)

Desfășurare: Moderatorul va pregăti anticipat diverse mesaje psihologice (în plicuri colorate) pe care le va atârna în mod creativ de carcasul interior al umbrelei. La finalul treningului facilitatorul va deschide umbrela și va propune copiilor să-și aleagă un mesaj. Fiecărui participant i se va înmana și diploma de participare la trening.

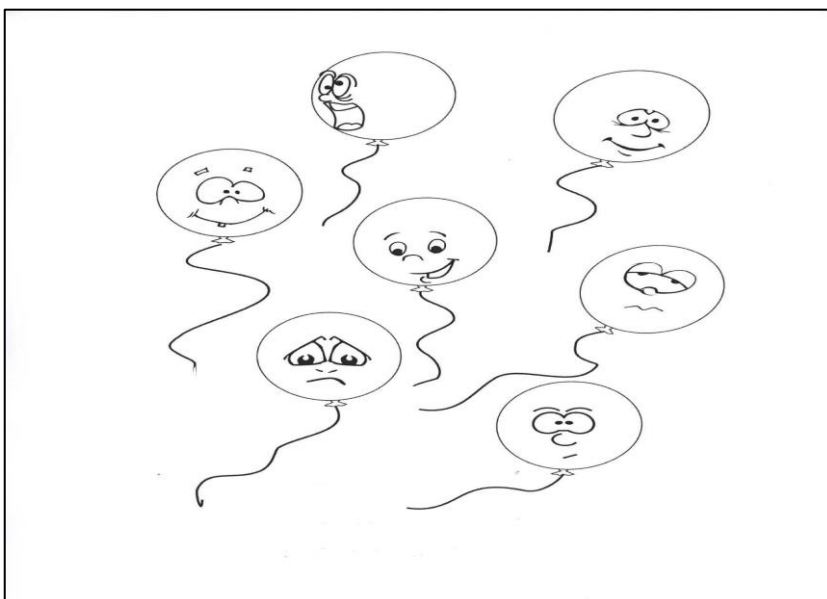
Anexa 6.1 Fișa de lucru „Bingo!”

Cântă la un un instrument muzical:	Se ocupă sistematic cu sportul	Unicul copil în familie.	Niciodată nu a stat la spital.
Îi plac zilele ploioase	Are pistrui pe față.	Și-a schimbat locul de trai.	Nu fumează
Iubește matematica	Dorește să sară cu parașuta	A zburat cu avionul.	Are animale domestice
și face o agendă zilnică.	Iubește să se bronzeze la soare.	Are rude în străinătate	Poate să șuiere
Nu-i place laptele.	Doarme uminicile până la 10.00	Poate să joace șah	Poate să înoate

Anexa 6.2 „Zarul emoțiilor”. Exemplu de decupare ”Zarul emoțiilor”



Anexa 6.3 Baloanele cu dispoziție








Anexa 6.4. Fișa ”Pătratele emoțiilor”

I. Situații care ți-au trezit emoții și sentimente foarte puternice	II. Situații care ți-au trezit emoții și sentimente puternice
III. Situații care ți-au trezit emoții și sentimente puternice, dar de mai mică intensitate decât în cadranul II	IV. Situații care ți-au trezit emoții și sentimente puternice, dar de mai mică intensitate decât în cadranul III

I. Situații care ți-au trezit emoții și sentimente foarte puternice	II. Situații care ți-au trezit emoții și sentimente puternice
III. Situații care ți-au trezit emoții și sentimente puternice, dar de mai mică intensitate decât în cadranul II	IV. Situații care ți-au trezit emoții și sentimente puternice, dar de mai mică intensitate decât în cadranul III

I. Situații care ți-au trezit emoții și sentimente foarte puternice	II. Situații care ți-au trezit emoții și sentimente puternice
III. Situații care ți-au trezit emoții și sentimente puternice, dar de mai mică intensitate decât în cadranul II	IV. Situații care ți-au trezit emoții și sentimente puternice, dar de mai mică intensitate decât în cadranul III

Anexa 6.5. Fișa ”Material informativ privind servicii de suport în situații dificile”

Servicii la care poți apela în situații dificile	Contacte, adrese
<p>Psihologul școlar: X Y (Numele, Prenumele)</p>	<p>Serviciul Psihologic, cabinetul____, tel. _____contact.....</p>
 <p>Centrul de sănătate pentru tineri Neovita</p>	<p>Or. Chișinău, str. Socoleni 19, (în incinta policlinicii nr. 10, intrare laterală) www.neovita.md Tel.: 022-46-37-28</p>
<p>siguronline.md</p> 	<p>Întrebări și răspunsuri, informații utile, consultant online</p>
<p>Telefonul copilului</p>  <p>24/24 gratuit, confidențial și anonim</p>	<p>24/24 Gratuit, confidențial și anonim</p>
 <p>Centrul Media pentru tineri</p>	<p>Promovarea dreptului copiilor și al tinerilor la libera exprimare, la informare și participare Or. Chișinău, bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, 148 https://voceatinerilor.md/ Tel.: 067664465, 079955433</p>
<p>Pentruviata.md</p> 	<p>Sustinere emoțională pentru tine! Chat anonim http://www.pentruviata.md/ Email: ajutor@pentruviata.md Tel.: 069379000</p>

	<p>Centrul național de prevenire abuzului față de copii</p>	<p>Or. Chișinău, str. Calea Ieșilor 61/2 http://amicel.cnpac.org.md Tel.: 022 75 88 06 / 022 75 67 87</p>
	<p>Centrul Psiho-Socio-Pedagogic Servicii de asistență psihologică, psihopedagogică, logopedică.</p>	<p>Or. Chișinău, str. Veronica Micle, 4 A Tel.: 022 270 667</p>

Anexa 6.6. Sugestii

Cum punem furia în serviciul nostru?

1. Mai întâi, recunoaște că ești furios. Pare ușor? Adesea negăm acest lucru chiar față de noi înșine. Este necesară o simplă rostire, în voce sau în minte, a cuvintelor „*Sunt furios!*” și să simți forța lor.
2. Analizează furia. De unde vine frustrarea? Ce cauzează starea de furie? Întreabă-te „*Am dreptul să fiu mînios?*” Este o întrebare dificilă, dar fii sincer.
3. Înfruntă furia. Reacționează acceptînd situația. Furia, uneori, poate acționa în favoarea ta. Nu risipi energia focalizîndu-ți atenția pe situație. Concentrează-te asupra unei soluții.

Cum exprimăm adecvat furia?

Regula de aur – nu îți exprima furia într-un fel care ți-ar putea face rău ție sau altora.

Următoarele sugestii ți-ar putea fi utile:

- Vorbește despre experiența ta. Folosește cuvinte ca „Eu cred...”, „Eu sunt...”, „Sunt furios/furioasă...”, „Simt... asta și asta...”
- Exprimă-ți furia cât poți de curînd – nu o acumula sub forma resentimentelor.
- Cere exact ceea ce-ți dorești. Ceilalți oameni nu-ți pot citi gândurile. „aș vrea acest lucru – se poate? / Este posibil...?”
- Fii pregătit să negociezi – și alți oameni au nevoi și planuri.
- Nu da vina pe alții și nu spune pe un ton acuzator: „Ai făcut asta” sau „N-ai făcut asta”.
- Găsește adevărata țintă a furiei tale, dar nu acuza pe nimeni pentru asta. Nu-ți lăsa furia să se manifeste indirect.
- Găsește un mod de a-ți exprima furia în siguranță. Acest lucru ar putea include discuția cu un scaun gol, lovirea unei perne, o plimbare lungă, un joc de tenis, de unul singur.
- Asumă-ți responsabilitatea pentru viața și fericirea ta.

Cum putem depăși furia?

1. **Ia o pauză** - Lasă timpul și distanța să te despartă de sursa frustrărilor. Cînd poți, *dă-te la o*

parte.

2. **Lasă de la tine** - Poți să te mulțumești cu ce ți se oferă sau faci un compromis? Adulții inteligenți și încrezători fac ambele lucruri. Întrebarea nu este dacă ar trebui să te mulțumești cu ce ai, ci dacă *poți*.
3. **Negociază** – Caută un teren de înțelegere. Concentrează-te asupra subiectului, nu asupra personalității. Dacă insulti sau ridiculizezi interlocutorul, subminezi părerea sau comportamentul se pierde încrederea reciprocă.
4. **Supraveghează-ți limbajul** - Dacă folosești un limbaj extrem, cu cuvinte precum „niciodată” sau „mereu”, renunță. Dacă folosești cuvinte răutăcioase, amenințătoare sau violente, te poți aștepta ca într-o zi cineva să ți-o plătească cu vârf și îndesat. Caută cuvinte pozitive, constructive în diverse situații și vei gândi în mod constructiv și pozitiv asupra situației.
5. **Ascultă** - În primul rând, s-ar putea să te înșeli. Poate cel care îți vorbește are ceva de spus, altceva decât „auzi” fiind „orbit” de mînie.
6. **Îmbrățișai-vă** – Da, da, citești bine! Dacă ești furios pe o persoană apropiată, îmbrățișează-o. Din tot sufletul. Poate nu asta simți – și tocmai de asta trebuie s-o faci. E greu să rămâi furios când cineva îți demonstrează că ține la tine, și exact asta se întâmplă când ne îmbrățișăm.
7. **Cereți scuze** - Spune: „Îmi pare rău”, atunci când greșești. Simpla recunoaștere va face ca mânia să se stingă asemenea unui băț de chibrit. În plus, când te scuzi sincer, îți asumi responsabilitatea propriilor fapte.
8. **Cere ajutor** - Te poți baza mereu pe prieteni, rude și consilieri ca să ceri ajutor. Căutînd sprijin, dovedești că ești puternic, curajos și matur – și nicidecum slab.

Anexa 6.7 CONFLICT SAU AGRESIVITATE

- Un băiat (o fată) din clasele mari îi îngrădește intrarea în cantină unui copil mai mic. Cum te implici?

- Te cerți cu prietenul tău (cu prietena ta) și când vrei să pleci, el (ea) te apucă de mână și nu te lasă să treci. Ce faci?

- Un grup de adolescenți înghesuie un copil în colțul coridorului și îi cer bani. Ce faci în această situație?

- Aproape în fiecare dimineață cînd mergi la școală, din urma ta merge un grup de adolescenți și te insultă. Simți că degrabă nu mai rezști. Cum te descurci?

- Profesorul strigă cu furie la tine, pentru că nu ți-ai pregătit temele. Ce faci?

- Colegii tăi de clasă rîd de tine permanent pentru felul în care te îmbraci. Nu mai poți suporta. Cum procedezi?

- La o recreație, gașca insistă foarte mult să iei doar „un fum”. Tu nu vrei să fumezi. Cum opui rezistență la presiune?

- Ai aflat că prietenul tău cel mai bun sau prietena ta cea mai bună vorbește despre tine cu alții colegi și stârnește vorbe urâte. Ce îi spui?

- Lovește permanent colegii, le trage câte o palmă pe spate și, în general, manifestă un comportament cam dur, cu toate că el numește această faptă „glumă”. De fiecare dată când cineva îi zice ceva, râde și continuă să facă la fel. Cum te implici?

- Prietenii (prietenele tale) râd de tine, pentru că nu ai avut relații sexuale până la această vârstă. Ce le spui?

- Stai la coadă pentru a face cumpărături și persoana de alături începe să te împingă voind să treacă înaintea ta. Cum i te adresezi?

- După ce ai venit de la piață, ai descoperit că sacoșa cu cartofi cântărește 1, 2 kg în loc de 1, 5 kg. Te întorci înapoi la piață și găsești vânzătorul de la care ai cumpărat cartofii. Ce faci?

- Mâine ai o lucrare de control de la minister și te-ai culcat mai devreme ca să fii odihnit, în camera vecină tata și fratele tău vizionează un meci emoționant de fotbal. Cum procedezi?

Anexa 6.8. Cum să-ți conduci emoțiile

Uneori, emoțiile puternice – singurătatea, furia sau tristețea – par să ne controleze ele pe noi și nu invers. Întotdeauna emoțiile neplăcute sunt un semn că ceva nu este „în ordine”. Emoțiile ne pot face să ne vărsăm furia pe cineva, să ne răzbunăm, să fim agresivi, să ne izolăm sau să negăm că avem anumite sentimente. Însă aceste acțiuni nu ne ajută să ne rezolvăm problemele, ci, dimpotrivă, ne fac să ne simțim mai rău.

Pentru a le controla, poți folosi ferite tehnici:

- **Vorbește despre ceea ce te deranjează.** Sună-ți prietenul cel mai bun, discută cu mama sau cu tata la telefon, vorbește cu un profesor sau un alt adult în care ai încredere și, probabil, vei descoperi cum să-ți rezolvi problema.
- **Mișcă-te.** O plimbare lungă, alergarea, dansul sau altă activitate fizică te calmează și te ajută să gândești. Găsește timp pentru a comunica cu persoanele care te înțeleg, te susțin, te iubesc. Vizitează-ți prietenii și rudele. Joacă-te cu animalul preferat.
- **Scrie un jurnal:** notează ceea ce simți. Scrie acolo tot ce te stresează și te bucură. Dacă ești nervos, supărat, trist sau dezamăgit, jurnalului este alături de tine, tace, te „ascultă” și nu-ți dă sfaturi. A citi și a reciti jurnalul este ca și cum ai vorbi cu un prieten. Când te trezești gândindu-te doar la greutățile vieții, ia o foaie și scrie lucrurile care te fac fericit și mândru. Bucură-te de succese, oricât de mici ar fi ele!
- Secretul este să-ți alegi o **activitate care să-ți placă.** După ce te liniștești, poți reveni la problema care ți-a făcut rău pentru a căuta soluții. Nu e neapărat să faci totul deodată. Alege căile de control al emoțiilor care sunt mai aproape de caracterul tău. Experimentează și alege ceea ce ți se potrivește ce mai mult și îți ajută să-ți conduci tu emoțiile, nu ele pe tine. Dacă vrei cu adevărat să faci față situației, atunci vei acționa.

- **Alimentația.** Un regim alimentar echilibrat ajută organismul atunci când e stresat. Cumpără și consumă produse alimentare calitative. Alege-le să fie proaspete. Mănâncă zilnic fructe și legume, întotdeauna mănâncă dimineața și evită să mănânci mult seara. Bea suficientă apă: 1-2 litri pe zi. Deshidratarea organismului accentuează oboseala. Renunță la băuturile care conțin cafeină – ceai, cafea, băuturi carbogazoase.
- **Odihna.** Este bine să-ți faci singur un regim de odihnă. Somn suficient înseamnă culcarea până la 23.00. Ai insomnie? Ar putea fi din cauză că ceva te îngrijorează. În decursul zilei mintea reușește să-ți alunge gândurile, iar noaptea ele revin și te împiedică să dormi. Dacă insomnia durează mai mult de câteva săptămâni, este nevoie să acționezi repede pentru a rezolva ceea ce te preocupă.
- **Ar mai fi ceva** de ținut minte. Nimeni nu trebuie să treacă prin greutăți de unul singur. S-ar putea să fie greu să ceri ajutor, mai ales dacă știi că lucrurile pe care le ai de făcut sunt responsabilitatea ta. Uneori, îți este mai ușor dacă discuți cu cineva despre ceea ce te apasă. Când spui cuiva ce te preocupă, te simți mult mai bine, parcă te eliberezi de o greutate.
- **Ia problemele pe rând**, una câte una, ca să nu te copleșească. Fă o listă a lucrurilor care te deranjează și gândește-te ce ai putea face pentru a le rezolva pe rând. Este mai ușor să găsești soluții la o singură problemă decât să te gândești la toate problemele deodată. Ca să-ți dai seama cum să faci față unei greutăți, vorbește cu cineva sau scrie despre asta.
- **Dacă nimeni nu te laudă**, laudă-te și încurajează-te singur. Când ți-a reușit ceva, fă un gest de victorie și strigă: „Yes!” sau „Da!” . Gândește ca un învingător.

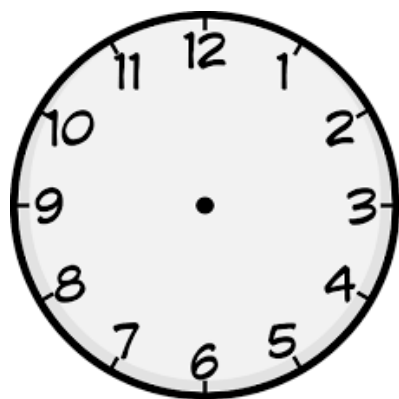
Anexa 6.9. Fișa ”Parașuta mea”



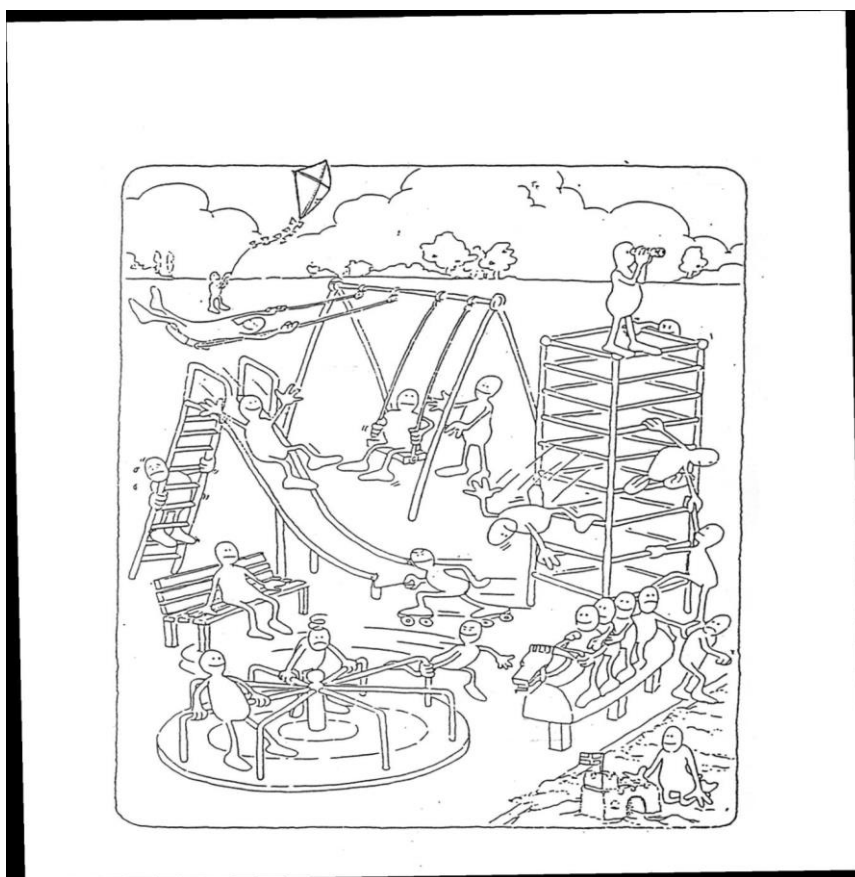
- Persoana ești tu, încercînd să realizezi schimbarea;
- Locul pe care aterizezi este cel în care vrei să mergi, obiectivul tău;

- Ești prins de parașuta ta, care reprezintă ajutorul de a-ți atinge obiectivul;
- Bolta este persoana sau lucrul care te ajută;
- Sforile reprezintă aptitudinile de care ai nevoie pentru a obține ajutorul;
- Vremea reprezintă toate circumstanțele, problemele, evenimentele sau oamenii care ți-ar putea împiedica progresul;
- Mlaștina este pericolul pradă căruia ai putea să cazi dacă nu ești atent.

Anexa 6.10. Fișa "Agenda întâlnirilor"



Anexa 6.11. "Fișa Caruselul"



Anexa 6.12. Povestea " Casa celor 1000 de oglinzi "

Cu mult timp în urmă, într-un sătuc, se găsea un loc cunoscut drept "Casa celor 1000 de oglinzi". Un cățeluș mititel, vesel din fire, aflând de acest loc, s-a hotărât să-l viziteze. Când a ajuns, sărea fericit pe scări și a intrat în casa. S-a uitat pe hol cu urechiușele ridicate și dând din coadă.

Spre marea sa surpriză, s-a trezit privind la alți 1000 de cățeluși fericiți, care dădeau din coadă ca și el. A zâmbit, și a primit înapoi 1000 de zâmbete, la fel de calde și prietenoase. Când a plecat, s-a gândit: "Este un loc minunat. Mă voi întoarce să-l mai vizitez!" În același sat, alt câine, care nu era la fel de fericit ca primul, s-a hotărât și el să viziteze casa.

A urcat cu greu scările, cu coada între picioare, și capul lăsat. Când a văzut 1000 de câini neprietenoși uitându-se la el, s-a speriat și s-a zbârlit pe spate, mârâind. Când ceilalți 1000 de câini au început și ei să mârâie, a fugit speriat. O dată ieșit afară, s-a gândit: "E un loc îngrozitor, nu mă mai întorc acolo niciodată".

" CASA CELOR 1000 DE OGLINZI ", folclor japonez

Anexa 6.13. Fișele din activitatea "Umbreluța cu mesaje"

1. "Nu trebuie să mă iubească toată lumea":

Nu trebuie să mă iubească toată lumea, sau măcar să mă placă, toată lumea. Nici mie nu trebuie neapărat să-mi placă toți cei pe care îi cunosc, așa că ar trebui să mă placă pe mine toți? Mă bucur să mă placă lumea și să mă iubească, dar dacă cineva nu mă place, eu rămân totuși o persoană ca lumea și așa mă și simt. Nu pot obliga pe nimeni să mă placă, tot așa cum nu mă poate obliga nimeni să plac pe altcineva. Nu am nevoie să fiu aprobat(ă) tot timpul. Dacă cineva nu este de acord cu mine, eu rămân în continuare așa cum sunt.

2. "Este normal să faci greșeli":

Cu toții facem greșeli, iar eu continui să fiu o persoană bună și de valoare atunci când le fac. Nu am nici un motiv să mă necăjesc atunci când fac o greșeală. Îmi dau toată osteneala și dacă fac vreo greșeală, voi continua să-mi dau toată osteneala până nu voi greși. Mă descurc atunci când greșesc. Este normal ca și alții să greșească. Accept faptul că pot greși tot așa cum accept faptul că și alții pot să greșească.

3. "Există oameni de treabă și tot așa sunt și eu":

Cei care fac lucruri care mie nu-mi plac nu sunt neapărat niște oameni răi. Nu trebuie neapărat pedepsiți doar pentru că nu-mi place mie ce au făcut sau ce fac ei. Nu există nici un motiv ca alții să fie așa cum aș vrea eu să fie, tot așa cum nu există nici un motiv ca eu să fiu așa cum vor alții să fiu. Oamenii sunt așa cum vor ei să fie, tot așa cum eu sunt așa cum vreau eu să fiu. Nu pot să- i țin sub control pe alții sau să-i schimb. Ei sunt așa cum sunt; cu toții merităm un respect elementar.

4. "Voi supraviețui chiar dacă lucrurile vor fi altfel decât vreau eu":

Pot să accept lucrurile așa cum sunt, să-i accept pe oameni așa cum sunt și să mă accept pe mine înșami

așa cum sunt. Nu trebuie să mă necăjesc dacă nu pot schimba lucrurile în așa fel încât să fie așa cum cred eu de cuviință. Nu există nici un motiv ca să fiu obligată să-mi placa totul. Chiar dacă nu-mi place totul, mă pot adapta.

5. ”Eu răspund de felul cum mă simt într-o zi”:

Eu răspund de felul cum mă simt și de ceea ce fac. Nimeni nu mă poate face să simt altfel. Dacă am o zi proastă, eu sunt acela care mi-am permis să mă simt astfel. Dacă am o zi minunată, eu sunt acela care merită laudele că am gândit pozitiv. Nimeni nu este obligat să se schimbe, pentru ca eu să mă simt bine. Eu port toată răspunderea vieții mele.

6. ”Mă descurc, când lucrurile merg prost”:

Lucrurile de obicei merg bine și vor merge bine, iar dacă nu, neapărat mă descurc eu. Pot apela la cineva competent care mă va ajuta (părinți, psiholog, profesor, prieteni etc.). Nu sânt singur. Nu cade cerul; lucrurile neapărat se vor îndrepta.

7. ”Este important să încerc”:

Eu pot. Chiar dacă aș fi pus(ă) la încercări grele, este mai bine să încerci decât să le ocolești. A ocoli o sarcină nu-ți dă nici o șansă de reușită sau bucurie, dar încercarea, da. Lucrurile pe care merită să le ai, merită și osteneala să le obții. S-ar putea să nu fiu în stare să fac tot. Dar ceva bun tot pot să fac.

8. ”Mă pot schimba”:

Nu trebuie să fiu într-un anume fel, din cauza unei întâmplări din trecut. Fiecare zi este o nouă zi. Este o prostie să cred că n-am încotro și trebuie să fiu într-un anume fel. Ba am încotro. Mă pot schimba.

9. ”Și alți oameni sunt capabili”:

Eu nu pot rezolva problemele altora. Nu trebuie să mă ocup de problemele lor ca și cum ar fi problemele mele. Nu trebuie să-i schimb pe alții ca să le orânduiesc eu viața. Și ei sunt capabili să aibă grijă de ei înșiși și să-și rezolve problemele. Pot să le acord atenție și să le fiu de vreun ajutor, dar nu pot face totul în locul lor.

10. ”Pot să fiu flexibil”:

Orice lucru poate fi făcut în mai multe feluri. Nu numai o persoană s-a dovedit a avea niște idei bune care să meargă. Nu există niciodată doar o singură cale - care să fie „cea mai bună”. Toată lumea are idei valoroase. Unele mi se par mai potrivite decât altele, dar ideile tuturor pot fi valoroase, și fiecare poate avea o contribuție apreciabilă. Un copilăș nu renunță să învețe să meargă, încearcă din nou și din nou, până când reușește, nu contează ce presupune aceasta!

Anexa 7. Analiza statistică a variabilelor cercetate în cadrul experimentului formativ

Tabelul A 7.1. Prezentarea statisticii descriptive la GE/test-retest

	Nr. subiecți	Valorile minime	Valorile mixime	Media	Abaterea Standart	Variația	Asimetria		Boltirea	
							Statistic	Eroarea standart	Statistic	Eroarea standart
A Cattell	11	2,00	6,00	4,7273	1,48936	2,218	-,763	,661	-,942	1,279
B	11	1,00	6,00	3,4545	1,86353	3,473	-,366	,661	-1,541	1,279
C	11	2,00	9,00	4,6364	2,20330	4,855	,634	,661	-,184	1,279
E	11	4,00	9,00	6,8182	2,08893	4,364	-,189	,661	-1,846	1,279
F	11	1,00	5,00	2,7273	1,19087	1,418	,639	,661	-,316	1,279
G	11	1,00	5,00	3,0000	1,26491	1,600	,362	,661	-,443	1,279
H	11	1,00	6,00	3,6364	1,50151	2,255	-,320	,661	-,523	1,279
I	11	1,00	9,00	4,9091	2,30020	5,291	,255	,661	-,004	1,279
L	11	4,00	10,00	7,4545	2,25227	5,073	-,312	,661	-1,810	1,279
M	11	5,00	9,00	6,4545	1,50756	2,273	,962	,661	-,500	1,279
N	11	1,00	4,00	2,7273	1,19087	1,418	-,230	,661	-1,510	1,279
O	11	5,00	10,00	7,9091	1,51357	2,291	-,238	,661	-,135	1,279
Q1	11	2,00	5,00	3,0000	1,09545	1,200	1,116	,661	,417	1,279
Q2	11	1,00	6,00	3,4545	1,75292	3,073	,092	,661	-,923	1,279
Q3	11	1,00	5,00	3,0000	1,61245	2,600	-,175	,661	-1,834	1,279
Q4	11	5,00	10,00	7,1818	1,72152	2,964	,234	,661	-1,307	1,279
1 FPI	11	5,00	9,00	7,6364	1,43337	2,055	-1,206	,661	,491	1,279
2 FPI	11	5,00	9,00	7,7273	1,10371	1,218	-1,528	,661	3,390	1,279
3 FPI	11	4,00	9,00	6,8182	1,66242	2,764	-,768	,661	-,386	1,279
4 FPI	11	4,00	9,00	7,5455	1,63485	2,673	-1,105	,661	,646	1,279
5 FPI	11	2,00	4,00	3,0909	,83121	,691	-,190	,661	-1,485	1,279
6 FPI	11	1,00	6,00	2,8182	1,32802	1,764	1,340	,661	2,740	1,279
7 FPI	11	6,00	9,00	7,4545	,93420	,873	-,290	,661	-,501	1,279
8 FPI	11	1,00	7,00	4,7273	2,10195	4,418	-,508	,661	-,944	1,279
9 FPI	11	1,00	5,00	3,3636	1,43337	2,055	-,039	,661	-1,262	1,279
10 FPI	11	2,00	9,00	4,8182	2,22792	4,964	,875	,661	-,314	1,279
11 FPI	11	6,00	9,00	7,8182	,87386	,764	-,690	,661	,779	1,279
12 FPI	11	1,00	8,00	3,9091	1,81409	3,291	,778	,661	2,083	1,279
Introversiune/ Extraversiune	11	7,00	14,00	10,6364	2,33550	5,455	,020	,661	-1,335	1,279
Neurotism	11	14,00	23,00	18,8182	3,15652	9,964	-,309	,661	-1,377	1,279
Comportamentul (Saenco)	11	10,00	14,00	12,1818	1,66242	2,764	-,030	,661	-1,878	1,279
Ig (Rotter)	11	2,00	5,00	3,0000	1,26491	1,600	,725	,661	-1,302	1,279
Ir	11	1,00	4,00	2,6364	1,12006	1,255	-,155	,661	-1,225	1,279
In	11	1,00	5,00	2,3636	1,36182	1,855	,641	,661	-,444	1,279
If	11	1,00	5,00	3,1818	1,40130	1,964	-,123	,661	-1,594	1,279
Ip	11	2,00	5,00	3,2727	1,34840	1,818	,294	,661	-1,927	1,279
Ii	11	1,00	4,00	2,0909	1,04447	1,091	,431	,661	-,932	1,279
Is	11	1,00	5,00	2,8182	1,40130	1,964	-,143	,661	-1,231	1,279
Indicele autocontrolului volitiv	11	1,00	9,00	6,0909	2,87939	8,291	-1,002	,661	-,086	1,279
Perseverența	11	1,00	6,00	4,0000	1,61245	2,600	-,525	,661	-,533	1,279
Stăpânirea de sine	11	1,00	5,00	3,6364	1,12006	1,255	-1,199	,661	2,334	1,279
A Cattell_re	11	3,00	8,00	5,7273	1,48936	2,218	-,097	,661	,236	1,279
B_re	11	2,00	6,00	3,7273	1,48936	2,218	-,097	,661	-1,552	1,279
C_re	11	4,00	9,00	6,1818	1,40130	1,964	,410	,661	,273	1,279

E_re	11	3,00	8,00	5,3636	1,43337	2,055	,210	,661	-,078	1,279
F_re	11	4,00	6,00	4,9091	,83121	,691	,190	,661	-1,485	1,279
G_re	11	4,00	6,00	4,9091	,94388	,891	,209	,661	-2,069	1,279
H_re	11	4,00	8,00	5,4545	1,12815	1,273	,903	,661	1,657	1,279
I_re	11	3,00	9,00	5,3636	1,80404	3,255	,957	,661	,422	1,279
L_re	11	4,00	8,00	5,5455	1,21356	1,473	,692	,661	,285	1,279
M_re	11	5,00	7,00	5,5455	,68755	,473	,932	,661	,081	1,279
N_re	11	1,00	4,00	2,8182	1,16775	1,364	-,499	,661	-1,154	1,279
O_re	11	4,00	7,00	5,5455	1,12815	1,273	,118	,661	-1,306	1,279
Q1_re	11	2,00	5,00	3,0909	,83121	,691	1,087	,661	2,285	1,279
Q2_re	11	2,00	5,00	3,5455	,82020	,673	-,176	,661	,187	1,279
Q3_re	11	4,00	9,00	5,8182	1,72152	2,964	1,203	,661	,606	1,279
Q4_re	11	5,00	8,00	6,4545	1,03573	1,073	,147	,661	-,853	1,279
1 FPI_re	11	4,00	7,00	5,0909	1,13618	1,291	,289	,661	-1,626	1,279
2 FPI_re	11	4,00	7,00	5,3636	1,02691	1,055	,448	,661	-,594	1,279
3 FPI_re	11	4,00	8,00	6,7273	1,27208	1,618	-1,160	,661	,903	1,279
4 FPI_re	11	3,00	7,00	6,0000	1,26491	1,600	-1,449	,661	2,135	1,279
5 FPI_re	11	4,00	7,00	5,4545	1,21356	1,473	,129	,661	-1,559	1,279
6 FPI_re	11	4,00	7,00	6,1818	,87386	,764	-1,508	,661	3,523	1,279
7 FPI_re	11	5,00	7,00	5,7273	,78625	,618	,574	,661	-,967	1,279
8 FPI_re	11	3,00	7,00	4,9091	1,44600	2,091	-,052	,661	-,833	1,279
9 FPI_re	11	1,00	7,00	4,0000	1,89737	3,600	-,107	,661	-1,111	1,279
10 FPI_re	11	2,00	9,00	4,6364	2,20330	4,855	1,045	,661	,224	1,279
11 FPI_re	11	4,00	8,00	6,0909	1,13618	1,291	-,211	,661	-,065	1,279
12 FPI_re	11	1,00	6,00	4,0000	1,54919	2,400	-,789	,661	-,347	1,279
Introversiune/ Extraversiune_re	11	8,00	14,00	10,5455	2,11488	4,473	,737	,661	-,879	1,279
Neurotism_re	11	10,00	19,00	14,5455	3,50325	12,273	-,150	,661	-1,425	1,279
Comportamentul_re	11	9,00	12,00	10,5455	1,36848	1,873	-,116	,661	-2,029	1,279
Ig (Rotter)_re	11	2,00	6,00	4,1818	1,16775	1,364	-,422	,661	-,293	1,279
Ir_re	11	3,00	6,00	4,2727	,90453	,818	,344	,661	-,054	1,279
In_re	11	2,00	7,00	4,6364	1,56670	2,455	,169	,661	-,453	1,279
If_re	11	3,00	6,00	4,2727	1,00905	1,018	,053	,661	-1,000	1,279
Ip_re	11	3,00	7,00	4,5455	1,36848	1,873	,456	,661	-,888	1,279
Ii_re	11	3,00	7,00	4,8182	1,53741	2,364	,167	,661	-1,446	1,279
Is_re	11	3,00	6,00	4,8182	,98165	,964	-,346	,661	-,587	1,279
Indicele Autocontrolului volitiv_re	11	7,00	15,00	9,3636	2,11058	4,455	2,065	,661	5,547	1,279
perseverența_re	11	6,00	12,00	8,0909	1,97254	3,891	,993	,661	,076	1,279
Stăpânirea de sine_re	11	5,00	8,00	6,3636	1,36182	1,855	,350	,661	-1,898	1,279

Tabelul A 7.2. Prezentarea statisticii descriptive la GC test-retest

	Nr. subiecți	Valorile minime	Valorile maxime	Media	Abaterea Standart	Variația	Asimetria		Boltirea	
							Statistic	Eroarea standart	Statistic	Eroarea standart
A Cattell	11	3,00	5,00	3,9091	,94388	,891	,209	,661	-2,069	1,279
B	11	1,00	7,00	4,0000	2,09762	4,400	,000	,661	-1,705	1,279
C	11	2,00	6,00	3,2727	1,55505	2,418	,617	,661	-1,363	1,279
E	11	5,00	10,00	6,7273	1,84883	3,418	,719	,661	-,962	1,279
F	11	1,00	4,00	2,8182	,87386	,764	-,690	,661	,779	1,279
G	11	2,00	6,00	3,6364	1,36182	1,855	,230	,661	-,967	1,279
H	11	1,00	5,00	3,6364	1,12006	1,255	-1,199	,661	2,334	1,279
I	11	1,00	6,00	3,8182	1,66242	2,764	-,129	,661	-1,119	1,279
L	11	3,00	10,00	6,0909	1,64040	2,691	,821	,661	4,110	1,279
M	11	5,00	10,00	7,1818	1,99089	3,964	,624	,661	-1,333	1,279
N	11	1,00	4,00	2,9091	,94388	,891	-,663	,661	,199	1,279
O	11	7,00	10,00	7,9091	1,04447	1,091	,856	,661	-,260	1,279
Q1	11	1,00	5,00	3,2727	1,19087	1,418	-,639	,661	-,316	1,279
Q2	11	1,00	5,00	3,6364	1,28629	1,655	-,886	,661	,270	1,279
Q3	11	2,00	5,00	3,2727	1,19087	1,418	,230	,661	-1,510	1,279
Q4	11	5,00	9,00	7,0000	1,54919	2,400	,197	,661	-1,493	1,279
1 FPI	11	5,00	9,00	7,5455	1,21356	1,473	-,949	,661	,654	1,279
2 FPI	11	5,00	9,00	7,4545	1,50756	2,273	-,750	,661	-,810	1,279
3 FPI	11	6,00	9,00	7,6364	1,20605	1,455	-,390	,661	-1,384	1,279
4 FPI	11	5,00	9,00	7,4545	1,29334	1,673	-,726	,661	-,422	1,279
5 FPI	11	1,00	5,00	3,0000	1,54919	2,400	,197	,661	-1,493	1,279
6 FPI	11	2,00	7,00	3,7273	1,95402	3,818	,565	,661	-1,457	1,279
7 FPI	11	5,00	9,00	7,2727	1,27208	1,618	-,265	,661	-,625	1,279
8 FPI	11	2,00	7,00	4,5455	1,69491	2,873	-,321	,661	-1,064	1,279
9 FPI	11	1,00	6,00	3,7273	1,42063	2,018	-,182	,661	-,058	1,279
10 FPI	11	2,00	7,00	4,4545	2,06706	4,273	,079	,661	-1,704	1,279
11 FPI	11	6,00	9,00	7,4545	1,12815	1,273	-,118	,661	-1,306	1,279
12 FPI	11	1,00	7,00	4,0000	2,00000	4,000	-,367	,661	-,958	1,279
Introversiune/ Extraversiune	11	7,00	16,00	11,9091	2,98176	8,891	-,031	,661	-,943	1,279
Neurotism	11	14,00	23,00	18,8182	3,15652	9,964	-,309	,661	-1,377	1,279
Comportamentul	11	10,00	14,00	12,0909	1,64040	2,691	-,176	,661	-1,635	1,279
Ig (Rotter)	11	1,00	4,00	2,5455	1,12815	1,273	,118	,661	-1,306	1,279
Ir	11	1,00	5,00	2,6364	1,28629	1,655	,493	,661	-,607	1,279
In	11	1,00	5,00	3,2727	1,27208	1,618	-,265	,661	-,625	1,279
If	11	2,00	5,00	2,9091	1,13618	1,291	,711	,661	-1,146	1,279
Ip	11	1,00	6,00	3,2727	1,48936	2,218	,319	,661	-,455	1,279
Ii	11	1,00	4,00	2,6364	1,12006	1,255	-,155	,661	-1,225	1,279
Is	11	1,00	5,00	2,3636	1,20605	1,455	,808	,661	,980	1,279
Indicele autocontrolului volitiv	11	1,00	4,00	5,5455	1,12815	1,273	,118	,661	-1,306	1,279
perseverența	11	1,00	5,00	3,6364	1,28629	1,655	,493	,661	-,607	1,279
Stăpânirea de sine	11	1,00	5,00	3,2727	1,27208	1,618	-,265	,661	-,625	1,279
A Cattell_re	11	2,00	6,00	3,8182	1,16775	1,364	,422	,661	-,293	1,279
B_re	11	1,00	8,00	4,0909	2,16585	4,691	,435	,661	-,505	1,279
C_re	11	1,00	6,00	3,4545	1,80907	3,273	-,344	,661	-1,287	1,279
E_re	11	4,00	9,00	6,3636	1,56670	2,455	,213	,661	-,984	1,279
F_re	11	1,00	5,00	2,8182	1,16775	1,364	-,038	,661	,460	1,279

G_re	11	2,00	6,00	3,9091	1,30035	1,691	-,132	,661	-,878	1,279
H_re	11	1,00	5,00	3,6364	1,20605	1,455	-1,226	,661	1,263	1,279
I_re	11	1,00	5,00	3,8182	1,25045	1,564	-1,088	,661	1,249	1,279
L_re	11	4,00	9,00	6,0000	1,26491	1,600	1,087	,661	2,995	1,279
M_re	11	5,00	10,00	7,0909	1,81409	3,291	,205	,661	-1,463	1,279
N_re	11	2,00	6,00	3,2727	1,48936	2,218	,763	,661	-,942	1,279
O_re	11	6,00	9,00	7,9091	,94388	,891	-,663	,661	,199	1,279
Q1_re	11	2,00	5,00	3,5455	1,12815	1,273	,118	,661	-1,306	1,279
Q2_re	11	2,00	6,00	3,7273	1,42063	2,018	,074	,661	-1,384	1,279
Q3_re	11	2,00	6,00	3,5455	1,29334	1,673	,387	,661	-,351	1,279
Q4_re	11	5,00	9,00	6,8182	1,60114	2,564	,180	,661	-1,787	1,279
1 FPI_re	11	7,00	8,00	7,7273	,46710	,218	-1,189	,661	-,764	1,279
2 FPI_re	11	5,00	9,00	7,3636	1,28629	1,655	-,493	,661	-,607	1,279
3 FPI_re	11	6,00	9,00	7,7273	1,10371	1,218	-,437	,661	-,923	1,279
4 FPI_re	11	6,00	9,00	7,6364	,80904	,655	-,538	,661	,637	1,279
5 FPI_re	11	1,00	5,00	2,9091	1,30035	1,691	,535	,661	-,598	1,279
6 FPI_re	11	2,00	6,00	3,8182	1,25045	1,564	,412	,661	-1,041	1,279
7 FPI_re	11	5,00	9,00	7,0000	1,09545	1,200	,000	,661	,417	1,279
8 FPI_re	11	3,00	6,00	4,7273	1,19087	1,418	-,230	,661	-1,510	1,279
9 FPI_re	11	3,00	6,00	4,0909	1,04447	1,091	,431	,661	-,932	1,279
10 FPI_re	11	2,00	7,00	5,0000	1,78885	3,200	-,384	,661	-1,230	1,279
11 FPI_re	11	5,00	9,00	7,2727	1,10371	1,218	-,654	,661	,694	1,279
12 FPI_re	11	2,00	7,00	4,5455	1,57249	2,473	-,385	,661	-,281	1,279
Introversiune/ Extraversiune_re	11	8,00	16,00	11,4545	2,69680	7,273	,491	,661	-1,182	1,279
Neurotism_re	11	15,00	22,00	18,7273	2,64919	7,018	-,193	,661	-1,458	1,279
Comportamentul_re	11	10,00	14,00	12,2727	1,48936	2,218	-,125	,661	-1,755	1,279
Ig (Rotter)_re	11	1,00	4,00	2,4545	,82020	,673	,176	,661	,187	1,279
Ir_re	11	2,00	4,00	2,7273	,64667	,418	,291	,661	-,208	1,279
In_re	11	1,00	5,00	3,1818	1,07872	1,164	-,430	,661	,828	1,279
If_re	11	1,00	4,00	2,7273	1,00905	1,018	-,053	,661	-1,000	1,279
Ip_re	11	1,00	5,00	3,1818	1,16775	1,364	-,422	,661	-,293	1,279
Ii_re	11	2,00	4,00	2,6364	,80904	,655	,847	,661	-,764	1,279
Is_re	11	1,00	4,00	2,4545	,82020	,673	,176	,661	,187	1,279
Indicele autocontr.volitiv_re	11	4,00	13,00	6,5455	2,65946	7,073	1,576	,661	2,715	1,279
perseverenta_re	11	3,00	10,00	4,4545	2,06706	4,273	2,238	,661	5,570	1,279
Stăpînire de sine_re	11	2,00	7,00	3,5455	1,36848	1,873	1,601	,661	3,902	1,279
Valid N (listwise)	11									
a. GE/CG = GC										

**Semnificațiile diferențelor după testul U (Mann-Whitney) în experimentul de control
(GC/test și GE/test)**

Tabelul A 7.3. Media rangurilor la GE și GC (GC/test și GE/test)

	GE/GC	Nr.	Media Rangurilor	Suma Rangurilor		GE/GC	Nr.	Media Rangurilor	Suma Rangurilor
A Cattell	GE	11	13,64	150,00	M	GE	11	10,23	112,50
	GC	11	9,36	103,00		GC	11	12,77	140,50
	Total	22				Total	22		
B	GE	11	10,41	114,50	N	GE	11	11,09	122,00
	GC	11	12,59	138,50		GC	11	11,91	131,00
	Total	22				Total	22		
C	GE	11	13,64	150,00	O	GE	11	11,64	128,00
	GC	11	9,36	103,00		GC	11	11,36	125,00
	Total	22				Total	22		
E	GE	11	11,45	126,00	Q1	GE	11	10,45	115,00
	GC	11	11,55	127,00		GC	11	12,55	138,00
	Total	22				Total	22		
F	GE	11	10,86	119,50	Q2	GE	11	11,00	121,00
	GC	11	12,14	133,50		GC	11	12,00	132,00
	Total	22				Total	22		
G	GE	11	10,09	111,00	Q3	GE	11	10,91	120,00
	GC	11	12,91	142,00		GC	11	12,09	133,00
	Total	22				Total	22		
H	GE	11	11,64	128,00	Q4	GE	11	11,77	129,50
	GC	11	11,36	125,00		GC	11	11,23	123,50
	Total	22				Total	22		
I	GE	11	13,05	143,50					
	GC	11	9,95	109,50					
	Total	22							
L	GE	11	12,91	142,00					
	GC	11	10,09	111,00					
	Total	22							

Tabelul A7.3. Semnificația diferenței după testul U (Mann-Whitney) în experimentul de control
la variabilele cercetate

	A. Cattell	B	C	E	F	G	H	I	L	M	N	O	Q1	Q2	Q3	Q4
Mann-Whitney U	37,00	48,50	37,00	60,00	53,50	45,00	59,00	43,50	45,00	46,50	56,00	59,00	49,00	55,0	54,0	57,50
Wilcoxon W	103,0	114,5	103,0	126,0	119,5	111,0	125,0	109,5	111,0	112,5	122,0	125,0	115,0	121,0	120,	123,5
Z	-	-,799	-	-,034	-,481	-	-,103	-	-	-,960	-,308	-,103	-,781	-,369	-,440	-,201

	1,596		1,590			1,045		1,138	1,060							
P	,111	,424	,112	,973	,631	,296	,918	,255	,289	,337	,758	,918	,435	,712	,660	,841

Tabelul A 7.4. Media rangurilor la GE și GC (GC/test și GE/test)

	GE/GC	Nr.	Media Rangurilor	Suma Rangurilor
1 FPI	GE	11	12,05	132,50
	GC	11	10,95	120,50
	Total	22		
2	GE	11	11,73	129,00
	GC	11	11,27	124,00
	Total	22		
3	GE	11	9,95	109,50
	GC	11	13,05	143,50
	Total	22		
4	GE	11	12,09	133,00
	GC	11	10,91	120,00
	Total	22		
5	GE	11	11,86	130,50
	GC	11	11,14	122,50
	Total	22		
6	GE	11	10,32	113,50
	GC	11	12,68	139,50
	Total	22		
7	GE	11	11,91	131,00
	GC	11	11,09	122,00
	Total	22		
8	GE	11	12,00	132,00
	GC	11	11,00	121,00
	Total	22		
9	GE	11	10,59	116,50
	GC	11	12,41	136,50
	Total	22		
10	GE	11	12,05	132,50
	GC	11	10,95	120,50
	Total	22		
11	GE	11	12,50	137,50
	GC	11	10,50	115,50
	Total	22		
12	GE	11	10,86	119,50
	GC	11	12,14	133,50
	Total	22		

Tabelul A 7.6. Semnificația diferenței după testul U (Mann-Whitney) în experimentul de control la variabilele cercetate

	1 FPI	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Mann-Whitney U	54,50	58,00	43,50	54,00	56,50	47,50	56,00	55,00	50,50	54,50	49,50	53,50
Wilcoxon W	120,500	124,000	109,500	120,000	122,500	113,500	122,000	121,000	116,500	120,500	115,500	119,500
Z	-,417	-,174	-1,156	-,443	-,270	-,891	-,307	-,366	-,692	-,401	-,766	-,468
p	,676	,862	,248	,657	,787	,373	,759	,714	,489	,689	,444	,640

Tabelul A 7.7. Media rangurilor la GE și GC (GC/test și GE/test)

	GE/GC	Nr.	Media Rangurilor	Suma Rangurilor
--	-------	-----	------------------	-----------------

Introversiune/ Extraversiune	GE	11	10,27	113,00
	GC	11	12,73	140,00
	Total	22		
Neurotism	GE	11	11,50	126,50
	GC	11	11,50	126,50
	Total	22		
Comportamentul (Saenco)	GE	11	11,77	129,50
	GC	11	11,23	123,50
	Total	22		
Ig (Rotter)	GE	11	12,55	138,00
	GC	11	10,45	115,00
	Total	22		
Ir	GE	11	11,64	128,00
	GC	11	11,36	125,00
	Total	22		
In	GE	11	9,36	103,00
	GC	11	13,64	150,00
	Total	22		
If	GE	11	12,09	133,00
	GC	11	10,91	120,00
	Total	22		
Ip	GE	11	11,55	127,00
	GC	11	11,45	126,00
	Total	22		
Ii	GE	11	9,95	109,50
	GC	11	13,05	143,50
	Total	22		
Is	GE	11	12,68	139,50
	GC	11	10,32	113,50
	Total	22		
Indicele autocontr.volitiv	GE	11	15,18	167,00
	GC	11	13,82	152,02
	Total	22		
Perseverenta	GE	11	14,23	156,50
	GC	11	12,77	140,47
	Total	22		
Stăpînirea de sine	GE	11	12,50	137,50
	GC	11	10,50	115,50
	Total	22		

Tabelul A 7.8. Semnificația diferenței după testul U (Mann-Whitney) în experimentul de control la variabilele cercetate

	Introversiune/ Extraversiune	Neurotism	Comportamentul (Saenco)	Ig (Rotter)	Ir	In	If	Ip	Ii	Is	Indicele autocontr.volitiv	Perseverenta	Camoobladiane
Mann-Whitney U	47,000	60,500	57,500	49,000	59,000	37,000	54,000	60,000	43,500	47,500	47,000	49,500	49,500
Wilcoxon W	113,000	126,500	123,500	115,000	125,000	103,000	120,000	126,000	109,500	113,500	86,000	96,500	115,500
Z	-,894	,000	-,202	-,799	-,102	-1,579	-,457	-,034	-1,154	-,880	-2,683	-2,001	-,751
P	,371	1,000	,840	,424	,919	,114	,648	,973	,248	,379	,371	,453	,453

Tabelul A 7.9. Omogenitatea eșantionului (GE/test și GC/test)

	Levene Statistic	df1	df2	Sig.
A Cattell	3,266	1	20	,086
B	,361	1	20	,555
C	1,051	1	20	,317
E	,707	1	20	,411
F	1,889	1	20	,185
G	,439	1	20	,515
H	1,212	1	20	,284
I	,395	1	20	,537
L	3,591	1	20	,068
M	1,676	1	20	,210
N	2,043	1	20	,168
O	1,356	1	20	,258
Q1	,683	1	20	,418
Q2	1,204	1	20	,286
Q3	3,792	1	20	,066
Q4	,360	1	20	,555
1 FPI	,150	1	20	,703
2	2,170	1	20	,156
3	,922	1	20	,348
4	,546	1	20	,469
5	3,967	1	20	,067
6	3,575	1	20	,065
7	1,006	1	20	,328
8	,760	1	20	,394
9	,012	1	20	,916
10	,000	1	20	1,000
11	2,033	1	20	,169
12	,740	1	20	,400
Introversiune/ Extraversiune	,281	1	20	,602
Neurotism	,000	1	20	1,000
Comportamentul	,108	1	20	,746

Ig (Rotter)	,348	1	20	,562
Ir	,210	1	20	,652
In	,117	1	20	,736
If	1,761	1	20	,199
Ip	,000	1	20	1,000
Ii	,184	1	20	,672
Is	,428	1	20	,520
Indicele autocontrolului volitiv	3,441	1	20	,079
Perseverența	,409	1	20	,530
Stăpînirea de sine	,448	1	20	,511

**Semnificațiile diferențelor după testul U (Mann-Whitney) în experimentul de control
(GC/retest și GE/retest)**

Tabelul A 7.10. Media rangurilor la GE și GC (GC/retest și GE/retest)

	GE/GC	Nr.	Media Rangurilo r	Suma Rangurilo r
A Cattell_re	GE	11	15,27	168,00
	GC	11	7,73	85,00
	Total	22		
B_re	GE	11	11,09	122,00
	GC	11	11,91	131,00
	Total	22		
C_re	GE	11	15,77	173,50
	GC	11	7,23	79,50
	Total	22		
E_re	GE	11	9,59	105,50
	GC	11	13,41	147,50
	Total	22		
F_re	GE	11	16,27	179,00
	GC	11	6,73	74,00
	Total	22		
G_re	GE	11	13,86	152,50
	GC	11	9,14	100,50
	Total	22		
H_re	GE	11	15,73	173,00
	GC	11	7,27	80,00
	Total	22		

	GE/GC	Nr.	Media Ranguri lor	Suma Ranguri lor
L_re	GE	11	10,23	112,50
	GC	11	12,77	140,50
	Total	22		
M_re	GE	11	8,77	96,50
	GC	11	14,23	156,50
	Total	22		
N_re	GE	11	10,82	119,00
	GC	11	12,18	134,00
	Total	22		
O_re	GE	11	6,64	73,00
	GC	11	16,36	180,00
	Total	22		
Q1_re	GE	11	10,23	112,50
	GC	11	12,77	140,50
	Total	22		
Q2_re	GE	11	11,09	122,00
	GC	11	11,91	131,00
	Total	22		
Q3_re	GE	11	15,59	171,50
	GC	11	7,41	81,50
	Total	22		

I_re	GE	11	14,18	156,00
	GC	11	8,82	97,00
	Total	22		

Q4_re	GE	11	10,91	120,00
	GC	11	12,09	133,00
	Total	22		

Tabelul A 7.11. Semnificația diferenței după testul U (Mann-Whitney) în experimentul de control la variabilele cercetate

	A Cattel	B_re	C_re	E_re	F_re	G_re	H_re	I_re	L_re	M_re	N_re	O_re	Q1_re	Q2_re	Q3_re	Q4_re
Mann-Whitney U	19,00 0	56,0 00	13,5 00	39,5 00	8,00 0	34,5 00	14,0 00	31,0 00	46,5 00	30,5 00	53,0 00	7,00 0	46,5 00	56,0 00	15,5 00	54,0 00
Wilcoxon W	85,00 0	122, 000	79,5 00	105, 500	74,0 00	100, 500	80,0 00	97,0 00	112, 500	96,5 00	119, 000	73,0 00	112, 500	122, 000	81,5 00	120, 000
Z	- 2,786	- ,302	- 3,13 8	- 1,40 6	- 3,52 8	- 1,77 1	- 3,17 1	- 1,99 5	- ,964	- 2,06 4	- ,507	- 3,57 3	- ,990	- ,305	- 3,01 6	- ,440
P	,005	,762	,002	,160	,000	,076	,002	,046	,335	,039	,612	,000	,322	,760	,003	,660

Tabelul A 7.12. Media rangurilor la GE și GC (GC/retest și GE/retest)

	GE/ GC	Nr.	Media Rangurilor	Suma Rangurilor
1 FPI_re	GE	11	6,14	67,50
	GC	11	16,86	185,50
	Total	22		
2_re	GE	11	7,32	80,50
	GC	11	15,68	172,50
	Total	22		
3_re	GE	11	9,09	100,00
	GC	11	13,91	153,00
	Total	22		
4_re	GE	11	7,27	80,00
	GC	11	15,73	173,00
	Total	22		
5_re	GE	11	16,05	176,50
	GC	11	6,95	76,50
	Total	22		
6_re	GE	11	16,32	179,50
	GC	11	6,68	73,50
	Total	22		
7_re	GE	11	16,32	179,50
	GC	11	6,68	73,50
	Total	22		
8_re	GE	11	7,95	87,50
	GC	11	15,05	165,50
	Total	22		
9_re	GE	11	11,82	130,00
	GC	11	11,18	123,00
	Total	22		
10_re	GE	11	11,41	125,50
	GC	11	11,59	127,50
	Total	22		
11_re	GE	11	10,64	117,00
	GC	11	12,36	136,00
	Total	22		
12_re	GE	11	8,45	93,00
	GC	11	14,55	160,00
	Total	22		

Tabelul A 7.13. Semnificația diferenței după testul U (Mann-Whitney) în experimentul de control la variabilele cercetate

	1 FPI_re	2_re	3_re	4_re	5_re	6_re	7_re	8_re	9_re	10_re	11_re	12_re
Mann-Whitney U	1,500	14,50	34,000	14,000	10,500	7,500	21,500	57,000	59,500	51,000	27,000	50,000
Wilcoxon W	67,500	80,500	100,000	80,000	76,500	73,500	87,500	123,000	125,500	117,000	93,000	116,000
Z	-4,017	-3,079	-1,802	-3,172	-3,330	-3,573	-2,658	-,237	-,068	-,632	-2,265	-,710
P	,000	,002	,072	,002	,001	,000	,008	,813	,946	,528	,024	,477

Tabelul A 7.14. Media rangurilor la GE și GC (GC/retest și GE/retest)

	GE/GC	Nr.	Media Rangurilor	Suma Rangurilor
Introversiune/ Extraversiune_re	GE	11	10,32	113,50
	GC	11	12,68	139,50
	Total	22		
Neurotism_re	GE	11	7,95	87,50
	GC	11	15,05	165,50
	Total	22		
Comportamentul (Saenco)_re	GE	11	8,41	92,50
	GC	11	14,59	160,50
	Total	22		
Ig (Rotter)_re	GE	11	15,64	172,00
	GC	11	7,36	81,00
	Total	22		
Ir_re	GE	11	16,05	176,50
	GC	11	6,95	76,50
	Total	22		
In_re	GE	11	14,55	160,00
	GC	11	8,45	93,00
	Total	22		
If_re	GE	11	15,36	169,00
	GC	11	7,64	84,00
	Total	22		
Ip_re	GE	11	14,32	157,50

	GC	11	8,68	95,50
	Total	22		
Ii_re	GE	11	15,86	174,50
	GC	11	7,14	78,50
	Total	22		
Is_re	GE	11	16,59	182,50
	GC	11	6,41	70,50
	Total	22		
Indicele autocontrolului volitiv_re	GE	11	15,32	168,50
	GC	11	7,68	84,50
	Total	22		
Perseverența_re	GE	11	16,09	177,00
	GC	11	6,91	76,00
	Total	22		
Stăpînirea de sine_re	GE	11	16,36	180,00
	GC	11	6,64	73,00
	Total	22		

Tabelul A 7.15. Semnificația diferenței după testul U (Mann-Whitney) în experimentul de control la variabilele cercetate

	Introversiune/ Extraversiune_re	Neurotism_re	Comportamentul (Saenco)_re	Ig (Rotter)_re	Ir_re	In_re	If_re	Ip_re	Iire	Is_re	Indicele autocontrolului volitiv_re	perseverența_re	Stăpînirea de sine_re
Mann-Whitney U	47,500	21,500	26,500	15,000	10,500	27,000	18,000	29,500	12,500	4,500	18,500	10,000	7,000
Wilcoxon W	113,500	87,500	92,500	81,000	76,500	93,000	84,000	95,500	78,500	70,500	84,500	76,000	73,000
Z	-,870	-2,581	-2,274	-3,067	-3,414	-2,263	-2,864	-2,094	-3,228	-3,746	-2,782	-3,349	-3,559
P	,385	,010	,023	,002	,001	,024	,004	,036	,001	,000	,005	,001	,000

**Semnificațiile diferențelor după testul Wilcoxon în experimentul de control 16 PF Cattell
(GE/test și GE/retest)**

Tabelul A 7.16. Media rangurilor la variabilele cercetate în experimentul de control (GE/test și GE/retest)

		Nr.	Media Rangurilor	Suma Rangurilor
A Cattell_re - A Cattell	Negative Ranks	0 ^a	,00	,00
	Positive Ranks	6 ^b	3,50	21,00
	Ties	5 ^c		
	Total	11		
B_re - B	Negative Ranks	0 ^d	,00	,00
	Positive Ranks	3 ^e	2,00	6,00
	Ties	8 ^f		
	Total	11		
C_re - C	Negative Ranks	0 ^g	,00	,00
	Positive Ranks	9 ^h	5,00	45,00
	Ties	2 ⁱ		
	Total	11		
E_re - E	Negative Ranks	8 ^j	4,50	36,00
	Positive Ranks	0 ^k	,00	,00
	Ties	3 ^l		
	Total	11		
F_re - F	Negative Ranks	0 ^m	,00	,00
	Positive Ranks	10 ⁿ	5,50	55,00
	Ties	1 ^o		
	Total	11		
G_re - G	Negative Ranks	0 ^p	,00	,00
	Positive Ranks	11 ^q	6,00	66,00
	Ties	0 ^r		
	Total	11		
H_re - H	Negative Ranks	0 ^s	,00	,00
	Positive Ranks	10 ^t	5,50	55,00
	Ties	1 ^u		
	Total	11		
I_re - I	Negative Ranks	0 ^v	,00	,00
	Positive Ranks	2 ^w	1,50	3,00
	Ties	9 ^x		
	Total	11		
L_re - L	Negative Ranks	8 ^y	4,50	36,00

	Positive Ranks	0z	,00	,00
	Ties	3aa		
	Total	11		
M_re - M	Negative Ranks	5ab	3,00	15,00
	Positive Ranks	0ac	,00	,00
	Ties	6ad		
	Total	11		
N_re - N	Negative Ranks	3ae	3,00	9,00
	Positive Ranks	3af	4,00	12,00
	Ties	5ag		
	Total	11		
O_re - O	Negative Ranks	8ah	4,50	36,00
	Positive Ranks	0ai	,00	,00
	Ties	3aj		
	Total	11		
Q1_re - Q1	Negative Ranks	2ak	4,50	9,00
	Positive Ranks	4al	3,00	12,00
	Ties	5am		
	Total	11		
Q2_re - Q2	Negative Ranks	3an	3,00	9,00
	Positive Ranks	3ao	4,00	12,00
	Ties	5ap		
	Total	11		
Q3_re - Q3	Negative Ranks	0aq	,00	,00
	Positive Ranks	10ar	5,50	55,00
	Ties	1as		
	Total	11		
Q4_re - Q4	Negative Ranks	4at	3,25	13,00
	Positive Ranks	1au	2,00	2,00
	Ties	6av		
	Total	11		

Tabelul A 7.17. Semnificația diferenței după testul Wilcoxon în experimentul de control la variabilele cercetate (GE/test și GE/retest)

A	B	C	E	F	G	H	I	L	M	N	O	Q1	Q2	Q3	Q4	
Cattell	- A	- B	- C	- E	- F	- G	- H	- I	- L	- M	- N	- O	- Q1	- Q2	- Q3	- Q4

Z	-2,232 ^a	-1,73 2 ^a	-2,69 9 ^a	-2,54 6 ^b	-2,85 9 ^a	-2,99 4 ^a	-2,83 6 ^a	-1,34 2 ^a	-2,54 6 ^b	-2,04 1 ^b	-,33 3 ^a	-2,52 7 ^b	-,333 a	-,322 a	-2,83 1 ^a	-1,51 1 ^b
P	,026	,083	,007	,011	,004	,003	,005	,180	,011	,041	,73 9	,012	,739	,748	,005	,131

Tabelul A 7.18. Media rangurilor la variabilele cercetate în experimentul de control FPI (GE/test și GE/retest)

		Nr.	Media Rangurilor	Suma Rangurilor
1 FPI_re - 1 FPI	Negative Ranks	11 ^a	6,00	66,00
	Positive Ranks	0 ^b	,00	,00
	Ties	0 ^c		
	Total	11		
2_re - 2	Negative Ranks	8 ^d	4,50	36,00
	Positive Ranks	0 ^e	,00	,00
	Ties	3 ^f		
	Total	11		
3_re - 3	Negative Ranks	4 ^g	4,00	16,00
	Positive Ranks	3 ^h	4,00	12,00
	Ties	4 ⁱ		
	Total	11		
4_re - 4	Negative Ranks	10 ^j	5,50	55,00
	Positive Ranks	0 ^k	,00	,00
	Ties	1 ^l		
	Total	11		
5_re - 5	Negative Ranks	0 ^m	,00	,00
	Positive Ranks	11 ⁿ	6,00	66,00
	Ties	0 ^o		
	Total	11		
6_re - 6	Negative Ranks	0 ^p	,00	,00
	Positive Ranks	11 ^q	6,00	66,00
	Ties	0 ^r		
	Total	11		
7_re - 7	Negative Ranks	11 ^s	6,00	66,00
	Positive Ranks	0 ^t	,00	,00
	Ties	0 ^u		
	Total	11		

8_re - 8	Negative Ranks	3 ^v	3,50	10,50
	Positive Ranks	4 ^w	4,38	17,50
	Ties	4 ^x		
	Total	11		
9_re - 9	Negative Ranks	1 ^y	2,00	2,00
	Positive Ranks	5 ^z	3,80	19,00
	Ties	5 ^{aa}		
	Total	11		
10_re - 10	Negative Ranks	3 ^{ab}	3,33	10,00
	Positive Ranks	2 ^{ac}	2,50	5,00
	Ties	6 ^{ad}		
	Total	11		
11_re - 11	Negative Ranks	10 ^{ae}	5,50	55,00
	Positive Ranks	0 ^{af}	,00	,00
	Ties	1 ^{ag}		
	Total	11		
12_re - 12	Negative Ranks	2 ^{ah}	4,50	9,00
	Positive Ranks	4 ^{ai}	3,00	12,00
	Ties	5 ^{aj}		
	Total	11		

Tabelul A 7.19. Semnificația diferenței după testul Wilcoxon în experimentul de control la variabilele cercetate FPI (GE/test și GE/retest)

	1 FPI_re - 1 FPI	2_re - 2	3_re - 3	4_re - 4	5_re - 5	6_re - 6	7_re - 7	8_re - 8	9_re - 9	10_re - 10	11_re - 11	12_re - 12
Z	-2,956 ^a	- 2,558 ^a	-378 ^a	- 2,919 ^a	- 2,968 ^b	- 2,966 ^b	- 3,071 ^a	-632 ^b	- 1,823 ^b	-707 ^a	-2,913 ^a	-333 ^b
P	,003	,011	,705	,004	,003	,003	,002	,527	,068	,480	,004	,739

Tabelul A 7.20. Media rangurilor la variabilele cercetate în experimentul de control (GE/test și GE/retest)

		Nr.	Media Rangurilor	Suma Rangurilor
Introversiune/ Extraversiune_re Introversiune/ Extraversiune	Negative Ranks	5 ^a	3,90	19,50
	Positive Ranks	3 ^b	5,50	16,50
	Ties	3 ^c		

	Total	11		
Neurotism_re Neurotism	Negative Ranks	11 ^d	6,00	66,00
	Positive Ranks	0 ^e	,00	,00
	Ties	0 ^f		
	Total	11		
Comportamentul (Saenco)_re Comportamentul (Saenco)	Negative Ranks	11 ^g	6,00	66,00
	Positive Ranks	0 ^h	,00	,00
	Ties	0 ⁱ		
	Total	11		
Ig (Rotter)_re (Rotter) - Ig	Negative Ranks	3 ^j	3,50	10,50
	Positive Ranks	7 ^k	6,36	44,50
	Ties	1 ^l		
	Total	11		
Ir_re - Ir	Negative Ranks	1 ^m	1,50	1,50
	Positive Ranks	8 ⁿ	5,44	43,50
	Ties	2 ^o		
	Total	11		
In_re - In	Negative Ranks	2 ^p	2,00	4,00
	Positive Ranks	9 ^q	6,89	62,00
	Ties	0 ^r		
	Total	11		
If_re - If	Negative Ranks	1 ^s	3,50	3,50
	Positive Ranks	9 ^t	5,72	51,50
	Ties	1 ^u		
	Total	11		
Ip_re - Ip	Negative Ranks	3 ^v	4,83	14,50
	Positive Ranks	8 ^w	6,44	51,50
	Ties	0 ^x		
	Total	11		
Ii_re - Ii	Negative Ranks	1 ^y	1,00	1,00
	Positive Ranks	9 ^z	6,00	54,00
	Ties	1 ^{aa}		
	Total	11		
Is_re - Is	Negative Ranks	0 ^{ab}	,00	,00
	Positive Ranks	8 ^{ac}	4,50	36,00
	Ties	3 ^{ad}		

	Total	11		
Indicele autocontr.volitiv_re - Indicele autocontr.volitiv	Negative Ranks	0ae	,00	,00
	Positive Ranks	11af	6,00	66,00
	Ties	0ag		
	Total	11		
perseverenta_re - perseverenta	Negative Ranks	0ah	,00	,00
	Positive Ranks	11ai	6,00	66,00
	Ties	0aj		
	Total	11		
Stăpînirea de sine_re - stăpînirea de sine	Negative Ranks	0ak	,00	,00
	Positive Ranks	11al	6,00	66,00
	Ties	0am		
	Total	11		

Tabelul A 7.21. Semnificația diferenței după testul Wilcoxon în experimentul de control la variabilele cercetate (GE/test și GE/retest)

	Introversiune/ Extraversiune_re	Neurotism_re - Neurotism	Comportamentul_re - Comportamentul	Ig_re Ig	Ir_re - Ir	In_re - In	If_re - If	Ip_re - Ip	Ii_re - Ii	Is_re - Is	Indicele autocontr.volitiv_re -Indicele	perseverenta_re - perseverenta	Stăpînire de sine _re - Stăpînire de sine
Z	,216 ^a	2,940 ^a	3,035 ^a	1,750 ^b	2,514 ^b	2,591 ^b	2,521 ^b	1,675 ^b	2,717 ^b	2,539 ^b	-2,965 ^b	2,943 ^b	2,966 ^b
P	,829	,003	,002	,080	,012	,010	,012	,094	,007	,011	,003	,003	,003

Semnificațiile diferențelor după testul Wilcoxon în experimentul de control (GC/test și GC/retest)

Tabelul A 7.22. Media rangurilor la variabilele cercetate în experimentul de control 16 PF Cattell (GC/test și GC/retest)

		Nr.	Media Rangurilor	Suma Rangurilor
A Cattell_re - A Cattell	Negative Ranks	5 ^a	4,00	20,00
	Positive Ranks	3 ^b	5,33	16,00
	Ties	3 ^c		
	Total	11		
B_re - B	Negative Ranks	5 ^d	5,00	25,00

	Positive Ranks	5 ^e	6,00	30,00
	Ties	1 ^f		
	Total	11		
C_re - C	Negative Ranks	4 ^g	4,50	18,00
	Positive Ranks	5 ^h	5,40	27,00
	Ties	2 ⁱ		
	Total	11		
E_re - E	Negative Ranks	4 ^j	3,75	15,00
	Positive Ranks	2 ^k	3,00	6,00
	Ties	5 ^l		
	Total	11		
F_re - F	Negative Ranks	3 ^m	2,33	7,00
	Positive Ranks	2 ⁿ	4,00	8,00
	Ties	6 ^o		
	Total	11		
G_re - G	Negative Ranks	2 ^p	3,00	6,00
	Positive Ranks	4 ^q	3,75	15,00
	Ties	5 ^r		
	Total	11		
H_re - H	Negative Ranks	3 ^s	3,50	10,50
	Positive Ranks	3 ^t	3,50	10,50
	Ties	5 ^u		
	Total	11		
I_re - I	Negative Ranks	4 ^v	3,50	14,00
	Positive Ranks	3 ^w	4,67	14,00
	Ties	4 ^x		
	Total	11		
L_re - L	Negative Ranks	4 ^y	4,00	16,00
	Positive Ranks	3 ^z	4,00	12,00
	Ties	4 ^{aa}		
	Total	11		
M_re - M	Negative Ranks	4 ^{ab}	5,00	20,00
	Positive Ranks	4 ^{ac}	4,00	16,00
	Ties	3 ^{ad}		
	Total	11		
N_re - N	Negative Ranks	4 ^{ae}	4,00	16,00
	Positive Ranks	4 ^{af}	5,00	20,00
	Ties	3 ^{ag}		

	Total	11		
O_re - O	Negative Ranks	4ah	4,50	18,00
	Positive Ranks	4ai	4,50	18,00
	Ties	3aj		
	Total	11		
Q1_re - Q1	Negative Ranks	2ak	4,75	9,50
	Positive Ranks	5al	3,70	18,50
	Ties	4am		
	Total	11		
Q2_re - Q2	Negative Ranks	3an	4,00	12,00
	Positive Ranks	4ao	4,00	16,00
	Ties	4ap		
	Total	11		
Q3_re - Q3	Negative Ranks	2aq	3,00	6,00
	Positive Ranks	4ar	3,75	15,00
	Ties	5as		
	Total	11		
Q4_re - Q4	Negative Ranks	4at	2,50	10,00
	Positive Ranks	1au	5,00	5,00
	Ties	6av		
	Total	11		

Tabelul A 7.23. Semnificația diferenței după testul Wilcoxon în experimentul de control la variabilele cercetate (GC/test și GC/retest)

	A Cattell_re - Cattell	B_re - B	C_re - C	E_re - E	F_re - F	G_re - G	H_re - H	I_re - I	L_re - L	M_re - M	N_re - N	O_re - O	Q1_re - Q1	Q2_re - Q2	Q3_re - Q3	Q4_re - Q4
Z	-,302 ^a	-,265 ^b	-,577 ^b	1,000 ^a	-,138 ^b	1,000 ^b	,000 ^c	,000 ^c	-,378 ^a	-,289 ^a	-,302 ^b	,000 ^c	-,791 ^b	-,378 ^b	1,000 ^b	-,707 ^a
P	,763	,791	,564	,317	,890	,317	1,000	1,000	,705	,773	,763	1,000	,429	,705	,317	,480

Tabelul A 7.24. Media rangurilor la variabilele cercetate în experimentul de control FPI (GC/test și GC/retest)

		Nr.	Media Rangurilor	Suma Rangurilor
1 FPI_re - 1 FPI	Negative Ranks	3a	3,00	9,00

	Positive Ranks	3 ^b	4,00	12,00
	Ties	5 ^c		
	Total	11		
2_re - 2	Negative Ranks	5 ^d	6,00	30,00
	Positive Ranks	5 ^e	5,00	25,00
	Ties	1 ^f		
	Total	11		
3_re - 3	Negative Ranks	4 ^g	5,38	21,50
	Positive Ranks	5 ^h	4,70	23,50
	Ties	2 ⁱ		
	Total	11		
4_re - 4	Negative Ranks	4 ^j	3,25	13,00
	Positive Ranks	3 ^k	5,00	15,00
	Ties	4 ^l		
	Total	11		
5_re - 5	Negative Ranks	5 ^m	4,80	24,00
	Positive Ranks	4 ⁿ	5,25	21,00
	Ties	2 ^o		
	Total	11		
6_re - 6	Negative Ranks	3 ^p	5,50	16,50
	Positive Ranks	5 ^q	3,90	19,50
	Ties	3 ^r		
	Total	11		
7_re - 7	Negative Ranks	5 ^s	8,00	40,00
	Positive Ranks	6 ^t	4,33	26,00
	Ties	0 ^u		
	Total	11		
8_re - 8	Negative Ranks	3 ^v	5,50	16,50
	Positive Ranks	5 ^w	3,90	19,50
	Ties	3 ^x		
	Total	11		
9_re - 9	Negative Ranks	2 ^y	3,75	7,50
	Positive Ranks	4 ^z	3,38	13,50
	Ties	5 ^{aa}		
	Total	11		
10_re - 10	Negative Ranks	4 ^{ab}	6,00	24,00
	Positive Ranks	7 ^{ac}	6,00	42,00
	Ties	0 ^{ad}		

	Total	11		
11_re - 11	Negative Ranks	5 ^{ae}	5,00	25,00
	Positive Ranks	4 ^{af}	5,00	20,00
	Ties	2 ^{ag}		
	Total	11		
12_re - 12	Negative Ranks	3 ^{ah}	8,50	25,50
	Positive Ranks	8 ^{ai}	5,06	40,50
	Ties	0 ^{aj}		
	Total	11		

Tabelul A 7.25. Semnificația diferenței după testul Wilcoxon în experimentul de control la variabilele cercetate FPI (GC/test și GC/retest)

	1 FPI_re - 1 FPI	2_re 2	3_re 3	4_re 4	5_re 5	6_re 6	7_re 7	8_re 8	9_re 9	10_re - 10	11_re - 11	12_re - 12
Z	-,333 ^a	-,262 ^b	-,123 ^a	-,172 ^a	-,181 ^b	-,212 ^a	-,637 ^b	-,211 ^a	-,647 ^a	-,806 ^a	-,303 ^b	-,674 ^a
Asymp. Sig. (2-tailed)	,739	,794	,902	,863	,856	,832	,524	,833	,518	,420	,762	,500

Tabelul A 7.26. Media rangurilor la variabilele cercetate în experimentul de control (GC/test și GC/retest)

		Nr.	Media Rangurilor	Suma Rangurilor
Introversiune/ Extraversiune_re Introversiune/ Extraversiune	Negative Ranks	5 ^a	4,70	23,50
	Positive Ranks	3 ^b	4,17	12,50
	Ties	3 ^c		
	Total	11		
Neurotism_re Neurotism	Negative Ranks	4 ^d	5,00	20,00
	Positive Ranks	4 ^e	4,00	16,00
	Ties	3 ^f		
	Total	11		
Comportamentul (Saenco)_re Comportamentul (Saenco)	Negative Ranks	3 ^g	4,50	13,50
	Positive Ranks	5 ^h	4,50	22,50
	Ties	3 ⁱ		
	Total	11		
Ig (Rotter)_re (Rotter)	Negative Ranks	3 ^j	3,00	9,00
	Positive Ranks	2 ^k	3,00	6,00
	Ties	6 ^l		
	Total	11		

Ir_re - Ir	Negative Ranks	2 ^m	3,25	6,50
	Positive Ranks	3 ⁿ	2,83	8,50
	Ties	6 ^o		
	Total	11		
In_re - In	Negative Ranks	2 ^p	2,00	4,00
	Positive Ranks	1 ^q	2,00	2,00
	Ties	8 ^r		
	Total	11		
If_re - If	Negative Ranks	3 ^s	2,50	7,50
	Positive Ranks	1 ^t	2,50	2,50
	Ties	7 ^u		
	Total	11		
Ip_re - Ip	Negative Ranks	3 ^v	2,83	8,50
	Positive Ranks	2 ^w	3,25	6,50
	Ties	6 ^x		
	Total	11		
Ii_re - Ii	Negative Ranks	3 ^y	3,50	10,50
	Positive Ranks	3 ^z	3,50	10,50
	Ties	5 ^{aa}		
	Total	11		
Is_re - Is	Negative Ranks	2 ^{ab}	3,00	6,00
	Positive Ranks	3 ^{ac}	3,00	9,00
	Ties	6 ^{ad}		
	Total	11		
Indicele autocontr.volitiv_re Indicele autocontr.volitiv	Negative Ranks	0 ^{ae}	,00	,00
	Positive Ranks	11 ^{af}	6,00	66,00
	Ties	0 ^{ag}		
	Total	11		
perseverenta_re perseverenta	Negative Ranks	1 ^{ah}	6,00	6,00
	Positive Ranks	9 ^{ai}	5,44	49,00
	Ties	1 ^{aj}		
	Total	11		
Stăpînirea de sine_re - Stăpînirea de sine	Negative Ranks	4 ^{ak}	4,50	18,00
	Positive Ranks	5 ^{al}	5,40	27,00
	Ties	2 ^{am}		
	Total	11		

Tabelul A 7.27. Semnificația diferenței după testul Wilcoxon în experimentul de control la variabilele cercetate (GC/test și GC/retest)

	Introversiune/ Extraversiune_re Introversiune/ Extraversiune	Neurotism_re - Neurotism	Comportamentul (Saenco)_re Comportamentul (Saenco)	Ig (Rotter)_re - Ig (Rotter)	Ir_re - Ir	In_re - In	If_re - If	Ip_re - Ip	Ii_re - Ii	Is_re - Is	Indicele autocontrolului volitiv_re - Indicele autocontrolului volitiv	perseverenta_re - perseverenta	Stăpînirea de sine _re - Stăpînirea de sine
Z	-,791 ^a	-,289 ^a	-,707 ^b	-,447 ^a	-,276 ^b	-,577 ^a	1,000 ^a	-,276 ^a	,000 ^c	-,447 ^b	-0,266 ^b	-0,279 ^b	-,543 ^b
P	,429	,773	,480	,655	,783	,564	,317	,783	1,000	,655	,7933	,783	,587

DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII

Subsemnata, declar pe răspundere personal că materialele prezentate în teza de doctorat sunt rezultatul propriilor cercetări și realizări științifice. Conștientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare.

Dița Maria

Data: _____

CURRICULUM VITAE

Numele și prenumele: Dița Maria

Data nașterii: 23.04.1983,

Cetățenia: Republica Moldova

Studii:

2019 - 2021: **Studii de masterat**

Program de studii *Comunicarea Instituțională*, Facultatea Transfrontalieră, Universitatea "Dunărea de Jos", or. Galați, România

2010 - prezent: **Studii doctorale în psihologie**

Specialitatea 511.02 - Psihologia dezvoltării și psihologia educațională, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău

2015-2017: **Studii de masterat**

Program de studii *Politici sociale de susținere a familiei și copilului*, Facultatea Psihologie și Psihopedagogie Specială, Universitatea Pedagogică de stat "Ion Creangă", or. Chișinău, R. Moldova

2001 – 2006: **Studii superioare de licență**

Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”, Facultatea de Psihologie și Psihopedagogie Specială, Specialitatea: Asistență Socială și Limba Engleză

Experiența profesională:

2018 – prezent: *prodecan*, Facultatea Psihologie și Psihopedagogie Specială, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău

2015-prezent:*lector universitar* Universitatea de Studii Europene din Moldova, Facultatea Psihologie și Asistență Socială, Catedra Psihologie și Asistență Socială

2010- prezent: *lector universitar* Universitatea Pedagogică de stat "Ion Creangă", catedra Asistență Socială

2014-2019: *psiholog*, Centrul educațional "Tainele copilăriei", Chișinău

2012-2014: *formator*, Cursuri de mediere, Universitatea Pedagogică de stat "Ion Creangă", catedra Asistență Socială

2005-2020 –*specialist în probleme sociale, consilier de orientare*

Centrul de găzduire și orientare pentru persoanele fără domiciliu stabil, Chișinău

2003-2007: *lider pe voluntari, asistent social*

Asociația pentru persoanele cu dizabilități de intelect APDI HUMANITAS

Stagii de formare profesională:

26.03.2012-28.04.201: Cursuri de formare inițială - Mediator , certificat nr. 05-12/565

2013-2014: Workshop "Improving quality of Research and teaching in Social Work"

23.06.2014-27.06.2014: Workshop "Live client simulation"

15.08.2016-25.08.2016: Training asertivitate – Trainer, Certificate in Focal Behaviour Therapy

07.04.2016: Training "Elaborarea curriculei universitare", certif.nr.338

07.04.2016: Training "Optimizarea strategiilor didactice de predare-învățare la treapta universitară de învățământ", certif.nr.379

22.05.2018: Training "Dimensiuni ale competenței profesionale la ciclul II, masterat"

07.09.2020-11.09.2020: Program de formare "Dezvoltarea competențelor digitale ale cadrelor didactice, pentru predare-învățare-evaluare. Cu G Suite pentru Educație"

Participarea la proiecte științifice:

01.01.2021 – prezent cercetător științific în proiectul de cercetare ”*Aspecte psihosociale ale securității psihologice și manifestările ei în plan social la copii*”, Universitatea Pedagogică de stat ”Ion Creangă”

2014-2017 – cercetător științific în proiectul de cercetare ”*Modele interdisciplinare de resocializare a delicvenților minori*”, Universitatea Pedagogică de stat ”Ion Creangă”

Participări la manifestări științifice (naționale și internaționale): peste 80 manifestări științifice

Lucrări științifice și științifico-metodice publicate: 34 de lucrări publicate în acestea se regăsesc: 1 capitol în monografie, 6 suporturi de curs, 26 de articole științifice, 1 indicații metodice

Distincții:

2016- Diplomă de merit pentru dedicare și consecvență în atingerea standardelor de performanță în educația psihologică și spiritual a tinerei generații, USEM

2019-Diplomă de merit pentru activitatea prodigioasă în domeniul Asistenței Sociale, Direcția Generală Asistență Socială și Sănătate

2019- Diplomă de excelență pentru implicare în realizarea proiectului internațional ”O țară independentă” și contribuția semnificativă la dezvoltarea terapiei narative în România, Ministerul Educației Naționale

Cunoașterea limbilor străine:

Limba engleză – C2

Limba franceză – B2

Limba rusă – C2

Date de contact: ditamarcela83@gmail.com

069119607